

Látóhatár

Önkéntesség Magyarországon 2018.

ÖN
KÉN
TES
SÉG

01.

***Gyorgyovich Miklós – Menich Dóra – Simon Nikolett –
Kollár Dávid – Szodorai Dóra
Önkéntesség Magyarországon 2018***

Gyorgyovich Miklós – Menich Dóra –
Simon Nikolett – Kollár Dávid – Szodorai Dóra

Önkéntesség Magyarországon 2018

Századvég Kiadó
Budapest, 2020

***Gyorgyovich Miklós – Menich Dóra – Simon Nikolett –
Kollár Dávid – Szodorai Dóra
Önkéntesség Magyarországon 2018***

© Gyorgyovich Miklós – Menich Dóra – Simon Nikolett –
Kollár Dávid – Szodorai Dóra

**A kutatás előkészítésében és az adatfeldolgozás során
közreműködtek a Századvég Politikai Iskola Alapítvány
Társadalomtudományi Kutatócsoportjának alábbi tagjai:**

Bokányi Zita
Kollár Dávid
Kovács Emese
Kovács Szilvia
László Tamás Attila
Makay Mónika
Menich Dóra
Dr. Pillók Péter
Simon Nikolett

© Századvég Kiadó, 2020
Kereskedelmi forgalomba nem hozható.

Felelős kiadó: Molnár Attila Károly
Olvasószerkesztő: Bobály Ilona
Borítóterv: Albert Anna
Tipográfia és tördelés: BánTóthKata
Nyomdai munkálatok: Pauker Nyomda

ISBN 978-615-5164-55-2

Tartalom

A kutatásról.....	11
Az önkéntesség meghatározásának problémaköre.....	13
Az önkénteshelyzetkép alakulása Magyarországon a közelmúltbeli kutatások fényében	19
Önkéntesstratégiák, jó gyakorlatok	25
A visegrádi országok és más európai államok gyakorlatai.....	27
Get Engaged! Módszertani kiadvány	30
Az önkéntesség vonzóvá tétele	31
Alumni hálózat	32
Az önkéntesség típusai.....	33
Kvantitatív felmérésünk eredményei	41
A magyarországi felnőtt korú önkéntesek számaránya és becsült létszáma	41
A magyarországi felnőtt korú önkéntesek szociodemográfiai jellemzői.....	42
Az önkéntességgel kapcsolatos képzettársítások	45
Az önkéntes tevékenység gyakorisága és hossza	47
Az önkéntesség hasznélvezői	50
Tényleges tevékenység	54
Önkéntességre való indíttatás	55
A nem önkénteskedés okai	60
Civil szervezeti tagság	61
Hosszú távú önkéntesprogramban való részvétel.....	62

Társadalmi megítélés	64
Az önkéntesség megtapasztalása	68
Érintettség	69
Reciprocitás	70
Jövőbeli tervek	71
Munkahelyi önkéntesség	74
Az önkéntességgel kapcsolatos társadalmi attitűdök	76
Adományozás	80
Az önkéntesség fejlesztési potenciálja	88
Az iskolai közösségi szolgálat társadalmi megítélése	90
Az önkéntesség mint foglalkoztatást helyettesítő támogatás megítélése	94
Kvalitatív felméréseink eredményei	97
Önkéntesfogadó szervezetek vezetőivel készült interjúk tapasztalatai	97
Szervezeti profilok és célok	97
Önkéntesmenedzsment	99
Az önkéntesfogadó szervezetek önkénteskoordinátoraival készült interjúk tapasztalatai	117
Önkénteskoordinátori munkakör	118
Kapcsolatok	121
Szakmai műhelyek, fórumokon való részvétel és ezek megítélése	122
Az önkéntesekkel készült fókuszcsoportjaink tapasztalatai	123
Asszociációk és definíció	124
Az önkéntességgel kapcsolatos információk	126
Az önkénteséletút	127
A szervezet-/feladatválasztás szempontjai, indítatások	132
Az önkéntesség mint élmény	133
Külföldi önkéntesség	135

Önkénteskoordinátor.....	136
Társadalmi reakció.....	136
Adományozás.....	137
Iskolai közösségi szolgálat.....	137
Az önkéntesfogadó szervezetek, illetve középiskolák iskolai közösségi szolgálatkoordinátoraival készült interjúk tapasztalatai	138
Iskolai közösségi szolgálat a fogadószervezetek koordinátorainak szemével.....	139
Iskolai közösségi szolgálat az iskolai koordinátorok szemével...	151
Az iskolai közösségi szolgálatban részt vevő és egykor részt vett diákokkal készült fókuszcsoporthoz főbb tapasztalatai	161
Asszociációk.....	161
Iskolai közösségi szolgálattal kapcsolatos információk	165
Az iskolai közösségi szolgálat koordinátora	168
Az iskolai közösségi szolgálat megkezdése és lefolytatása.....	170
Az IKSZ hatása és jövőbeli tervek	179
Az IKSZ honlapjának megítélése	180
Az önkéntesség és IKSZ szakértőivel, kutatóival készült interjúk tapasztalatai	181
Bevezetés.....	181
Az önkéntesség meghatározása.....	182
A hazai önkéntesség helyzetének értékelése	185
Nemzetközi helyzet.....	198
Vállalati önkéntesség.....	198
Iskolai közösségi szolgálat.....	200
Nemzeti Önkéntes Stratégia.....	203
A hazai civil szféra helyzete	204
Módszertani háttér.....	209
Forrásjegyzék	213

Irodalom	213
Honlapok.....	216
Adatbázisok	216
Melléklet.....	217
Az Önkéntesség Magyarországon 2018 kutatás kérdőíve	217

A szerzőkről

Gyorgyovich Miklós



2010-ben diplomázott a Pázmány Péter Katolikus Egyetem szociológia szakán, ahol a civil társadalom és a nonprofit szervezetek szociológiája, valamint a szociálpolitika és szociális munka szakirányokat végezte el. Jelenleg az Eötvös Loránd Tudományegyetem Szociológia Doktori Iskolájának hallgatója. A Századvég Politikai Iskola Alapítvány Társadalomtudományi Kutatócsoportjának vezető kutatója, igazgatóhelyettese.

Az International Bussines School (IBS) kutatásmódszertan-tanára, valamint társadalomtudományi kurzusok modulvezetője. Érdeklődési területei: önkéntesség és civil társadalom, vallásosság, közlekedésszociológia.

Menich Dóra



2019-ben szerzett diplomát a Pázmány Péter Katolikus Egyetem szociológia szakán, ahol az életmódok és devianciák szociológiája szakirányt végezte el. Utolsó éves hallgatóként második helyezést ért el az Országos Tudományos Diákköri Konferencián, emellett egyetemi éve alatt demonstrátorként tevékenykedett. Jelenleg a Századvég Politikai Iskola Alapítvány Oktatáspolitikai Kutatóműhelyének kutatója. Érdeklődési területei: ifjúságszociológia, cyberbullying, iskolai zaklatás.

Simon Nikolett



2013-ban diplomázott a Pázmány Péter Katolikus Egyetem társadalmi tanulmányok alapszakán, majd 2015-ben szociológia szakán, ahol a kultúra és életvitel mesterképzési szakirányt végezte el. A Századvég Politikai Iskola Alapítvány Társadalomtudományi Kutatócsoportjának kutatója. Érdeklődési területei: kultúraszociológia, családszociológia és a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok körülményei.

Kollár Dávid



2019-ben végzett a Pázmány Péter Katolikus Egyetem szociológia szakán, jelenleg a Politikaelméleti Doktori Iskola hallgatója. A PTE KPVK Alkalmazott Ontológiai Kutatócsoportjának alapító tagja, a Századvég Politikai Iskola Alapítvány Társadalomtudományi Kutatócsoportjának kutatója. Érdeklődési területei: értékszociológia, szociológiaelmélet, társadalomfilozófia, társadalomstatisztika.

Szodorai Dóra



2019-ben végzett a Pázmány Péter Katolikus Egyetem mesterképzésén, szociológia szakon, ahol az életmódok és devianciák szakirányt választotta. Jelenleg a Századvég Politikai Iskola Alapítvány Oktatáspolitikai Kutatóműhelyének kutatója. Érdeklődési területei: családszociológia, szociálpszichológia, társadalmi és nemi szerepek.

A kutatásról

Az Olvasó a Nemzeti Önkéntes Stratégia (továbbiakban: NÖS) 2012–2020 által is meghatározott, ötévente lefolytatandó Önkéntesség Magyarországon elnevezésű kutatássorozat második ütemének eredményeit tartalmazó tanulmánykötetet tartja a kezében. Kutatásunk több módszertani pillérre épül. Országos, a teljes felnőtt lakosságra kiterjedő, kétezer fős, reprezentatív adatfelvételünk célja, hogy bemutassa Magyarország lakosságának viszonyulását az önkéntességhez, illetve hogy vizsgálja az önkéntes tevékenységek elterjedtségét és azok jellegét. További törekvésünk feltárni az ilyen jellegű feladatvállalástól való távolmaradás okait, nem utolsósorban pedig képet kapni az önkéntességgel kapcsolatos társadalmi attitűdökről.

Az önkéntes tevékenységnek máig nincs egységes meghatározása, sem a szakirodalomban, sem az elérhető kutatások szintjén. Ezért a kutatás megtervezésekor – annak érdekében, hogy az eredmények idősorosan is összehasonlíthatók maradjanak – célként tűztük ki a 2013-as felmérés megismétlését és egyben kiegészítését, hogy az azóta kialakult új trendek is bemutathatóvá váljanak. Ennek keretében kitértünk az önkéntesség jelenkori társadalmi beágyazottságára, a vele kapcsolatos tudásra, attitűdökre, pozitívumokra, de az igényekre és elvárásokra is. Emellett néhány kérdés erejéig górcső alá vetjük az iskolai közösségi szolgálattal kapcsolatos társadalmi és résztvevői attitűdöket is.

A kutatás további pilléreit összesen 140 darab, az önkéntességhez különbözőképpen kötődő célcsoportokkal készített szakértői interjú, illetve az érintett népesség körében fölvetett fókuszcsoport képezte. Ezek keretében egyfelől magyarázatokat kerestünk a kutatás kérdőíves részének eredményeire,

másfelől fel kívántuk tárni a hazai önkéntesség különböző szegmenseinek a problematikáját, jó gyakorlatait, megkezdett és követendő irányait, ugyanakkor a beavatkozást igénylő területeket is.

Az önkéntesség meghatározásának problémaköre

Az önkéntesség hazai kutatása a rendszerváltást követően új lendületet kapott, akkor jelentek meg ugyanis azok a civil és nonprofit szervezetek, amelyek keretei között az önkéntesek már formálisan is tevékenykedhettek. A korábbi állami berendezkedés után felvette mai formáját, azaz önelhatározásból, szabad akaratból végzett tevékenységgé vált. Látni fogjuk azonban, hogy nem csupán formális értelemben létezik és kutatható az önkéntesség, hiszen ha ennél tágabban értelmezzük, nincs feltétlenül szükség valamely szervezet vagy csoport közreműködésére ahhoz, hogy bárki önként az idejét, energiáját, adott esetben anyagiakat is feláldozva segítsen másokon, megoldandó társadalmi problémákon, és a közjó érdekében tevékenykedjen. Kutatásunk primer adatainak áttekintése előtt azonban a szakirodalomra támaszkodva bemutatjuk azokat az elméleti alapvetéseket, amelyek az önkéntesség meghatározása kapcsán megjelentek, és korábbi kutatások alapjait képezték. Az önkéntesség fogalmának meghatározására tett kísérletek széles körű bemutatását követően a hazai kutatásokat és az explicit definíciókat tekintjük át, majd a külföldi kutatások közül is kiemelünk néhány releváns példát.

Definíciós kísérletek

Az önkéntes tevékenységnek máig nem áll rendelkezésre egységes meghatározása. A szűkebbtől a tágabb értelmezésig haladva az egyes társadalmak egészen más volumenű tömege tekinthető önkéntesnek.

Czike Klára az önkéntességet olyan tevékenységként határozza meg, amelyet nem anyagi ellenszolgáltatásért végeznek (bár a kiadások megtérítésével és a jelképes fizetéssel szemben megengedő), külső kényszertől mentes és más személy vagy a társadalom hasznára irányul.¹ Ez a meghatározás már kifinomultabb, de lényegét tekintve ugyanazokat a kritériumokat teszi meg feltételnek. A szociológus eredményei szerint 1995-től az önkéntesek számában folyamatos csökkenés volt megfigyelhető. 1995-től 1999-ig 506 ezerről 313 ezerre esett vissza.

Péterfi Ferenc közösségfejlesztő 2002-es tanulmányában a szabad, egyéni választáson alapuló, anyagi érdektől mentes és mások javát szolgáló tevékenységet tekintette önkéntességnek, amely hasznos mind a támogatottak, mind az önkéntesek számára.² Vagyis az önkéntesség közösségi és problémamegoldó szerepét hangsúlyozta, aminek következtében már inkább érződik a tevékenység közösségmozgató és -fejlesztő funkciója is, nem csupán alkalmi jellege, tekintve, hogy az előbbit csak akkor képes megfelelően ellátni, ha hosszabb időn keresztül folyamatosan végzik.

Czike Klára és Kuti Éva 2004-ben lefolytatott kutatásának eredménye alapján a tizennégy éves és annál idősebb népesség négyötöde kapcsolódott valamilyen önkéntes tevékenységhez, amelybe beleértik a pénzbeli és a természetbeni adományozást, az ellenszolgáltatás nélküli önkéntes tevékenységet, és a véradást is. Így az önkéntesek akkori száma – az igen tág meghatározás alapján – csaknem hétmilliót tett ki.³

Bartal Anna Mária szociológus úgy találta, hogy a nemzetközi szervezetek (ENSZ, EU) és a szakmai, tudományos defi-

¹ Czike Klára: Önkéntesség – számokban. *Esély*, 2001. 13 (6). http://www.esely.org/kiadvanyok/2001_6/CZIKE.pdf

² Péterfi Ferenc: *Az önkéntességről*. http://3sz.hu/sites/default/files/uploaded/peterfi_ferenc_-_az_onkentesssegrol_2002.pdf

³ Czike Klára–Kuti Éva: *Lakossági adományok és önkéntes tevékenység*. Budapest, 2005, Önkéntes Központ Alapítvány

níciós törekvések is megegyeznek három alapvető tényező mentén.⁴ Ezek alapján az önkéntesség egyfelől nem fizetett tevékenység, mindössze a kiadások megtérítése vagy jelképes fizetség engedhető meg. Feltétel továbbá, hogy az önkéntességre vállalkozó belső indíttatásából, szabad akaratából döntson a tevékenység mellett. Végül pedig közös kitétel, hogy a tevékenység más emberek hasznára vagy a közjóra irányuljon. A szakmai, tudományos definíció ezt a tágabb értelmezést szűkíti: az önkéntesség tervezett segítség is egyben, valamint szervezett keretek között kell folynia.

Bartal Anna Mária 2010-ben megjelent tanulmányában a 2008-as Európai Értékrendvizsgálat 1500 fős reprezentatív adatfelvételét vette alapul. A kutatás eredményei szerint ekkor 901 545 fő végzett szervezeti önkéntes munkát. Ez a létszám az akkori felnőtt népesség 10,8 százalékát tette ki. Rajtuk kívül a felnőtt lakosság 65 százaléka támogatott a baráti körén kívüli személyeket, amibe nemcsak az önkéntesség tartozott bele, hanem a pénzbeli vagy természetbeni adományok, illetve az önkéntes véradás is.

Bartal Anna Mária és Kmetty Zoltán az önkéntesek motivációit feltáró, 2011-es kutatásban a korábbi meghatározásokat kiegészítette azzal, hogy az önkéntes munkának tervezett segítségnak kell lennie, valamint *szervezett* keretek között kell folynia.⁵ Ezzel a definícióval szűkítették a vizsgálatba bevonható személyek körét. A kutatás mintavétele ugyanakkor rávilágított, hogy a szervezetek olykor maguk sincsenek tisztában azzal, ki is számít önkéntesnek, illetve hány ilyen segítőtűjük van.

Az Európai Unióhoz való csatlakozás után az önkéntesség hazai meghatározása azért is vált érdekessé, mert az EU-n belül

⁴ Bartal Anna Mária: *Metszéspontok – Nonprofit tanulmányok 2004–2006*. Budapest, 2009, Loisir Könyvkiadó

⁵ Bartal Anna Mária–Kmetty Zoltán: A magyar önkéntesek motivációi. *Civil Szemle*, 2011. 8 (4), 7–30. o. http://www.civilszemle.hu/downloads/Civil_Szemle_2011_4_web.pdf

li összehasonlítás érdekében szükség lett volna egységes definícióra, amelynek révén teljesebb kép nyerhető az önkéntesek egyes tagállamokon belüli számáról, illetve az általuk végzett tevékenységről. Az Európai Unió Bizottsága számára készült 2004-es munkaanyag⁶ értelmében az önkéntesség olyan tevékenység, amely mindenki előtt nyitott, nem fizetett, saját akaratból végzett, nem formális tanulási keretek között folyik, és hozzáadott szociális vagy társadalmi értéket képvisel.⁷

Sokáig Magyarországon sem létezett külön jogszabályi önkéntesmeghatározás. Hivatalosan először a 2005. évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről ismerte el az önkéntességet: *„Az Országgyűlés elismeri a társadalom tagjainak szolidaritásán alapuló, az állampolgárok öntevékenységét kifejező, a személyeknek és közösségeiknek más vagy mások javára ellenszolgáltatás nélkül végzett önkéntes tevékenységét.”* A Társadalmi Megújulás Operatív Program keretében elkezdődött az önkéntesség infrastrukturális megszervezése is, amely önkéntesközpontok, megyei szinten pedig ún. önkéntescentrumok létesítését jelentette. Az Új Széchenyi Terv keretein belül további önkéntespontok felállítására került sor, ami tovább növelte annak a lehetőségét, hogy a kisebb falvakban élő emberek is részt vehessenek önkéntesprogramokban. A soros magyar EU-elnökség alatt az országban több önkéntesakció is lezajlott, amelyekről a média is folyamatosan tájékoztatott. Ezt követően a jogszabályban is meghatározott definícióra 2012-ig kellett

⁶ Analysis of the replies of the Member States of the European Union and the acceding countries to the Commission questionnaire on voluntary activities of young people. *Commission Staff Working Paper*, Brussels, 14 Mai 2004. SEC(2004) 628 [http://ec.europa.eu/youth/archive/whitepaper/post-launch/sec\(2004\)628_en.pdf](http://ec.europa.eu/youth/archive/whitepaper/post-launch/sec(2004)628_en.pdf)

⁷ Bartal Anna Mária–Saródy Zita: Körkép — Az önkéntesség helyzete és szerepe az Európai Unió egyes tagállamaiban az önkéntes motivációs kutatások tükrében. *Civil Szemle*, 2010. 7 (2), 22–38. o. http://www.civilszemle.hu/downloads/23_Civil_Szemle_2010_2_web.pdf

várni, amikor is kormányhatározat⁸ született a Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012–2020 elfogadásáról. Így végül létrejött (az önkéntességet egyébként tágan értelmező) jogszabályi meghatározás is: *„az önkéntesség olyan tevékenység, amelyet a személy szabad akaratából, egyéni választása és motivációja alapján, a pénzügyi haszonszerzés szándéka nélkül végez más személy, személyek vagy a közösség javát szolgálva.”*⁹

Batta Zsófia tanulmányában az önkéntesség magyarországi helyzetének tárgyalásakor kiemeli azt is, hogy az önkéntesség modern értelemben vett megjelenése a rendszerváltozás után következett be. Korábban erősnek számított az – a mai napig gyakran nehezen áttörhető – asszociáció, hogy az önkéntességet az ingyenmunkával azonosítják. Ennek lerombolásában nagy jelentősége volt az ENSZ 2001-ben meghirdetett Önkéntesség Nemzetközi Éve programnak, amely az önkéntesség népszerűsítésére, illetve a társadalomban betöltött szerepére hívta fel a figyelmet. 2011-et az Európai Unió az önkéntesség témájának szentelte. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) és a John Hopkins Egyetem (JHU) is ekkor dolgozta ki módszertani kézikönyvét az önkéntesség kutatásához. Ennek jelentősége, hogy lehetőség nyílt az egységes szemléletmódra, valamint a különböző országokban felvett adatok összehasonlíthatóságára.¹⁰ Bár a nonprofit szervezetek körében évente végzett adatgyűjtés során a KSH alkalmazza az egyik legszigorúbb definíciót, a hivatal az elsők között használta fel az önkéntesség méréséről szóló, 2011 márciusában kiadott, tágabb értelmezést követő ILO-kézikönyvet munkaerő-felméréséhez.¹¹

⁸ 1068/2012. (III. 20.) Korm. határozat a Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012–2020 elfogadásáról és a végrehajtásához szükséges középtávú feladatokról

⁹ Batta Zsófia: *Önkéntesség Magyarországon 2013*. Budapest, 2014, Századvég

¹⁰ ILO: *Manual on the measurement of volunteer work*. International Labour Organization, 2011.

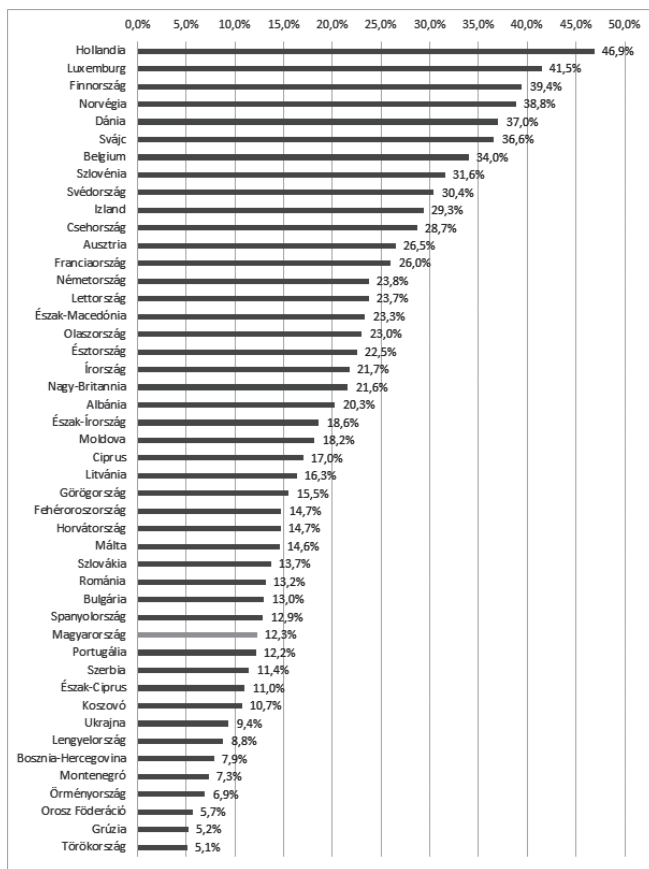
¹¹ Batta Zsófia: i. m.

Az önkénteshelyzetkép alakulása Magyarországon a közelmúltbeli kutatások fényében

E fejezetben azokat a makroszintű folyamatokat vesszük górcső alá, amelyek az önkéntesek számának alakulását egy adott társadalmon belül meghatározzák Európában. Az alábbi ábrán jól látható, hogy az előző Európai Értérendvizsgálat (EVS) idején, 2008-ban Magyarország még az alacsony önkéntesrátaival jellemzett országok között volt. Az EVS adatai alapján a magyar lakosság tizenkét százaléka végzett ekkor valamilyen önkéntes tevékenységet a vizsgálat kérdőívében felsoroltak közül. Legnagyobb arányban Hollandiában, Luxemburgban, Finnországban, Norvégiában és Dániában önkénteskedtek, a társadalom bő harmada, akár közel fele. Ezzel szemben Törökországban, Grúziában, Oroszországban, Örményországban, Bosznia-Hercegovinában, Lengyelországban és Ukrajnában kevesebb mint a népesség tíz százaléka végzett ilyen irányú tevékenységet. Olyan összefüggés is megfigyelhető, hogy a kisebb önkéntes aktivitást mutató államok tipikusan az alacsonyabb gazdasági fejlettségi szintű, jellemzően posztkommunista országok voltak. A grafikon csúcsán ezzel szemben a fejlettebb gazdaságú országokat figyelhetjük meg. Fontos megjegyezni azonban, hogy regionálisan is erősen differenciált az önkéntességi hajlandóság. A visegrádi országokat kiemelve megállapítható, hogy míg Lengyelország, Magyarország és Szlovákia az alacsony önkéntes rátaival jellemezhető térrészen helyezkedik el, addig Csehország éppen az ellenkező oldalon, hiszen saját

bevallása szerint valamilyen módon minden harmadik ember végez önkéntes tevékenységet.

1. ábra: Önkéntesek számaránya a felnőtt népesség körében (EVS)



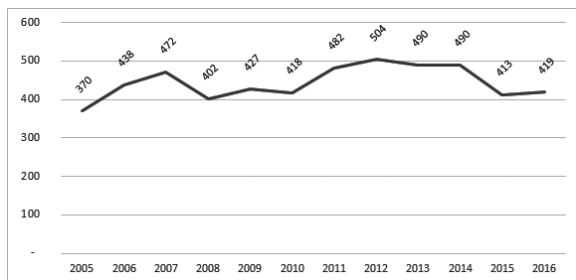
FORRÁS: EVS 2008 ADATBÁZIS, SAJÁT SZERKESZTÉS

A Központi Statisztikai Hivatal 1995 óta – két év kihagyással – folyamatosan gyűjti a nonprofit szervezetek önbevalláson alapuló adatait, többek között az önkéntesek létszámáról is. Ennek alapján a bejegyzett jogi státuszú nonprofit szervezetek körében az elmúlt bő évtizedben stabilan négy- és ötszázezer

között alakult az önkéntesek száma. Az évezred eleji erős, száz-
ezres nagyságrendű emelkedést követően a gazdasági válság
begyűrűzése vélhetően a szektor önkéntesállományára is ha-
tással volt. Ezt követően viszont a már említett, önkéntesség
szempontjából újra kiemelt 2011. év sokakat vonzott a terület-
re, és ez a lendület négy éven át ki is tartott. Azóta a 2008 és
2010 közötti volumenre állt vissza az önkéntesek létszáma.

A legutolsó, a 2016. évet bemutató *Statisztikai tükör* a 419
ezer önkéntes munkaórászámát 54 millióra becsülte, amellyel
25 700 teljes munkaidős foglalkoztatott munkaidejét váltották
ki, és a teljes humán erőforrás 16 százalékát tették ki. Teljesít-
ményük becsült gazdasági értéke 60 milliárd forint volt, ami
legjelentősebb mértékben a kisebb, 50 ezer forint alatti bevé-
tellel gazdálkodó szervezetek életét segítette.¹²

2. ábra: Nonprofit szervezetek önkénteseinek száma, 2005–2016 (ezer fő)



FORRÁS: KSH 2018: A NONPROFIT SZÉKTÖR LEGFONTOSABB JELLEMZŐI 2005–2016, SAJÁT SZERKESZTÉS

Mint említettük, a KSH elsőként adaptálta az ILO vonatkozó
definícióját. Ehhez kapcsolódóan 2011 harmadik negyedében
a KSH munkaerő-felmérése (MEF) keretében kiegészítő adatfel-
vétel is készült Önkéntes munka címmel. A munkaerő-felmérés
mintegy hatvanezer 15 és 74 év közötti személy gazdasági akti-
vítására irányult, a kiegészítő felvétel pedig ugyanezen a min-

¹² Statisztikai tükör. *A nonprofit szektor legfontosabb jellemzői*, 2016. Budapest, 2018,
KSH. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/nonprofit/nonprofit16.pdf>

tán vizsgálta az önkéntes tevékenységet is, immár az egységes módszertan szerint. Mind a formális, mind az informális önkéntesek bekerültek a vizsgálatba. A kutatás során tehát azokat tekintették önkéntesnek, akik *„közvetlenül, vagy valamilyen szervezeten keresztül, önszántukból, ingyen, ellenszolgáltatás, fizetség nélkül, háztartásukon kívül élő személyek javára vagy a társadalom (csoport, tágabb közösség, állatok vagy a környezet stb.) hasznára végeztek valamilyen munkát, tevékenységet a ki-kérdezést megelőző tizenkét hónap során.”*¹³ Fontos különbség az eddigiekhez képest, hogy itt már az idődimenzió is megjelenik, vagyis nem csupán azt vizsgálják, hogy milyen tevékenységeket végez az illető, hanem egy éven belüli időszakra lehatárolva. A kutatás ezzel a definícióval az önkéntesek széles körének vizsgálatára alkalmas, mivel nem szab olyan korlátokat, amelyek miatt az önkéntesség valamelyik dimenziója kimaradhatna. A kutatás eredményei alapján 2153415 fő végzett önkéntes tevékenységet abban az évben, azaz a 15–74 éves lakosság 28,4 százaléka. Az adatfelvétel eredményeit korábbi kutatásunkban Batta Zsófia részletesen bemutatta (lásd a 2013-as tanulmányát), így azokra nem térünk ki újra. Akkor azonban még nem jelent meg a MEF 2014 első negyedévi kutatásának jelentése, amelynek keretében ismét elkészült a kiegészítő felvétel. A kutatás arról tanúskodott, hogy a vizsgált populációban tovább emelkedett az önkéntesek száma, több mint egyharmaduk, 2557 000 fő végzett már hasonló tevékenységet, ám a szocio-demográfiai struktúrában nem ment végbe radikális változás. A nők továbbra is valamivel nagyobb arányt képviselnek az önkéntes népességben, 35 százalékuk végez önkéntes tevékenységet, míg a férfiaknak 33,6 százalékáról mondható el ugyanez. Az akkori önkéntesek túlnyomó többsége közvetlenül segítette célcsoportját, csak elenyésző hányaduknál, 5,9 százalékuknál regisztrálták a szervezeti önkéntességet. Érdekesség azonban,

¹³ *Önkéntes munka*. Budapest, 2011, KSH. <https://ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/onkentesmunka.pdf>

hogy körükben magasabb a férfiak aránya. Öröndetes eredménye a 2014-es felvételnek, hogy bár szintén a középkorúak körében mér kiemelkedő önkéntesarányt, 2011 óta aránybeli növekményre mutatott rá a 15–34 éves korcsoportban, amit – mint látni fogjuk – saját kutatásunk is igazolt 2013 és 2018 között. A 2014-ben mért önkéntes aktivitás nagy arányban figyelhető meg a magasabban képzettek között is, de esetükben a szakiskolások körében is nagyobb önkéntes arányszámot mért a KSH. Jelentősen eltér az önkéntesek hányada a különböző végzettségűek körében, amennyiben a szervezeti és a közvetlenül önkénteskedők arányait figyeljük meg. A szervezeti keretek között munkálkodók körében kiugróan magas a diplomások aránya, míg a közvetlenül segítők között a szakiskolai végzettséggel rendelkezők tűnnek ki. Településméret szerint a községi önkéntesség volt a legjellemzőbb 2014-ben, az önkéntesek 37,6 százaléka volt falusi lakos, de a kisebb városok lakossága esetében is 35,5 százalékos arány mutatkozott. A fővárosiak viszont – ahogy saját mintánkban is – jelentősen elmaradnak e téren.¹⁴

¹⁴ *Az önkéntes munka jellemzői*. Budapest, 2016, KSH. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/onkentes.pdf>

Önkéntesstratégiák, jó gyakorlatok

Az önkéntesek számának alakulását erősen meghatározzák az adott országban működő intézmények és rendeletek is. A European Centre Not-for-Profit Law (ECNL) összehasonlító tanulmánya¹⁵ szerint, amikor egy állam jogi keretet kíván szabni az önkéntességnek, fontos pontosan tisztázni, hogy milyen területre vonatkoznak a szabályozások, illetve meghatározó tényként kell kezelni az államban már korábban megjelent, önkénteskedésre vonatkozó hagyományokat is. Országonként eltérő tehát, hogyan reagál az adott társadalom az önkéntesség jogi szabályozására. Például míg Svédországban, Angliában és Franciaországban pozitív a jogi szabályozás alóli mentesség hatása, addig ennek hiánya a kelet-európai államokban az egyébként is gyenge hagyományokkal rendelkező spontán önkéntességre különösen rossz hatást gyakorol. Lettország esetében az önkéntesség fogalmát gyakran tévesztik össze a nem bejelentett munkahellyel, vagy éppen a gyakornoki munkavégzéssel. (Ugyanígy a mi jelen kutatásunkban is sok esetben előfordult mind az interjúk, mind a kérdőívezés során, hogy az iskolai közösségi szolgálatot végző diákokat tekintették önkéntesnek.) Ilyen társadalmi félreértések közepette az önkéntesség intézményének jogi úton történő tisztázása és szabályozása pozitív hatásokkal járhat, és a résztvevők számát is növelheti.

Az idézett tanulmányban több olyan tényező is szerepel, amelyet a kormányzatoknak különös figyelemmel kell meg-

¹⁵ *Volunteering: European Practice of Regulation*. http://ecnl.org/dindocuments/481_Belarus%20volunteering%20paper%202014.pdf

vizsgálniuk abban az esetben, ha új jogszabályokkal kívánják alakítani az önkéntesség intézményét.

- Az önkéntességnek rengeteg formáját különböztetjük meg, legyen szó akár spontán, akár *ad hoc* önkéntességről. Így tehát ezek összevont szabályozása több veszéllyel is járhat, és amikor arra kerül sor, mind a kormánynak, mind az önkéntes szervezeteknek fokozott együttműködésre van szükségük.
- A jogi keret létrehozásának elsődleges feladata az önkénteskedés elősegítése, nem pedig kontrollálása. A tanulmány rámutat: a törvénynek biztosítani kell az önkéntesség védelmét és promotálását, és nem szabad elbátortalanítani a potenciális jelentkezőket.
- Minden országnak magának kell megvizsgálnia kulturális, társadalmi és gazdasági helyzetét, hogy belássa, milyen törvények meghozatalára van szükség az önkéntesség kapcsán annak érdekében, hogy a legjobban szolgálja a helyi érdekeket. Ha a jogi keret éppen gátolja az önkéntességet, akkor azon kell gondolkodni, hogyan szüntethetők meg az akadályok.

Az önkéntes szektor hatékonyságát meghatározza továbbá az a kép is, amely az önkéntességről egy adott társadalomban kialakult. Bár összességében elmondható, hogy az önkéntesség intézménye már olyan országokban is gyökeret vert, ahol nem voltak korábbi hagyományai, ám új horizontot lehet nyitni az önkéntesség elismerését és a résztvevők számának növelését célzó, informatív kampányok segítségével. Ehhez szükséges a marketing és a kommunikáció megerősítése, a figyelem felhívása és az önkéntesség fogalmával kapcsolatos, pozitív kép kialakítása. Fontos a nyilvánosság elé tárni azokat az előnyöket, amelyek az egyént és a szervezeteket egyaránt érinthetik. Ezekkel a lépésekkel arra is felhívhatjuk a figyelmet, hogy milyen elhivatottsággal végzik munkájukat azok, akik már most is önkéntes tevékenységet folytatnak. Fontos figyelembe venni azt is, hogy bizonyos társadalmakban vagy rétegekben az önkéntesség fo-

galma negatív érzelmekkel is párosul, így a kampányok során megfelelő, ezt is figyelembe vevő kommunikációra van szükség.

Az állami szervezeteknek továbbra is támogatniuk kell a tájékoztató kampányokat, hogy az önkéntesek tisztában legyenek jogaikkal és kötelezettségeikkel. Nem elhanyagolható, hogy azok is pontos és naprakész információkkal rendelkezzenek, akik már az önkéntes szektor szereplői.

A visegrádi országok és más európai államok gyakorlatai

A Visegrádi Együttműködés országaiban és más környező államokban létező explicit gyakorlatokat áttekintve elmondható, hogy bár **Szlovákiában** nincsenek olyan nemzeti szintű stratégiák, amelyek az önkéntesség ösztönzésére alakultak volna ki, fontos megjegyezni, hogy a szlovák munka törvénykönyve (5/2005) különös utalást tartalmaz az önkéntességre vonatkozóan, amely lehetővé teszi a munkanélküliek számára, hogy önként jelentkezzenek a helyi önkormányzatoknál „integrációs tevékenységre”. Ez azt jelenti, hogy miközben munkanélküli ellátásban részesülnek, és önként jelentkeznek, nem fogják őket munkavállalóként számontartani (következésképpen nem vesztik el az ellátáshoz való jogot).¹⁶

Csehországban 2000-ben indult el a Munkanélküliek önkéntes munkája elnevezésű program. Ennek keretében a munkanélküliek szabadon vehetnek részt az önkéntes tevékenységekben anélkül, hogy elveszítenék a szociális juttatásokra való jogosultságukat. A programban mintegy 2049 akkreditált civil szervezet vett részt a hivatkozott vizsgálat idején. Ha egy ön-

¹⁶ Study of Volunteering in the European Union, Country Report: Slovakia. GHK Consulting Ltd., 2009. http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_sk_en.pdf

kéntesként dolgozó személy jövedelme nem volt elegendő arra, hogy fedezze alapvető szükségleteit, 1000 cseh korona (40 euró) támogatást kapott.¹⁷

Lengyelországban a kormány 2008-ban fogadta el A civil társadalom fejlesztésének támogatására vonatkozó 2007–2013-as stratégiát. A dokumentum egyik fő célkitűzése a polgári életben és a civil társadalom fejlesztésében részt vevő polgárok optimális arányának elérése. A stratégia a helyi önkormányzatokat teszi felelőssé a polgárok aktivitásának ösztönzéséért. Négy alapvető prioritást sorol fel:

- aktív, tudatos polgárok, aktív helyi közösség;
- erős nem kormányzati szervezetek;
- a társadalmi befogadással foglalkozó, nem kormányzati szervezetek fejlesztése;
- a szociális vállalkozói tevékenység fejlesztése.¹⁸

Szlovéniában a 2006–2010-es Nemzeti szociálpolitikai stratégiában hat pontot fogalmaztak meg az önkéntes tevékenységek fejlesztése érdekében:

- Az önkéntes tevékenységről szóló törvény kidolgozása a nem kormányzati szervezetekkel közösen. Az önkéntesek munkájának elismerése.
- Az önkéntességet vizsgáló kutatások finanszírozása.
- Az önkéntesek képzése és annak finanszírozása.
- Az év önkéntesének országos díjazása.
- További pénzügyi ösztönzések, illetve az önkéntességet népszerűsítő programok.

¹⁷ *Study of Volunteering in the European Union, Country Report: Czech Republic.* GHK Consulting Ltd., 2009. http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_cz_en.pdf

¹⁸ *Study of Volunteering in the European Union, Country Report: Poland.* GHK Consulting Ltd., 2009. http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_pl_en.pdf

- Az önkéntesek támogatását például adókedvezménnyel ösztönző program kidolgozása.¹⁹

Belgiumban az önkéntes szektor növelése érdekében 2007-ben információs kampányt indítottak, hogy tájékoztassák a társadalmat az önkéntesség hatásairól. 2009-ben került először megrendezésre az önkéntesek hete, amelyet azóta minden évben megtartanak. Itt széles körben tájékozódhatnak az érdeklődők az önkéntesség különböző formáiról, lehetőségeiről. Fontos megemlíteni, hogy 2003-ban elindították a YAQUA projektet, amelynek segítségével mind az egyének, mind a nonprofit szervezetek különböző szolgáltatásokat vehetnek igénybe. Például elérhetővé válik számukra a szervezetek és a kezdeményezések adatbázisa, témakörök és területek szerint csoportosítva. Hozzáférhetnek továbbá egy olyan útmutatóhoz, amelyben gyakorlati tanácsokat kapnak az egyes önkéntes tevékenységekre vonatkozóan.²⁰

Bajorországban a kormányzat 2011-ben vezette be a bajorországi önkéntes kártyát az önkéntesek jutalmazására és erőfeszítéseinek elismerésére. A kártya birtokosa több különböző kedvezményt is igénybe vehet a programban részt vevő üzletekben, könyvtárakban, uszodákban. Annak érdekében, hogy a program adaptívan működhessen, a kormány minden részt vevő megyének és városnak ötezer eurós támogatást nyújt, illetve egyéb promóciós szolgáltatásokat tesz lehetővé szórólapok és nyereményjátékok formájában. „Napjainkig a bajorországi megyék és városok mintegy fele, összesen 56 pályázott

¹⁹ *Study of Volunteering in the European Union, Country Report: Slovenia.* GHK Consulting Ltd., 2009. http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_si_en.pdf

²⁰ *Study of Volunteering in the European Union, Country Report: Belgium.* GHK Consulting Ltd., 2009. http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_be_en.pdf

erre a támogatásra, és vezette be a bajor önkéntes kártyát. Időközben mintegy ötvenezer önkéntes igényelte.”

Az idézett kutatás eredményei alapján elmondható, hogy:

- kártya sikere nem feltétlenül a pénzügyi, hanem inkább a személyi erőforrásoktól függ (például magas presztízsű politikusok elkötelezettsége, az elfogadóhelyek száma stb.);
- sokan vonzónak találják a kedvezményeket, de még több elfogadóhelyet és nagyobb engedményeket szeretnének;
- a felhasználók egyharmada nem használja a kártyát, de a lejárat után biztosan megújítja majd;
- a kártya – saját elmondásuk szerint – nem motiválja az önkénteseket, hogy többet tevékenykedjenek, de előtérbe helyezi, és a közbeszéd tárgyává, a mindennapi élet integráns részévé teszi az önkéntességet.²¹

Get Engaged! Módszertani kiadvány

A Nemzeti Ifjúsági Tanács (NIT), az Erasmus Student Network (ESN) és a Polish Council of Youth Organisation (PROM) 2016-ban közösen fogott bele a Get Engaged! nevű projektbe, amelynek a célja az volt, hogy módszertani segítséget nyújtson a fiatalok által vezetett, fiatalokkal foglalkozó civil szervezeteknek. Mindhárom részt vevő ernyőszervezet ifjúságügyi szervezeteiket gyűjt össze és támogat a közös érdekérvényesítésben és a tudásmegosztásban.

2017-ben megjelent módszertani kiadványukban az ernyőszervezetek mindennapi életében felmerült problémákra nyújtanak lehetséges megoldásokat, de olyan gyakorlatokat

²¹ Wegner, Martina: *The Bavarian Volunteer Card – More Than A Bonus Program? Results of Empirical Research on The Systematic Implementation of a Volunteer Card In Bavaria, Germany*. 11th International Conference. https://cdn.ymaws.com/www.istr.org/resource/resmgr/MunsterAbstracts/Wegner,_Martina.pdf

is bemutatnak, amelyek adaptálhatók, és nem csak ifjúság-üggyel foglalkozó szervezetek számára válhatnak hasznos munícióvá.

A kiadványban szereplő megoldások egy közös kutatáson alapulnak, amelynek az adatait minden részt vevő szervezet feldolgozta, és ez alapján fogalmazták meg a megoldási javaslatokat. Ahogy a kiadványban ők is írják: „Annak érdekében, hogy a módszereket és a Get Engaged! módszertani kiadványt valós szükségletekre válaszolva hozzassuk létre, mindhárom, a projektben részt vevő szervezet saját, de egységes alapokon nyugvó kutatást végzett tagszervezetei körében.”²²

Az önkéntesség vonzóvá tétele

A kutatási eredmények alapján három pontot fogalmaztak meg arra vonatkozóan, hogyan lehetne az önkéntességet vonzóbbá tenni:

- a lehetőségekről való tájékoztatás;
- az előnyök felismerése;
- az önkéntesség és a tanultak elismerése.

A lehetőségekről való tájékoztatás nem csak önkéntestoborzást jelent. A hatékonyság szempontjából fontos, hogy a szervezetek pontosan meghatározzák, milyen pozícióra keresnek önkéntest. Ennek legjobb módja, ha az érdeklődők bizonyos időközönként, nyílt napok alkalmával betekintheznek abba, mivel is jár a gyakorlatban az adott pozíció, amely felkeltette az érdeklődésüket. Szintén fontos, hogy az önkéntes tisztában legyen a jogaival, de a kötelezettségeivel is, amelyeket azonnal magára is vállal azáltal, hogy önkéntessé válik.

²² *Get engaged! Módszertani kiadvány*, 2017 https://www.ifjusagitanacs.hu/wp-content/uploads/2018/07/Toolkit_Hun-min-min.pdf

Ehhez szorosan kapcsolódik a második pont, azaz az előnyök felismerése. A kiadvány háromféle előnyt különböztet meg: a személyes, a szakmai és a közösségi előnyöket. Ezeknek a hangsúlyozása és bemutatása szintén fontos tényező, mert így könnyebb megőrizni az önkéntesek motivációját, illetve hosszú távon jobban elköteleződhetnek a szervezet iránt. Ha ismertetjük az önkéntesekkel, milyen haszna van annak, hogy részt vesznek a szervezet életében, akkor hosszabb távon is lehet számítani az aktív részvételükre. Ugyanakkor az is fontos, hogy az önkéntesek megkapják az elismerést a munkájukért, mind a szervezet, mind a külvilág részéről. Előbbire az Európa Tanács négy elemet állapított meg:

- az egyéni tanulási eredmények beazonosítása;
- az egyéni tanulási eredmények dokumentálása;
- az egyéni tanulási eredmények értékelése;
- oklevél kiállítása az értékelési folyamat alapján.

A külvilág elismeréséért a szervezetnek kell dolgoznia: fontos, hogy az önkéntesek érdemeit a munkáltatók, a politikai döntéshozók és a közintézmények felé is kommunikálják.

Alumni hálózat

Az alumni hálózat létrehozása lehetőséget biztosít arra, hogy a szervezet életében korábban aktív önkéntesek, akik valamilyen okból éppen nem tudnak részt venni a szervezet munkájában, ne szakadjanak el a szervezettől. Ez az önkéntesfogadó intézmények számára is hasznos, mert a korábbi önkéntesek tapasztalata és tudása nem veszik el, hanem az alumni hálózat révén átadhatóvá válik, valamint az önkéntes számára is hasznos, mert továbbra is a közösséghez tartozónak érezheti magát. Fontos azonban, hogy a hálózat hatékony működéséhez a szervezetnek bizonyos időközönként személyes találkozókat kell biztosítania az alumni tagok és az aktív tagok részvételével.

Összességében elmondható, hogy a kiadványban szereplő gyakorlatok szinte mindegyikénél felmerül valamilyen formában a képzés, a csapatépítés fontossága, ami a hatékonyabb munkavégzés mellett az önkéntes motivációjára is jótékony hatású lehet.

Az önkéntesség típusai

A hazai szakirodalom²³ két alapvető típusát különbözteti meg az önkéntességnek. A *hagyományos* (régi típusú) önkéntes tevékenységet végzők elsősorban a szociális területeken tevékenykednek (adományosztás, adományozás, étel- és ruhaosztás, egyéb segítségnyújtó programok). Elsődleges motivációjuk a tevékenységhez köthető értékrendhez, egyeseknél vallási indíttatáshoz, a másokon (többnyire rászorulókon, esetleg természettudatoság által) való segítséghoz, a humanitárius szerepvállaláshoz köthető. Ezzel szemben a *modern* (új típusú) önkénteseket a személyiség- és készségfejlesztés, a gyakorlati tapasztalatszerzés, a kihívások keresése, a kapcsolatháló bővítése, a tudásalapú, információs társadalom értékei felé fordulás, illetve a szabadidő minőségi eltöltése vezérli. Egy harmadik típus e kettő keveredéséből áll elő, az idetartozókat egyszerre motiválja az altruista, közösségközpontú és az önmegvalósító, élménykereső attitűd. Mint látni fogjuk, a hazai önkéntesállomány egyre inkább ezen utóbbi, kevert jellegű tevékenységet végzők közé tartozik.

A szakirodalomban az önkéntességnek több más tipológiájával is találkozhatunk. Ronald Inglehart tanulmányában faktor-elemzés segítségével három alapvető típust különböztet meg:

²³ Vö. Czike Klára–Bartal Anna Mária: *Önkéntesek és nonprofit szervezetek – az önkéntes tevékenységet végzők motivációi és szervezeti típusok az önkéntesek foglalkoztatásában*. Budapest, 2005, Civitalis Egyesület.

az elsőbe a „zöld”, környezetvédelmi, béke, jóléti-egészségügyi, „harmadik világ” tevékenységi területeken dolgozó önkéntesek tartoznak. A második típus a politikai pártokban, lokális, női és munkásszövetségekben aktív. A harmadik a vallási, ifjúsági, sport, szakmai és kulturális szervezeteknél végez önkéntes tevékenységet.²⁴

Az angolszász irodalomban számtalan további típust különítenek el. Az ún. *szakértelmen* alapuló (*skills-based*) önkéntességnek lényegében a tanult tudás, a szakképzettség, esetleg a személyes tehetség nonprofit szervezetek tevékenységének, illetve működésének elősegítésére történő felajánlását tekintik. A szakértelmen alapuló önkéntes személye és munkája abban különbözik az általános értelemben vett (képzettséget elviekben nem igénylő) önkéntességtől, hogy ő úgy képes segíteni egy-egy kezdeményezés infrastrukturális fenntartásában vagy valamely projekt előrehaladásában, hogy az egyébként piaci értékét tekintve drága szaktudást (például könyvelő, jogász, informatikus) ingyen vagy profit nélkül ajánlja föl egy-egy szervezet számára. Így a szervezet a szükséges szakértelmet nem kényszerül a piacról, profitorientált intézménytől, magánszemélytől megvásárolni, és a fennmaradó összeget másra fordíthatja. Jellemzően azonban nemcsak magánszemélyek ajánlják fel képességeiket, hanem kisebb-nagyobb vállalkozások is tehetnek így, felajánlva munkatársaik szakértelmét, akik – ideális esetben saját elhatározásból – munkaidőben végezhetik el a munkát. Az öntevékenység e formájának számos, elsősorban vállalati önkéntesség alá sorolható altípusát is definiálja az irodalom:

- A *maraton (marathon) modell* egy szervezet vagy cég nagyobb vagy akár teljes kapacitásának rövid időre (jellemzően egy-két napra) történő átadását, felajánlását jelenti, így rendkívül nagy lendületet lehet adni a támogatott ügynek.

²⁴ Inglehart, Ronald: Modernization and Volunteering. In: Dekker, Paul és Halman, Loek szerk. *The Values of Volunteering. Nonprofit and Civil Society Studies (An International Multidisciplinary Series)*. Boston, 2003, MA: Springer

- A *nyílt végű (open-ended) modell* meghatározott számú nonprofit szervezet számára teszi lehetővé a felajánló szervezet vagy vállalkozó szolgáltatásainak igénybevételét.
- A *mikro-önkéntességi (micro-volunteering) modellről* még önállóan is szót ejtünk, ugyanakkor idevonatkozóan is megemlítendő, hogy egyes szervezetek megengedik munkavállalóiknak, hogy munkaidejük kis hányadát néhány órás vagy napos mikro-önkéntességgel töltsék.
- A *mentorálás (coaching and mentoring) modell*, ahogyan nevéből is következtethető, a „hal helyett megtanítjuk őket halászni” elv alapján a nonprofit szervezetek képviselőit készíti fel azon feladatok elvégzésére, amelyeket adott esetben csak a piacról tudnának megvásárolni.
- A *csapat- (standardized team) projekt* a célja a vállalat vagy intézmény által támogatott nonprofit szervezet egy adott projektjének vagy problémájának saját szakértői csapattal történő megoldása, előrelendítése. A modellben kritikus jelentőségű, hogy világos célokkal, felelősségi körökkel és eredményindikátorokkal rendelkezzen.
- A *kölcsönzött munkavállaló (loaned employee) modell* tartalma az előzőkéhez hasonló, mindössze technikailag különbözik, tekintve, hogy a munkavállaló anyagilag kompenzált „szabadságot” kap annak érdekében, hogy munkaideje alatt munkaerejét a támogatott szervezet számára ajánlhassa fel.
- A *szektorspecifikus megoldások (sector-wide solutions) modellje* tulajdonképpen egy egész nonprofit ágazat számára létrehozott *pro bono* csomag, amelyet az adott nonprofit ágazat minden szereplője számára elérhetővé tesznek (például egy szoftverfejlesztő cég felajánlja egyes nonprofit szereplők számára termékeinek ingyenes használatát).
- Végül a *fővállalkozói (general contracting) modell* voltaképpen arra utal, hogy egy szakértői entitás (személy, cég vagy intézmény) egy társadalmi probléma összes vagy egyre több szereplőjének szektorközi együttműködést ajánlva teljes egészében lekoordinálja a vonatkozó problémára született

megoldási javaslatot, felügyelve annak minden belső és külső erőforrását.²⁵

A szakirodalom külön értekezik még a *fejlődő országokban történő önkéntességről* is, amely főképp a diplomás fiatalok, fiatal felnőttek, illetve valamilyen oknál fogva passzív szerepet töltő diákok körében népszerű. Az önkéntes tevékenység a fejlődő világban élő közösségek körében a helyi szervezetekkel együttműködve zajlik, tehát az önkéntes a személyes jelenlétével, nem pedig otthonról segíti ezeket a szervezeteket. Tipikus tevékenységi terület a fogadószervezetek általános segítése, az oktatás, kiváltképp a nyelvtanítás, az árvaházakban, gyermekotthonokban zajló nevelő, segítő munka, a természetvédelem lokális elősegítése és adott esetben az orvosi munka vagy annak asszisztenciája is. Általános résztvevői törekvés, hogy a később is alkalmazható készségeiket erősítsék, ismereteiket bővítsék, ugyanakkor segítséget is nyújtsanak az egyértelműen elmaradott térségek közösségeinek, valamint az értük dolgozó szervezeteknek (vö. British Medical Association gyakorlata²⁶).

Részben a szakértői és a fejlődő országokban történő önkéntességgel átfedésben külön meg kell említeni az *iskolai önkéntességet*, amely az előbbinek speciális válfaja. Jellemzően, de nem kizárólag periférián lévő országokban vagy éppen fejlett országok szociális értelemben periférián lévő területein jelenik meg. Ahol alig vagy egyáltalán nincs anyagi lehetőség iskola-fenntartásra, tandíjra, esetleg komolyabb volumenű korrepetálásra, oktatáskiegészítésre mutatkozik társadalmi szükséglet. A legtöbb esetben szervezett keretek között (többszörmű, de nem

²⁵ pointsoflight.org (é.n.). *Skills-Based Volunteering: Getting Started*. http://www.pointsoflight.org/sites/default/files/resources/files/sbv_101_getting_started_new.pdf

²⁶ bma.org.uk (é.n.). *What to consider*. <https://www.bma.org.uk/advice/career/going-abroad/volunteering-abroad/what-to-consider>

kizárólag releváns végzettséggel rendelkező) önkéntesek igyekeznek átvenni a tanítás szerepét vagy szükség szerint kiegészíteni azt. Hazánkban fontos példa a Bagázs (vö. www.bagazs.org), amely Bag és Dány egy-egy romatelepén fejti ki tevékenységet. Szintén magyar vonatkozású, de nemzetközi példa az Afrikáért Alapítvány (vö. www.afrikaert.hu) tevékenysége, amely a Kongói Demokratikus Köztársaságban tart fenn 700 fős általános és középiskolát, Tanzániában 221 gyermeknek biztosít oktatást, míg Etiópiában 129 fős árvaházat vezet.

Viszonylag újszerű és az információtechnológiai fejlődéssel párhuzamosan a 2000-es évek elejétől terjedt el az ún. *virtuális önkéntesség*, más népszerű nevein *e-önkéntesség*, *online önkéntesség*. Az e-önkéntes részben vagy teljes egészében a segített szervezettől vagy személytől földrajzi értelemben távolról fejti ki tevékenységét, lényegében bármely ma használatos, internetkapcsolatra alkalmas eszköz segítségével. Tipikus tevékenységi területnek talán a távtanítás bármely, nem fizetett példáját tekinthetjük, de népszerű feladatkör még a támogatott szervezetnek végzett virtuális termék létrehozása, mint a nyílt forráskódú szoftverfejlesztés, a Wikipedia-szerű szócikkek szerkesztése, weboldalak, művészeti termékek (videó, dal, zene) létrehozása, internetes lelkigondozás, virtuális tartalmak szerkesztése. Kiemelendők még azok az applikációk, amelyeken keresztül tipikusan egy-egy hátrányos helyzetű rétegnek segíthetnek az önkéntesek. Utóbbira jó példa a vakok és látássérültek által használt okostelefon kameráján keresztül történő vásárlás, vagy úton való átkelés előben történő asszisztenciája (lásd Be My Eyes: www.bemyeyes.com). Óvatosan idevonatkozatható az az elképzelés is, amikor használaton kívüli mobiltelefonunk vagy számítógépünk számítási kapacitását egy-egy program segítségével átadjuk valamely közérdekű kutatást végző csoport számára (lásd: DreamLab okostelefonos alkalmazás, amelynek segítségével rákkutatók számításaihoz járulhatunk hozzá). Dhebar és Stokes úgy találták, hogy az e-önkéntesek többsége jellemzően 1–5 órát igénylő feladatokat vállal, de közel felük akár 12 óránál többet igénylő projektekben is

részt vesz.²⁷ Találhatók ugyanakkor 10–60 perces feladatok is a különböző platformokon (amelyeket a következő, mikro-önkéntességgel foglalkozó pontban mutatunk be részletesebben). Az ENSZ 2011-es önkéntesjelentése²⁸ hozzáteszi, hogy a virtuális önkéntesség azoknak az introvertált vagy zárkózott, esetleg mozgásukban korlátozott személyeknek is jó lehetőség, akik egyébként éppen a közösség jelenléte vagy korlátozottságuk okán nem vesznek részt személyes jelenlétet igénylő akciókban, ugyanakkor az online segítségnyújtás növelheti önbizalmukat, társadalmi integráltságukat, illetve fejlesztheti egyedi készségeiket, adott esetben a hobbijuknak is élhetnek.

A már említett *mikro-önkéntesség* a virtuális és szakértelmen alapuló önkéntességgel részben átfedésben létező, önálló tevékenységtípus. A *microvolunteering* kifejezés 2006. május 9-én jelent meg először a mySociety nevű platformon egy blogbejegyzésre írt válaszban, később ezen ötlet alapján jött létre az első (spanyol) weboldal, a mára már bezárt Microvoluntarios, ahol vonatkozó projekteket lehetett hirdetni és vállalni. Azóta megszaporodott a mikro-önkéntes feladatokat kínáló oldalak száma. Mikro-önkéntesnek leginkább tehát a speciálisan e feladatokra kialakított internetes platformokon lehet jelentkezni (www.catchafire.org, www.elbi.com, www.causecorps.co). A felületeken azoknak kínálnak beavatkozási, segítségi lehetőséget, akiknek tipikusan kevés az idejük, de szívesen segítenének, vagy eleve nem szeretnének több időt szánni önkéntességre, ugyanakkor egy-egy részfeladattól kivennék a részüket. Az ol-

²⁷ Dhebar, Beatrice Bezmalinovic–Stokes, Benjamin. A Nonprofit Manager's Guide to Online Volunteering. *Nonprofit Management and Leadership*, 2008. 18 (4), 497–506.

²⁸ Leigh, Robert et al.: *State of the World's Volunteerism Report 2011: Universal Values for Global Well-being*. United Nations Volunteers. <https://www.unv.org/sites/default/files/2011%20State%20of%20the%20World%27s%20Volunteerism%20Report%20-%20Universal%20Values%20for%20Global%20Well-being.pdf>

dalakon a jelentkezők olyan projektek közül válogathatnak, amelyek elviekben pár perctől néhány óráig, esetleg egy-két napig tartanak, ugyanakkor a gyakorlatban már megjelentek a többhetes lefutású lehetőségek is, viszont a leírások alapján ezekben is összesen néhány órányi részvételt kíván meg az adott szervezet.

Külön típusként kezd kialakulni napjainkra az ún. *természeti (environmental) öntevékenység*. A csatlakozók tágan értelmezett környezet- és katasztrófavédelmi feladatokban vesznek részt, azaz holisztikus, a természettel való együttélés egyensúlyának fenntartását célzó tevékenységeket folytatnak. Például környezeti beavatkozást igénylő területek monitoringját, ökológiai helyreállításokat (gyomnövény-eltávolítást, tereprendezést), veszélyeztetett állatok élőhelyének védelmét látják el, valamint ezekkel kapcsolatos technológiai fejlesztésekben vesznek részt. Képzéseket tartanak továbbá a természeti környezettel való együttélésről a legkülönbébb módon érintettek számára. A fejlődő országokban pedig részt vesznek az éhínség, illetve a különböző betegségek elleni küzdelemben is. Az önkéntesség e típusának egyik képviselő szervezete a washingtoni székhelyű Peace Corps is (www.peacecorps.gov).

Magyarországon sem ismeretlen a *vészhelyzeti önkéntesség* mint önállóan is értelmezhető öntevékenységi típus. Ide azok a gyorsreagálású nem kormányzati szervek tartoznak, amelyek az elsők között érnek oda a természeti katasztrófák sújtotta területekre, és a szökőárak, áradások, aszályok, hurrikánok, földrengések utáni mentési, helyreállítási munkálatokban vesznek részt. Jó példa erre a 2012-es Sandy hurrikán pusztítása utáni sürgősségi helyzetben létrehozott Occupy Sandy nevű gyorsreagálású csapat, amely már a vihar alatt megkezdte működését, és a közösségi médiára is erősen támaszkodva gondoskodott az élelmiszergyűjtésről és -szétosztásról, a menedékhelyekről, valamint az újjáépítésben is részt vett (vö. www.occupysandy.net).

Kvantitatív felmérésünk eredményei

Kutatásunk gyorsjelentésében már bemutattuk kérdőíves adatfelvételünk gyakorlati eredményeit. Jelen fejezetünkben ugyan újra kitérünk az akkor már ismertett eredményekre, ám azokat jelentősen kibővítve, új szemszögekből, más – főképp szociodemográfiai – változókkal is összevetve mutatjuk be, valamint az akkor helyhiány miatt kihagyott részletekre is kitérünk.

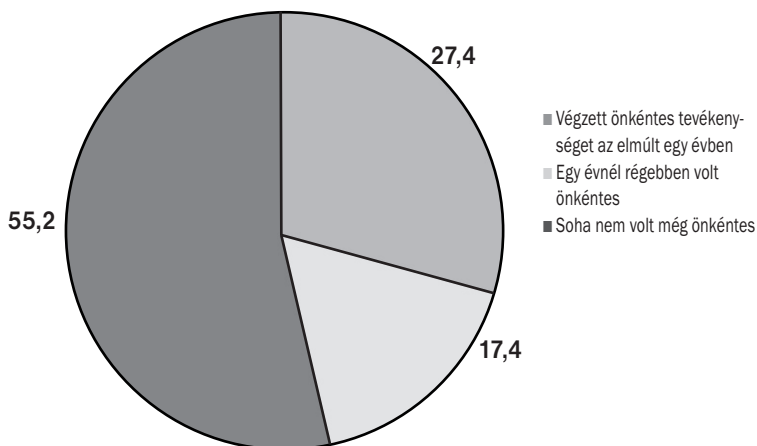
A magyarországi felnőtt korú önkéntesek számaránya és becsült létszáma

Az önkéntesség 2018-as, teljes hazai felnőtt népességet érintő vizsgálatához kutatásunkban – csakúgy, mint a 2013-as felmérésben – a Nemzeti Önkéntes Stratégia definícióját vettük alapul. Azaz idetartozónak tekintettünk minden olyan tevékenységet, amelyet az egyén önszántából, ingyen, ellenszolgáltatás nélkül családján, rokonán kívüli személy(ek) vagy a közösség javára végez. Mindazonáltal a meghatározásba – a kérdőíves adatfelvételt megelőzően megszervezett próbakérdés tapasztalataira is jelentősen építve – kizáró tényezőként belefoglaltuk a kérdezett baráti körét is, mivel a kizárólag idevonatkoztatható alanyok tevékenysége mögött a legcsekélyebb mértékben sem húzódtak meg a tudatos önkéntesség mintázatai, így a későbbi kérdések számukra egyáltalán nem voltak értelmezhetők, a válaszok kényszeresnek hatottak. E szigorúbb, de egyes meghatározásokhoz képest még mindig tágnak mondható, az informális segítség számos lehetőségét is önkéntességnek elfogadó definíció alapján is megállapítást

nyert, hogy a magyar felnőtt lakosság bő negyede, 27,4 százaléka, azaz megközelítőleg 2 millió 209 ezer felnőtt²⁹ végzett önkéntes tevékenységet a kérdezést megelőző 12 hónap során.

Hozzáteesszük: a válaszadók körében rákérdeztünk arra is, hogy ha a jelzett időtartamon belül nem is, azt megelőzően végeztek-e – meghatározásunk szerinti – önkéntességet. Erre a válaszadók további 17,4 százaléka mondott igent, tehát a magyar felnőttek összességében közel felének, 44,8 százalékanak vannak már önkéntes tapasztalatai.

3. ábra: Önkéntesek számarányának megoszlása 2018 őszén (%)



A magyarországi felnőtt korú önkéntesek szociodemográfiai jellemzői

Az aktív, az egykor aktív és a nem önkénteskedők megoszlása el-eltér a különféle szociodemográfiai változók fényében. Ahogy a következő táblázatból is kitűnik, az önkéntesek körében szignifikánsan magasabb a nők aránya, akár aktívak, akár egykor voltak

²⁹ A 2018. január 1-i felnőtt lakosság létszámához arányosítva

azok. A jelenleg is tevékenyek átlagéletkora közel 46 év. Érthető okokból az egykori önkéntesek körében valamivel magasabb az idősebbek aránya, átlagban 52 évesekről van szó. Ezzel szemben azok, akik soha nem próbálták ki magukat e téren, átlagosan 48 évesek. Iskolai végzettségük tekintetében még jelentősebb eltérések mutatkoznak. Az önkéntesek kimagasló arányban kerülnek ki a diplomások köréből. Az aktív és egykori önkéntestapasztalattal rendelkezők bő egynegyede felsőfokú végzettségű. Ezzel szemben körükben alulreprezentáltak a legalacsonyabban képezettek, mindössze ötödük volt egy éven belül önkéntes. Településtípus tekintetében az önkénteseknek mindössze bő tizedét teszik ki a fővárosi lakosok, ellenben valamelyest felülreprezentáltak az egyéb városokban és falvakban lakók. Ennek oka részint a viszonyosságban keresendő, tekintve, hogy a kisebb településeken a – meghatározásunkba adott esetben beleillő – kölcsönösségnek, egymást segítségnek nagyobb a hagyománya. Jó példa erre, hogy az önkéntesek indítékai között a fővárosi válaszadókhoz képest a vidékiek körében négyszer erősebb tényező az, hogy a kérdezettek ismerősei, rokonai érintettek a megoldandó problémában. A keményváltozók mellett két további tényező, a szubjektív anyagi helyzet és a bevallott vallásosság szerint is bemutatjuk a vonatkozó népességarányt. Az aktív vagy egykori önkéntesek táborában némileg magasabb a magukat közép-, illetve felső középrétegbe sorolók hányada, illetve a magukra vallásosként tekintőké is, mint ahogyan arányuk a teljes felnőtt népességben megfigyelhető.

4. ábra: Az önkéntesek, egykori önkéntesek és nem önkéntesek egyes szociodemográfiai változók szerinti megoszlása

		Volt önkéntes az elmúlt egy évben	Egy évnél régebben volt önkéntes	Soha nem volt önkéntes
Nem	Férfi	42,8%	45,1%	49,5%
	Nő	57,2%	54,9%	50,5%
Életkor	Átlagos életkor	46 év	52 év	48 év
	18-29	20,6%	11,5%	18,0%
	30-39	17,5%	14,9%	17,5%

		Volt önkéntes az elmúlt egy évben	Egy évnél régebben volt önkéntes	Soha nem volt önkéntes
Életkor	40–49	19,5%	15,5%	19,4%
	50–59	15,0%	20,4%	13,4%
	60+	27,4%	37,6%	31,7%
Legmagasabb befejezett iskolai végzettség	Általános iskola vagy alacsonyabb (alapfokú végzettség)	19,9%	18,4%	27,5%
	Szakiskola vagy szakmunkásképző, érettségi nélkül (középfokú végzettség)	17,9%	20,4%	23,8%
	Szakközépiskola, gimnázium, érettségivel (középfokú végzettség)	25,2%	26,7%	24,6%
	Érettségi utáni vagy felsőfokú továbbképzés, szakképzés (például OKJ-s képzés)	10,2%	6,9%	7,7%
	Főiskola, egyetem vagy magasabb (felsőfokú végzettség)	26,8%	27,6%	16,4%
Lakóhely	Budapest	11,3%	21,6%	20,1%
	Megyeszékhely	20,8%	18,7%	15,0%
	Egyéb város	34,4%	32,5%	36,5%
	Község, tanya	33,5%	27,3%	28,4%
Társadalmi önbesorolás	Alsó társadalmi csoport	8,8%	10,3%	14,2%
	Alsóközép társadalmi csoport	39,5%	34,0%	39,7%
	Középső társadalmi csoport	44,3%	47,7%	40,8%
	Felső-közép társadalmi csoport	7,1%	6,4%	4,3%
	Felső társadalmi csoport	0,2%	1,5%	1,0%
Szubjektív vallásosság	Vallásos, egy adott egyház tanításait követi	13,3%	13,2%	9,3%
	Vallásos a maga módján	43,2%	45,1%	40,4%
	Nem vallásos	41,5%	39,1%	48,6%
	Nem tudja/Nem válaszol	2,0%	2,6%	1,6%

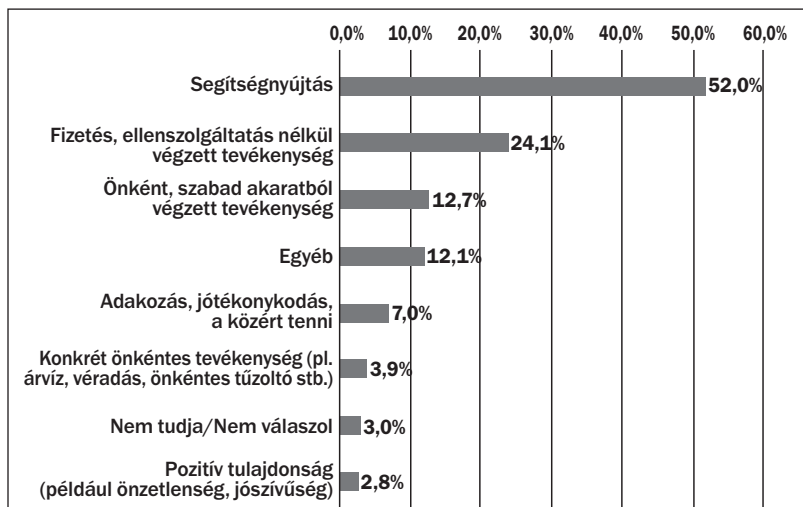
Ha az előbbi változókat felcseréljük, és nem az önkéntességet végzők és nem végzők csoportösszetételét vizsgáljuk, hanem a legfontosabb demográfiai ismérvek szerinti csoportok önkéntességhez való viszonyulására vagyunk kíváncsiak, elmondhatjuk, hogy a nők körében valamivel magasabb ugyan a ma is aktív önkéntesek számaránya, ám az eltérés a két nem között nem számottevő. Míg a 18 évesnél idősebb magyar nők 29,6 százaléka tartozik a csoportba, addig a férfiak csak 4,5 százalékponttal maradnak el tőlük. Korcsoport szerint fontos eredmény, hogy bár az önkéntesek átlagos életkora bőven a középkorúak csoportjába húzza az „átlagönkéntest”, mégis – ahogyan már 2013-ban is kimutatható volt – a vizsgált időszakban még markánsabban látszik fiatalodni a hazai önkéntesállomány. Vagyis míg a 18–29 éveseknek 32,2 százaléka tekinti magát önkéntesnek (szigorított definíciónk szerint is), addig minden más, ennél idősebb korcsoportnak mindössze 24–28 százaléka sorolható ide. Nem változott azonban az eltérő iskolai végzettségűek között megfigyelhető önkéntesmegoszlás. Továbbra is kimagasló a diplomások körében mérhető jelenlét, szemben a mind alacsonyabban képzetekkel. Előbbiek bő harmada, utóbbiak ötöde volt aktív a jelzett időszakban.

Az önkéntességgel kapcsolatos képzettársítások

A Nemzeti Önkéntes Stratégia előirányozza, hogy a magyarországi felnőttek harmada ismerje az önkéntesség fogalmát. A 2013-as felméréshez hasonlóan, kérdőíves felmérésünket két nyitott, szabadon megválaszolható kérdéssel kezdtük. Egyfelől megkértük alanyainkat, asszociáljanak az „önkéntesség” kifejezésre, másfelől próbálják saját szavaikkal megfogalmazni, mi a különbség „munka és önkéntes tevékenység között”. A kapott válaszokat utólag a 2013-ban is használt összefoglaló fogalmakhoz kapcsoltuk. Az önkéntesség fogalmát a legtöbben továbbra is a segítségnyújtáshoz társítják. A korábbi trendhez

képest azonban jelentős eltérés, hogy a fizetés- és ellenszolgáltatás-nélküliség jóval több alanyunkban merült fel, konkrétan negyedükben, míg öt éve második helyen inkább a tevékenység önkéntes jellegét hangsúlyozták. Ezek mellett minden további faktorra a kérdezettek kevesebb mint tizede utalt.

5. ábra: Önnek mi jut elsőként eszébe az önkéntességről?³⁰

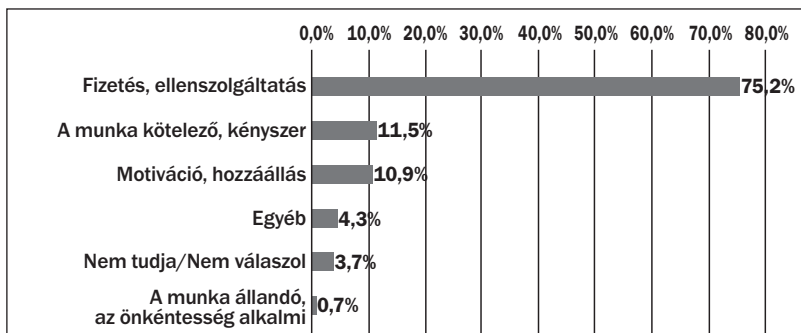


Némileg az előző kérdés eredményeire is reflektálnak a következő, az önkéntesség és a munka közötti viszony és különbség értelmezésének mérését célzó kérdésre kapott válaszaink. 2013-hoz képest jelentős attitűdbeli változást látunk. Bár a többség már öt évvel korábban is a fizetésre, ellenszolgáltatásra gondolt a munka hallatán, idén az idevonatkoztatható válaszok aránya háromnegyedes. Emellett szinte eltörpülnek azok a gon-

³⁰ Megfigyelve, hogy egyes válaszadók képzettársítása adott esetben több fogalommal is összekapcsolható, az egyes válaszokhoz akár több tényezőt is rendelünk. Ebből fakadóan a válaszok összesített aránya szükségszerűen több, mint száz százalék.

dolatok, amelyek azt ecsetelik, hogy a munka és önkéntesség közti különbséget leginkább a mögöttes motivációban és hozzáállásban kell keresni, amely a legutóbb vizsgált időszakban ugyan harmadik helyen végzett, ám mindössze a válaszadók valamivel több mint tizede nyilatkozott így. Többen említették a munka mint kényszer és az önkéntesség mint szabadon választott tevékenység gondolatát, ugyanakkor szinte elhanyagolható azok aránya, akik az állandóság-alkalmiság kettőseire tettek volna utalást.

6. ábra: Ön szerint mi a fő különbség a munka és az önkéntes tevékenység között?



Az önkéntes tevékenység gyakorisága és hossza

Öröndetes, hogy öt év alatt összességében az önkéntesek 32,9 százalékaról 45,1 százalékra, azaz megközelítőleg egymillió főre nőtt a sűrűn, azaz legalább havonta önkénteskedők aránya a teljes felnőtt népességben. Hetedük megközelítőleg hetente, 2,8 százalékuk pedig szinte naponta volt aktív, ami megközelítőleg 65 ezer felnőttet jelentett 2017 és 2018 ősze között. Ebből fakadóan az önkéntesek másik fele inkább az alkalmi önkéntesek táborát erősíti. Az ő arányuk viszont 2013-hoz képest 67,1 százalékról 54,2-re csökkent öt év alatt a gyakrabban önkénteskedők javára. Közel tizedük egyszer végzett ilyen jellegű tevékenységet, a relatív többség, a kérdezettek másik 45 százaléka

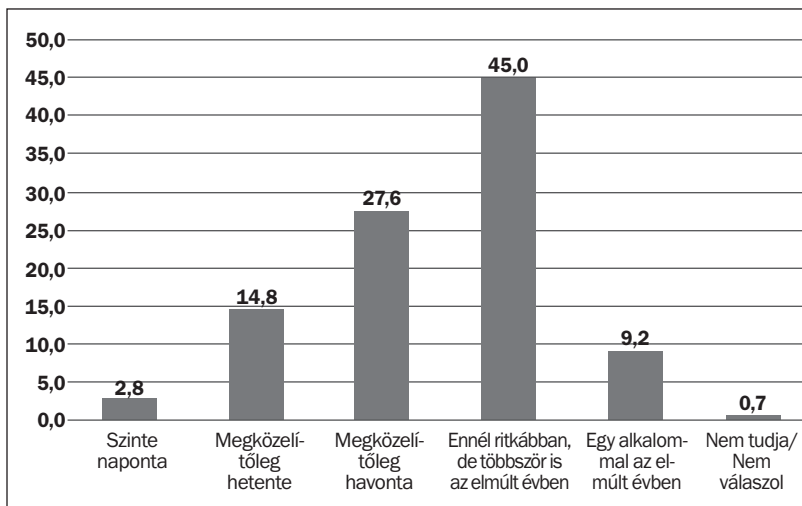
pedig a havi rendszerességnél ritkábban ugyan, de évi egynél több alkalommal fogott bele valamilyen jellegű segítségbe.

Életkor szerint a pályakezdő 18–29 évesekre is, de főképp a karrierút vége felé járó, 50–59 évesekre átlag fölötti arányban jellemző a gyakoribb aktivitás. Az önkéntes fiatalok főképp a napi szintű tevékenységben tűntek ki a vizsgált időszakban, 4,4 százalékuk jelezte, hogy közel mindennap végrehajt valamit.

A különböző településtípusok lakosai közül a legnagyobb arányban a megyeszékhelyeken, valamint a falvakban lakó választadókra jellemző a gyakori önkénteskedés, mindkét csoport fele tartozik a magukat sűrűn aktivizálók közé.

Elmondható, hogy a vallásos érzületnek is szignifikáns hatása van az önkéntességre. A magukat valamelyik egyházhoz tartozónak valló önkéntesek fele számít gyakori önkéntesnek, míg a vallásosságot kategorikusan elutasítók 41,7 százaléka vonatkoztatható ide, sőt előbbieik körében a legalább hetente aktív választadók is számottevően nagyobb arányban figyelhetők meg: 23 százalékban.

7. ábra: Milyen gyakran végzett Ön önkéntes tevékenységet az elmúlt egy évben? [azok körében, akik végeznek önkéntes tevékenységet] (%)

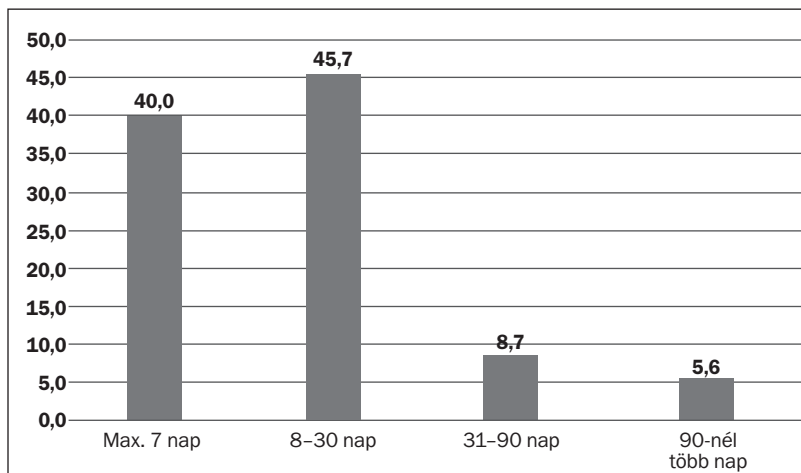


A gyakoriság mellett nem elhanyagolható tényező az sem, hogy a kérdezettek milyen hosszan önkénteskedtek. Kérdőívünkben ezt napokban adhatták meg. A válaszok a teljes évet, 365 napot lefedtek. Az önkénteseknek csak kis hányada nyilatkozott úgy, hogy az elmúlt év minden vagy közel minden napján tett valami olyat, ami a NÖS-meghatározás szerinti önkéntességnek tekinthető. Az alkalmi önkéntesek körében pedig voltak olyanok, akik mindössze pár órányi tevékenységet végeztek, így egy napnál többről nem számolhattak be. Mindezek mellett a kérdezettek átlagosan valamivel több mint 24 napnyi, azaz közel egy hónapnyi aktivitásról adtak számot. Mindazonáltal a medián nem több 10-nél, azaz a válaszadók fele éppen ennyi vagy kevesebb napon, a másik fele pedig ennyi vagy ennél több napon kezdett bele önkéntességbe. A legaktívabbnak a 18–29 éves fiatalok, valamint a nyugdíj előtt álló, de még aktív korú 50–59 évesek bizonyultak, amely két csoport átlagosan 29, illetve 33 napnyi tevékenységről adott számot. Rajtuk kívül a 32 napos átlaggal kiemelkednek a diplomások is.

A 365 napot felosztottuk úgy is, hogy valamiféleképpen különválaszthatók legyenek a leginkább aktív és a kevésbé aktív önkéntesek. Jól látható, hogy a magukat önkéntesnek számítók jelentős hányadának (megközelítőleg 661 ezer fő) megkezdett önkéntes napjai összességében nem tesznek ki többet egy hétnél egy év leforgása alatt. További hasonló, valamivel nagyobb arányuk (~758 ezer fő) azonban viszonylag nagyobb gyakorisággal fejt ki aktivitást, azaz valamivel több mint egy hetet, de kevesebb mint egy hónapot tevékenykedett. Hozzájuk képest kevesebben (~145 ezren) vannak azok az önkéntesek, akik 1–3 hónapnyi aktivitásról számoltak be, és valamivel százezer fő alatt, ~89 ezer körül alakulhat azok száma, akik ennél is több napot vallottak be. Látni kell azonban, hogy tipikusan 40 nap fölött – vélhetően csak tippelve – szinte mindenki kerek számokat adott meg. A bevallott napok száma alapján a kérdőívünkre választ adó önkéntesek 9961 „megkezdett napról” számoltak be. Ez a közel 2,2 millió fő önkéntes esetében (óvatos becsléssel) megközelítőleg 53,5 millió „megkezdett napot” jelent, ami

adott esetben valakinél értelemszerűen lehet rövid, pár óráig tartó, másnál egész napos aktivitás is.

8. ábra: Megközelítőleg hány napot önkénteskedett az elmúlt egy évben? (%)

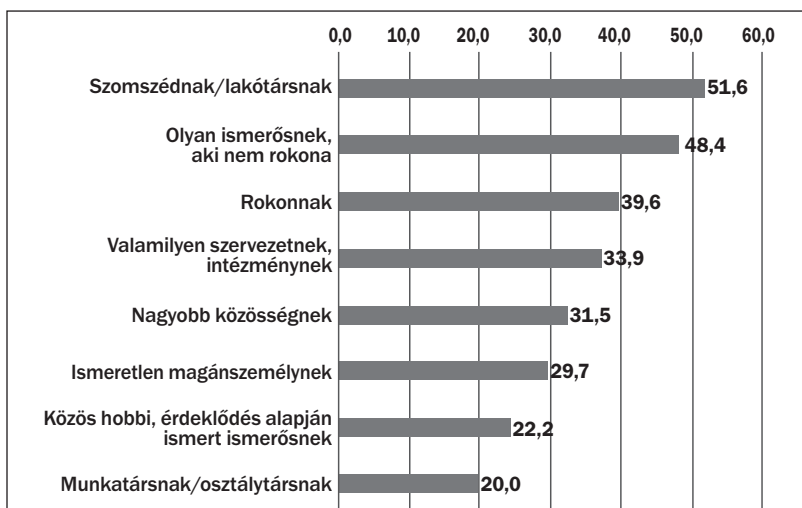


Az önkéntesség haszonélvezői

Az önkéntesség haszonélvezői, akiken vagy akiknek az önkéntesek valamilyen módon segítenek, értelemszerűen nemcsak civil szervezetek vagy alkalmi önkéntes akciók célcsoportjai lehetnek, hanem magánszemélyek, állami intézmények, szomszédok, akár nagyobb lokális közösségek is. A válaszadók öt éve és idén is több csoportot megadhattak, hiszen a tevékenység végzése több lehetőség keretében is történhet, illetve egy konkrét tevékenységgel akár többféle célcsoport is segíthető, támogatható. Eredményeinkből kitűnik, hogy az önkéntes identitással történő segítségnyújtás – a nemzetközi tapasztalatoknak is megfelelően – elsősorban egyáltalán nem a nonprofit vagy egyéb típusú intézményeket éri el. Az utóbbi években az a tendencia kezd kirajzolódni, hogy egyrészt nőtt a szomszédsági segítők aránya, másrészt

a magukat önkéntesnek tartók többsége (immár 51,6 százalék) olyan tevékenységet végez, amellyel közvetlen környezét, szomszédságát segíti. Arányuk főképp az 50 év fölöttiek körében nő meg, és jóval jelentősebb hányadukat regisztráltuk vidéken, legfőképpen a falvakban, valamint a magukat rosszabb anyagi helyzetűként leírók körében. A – nem rokon – ismerősök megsegítésének aránya viszont számottevően csökkent (48,4 százalék), aminek egyértelmű oka leginkább abban keresendő, hogy kizártuk kutatásunkból azokat, akik kizárólag a közeli barátoknak végeznek valamilyen segítő tevékenységet. Az idevonatkoztatható önkéntesek átlag fölötti arányban találhatók meg a 30 év fölötti korcsoportok mindegyikében, a mind alacsonyabb iskolai végzettségűek és mind kisebb települések lakói körében, illetve általában Kelet-Magyarországon. Bár a klasszikus önkéntességdefiníció kizárja, újra rákérdeztünk arra is, hogy a magukat önkéntesnek vallók segítik-e hasonló módon rokonaikat (is), amire szintén viszonylag nagy arányban válaszoltak igennel (39,6 százalék). Igaz, a kérdezettek szükségszerűen másokat is célzó tevékenységben is részt vesznek, különben kérdőívünkben nem tekintenénk rájuk önkéntesként. Rajtuk kívül harmaduk jelezte azt, hogy valamilyen nagyobb közösségnek végez öntevékenységet. Őket a mind magasabban képzettek és mind jobb módúak körében kimagasló arányban találjuk meg. Bő negyedük ismeretlen magánszemélyeknek segít. Érdekesség, hogy itt főleg a közép- és kelet-magyarországi önkéntesek jelentkeztek magasabb arányban (mindkét területen az önkéntesek harmada). Konkrétan kétszer akkora hányaduk segít ennek a célcsoportnak, mint a nyugat-magyarországi önkéntesek együttvéve. Szűk negyedük munkatársaknak és/vagy osztálytársaknak segít, végül további negyedük olyan személyeknek, akiket valamilyen hobbi, közös érdeklődési kör kapcsán ismert meg. Egyedül e két tényező kapcsán szignifikáns a nemek közti különbség. Míg a férfiak bő negyede, addig a nőknek mindössze hatoda vonatkoztatható mindkét célcsoporthoz.

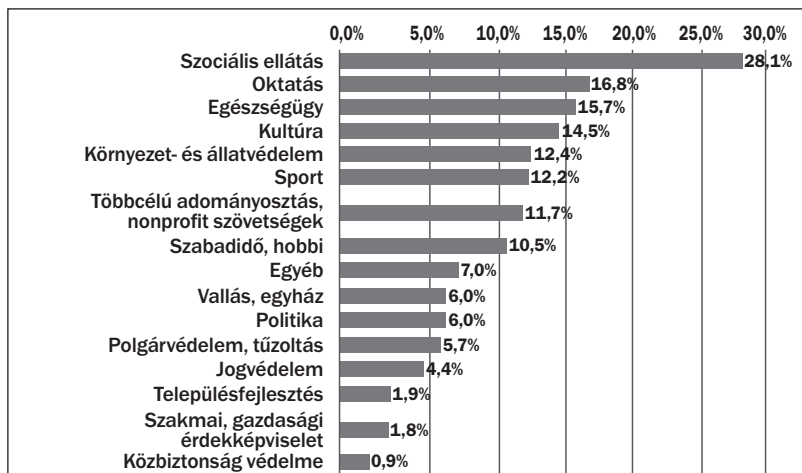
**9. ábra: Kinek, minek segített Ön önkéntes tevékenységgel az elmúlt évben?
[azok körében, akik végeznek önkéntes tevékenységet]**



A kizárólag informális önkéntességet végzők aránya az önkéntesek éppen kétharmadát teszi ki (a teljes felnőtt népesség 18,1 százaléka). Velük szemben a szervezeti, intézményi önkéntességben az összeírt önkéntesek 33,9 százaléka (a teljes felnőtt népesség 9,3 százaléka) érintett valamilyen formában, ami ~750 ezer felnőttet jelent. A diplomás önkéntesek közel fele, míg a legalacsonyabban képzettek hatoda, ebből az arányból viszont az önkénteseknek mindössze 7,2 százaléka végez kizárólagosan formális keretek között önkéntes tevékenységet. A maradék 26,7 százalékuk vegyesen sorolható a formális és informális önkéntesek csoportjához. Szociodemográfiai szempontból érdekesség, hogy a legfiatalabbak körében átlagon felüli a formálisan végzett önkéntesség a többi korcsoportéhoz képest. Az önkéntes 18–29 és 30–39 évesek 34,2, illetve 23,7 százaléka van jelen e területen. Ebből fakadóan nem meglepő, hogy a csak formális önkéntesek között kétszer akkora a tanulók hányada, 17,5 százalék, mint az informális vagy vegyes csoportban. Továbbá a kizárólag formális önkéntesek körében magasán felülreprezentált a nők aránya is, 71,8 százalék.

A szervezeti önkénteseknek valamivel több mint felét teszik ki a civil-nonprofit szervezet kötelékében tevékenykedők, megközelítőleg 452 ezer főt.³¹ A nonprofit szervezetekhez tartozókat megkérdeztük arról is, hogy – ismereteik alapján – milyen területen tevékenykednek fogadóintézményeik. A kérdezettek a KSH által használt 18 kategória valamelyike szerint sorolhatták be fogadószervezeteiket, aminek alapján megállapítható, hogy relatív többségük, bő negyedük szociális ellátásban dolgozó szervezethez csatlakozott önkéntesként, hatodik valamely oktatási tevékenységet folytató szervezethez, valamivel több mint hetedik pedig egészségügyi szervezetenél fejt ki aktivitást.

10. ábra: Említette, hogy civil szervezetnél is önkénteskedik.
Jellemzően milyen területen/területeken tevékenykedik ez a civil szervezet?
[azok körében, akik civil szervezetnél végeznek önkéntes tevékenységet]

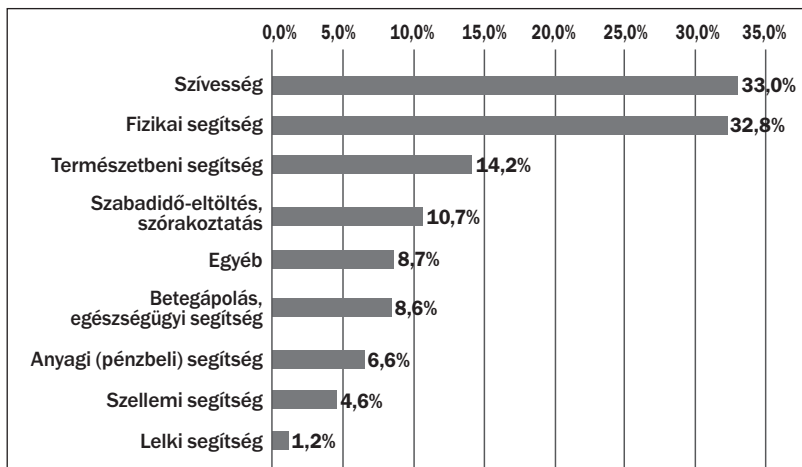


³¹ A létszámadat – trendjét tekintve – összhangban van a KSH évente kiadott, legutoljára a 2016. évről szóló kiadványával, amely 419 ezer fő nonprofit szervezeti önkéntesről számol be két évvel korábbról. Az általunk mért eltérő adat az idődimenzió túl vélhetően annak is köszönhető, hogy a KSH eredménye nem az önkéntesek, hanem a nonprofit szervezetek saját bevallásán alapul, így a két felvétel módszertanilag eltér egymástól.

Tényleges tevékenység

Önkéntességet végző válaszadóink a legutóbbi felmérés során saját szavaikkal is megfogalmazhatták, konkrétan milyen jellegű tevékenységet végeznek. Válaszaikat utólag kapcsoltuk az egyes összefoglaló fogalmakhoz. Az önkéntesek relatív többsége, harmada olyan tevékenységet végez, amely leginkább valaki másnak tett alkalmi vagy folyamatos szívességet jelöl. Itt a hangsúly leginkább a valaki más munkájának az elvégzésén, a besegítésen van, például mozgásukban korlátozottak szállítására vagy bármilyen értelemben bajba jutottak megsegítésére kell gondolni. Az önkéntesek másik harmadának tevékenysége a fizikai segítség körébe sorolható. Itt a válaszadói narratíva minden esetben azt hangsúlyozza, hogy a végzett feladat tipikusan valaminek a mozgatását, pakolását, tehát fizikumot igénylő feladatok elvégzését jelentette (ez adott esetben természetesen átfedésben lehet a „szívesség”-gel, ám a narráció fókusza eltérő). A természetbeni és anyagi segítséget azért vettük be a skálába, mert a válaszok alapján látszik, hogy többek olyan jellegű tevékenységet végeznek, amely félig-meddig már az adományozás definícióját feszegeti. Tipikusan az adománygyűjtés körüli teendők ellátása tartozik ide, annak szervezése vagy a gyűjtésben való részvétel, de vannak, akik önkéntességként definiálták azt is, hogy alkalomadtán maguk léptek fel adományozóként. Szabadidő-eltöltés, szórakoztatás körébe tartozó tevékenységet minden tizedik önkéntes végez. Ide tipikusan a gyerekek, illetve más, felügyeletet igénylők (például idősebbek) üdültetése, a velük történő foglalkozás, programokon való részvétel tartozik. A betegápolás területén dolgozik minden 12. önkéntes. Végül pedig csupán 4,6 százalék ajánlja fel (önkéntestudatossággal) szaktudását anyagi ellenszolgáltatás elvárása nélkül, illetve az önkéntesek egy szűk csoportja (a teljes felnőtt társadalomban megközelítőleg 2400 fő) idesorolja a lelki segítségnyújtást is.

11. ábra: Milyen tevékenységet/tevékenységeket végez legjellemzőbben? Mondjon példákat néhány szóval vagy egy-két mondatral. [azok körében, akik végeznek önkéntes tevékenységet]



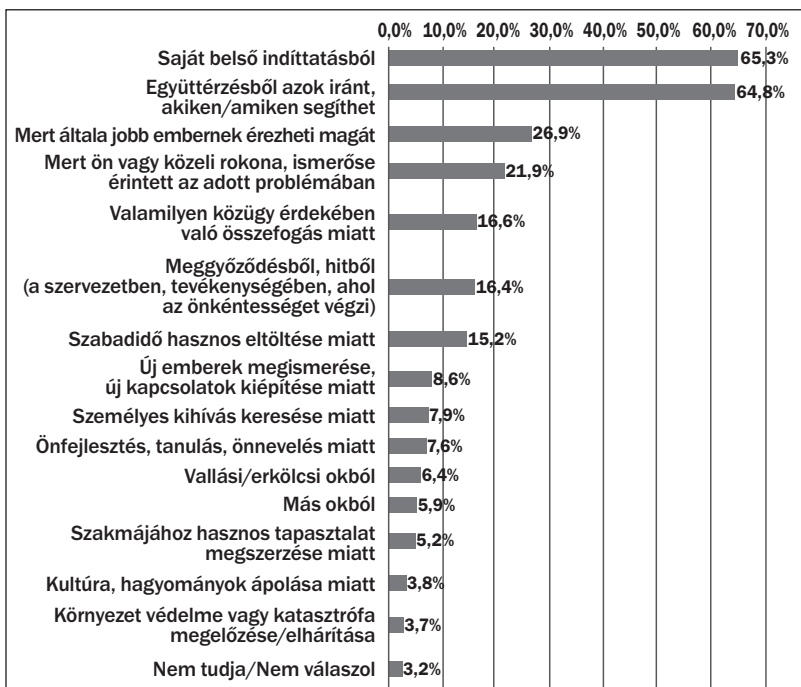
Önkéntességre való indíttatás

Azok, akik végeznek a NÖS-meghatározás szerinti önkéntességet, a felsoroltak közül négy tényezőt is megadhattak, amely – saját elmondásuk alapján – őket annak idején arra buzdította, hogy belevágjanak első tevékenységükbe. Mint a következő grafikonon is megfigyelhető, főleg két tényező játszik szerepet az önkéntesek többségénél. Kétharmaduk saját, belső indíttatásra hivatkozik. Esetükben – ahogyan fókuszcsoportjainkon ezt résztvevőink is kifejtették – egyfajta belső szükségletként jelenik meg a segítségnyújtás. Szinte azonos említési arányban hozták fel válaszadóink a mások vagy a tágan értelmezett célcsoport (más emberek, állatok, zöld környezet) iránti együttérzést. Kvalitatív adatfelvételünk megszólalói itt egyfelől a szociálisan legrászorultabb néprétegekre utaltak, másfelől viszont olyanokra is, akiknek ezek a szívességek minőségileg javítanak ugyan az életükön, de egzisztenciálisan nem szorulnak rá a szí-

vességre (például egy nyugdíjas tanár, aki a szakma szeretete miatt korrepetálást vállalt egy szakiskolában a vizsgákra készülő diákok számára). Ezek az indíttatási tényezők természetesen átfedésben is lehetnek egymással, így viszonylag sokan, az önkéntesek bő negyede jelezte azt is, hogy aktivitása által jobb embernek érzi magát. Illetve átfedésben van azzal is, hogy bő ötödük azért vállalja el a feladatot, mert rokona, ismerőse érintett a megoldandó problémában. A kérdezettek hatoda jelezte, hogy hitből, meggyőződésből, azaz a feladat céljában vagy a szervezetbe vetett hit miatt mondott igent a lehetőségre.

Az önkéntesség iránti indíttatást mérő kérdést úgy állítottuk össze, hogy a választható tényezők fele a hagyományos, inkább altruista, szociálisan érzékeny, „magamból adó”

12. ábra: Elsősorban (és még) milyen indíttatásból kezdett el önkénteskedni? [azok körében, akik végeznek önkéntes tevékenységet]



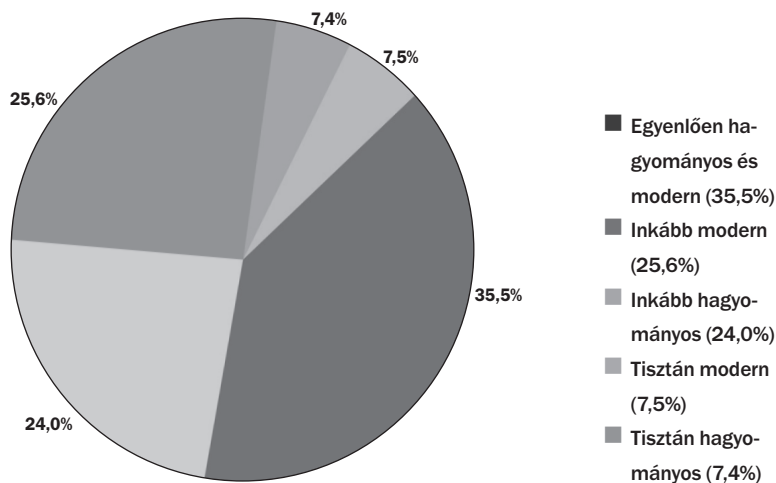
jellegű önkéntességet mérje,³² további hét faktor pedig a modern típusú, személyiség- és készségfejlesztésre, kapcsolat- és tapasztalatszerzésre, minőségi időtöltésre irányuló önkéntességről adjon kimutatást.³³ Mivel összesen négy válasz volt adható, értelemszerűen többféle vegyes csoportot tudtunk összeállítani: a tisztán hagyományos és tisztán modern háttérű önkéntesek egy-egy csoportját, valamint ezek között vegyes motivációjú csoportokat aszerint, hogy inkább előbbi vagy inkább utóbbi típusú önkénteseket foglaljanak magukba. A négy választást úgy tettük lehetővé, hogy egyfajta minőségi különbség is kimutatható legyen, azaz hogy lássuk, az alany melyiket választja elsősorban, majd melyiket választja másodiknak, harmadiknak és negyediknek (ugyanakkor nem volt kötelező további lehetőséget megadni). Ennek hatására megállapítható, hogy a magyar felnőtt önkénteseknek valamivel több mint a fele, 57,6 százaléka leginkább még egyfajta hagyományos beállítódás hatására döntött úgy, hogy önkéntes aktivitásba fog, 42,4 százalékuk viszont első helyen adott válasza alapján inkább modern típusú önkéntesnek tekinthető. Érdekességgént az is elmondható, hogy azok táborának többsége, akik éltek a több válaszadási lehetőséggel, elsősorban inkább hagyományos önkéntességre utaló motivációt adott meg, de harmadik vagy negyedik helyen már egyértelmű többségbe került a modern típusú önkéntességre utaló tényezők említése.

³² Vallási/erkölcsi okból; Mert Ön vagy közeli rokona, ismerőse érintett az adott problémában; Együttértézésből azok iránt, akiken/amiken segíthetek; Meggyőződésből, hitből (a szervezetben, tevékenységében, ahol az önkéntességet végzi); Valamilyen közügy érdekében való összefogás miatt; Kultúra, hagyományok ápolása miatt; Környezet védelme vagy katasztrófa megelőzése/elhárítása céljából.

³³ Saját belső indíttatásból; Mert általa jobb embernek érezheti magát; Szakmájához hasznos tapasztalat megszerzése miatt; Önfejlesztés, tanulás, önnevelés miatt; Új emberek megismerése, új kapcsolatok kiépítése miatt; Személyes kihívás keresése miatt; Szabadidő hasznos eltöltése miatt.

Összesítve a négy lehetőségre adott válaszokat, az önkénteseknek mindösszesen 7,4 százaléka hivatkozott tisztán hagyományos motivációkra, 24 százalék pedig inkább, de nem tisztán hagyományos okokból kezdett önkéntes feladatok végzésébe, azaz egy modern tényezőt is megemlített. Az öt-fokú skálán további bő egyharmados arányban szerepelnek azok, akik azonos arányban említettek hagyományos és modern önkéntességbe sorolható faktorokat is, további negyedik inkább, és mindössze 7,5 százalék tisztán modern típusú önkéntesként sorolható be.

13. ábra: A hagyományos és a modern típusú önkéntesség alakulása a magyar társadalomban (képzett változó)
[azok körében, akik végeznek önkéntes tevékenységet]



Az eltérő nemű önkéntesek megközelítőleg ugyanolyan arányban sorolhatók be az említett öt kategóriába, mint a teljes önkéntes népesség, tehát a nemhez tartozás alapvetően nincs befolyással a indíttatás ilyenén alakulására. Mindazonáltal az eltérő korcsoportba tartozók motivációja egészen különbözőképpen alakul, viszont a kor előrehaladtával lineari-

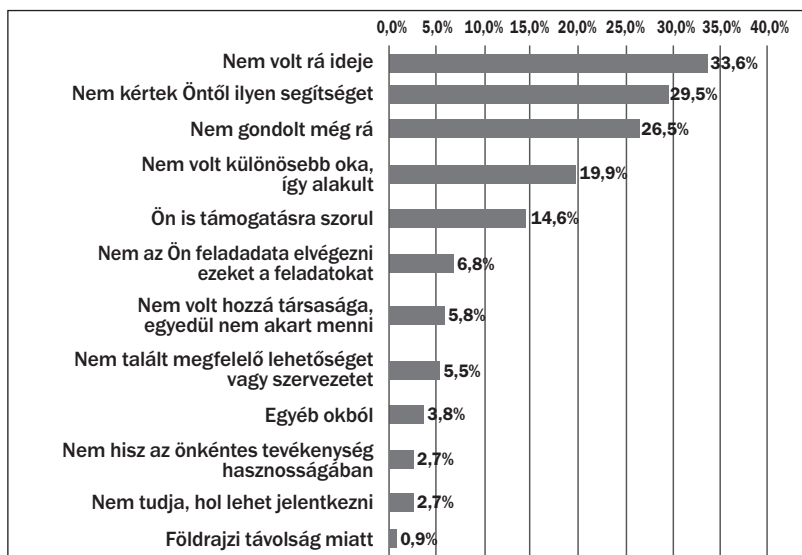
tás mégsem figyelhető meg. Érdekes módon szignifikánsan az átlag fölötti mértékben húznak a modern típusú indíttatás felé az 50–59 évesek, azonban a 60 év fölöttiek körében ugyanezek aránya már viszonylag alacsonyabb, jóval átlag alatti. A fiatalok leginkább a vegyes kategóriák valamelyikébe kerültek, és közülük tartoznak legmagasabb arányban az egyenlően hagyományos és modern indíttatást megjelölők táborába is. Ha korcsoport szerint nem is olyan élesek az eltérések, gazdasági élethelyzet alapján egyértelműen kiemelhető a még tanuló önkéntesek csoportja. Utóbbiak körében mindössze 12,8 százalékos az inkább vagy teljesen hagyományos okokra visszavezethető önkénteskedés. 43,6 százalékuk inkább vagy tisztán modern indoklást választott. Ugyanígy a még nem dolgozó, de állást kereső önkénteseknek is 47,1 százaléka húz inkább a modern, harmaduk a hagyományos indokok felé. Régiós tekintetben az észak- és dél-alföldi önkéntesek indíttatása tér el az országos megoszlástól. E két területen érdekes módon kirívóan magas, 44–45 százalékos az inkább vagy tisztán modernnek számító motivációjú önkéntesek aránya, míg Nyugat- és Dél-Dunántúlon az önkéntességet éppen az inkább vagy tisztán hagyományos kategóriába sorolható okokból megkezdők számaránya magasabb. Előbbi régióban 37,9, utóbbiban 40 százalék. Ez a ferdeség általánosságban jellemző tehát a keleti és nyugati országrészre is. Érdekesség még, hogy a magukat mind magasabb társadalmi rétegbe sorolók körében lineárisan növekszik az inkább új típusú motivációs háttérrel rendelkezők aránya. Míg a magukat az alsó rétegekbe pozicionálók bő ötöde, a magukat felső közép- és felső csoportba sorolók éppen fele választott indíttatási tényezőket ennek megfelelően. Végül pedig érdekességgént kiemelhető, hogy lényegesen eltér a magukat egyházasan vallásosnak vallók, valamint a „maguk módján” vallásosak és nem vallásosak motivációs háttere. A legvallásosabb attitűddel rendelkezők bő negyede, utóbbi két csoport harmada sorolható az inkább vagy tisztán modern beállítottságúak közé.

A nem önkénteskedés okai

Azok körében, akik az adatfelvételt megelőző egy év során nem végeztek önkéntességet, arra is rákérdeztünk, mi az oka ennek. A vizsgálatba bevontak három választ adhattak meg a külön válaszlapon olvasható tizenegy indok közül. Itt szintén megállapíthatunk egyfajta sorrendiséget, ami tovább cizellálja a háttérben meghúzódó, kvázi ellenmotivációs struktúrákat. Az első esetben a válaszadók negyede arra hivatkozott, hogy nem gondolt még rá egyáltalán, azonos arányuk pedig arra, hogy nem jutott (már) rá ideje.

A három válaszlehetőség összevonása után azonban a nem önkénteskedés háttérében legelsősorban az időhiányra való hivatkozás figyelhető meg, amelyet összesen harmaduk jelölt meg első, második vagy harmadik helyen. Ez az indok különösen erősen jelenik meg az aktív korú, 30 és 59 év közötti csoportok, a diplomások, valamint a megyeszékhelyeken élők esetében. Fontos, hogy ezt a megszólítás hiányára való hivatkozás követi, ami részben utal a személyes meghívás, illetve a szükségesség érzetének fontosságára, amelynek esetleges hangsúlyozása többeket vonzhat a területre. Különösen érintett e szempontból a 18–29 és 50–59 éves korcsoport, akik 35–35 százaléka említette ezt az érvet. Ezt követően mindössze a harmadik helyen áll az az indok, hogy a kérdezettek igazából még nem is gondoltak a lehetőségre, ami főleg a férfiak, a 18–29 és 40–49 évesek, valamint a diplomások érvelésében jelenik meg. Utánuk minden hetedik nem önkéntes alany érve volt az, hogy valójában ő is rászoruló, ami magasan az idős korú népesség körében volt jellemző reakció. További érdekesség pedig, hogy bár fókuszcsoportjaink alanyainak többsége határozott motivációként fogalmazta meg a társaságot, a nem önkéntesek mindössze 5,8 százaléka hozta fel a társaság hiányát, ami miatt nem vállalt még feladatokat. (Hozzáteesszük, e faktor különösen erős, közel egytizedes a fiatalok táborában.) Hasonló arányuk pedig kerekedett ugyan, de elmondása szerint nem talált számára megfelelő lehetőséget.

**14. ábra: Miért nem végzett önkéntes tevékenységet az elmúlt egy évben?
[azok körében, akik nem végeztek önkéntes tevékenységet
a kérdést megelőző egy évben]**



Civil szervezeti tagság

Habár az önkéntesség végzésének közel sem feltétele bármiféle civil szervezeti tagság, hipotetikusan úgy képzeljük, hogy ettől függetlenül valamely egyesülethez, körhöz, klubhoz vagy alapítványi kuratóriumhoz történő formális kötődés előrevetíti az önkéntességre való hajlamot is. Tagságot firtató kérdésünkre 7,1 százalék válaszolt igennel, legnagyobb arányban a 18–29 évesek (9,1 százalék), legkisebb arányban a 60 évnél idősebbek (5,7 százalék). Várakozásunknak némiképpen megfelelően ezt az arányt az önkéntesek jelentős mértékben húzzák felfelé, tekintve, hogy szűk ötödük jelezte formális tagságát valamilyen civil szervezetnél, míg az egyáltalán nem önkénteskedők esetében ez az arány mindösszesen 1,8, az egykor aktívak esetében pedig 4,9 százalék. Érdekesség, hogy azoknak is közel ötöde, akik se nem

önkéntesek, se nem tartoznak nonprofit szervezethez, szeretne a jövőben önkénteskedni.

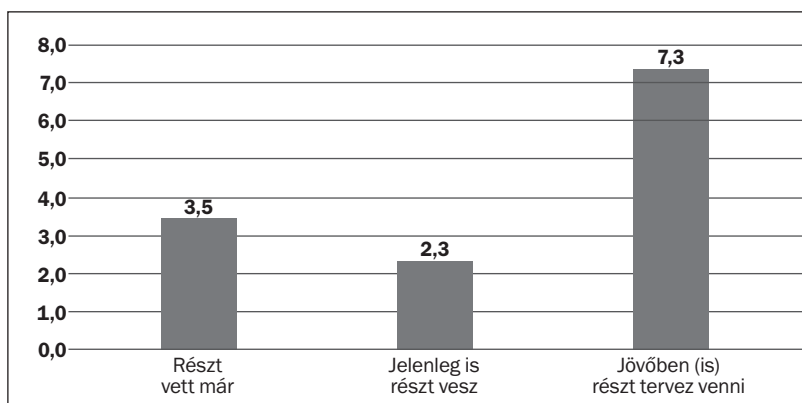
Szociodemográfiai tényezők szerint viszonylag átlag fölötti a még tanuló népesség szervezetitagság-aránya (13,6 százalék), aminek vélhetően a sportszervezeti kötődés is jelentős hányadát teszi ki, de az átlagot fölfelé húzza a diplomások szervezeti kapcsolódásának mértéke (14,9 százalék). Területileg kiugró a dél-alföldiek körében mért eredmény is (hatoduk tagja valamilyen szervezetnek). Mindazonáltal szignifikáns eltérést a gondok nélkül élők körében mértük, 26,7 százaléku tagja valamilyen szervezetnek, míg minden más szubjektív anyagi helyzetbe tartozók körében ennél jóval kisebb arányt regisztráltunk.

Hosszú távú önkéntesprogramban való részvétel

2018-as kutatásunkban ki szeretnénk volna térni az ún. hosszú távú önkéntes tevékenység társadalmi elterjedtségének vizsgálatára is. Ezen minden olyan programot, projektet értünk, amelynek keretében legkevesebb két hónapon keresztül valakinek az önkéntesség a főtevékenysége. A témát három kérdéssel tettük mérhetővé rákérdezve, hogy az alany végzett-e már, jelenleg végez-e ilyet, vagy tervezi-e, hogy a jövőben kipróbálja magát e téren. A három kérdésre igennel válaszolók köre relatíve alacsony. A múltban részt vettek és a jelenben hosszú távon önkénteskedők aránya a felnőtt társadalomban nem éri el a 6 százalékot, ugyanakkor öröndetes, hogy a jövőben 7,3 százalék tervezi próbára tenni magát. Az itt mért arány a mind fiatalabbak körében lineárisan növekszik, azaz míg a legidősebbeknek 3,3, a fiataloknak 9,9 százaléka tervez ilyen jellegű tevékenységbe fogni.

A látszólag alacsony társadalmi érintettség mégis egyfajta bizalomra ad okot, tekintve, hogy egy hazánkban még viszonylag újszerű lehetőségéről van szó. Mégis, a felnőtt társadalom létszámára vetítve ezek az arányok a múltat firtató kérdés ese-

15. ábra: Részt vett-e már olyan hosszú távú önkéntesprogramban, amikor legkevesebb két hónapon keresztül főtevékenységként ezt végezte? (%)



tén megközelítőleg 282 ezer főt, a jelenben pedig 185 ezer főt jelentenek, mellettük pedig közel 589 ezer fő válaszolt igennel a jövőre vonatkozó kérdésre. Vélhetően itt azonban nem kizárólag formális, szervezeti háttérű programokban való részvételtől van szó, hanem alternatív, egyedi, informális megoldásokról is, erre azonban kérdéssorunk alapján nem kapunk választ. Fontos eredmény még, hogy a három kérdésre igennel válaszolók köre csak a legkisebb mértékben, pár fő erejéig fedi egymást, tehát a legtöbbször életében mindössze egyszeri alkalomról volt vagy van szó. Azok, akik már végeztek hosszú távú önkéntes-séget, ma már nem teszik, ahogyan azok körében, akik most végeznek ilyesmit, is csak pár fő tervezi a folytatást valamikor a jövőben.

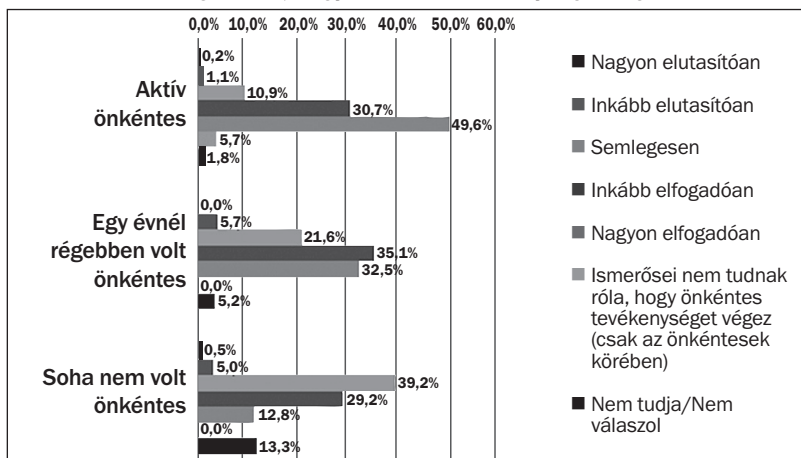
A múltira vonatkozóan kimagasló a diplomások aránya, 7,5 százalékuk vett már részt hosszú távú önkéntes munkában. Még magasabb ezen személyek hányada a győr-moson-soproni, csongrádi, nógrádi válaszadók körében. Tipikusan a jobb körülmények között élőkre jellemző a több mint három hónapos önkéntes tevékenység vállalása, a gondok nélkül élők tizede vett már részt ilyen tevékenységben. Végül érdekes módon szignifikánsan magasabb, 8,1 százalékos arányt mértünk a vallásos

népesség körében is. A jelenleg is részt vevők körében szintén ugyanezen paraméterek mentén mértünk kimagasló arányokat. A jövőre vonatkozó tervek tekintetében az eddigi tényezők mellett immár megnövekedett, átlag fölötti hajlandóságot mértünk a fővárosi válaszadók, valamint azok körében, akik még aktívan tanulnak, jogi értelemben pedig még egyedülálló, vagy épp élettársi kapcsolatban élnek. Ellenben a vallásos népesség e tekintetben már nem mutat kimagasló, csak átlag körül szóródó hajlandóságot.

Társadalmi megítélés

Megkérdeztük mind az önkénteseket, mind az önkéntes tevékenységet nem végzőket, miként látják, hogyan reagáltak vagy reagáltak volna legközelebbi ismerőseik, illetve – munkavállalók esetében – kollégáik, ha megtudták vagy megtudnák, hogy önkéntes tevékenységbe fogtak. A ténylegesen érzékelt és vélt társadalmi megítélés lényegesen eltér az önkéntesek és

16. ábra: Hogyan reagáltak/reagálnának legközelebbi ismerősei, ha megtudnák, hogy önkéntes tevékenységet végez?

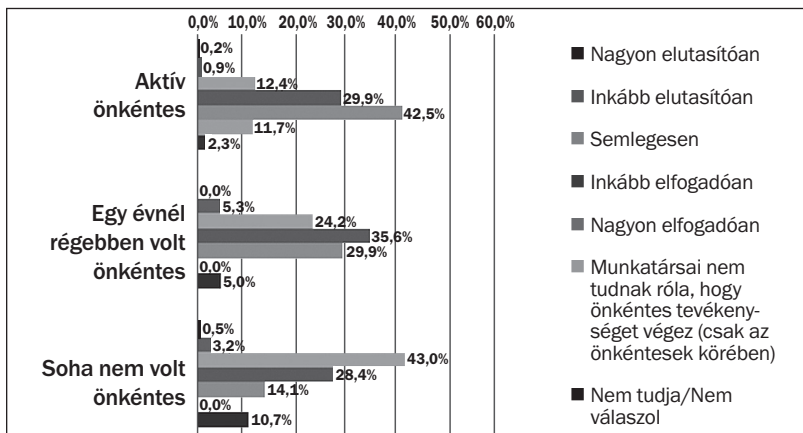


nem önkéntesek között. Jellemző, hogy az önkéntestapasztalattal rendelkezők kétszer nagyobb hányada él meg pozitív visszacsatolást közeli ismerősei vagy munkatársai részéről, mint amekkora hányada az önkéntességet nem végzők körében számítana rá, hogy ilyen mértékű elfogadást élne meg, ha vállalná a részvételt valamilyen akcióban. Azaz míg az önkéntesek bő négyötöde érzi ismerőseinek inkább vagy teljes mértékben elfogadó, elismerő hozzáállását tevékenységéhez, addig az ilyen jellegű feladatot nem vállalóknak közel 40 százalékponttal kisebb hányada, mindössze 42 százaléka hiszi úgy, hogy hasonló fogadtatásban részesülne azonos esetben.

Az önkéntesek táborában szinte egy szociodemográfiai változó mentén sem látunk jelentős eltérést a válaszok alakulásában. Kiemelkedők azonban a fővárosi reakciók, tekintve, hogy a budapesti önkéntesek 6,6 százaléka érzett elutasító, míg 18 százaléka semleges reakciót ismerőseitől, ezek aránya pedig a kisebb településeken élők körében jóval alacsonyabb, és erősebb elfogadottságot éltek meg. Beszédes továbbá, hogy az itt élők 8,2 százalékanak vélekedése szerint ismerősei nem is tudnak arról, hogy ő ilyen jellegű tevékenységbe fogott. Mindezek figyelembevételével mellett viszont külön izgalmas eredmény, hogy a nem önkéntes almintának éppen a fővárosi válaszadói vélik úgy átlag fölötti arányban (51 százaléka), hogy pozitívan reagálnának ismerőseik, ha megtudnák, hogy ilyen jellegű akcióba kezdtek.

A dolgozó válaszadók esetében közel hasonló megoszlás figyelhető meg a véleményklímában, azaz a munkahellyel rendelkező önkéntesek közel háromnegyede él meg elfogadást munkatársai részéről. A nem önkénteseknek azonban éppen 30 százalékponttal kisebb hányada véli úgy, hogy hasonló elismerésben részesülne adott esetben. Ez (részben) újbóli magyarázatot is szolgáltathat arra vonatkozóan, vajon miért nem vállalkozik bekapcsolódásra a vonatkozó népesség egy része, tekintve, hogy néhányukra vélhetően állhat a megállapítás: nincsenek tisztában az önkéntes aktivitás valós társadalmi elismertségével. Esetleg előzetesen kialakított véleménye alapján tarthat ismerősei, munkatársai esetleges negatív vagy tartózkodó véleményétől is.

**17. ábra: Hogyan reagáltak/reagálnának munkatársai,
mikor megtudták, hogy önkéntes tevékenységet végez?
[azok körében, akiknek van munkahelye]**

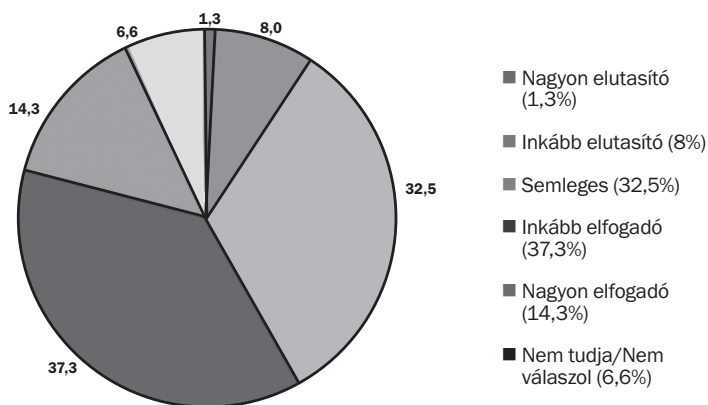


A településtípus szerinti differenciáltság e kérdés esetében is felfedezhető. Míg a munkahellyel rendelkező fővárosi önkénteseknek, de a megyeszékhelyeken élőknek is csak 60–61 százaléka találkozott elfogadással munkatársai részéről, a kisebb településeken élők 73,7–81,7 százaléka számolt be hasonló élményről. A nem önkéntes alminta esetében pedig ugyanúgy felfedezhető, hogy mindezek ellenére a fővárosiak, de kiváltképp a megyeszékhelyeken élők valamivel nagyobb aránya véli úgy, hogy elismerésben részesülne munkatársai részéről, mint ahogyan a kisebb településeken élők esetében ez megfigyelhető.

Emellett minden válaszadónak feltettük a kérdést, vajon a magyar társadalom hogyan tekint az önkéntességre általánosságban. A kapott válaszok némiképpen megerősítik a korábbi kérdésre gyűjtött eredményeket. Az összes válaszadó épphogy valamivel több mint fele, 51,6 százaléka véli úgy, hogy a magyarok inkább vagy teljes mértékben elfogadó módon tekintenek az öntevekenységre. Mindösszesen harmaduk perceptualizál semleges álláspontot, és lényegében elenyésző

mértékben, minden tizedik felnőtt véli úgy, hogy a magyarok többé-kevésbé, de elutasítók e tevékenység kapcsán. A véleménykülönbség az önkéntesek és nem önkéntesek között e kérdésben is szignifikáns. Míg a két csoportnak alig tizede érez egyfajta elutasítást, nincs eltérés a véleményklímában azok körében sem, akik most is aktívak, vagy több mint egy éve voltak önkéntesek. Mindkét csoport 60 százaléka inkább vagy teljes mértékben való elfogadást él meg. Ellenben az önkéntes tapasztalattal még nem rendelkezők jelentősebb hányada inkább a semleges álláspontra „szavazott”, és mindössze 44,1 százalékuk sejt pozitív társadalmi hozzáállást a tevékenységhez.

18. ábra: Ön szerint mi a magyar társadalom hozzáállása az önkéntes tevékenységhez? (%)



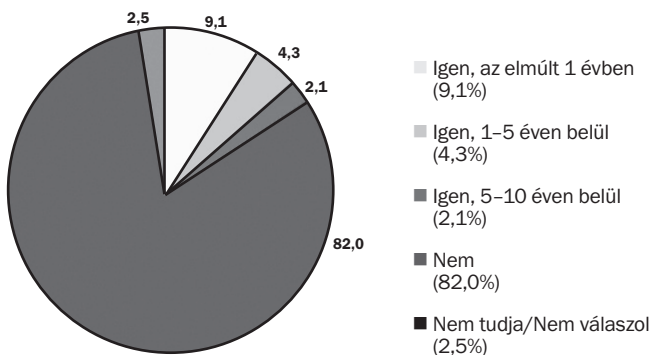
A különböző szociodemográfiai változók mentén viszonylagos azonosság van a különböző attribútumú válaszadók véleménymegoszlásában. Leginkább régiós tekintetben figyelhető meg komolyabb eltérés az országos megoszlástól. Az észak-magyarországi – ahol eleve magasabb az aktív, relatíve gyakran önkénteskedők számaránya is – népesség magasán átlagon fölüli hányada, bő kétharmada érzi elfogadónak a magyar társadalmat. Szubjektív anyagi helyzet szerint egyér-

telműen a magukat mind magasabb presztízssű körülmények között élők közé sorolók vélik elfogadóbbnak a társadalmat. Akik úgy érzik, gondok nélkül élnek, azok bő kétharmada, míg a hónapról hónapra anyagi gondokkal küzdők 44,5 százaléka reagált ugyanígy.

Az önkéntesség megtapasztalása

Érdekelt bennünket, hogy vajon a kérdezettek megélték-e az önkéntes segítségnyújtást a másik, a segített fél oldaláról (is). A kérdéssel egyfelől mérni szerettük volna valamilyen mértékben a társadalom érintettségének mértékét, másfelől a válasz némileg árnyalhatja az indíttatástényezőket is. Tekintve, hogy ha az önkéntességet végzők nagyobb hányada élte meg korábban a segítségnyújtást a másik oldalról is, az utalhat arra, hogy a most végzett önkéntes tevékenység egyfajta reciprocitásként is jelen lehet a mintába került érintettek életében.

19. ábra: Előfordult-e már az elmúlt tíz évben, hogy Önnek tettek szívésséget más önkéntesek (családi segítséget, illetve állami és önkormányzati vagy más hivatásos segítségnyújtást nem számítva)? (%)



Érintettség

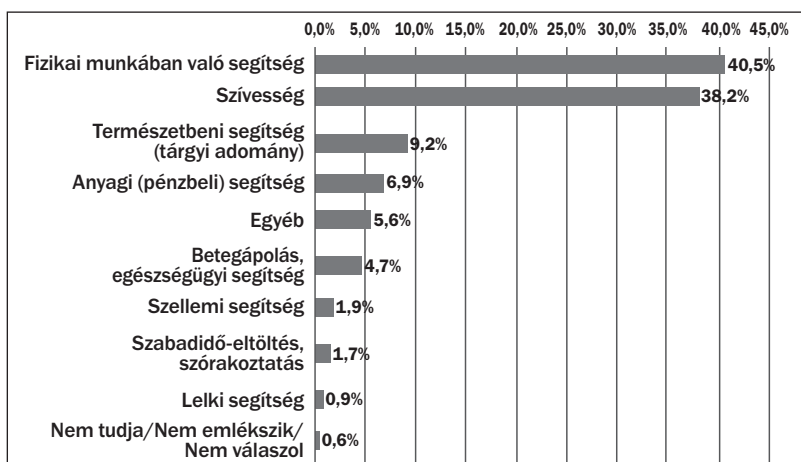
A kérdezettek szűk hatoda, 15,5 százaléka élte meg élete során valamikor azt, hogy önkéntesek segítettek rajta. A válaszadók tizede az elmúlt egy évre datálja ezt az eseményt, 4,3 százalékuk egy éven belül nem, de az elmúlt egy és öt év közötti időintervallumból emlékszik ilyen jellegű eseményre. Elenyésző hányaduk, 2,1 százalék több mint öt éve élt meg hasonlót utoljára.

A nők körében tipikusan magasabb azok aránya, akik megélték az önkéntesek általi segítségadást, 18 százalékuk számolt be ilyen élményről, míg a férfiaknak mindössze nyolcada válaszolt ennek megfelelően. Korcsoport szerint főképp a 60 év fölöttiek válaszoltak igennel, 18,1 százalékuk; jelentős hányaduk, vagyis 11 százalékuk egy éven belül. Velük szemben érdekes módon az 50–59 évesek tapasztalták meg ugyanezt legkisebb arányban, 12,6 százalék. További érdekesség, hogy a fiatalok körében is közel minden hetedik 18–29 évesnek van már „megsegített” oldali élménye. Az iskolai végzettséggel szintén jelentősen összefügg azok aránya, akik igennel válaszoltak a kérdésre. A legfeljebb általános iskolai végzettségűek több mint ötöde tartozik a vonatkozó népesség körébe, hatoduknak egy éven belüli az élménye. Még jelentősebb aránybeli eltérések figyelhetők meg településtípus szerint is. Míg a fővárosi felnőtt népességnek mindössze 6,7 százalékán segítettek önkéntesek (ami adódhat a fővárosi önkéntes aktivitás relatíve alacsonyabb szintjéből is), a mind kisebb településeken élők mind magasabb arányban számoltak be ilyen történetről, a falusiaknak pedig 23,3 százaléka. Még ennél is magasabb a dél-alföldiek, illetve az észak-magyarországiak érintettsége. Előbbiek negyede, utóbbiak közel harmada említette, hogy volt már célcsoportja magán vagy szervezett önkéntesakciónak.

Azok, akik az önkéntességet a megsegített oldaláról tapasztalták meg, saját szavaikkal is elmondhatták, milyen jellegű segítségben részesültek. A felmerült válaszokat az önkéntesek tevékenységével azonosan csoportosítottuk ebben az esetben is. Tendenciát tekintve hasonló arányokról számoltak

be a kérdezettek, mint amit az önkéntesek esetében láttunk. A megsegítettek főként testi erőt igénylő segítséget kaptak más önkéntesek részéről, de szívességekben is hasonló hányaduk részesült. A többi tényezőt ennél jóval kisebb arányuk említette meg. Tárgyi adományt tizedüknek nyújtottak önkéntesek, 6,9 százalékuk pedig anyagi segítséget kapott valamilyen önkéntességnek vélt tevékenységen keresztül.

20. ábra: Milyen segítségben részesült? [azok körében, akik az előbbi kérdésre igennel válaszoltak]



Reciprocitás

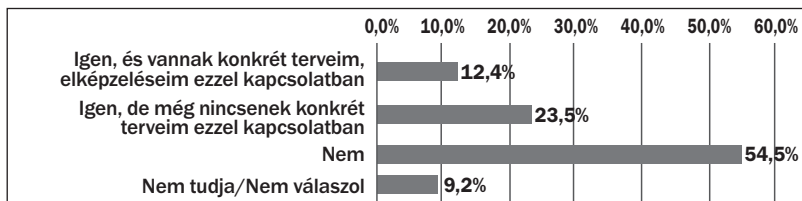
A közvetlen okozatiság, tehát hogy mennyire vonatkoztatható az önkéntesekre az, hogy azért végeznek ilyen jellegű munkát, mert korábban rajtuk is segítettek, nem állapítható meg teljes bizonyossággal kizárólag az adatbázis alapján. Mindazonáltal tény, hogy az önkéntes tevékenységet most is aktívan végzőknek jóval nagyobb hányada élte meg a segítségben való részesedést korábban, mint azok, akik még egyáltalán nem végeztek ilyen jellegű tevékenységet vagy régebben voltak önkéntesek. A ma is aktív önkéntesek bő harmadának, 34,1 százalékának

segítettek már mások öntevékenységgel az elmúlt években, míg azok esetében, akik már nem aktívak, de korábban volt közülük az önkéntességhez, 19,8 százalék élte meg a segítségkapást. A teljesen inaktívak esetében viszont mindösszesen 5 százalék az arányuk.

Jövőbeli tervek

Megkérdeztünk minden válaszadót, tervezi-e, hogy valamikor a jövőben (továbbra is, újra vagy épp első alkalommal) önkéntes tevékenységbe fog. Az összes megkérdezett 35,8 százalékának vannak ilyen tervei, ebből viszont mindössze nyolcaduk tudja már most, hogy mibe szeretne fogni, szűk negyedük pedig szeretné ugyan a jövőben is folytatni, illetve szeretne életében először önkénteskedésbe kezdeni, de még nincsenek ötletei. Amint az várható volt, az önkéntesek és nem önkéntesek egészen eltérő válaszarányokkal jelentkeztek. A jelenleg is önkénteskedők körében ötből négyen szeretnék folytatni a megkezdett tevékenységet, ám mindössze 38,5 százalékuk tudja már, mibe szeretne fogni, vagy mit is szeretne folytatni. Hasonló hányaduknak viszont még nincsenek ötletei a folytatásra. Érdekes módon ettől egészen eltérő a korábban aktív önkéntesek megoszlása. Nekik mindössze 44,8 százalékuk szeretne újra aktivizálódni, ám csak 6,6 százalékuk tudja már most, hogy mihez fogna hozzá. Velük szemben az önkéntestapasztalattal még egyáltalán nem rendelkezők közül ötből négyen egyáltalán

21. ábra: Tervezi-e, hogy a jövőben önkéntes tevékenységet végez? (%)

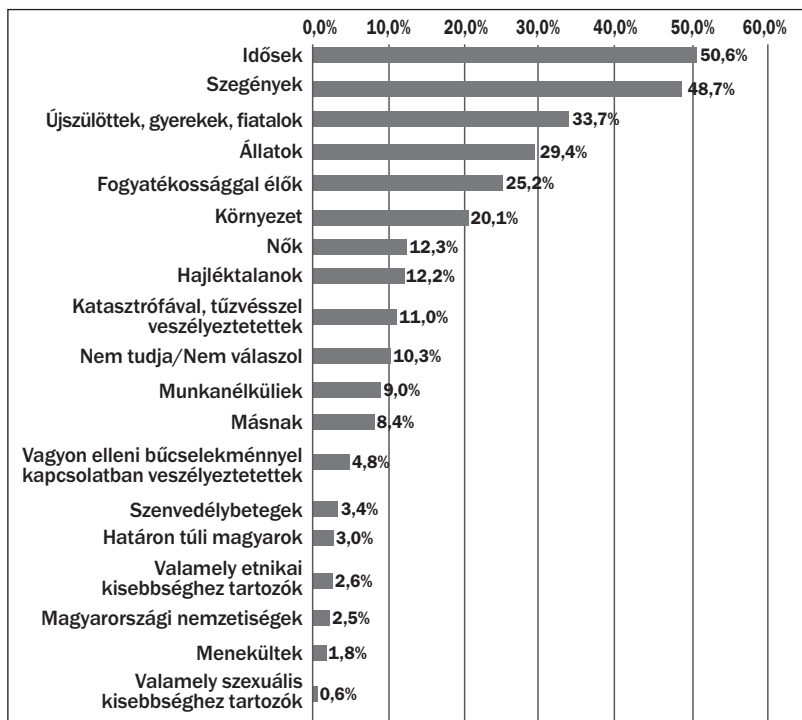


nem szeretnének a jövőben sem önkénteskedni. Konkrét terve pedig csak 1,2 százalékuknak van.

Mint a korábbiak fényében várható, a nők szignifikánsan magasabb aránya, 38,9 százaléka tervezi a jövőbeli önkéntességet, szemben a férfiak szűk harmadával. Sőt közel kétszer akkora hányaduk, 15,5 százalékuk rendelkezik konkrét tervekkel is, szemben a férfiak 8,7 százalékával. Korcsoport szerint egyedül a legidősebb korú népesség körében mért „igenek” alacsony aránya húzza le a teljes népesség átlagát. 18 és 59 év között minden korcsoport közel azonos aránya, 40-43 százaléka nyilatkozott úgy, hogy tervezi az önkéntességet a jövőben. Érthető módon a 60 év fölöttiek között ezek aránya nem éri el az alminta negyedét sem, mindazonáltal öröndetes tény, hogy bő ötödük még tervezi az önkéntes „piacra” történő belépést vagy épp az ott maradást, tizedüknek pedig tényleges tervei is vannak erre vonatkozóan. Iskolai végzettség szerint exponenciálisan emelkedik az önkéntességet tervezők hányada. Míg az érettséginel alacsonyabb képzettségűek bő negyedére igaz, hogy később is önkénteskedne, az érettségizettek 37,9, a diplomások 48,6 százalékára igaz ugyanez. Utóbbiak körében a konkrét ötlettel rendelkezők hányada is jóval magasabb, 21,2 százalék. Régiós szinten is jelentős eltérések figyelhetők meg. A népesség fele tervez (további) önkéntes tevékenységet folytatni Észak-Magyarországon, a Dél-Alföldön és a Nyugat-Dunántúlon. Gazdasági aktivitás szempontjából öröndetes, hogy a főtevékenységként még tanulónak számító kimagasló aránya, 56,3 százaléka reagált ennek megfelelően, ám mindössze hatoduknak van konkrét terve is erre vonatkozólag. 39 százalékuknak nincs, ami potenciális bevonhatóságot is jelenthet a fiatalabb korcsoportok preferenciáinak megfelelő projektekbe. A legnagyobb aránybeli eltéréseket szubjektív anyagi helyzet szerint regisztráltuk. A magukat gondok nélküli jólétben élőként jellemzők közel kétharmada szeretne a jövőben is önkéntes tevékenységet végezni, míg a magukat mind alacsonyabb presztízsű csoportokba sorolók ennél jóval kisebb aránya nyilatkozott így, az anyagi gondokkal küzdőknek mindössze hetede.

Azok, akik szeretnének önkénteskedni a jövőben (is), két területet is megjelölhettek azt illetően, hogy milyen jellegű tevé-

22. ábra: Kiknek vagy miknek (és még kiknek) segítené leginkább az alábbiak közül? [azok körében, akik terveznek önkénteskedni a jövőben]



kenységet végeznének. A kérdezettek harmada szociális területen, illetve negyedük környezetvédelmi akciókban venne részt szívesen, ugyanakkor jelentős még az egészségügyi önkéntességben és a szabadidőre építő aktivitásban gondolkodók aránya is. Az előbbieket a jövőben is önkénteskedni vágyók ötödét, az utóbbiak pedig kilencedét teszik ki.

Külön kérdésblokkban foglalkoztunk azzal is, hogy kiknek segítenének szívesen ezek az emberek. Itt legfeljebb négy válaszlehetőségük volt a kérdezetteknek. Mind az első helyen történő megjelölés, mind pedig a legfeljebb négy válasz összesítésénél az első helyen magasan az idősek végeztek. Összességében tehát a jövőbeli önkéntességben gondolkodók fele

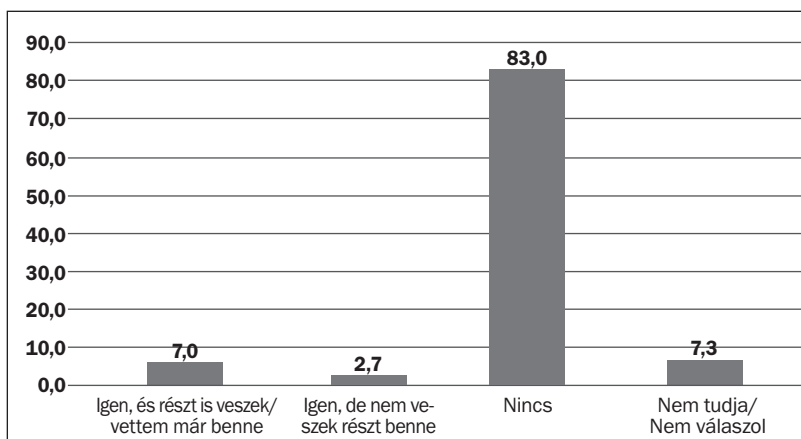
időseknek, másik felük pedig általában a szegényeken szeretne segíteni valamilyen módon. Bő harmaduk megemlítette még a fiatalokat, közel ugyanennyien pedig állatvédelemben vagy állatgondozásban gondolkodnak. Több mint negyedük jelölte meg a fogyatékossggal élőköt, és érdekes módon összességében mindössze a válaszadók nem egészen ötöde gondolkodik környezetvédelemben. A hajléktalanokat, illetve a nőket nyolcaduk jelölte meg.

Munkahelyi önkéntesség

A jelenleg gazdaságilag is aktív, tehát dolgozó válaszadók nyolcadának munkahelyén van lehetőség önkéntes tevékenységben is részt vállalni. Örvedetes, hogy ezek hét százaléka él is a lehetőséggel – ha már adott –, és kiveszi a részét a munkahelyi önkéntességből.

Érdekes módon a nők munkahelyén nagyobb arányban van erre lehetőség: 11,5 százalékuk számolt be róla, és 8,6 százalé-

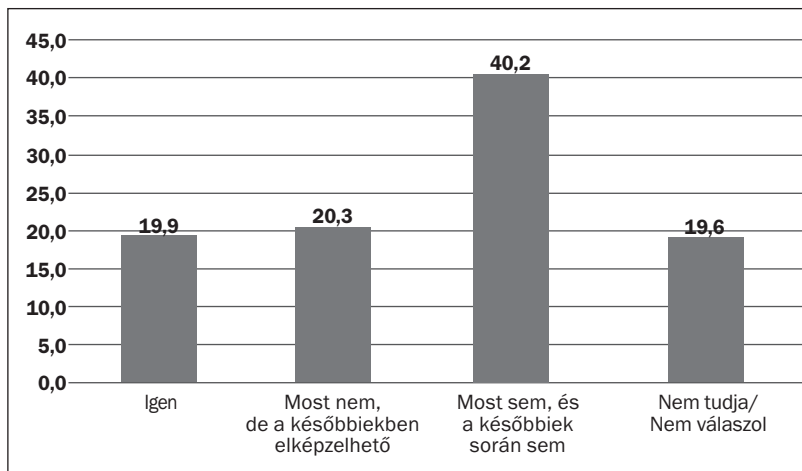
23. ábra: Munkahelyén van lehetőség önkéntes tevékenységben való részvételre? [azok körében, akiknek van munkahelye] (%)



kuk él is a lehetőséggel. Kimagasló a diplomások munkahelyén meglévő lehetőségek aránya, 18,4 százalékuk válaszolt igennel a kérdésre, és közel hatodik részt is vállal ezekben. Ellenben azon dolgozóknak, akik legfeljebb nyolc általánost végeztek, mindössze 4,9 százaléka számolt be a lehetőség meglétéről. Ezzel viszonylag rokon megállapítás, hogy a magukat szubjektíven mind magasabb társadalmi rétegbe sorolók jóval nagyobb arányban számoltak be arról, hogy van lehetőség munkahelyükön önkénteskedni. A magukat felső közép- és felső réteg tagjának számítók 26,9 százaléka tudna munkahelyén önkénteskedni, bő ötödük ezt meg is teszi.

Idén először arra is rákérdeztünk a többi dolgozó körében, akiknek a munkahelyén erre nincs lehetőség, hogy mit tennének, ha mégis lehetővé tenné munkáltatójuk. Ötödük állítja, hogy élne a lehetőséggel, ha munkahelyén kipróbálhatná magát ily módon, további ötödük pedig, ha most nem is, de a későbbiekben elképzelhetőnek tartaná a részvételt. 40,2 százalékuk viszont kategorikusan elutasítja annak az esélyét, hogy ilyen jellegű tevékenységbe belekapcsolódjon. Bár konkrétan e válasz okára nem kérdeztünk

24. ábra: Ha lenne munkahelyén lehetőség önkéntes tevékenységben részt venni, részt venne benne? [azok körében, akiknek van munkahelye]



rá, megvizsgáltuk, hogy az így reagálók miért nem végeznének önkéntességet általában. A munkahelyi önkéntességet elutasítók harmada még egyáltalán nem gondolt az önkénteskedésre, további harmaduk a rendelkezésre álló idő hiányára hivatkozott. A többi válaszadótól eltérően pedig esetükben kirívó az azok aránya is, akik úgy reagáltak, hogy maguk is támogatásra szorúlnak, vagy nem az ő feladatuk az ilyen jellegű munkák végzése, illetve úgy, hogy nem hisznek az önkéntesség hasznosságában.

Nők és férfiak között e téren nincs véleménykülönbség. Korcsoport szerint is mindössze a legidősebb népesség tagjai válaszoltak az átlagtól eltérően, bő nyolcaduk venne részt, és éppen nyolc százalékuk fontolná meg ezt a jövőben. Ellenben iskolai végzettség szerint ismét jelentős eltérések figyelhetők meg. Ahogyan eddig is, úgy ismét a diplomások tűnnek elszántabbnak, éppen kétszer nagyobb hányaduk válaszolt igennel, mint a csak alapképzettéjük, 50,2 százalék. Ebből negyedük akár azonnal is belekezdené egy munkahelyi projektbe, ha lehetőség adódna rá. A legalacsonyabban képzetteknek mindössze nyolcada tenne így. Településtípus szerint a megyeszékhelyeken élők tűnnek ki a sorból, éppen felük szívesen végezne valamilyen aktivitást e téren, míg minden más típusú településen a kérdezetteknek csak bő harmada reagált így. A munkahelyi önkéntességre nagyobb affinitást mértünk a keleti országrészben élők körében. A munkahelyi lehetőséggel nem rendelkező, dolgozó népesség 44,5 százaléka váгна bele akár már most, vagy tartja elképzelhetőnek az önkénteskedést a jövőben, amennyiben munkaadója ezt lehetővé teszi. Ezzel szemben a nyugat-magyarországi válaszadók körében csak 35,9 ugyanezek aránya.

Az önkéntességgel kapcsolatos társadalmi attitűdök

Az önkéntességgel kapcsolatos attitűdállításokra már az öt évvel korábbi kutatásban is kitértünk. Az idén feltett kérdéseket – az összehasonlíthatóság végett – részben ezekhez igazítva

tartottuk meg, ugyanakkor ki is egészítettük néhány további kérdéssel. Mint 2013-ban, a válaszadók az önkéntességgel kapcsolatos attitűdállításokkal való azonosulásukat egy négyfokú skála segítségével fejezhették ki. Ezek az állítások részben az önkéntes tevékenység hozadékaira utaltak, részben pedig a tevékenység mögötti további indíttatásra összpontosítottak, továbbá érintették az önkéntesség más jellemzőit és az állam szerepvállalásának kérdéskörét is.

Az egyéni vagy társadalmi indíttatás témakörében két állítással élt a korábbi felmérés. Ezek szerint csökkent ugyan 5,1 százalékponttal a következő kijelentéssel azonosulók aránya, de összességében a legnagyobb egyetértés még mindig azt az állítást övezi, hogy az önkéntességnek alapvetően nem külső nyomásra kellene történnie, tekintve, hogy az ilyen jellegű cselekvési kedv főként belülről fakad az egyén önálló saját döntése alapján. Jelenleg tízből kilenc magyar felnőtt azonosul ezzel az állítással. Mellettük 3,3 százalékponttal nőtt azoknak az aránya, akik szerint az önkéntesség családi hagyományokból fakad, így 54,4 százalékuk tud azonosulni valamilyen szinten a kijelentéssel.

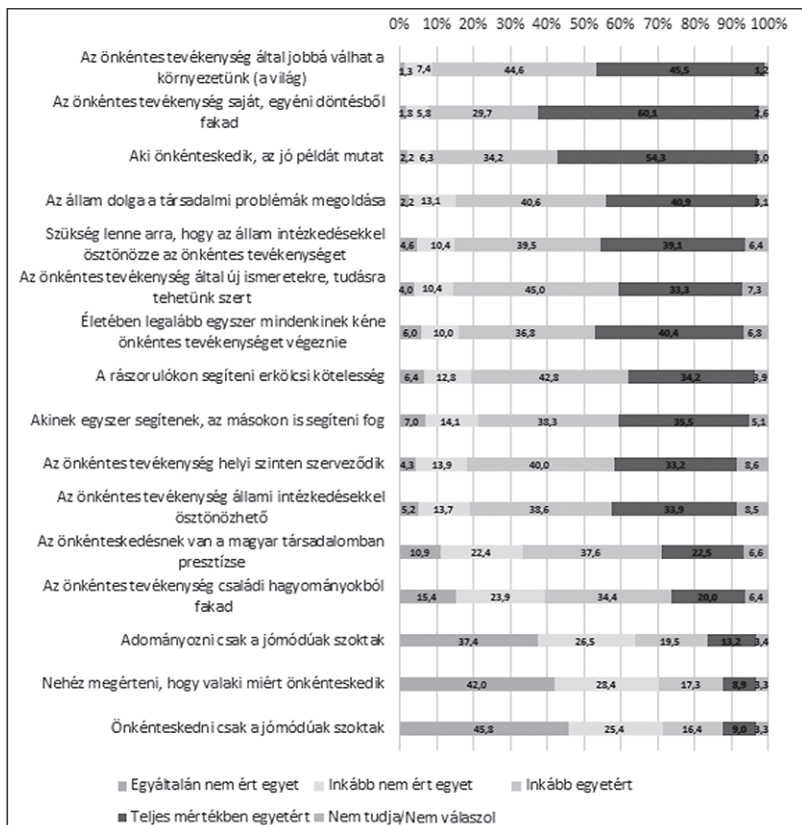
Az önkéntesség egyéni, illetve társadalmi szintű hozadékaira vonatkozó állítások közül leginkább az öntevékenységnek a világra gyakorolt hatását fogadja el a magyar közvélemény. Minimálisan csökkent ugyan az egyetértők hányada, ám még mindig magabiztosan állítható, hogy tízből kilenc magyar felnőtt tekint az önkéntességre mint vilájobbító tevékenységre, függetlenül attól, hogy maga végez-e ilyet vagy sem. Ezzel szinte szinkronban szintén közel tízből kilenc felnőtt állítja, hogy az önkéntesek jó példával járnak elől. Viszonylag komolyabb léptékben csökkent viszont azoknak az aránya, akik szerint az önkéntesség által új ismeretek sajátíthatók el. A 9,3 százalékpontos eltérés már komolyabb társadalmi attitűdváltozásra utal, amelynek mögöttes indoka mindenképpen tovább vizsgálandó, tekintve, hogy a modern típusú önkéntesség egyik fő pillére az önkéntes aktivitásban rejlő „*learning by doing*” elv előnye, tehát a konkrét gyakorlat általi tanulás. Mindenesetre öröndetes, hogy a felnőtt társada-

lom bő háromnegyede azonosul az önkéntességnek a tudásra, az ismeretekre gyakorolt pozitív hatásaival, sőt a teljes mértékben egyetértők aránya a 18–29 évesek körében a legmagasabb a többi korcsoportéhoz képest: 38,4 százalék. Gazdasági aktivitás tekintetében pedig az állítással egyetértők aránya kimagaslik a tanulók körében: teljes mértékben 49,4, részben további 37,9 százalékuk azonosul vele.

Hasonló mértékű azok aránya is, akik úgy vélik, az önkéntesség olyan tanulságokkal vagy hozzáadott értékkel szolgálhat, hogy jó volna, ha életében legalább egyszer mindenki kipróbálná, továbbá hogy a rászorulókon való segítség erkölcsi kötelesség is. Ez azért is fontos eredmény, mert bár csak a társadalom kicsivel kevesebb mint fele végez/végzett valaha önkéntes munkát, ennél jóval nagyobb hányad ért egyet a felvetett gondolattal, ami az önkéntesség nagymértékű, de még ki nem merített társadalmi potenciáljára is utal. Végül pedig közel ugyanennyien vallják, hogy akinek egyszer segítenek, az másokon is segíteni fog. Mint korábban magunk is kimutattuk, a reciprocitás valóban jóval erősebben mutatkozik meg a most aktív és az egykor aktív önkéntesek körében, mint azok között, akik még nem tapasztaltak meg hasonlót.

Az önkéntesség további jellemzésére 2013-ban még három attitűdállítás adott lehetőséget. A hazai felnőtt lakosság közel háromnegyede továbbra is egyetért azzal, hogy az önkéntesség leginkább helyi szinten szerveződik. Bár tudható, hogy számos országos projekt létezik, de akár nemzetközi példákat is sorolhatnánk, az emberek leginkább a helyben végzett munkával azonosítják. Valójában a hazai önkéntesállomány legjelentősebb hányada is helyi szinten fejt ki segítő tevékenységet. Emellett elsöprő azok aránya, akik elismerik az önkéntességet: a társadalom közel kétharmadának percepciója szerint van társadalmi presztízse az öntevékenységnek. Beszédes azonban az a tény, hogy bár csak kevesen, a társadalom negyede ért egyet azzal, hogy kizárólag a jómódúak végeznek ilyen jellegű tevékenységet, mégis duplájára nőtt az állítással azonosulók hányada az öt év alatt. Ezzel együtt a társadalomnak összesen mintegy harmada

25. ábra: Mennyire érzi igaznak az alábbi állításokat? (%)
(Az egyetértők összesített arányának 2018. évben mért sorrendjében)



véli úgy, hogy adakozni a jómódúak szoktak. (Bár idén kérdeztük meg először, de – vélhetően az anyagi vonzat miatt – a kimutatottnál valamivel többen.) E percepciónak valós az alapja abból a szempontból, hogy a magukat gondok nélkül élőknek vallók, illetve azok, akik beosztással ugyan, de jól kijönnek jövedelmükből, valóban szignifikánsan magasabb arányban reagáltak úgy kérdéseinkre, hogy szoktak adományozni. Mindenesetre látni kell, hogy a nélkülözést különböző mértékben megélőknek is hetede-nyolcada említette: szokott adományt adni a rászorulóknak.

Az állami szerepvállalás kérdéskörét érintő állítások köréből fontos kiemelni, hogy szignifikánsan, 10,3 százalékponttal nőtt azoknak az aránya, akik szükségesnek látják az állami beavatkozást az önkéntes tevékenységek ösztönzésére. Egy ilyen lépés társadalmi elfogadottsága a 2013-as kétharmad után immár bő háromnegyedes. Ez lényegében összecseng azzal, hogy szinte azonos azoknak az aránya, akik szerint életében egyszer mindenkinek ki kellene magát próbálnia e téren.

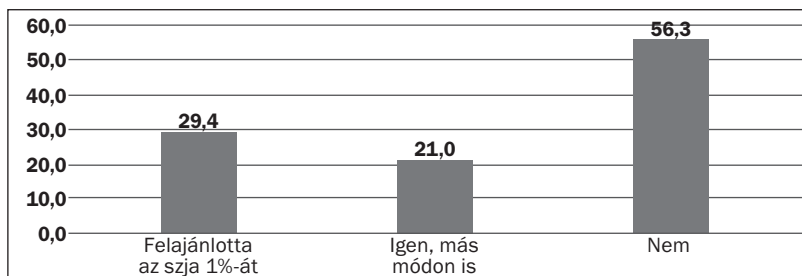
Adományozás

Az adományozás nem klasszikus önkéntes aktivitás, hanem – bár a NÖS szerint nem számít önkéntes tevékenységnek – annak határterületéhez sorolható, így kutatásunkban adományozási szokásaikról is megkérdeztük a válaszadókat. A magyar felnőtt lakosságnak bő negyedéről mondható el, hogy jelenleg is aktív önkéntes, ugyanakkor jóval nagyobb azok hányada, akik így vagy úgy, de adományoznak valamilyen mértékben és módon, azaz legalább egyszer megtették ezt a kérdézt megelőző egy évben. Mindez arra is következtetni enged, hogy a társadalomban láthatóan jól elkülönül az önkénteskedés és az adományozás fogalma, bár – mint látni fogjuk – a két tevékenység sokaknál erős átfedést mutat. Fontos kiemelni azt is, hogy az ily módon segítők aránya *látszólag* csökkent az öt évvel ezelőtti állapothoz képest. A korábbi felmérésben mindössze a rendkívül sokrétűen értelmezhető „Szokott Ön jótékonykodni?” kérdés hangzott el, nem behatárolva azt, hogy milyen időszakot ért ezen belül a kérdező, illetve milyen tevékenységet számíthat ide a válaszadó. Mivel a jótékonykodásnak számos további jelentése van, 2013-ban a kapott arány is jóval magasabb volt az idén mértnél. 2018-ban – a nemzetközi standardokhoz igazodva – kérdésünket három oldalról is leszűkítettük, így a *felvételt megelőző egy évben* végrehajtott *adományozásra*

kérdeztünk rá.³⁴ Figyeltünk arra is, hogy a válaszadó ne számítsa ide a *rokonainak és legközelebbi barátainak* szánt adományokat. Így azt tekintettük aktív cselekménynek, ha valaki az elmúlt egy év során olyasvalakinek nyújtott tárgyi vagy anyagi adományt, aki nem tartozik a közvetlen családi és baráti körébe, vagy valamilyen szervezet számára ajánlott fel adományt. Vélhetően, ha ugyanazt kérdezzük, mint 2013-ban, a „jótékonykodásra” adott igen válaszok hasonlóképpen alakultak volna idén is, ezúttal viszont valamivel letisztultabb képet mutathatunk be az adományozókról.

A magyar felnőttek közel harmada ajánlotta fel a felvételt megelőző egy év során szja-ja 1%-át,³⁵ ami – tekintve, hogy vizsgálatunk reprezentatív – megközelítőleg megfelel a NAV által is közölt létszámaránynak.³⁶ Rajtuk kívül azonban csak a

26. ábra: Adományozott-e Ön az elmúlt egy év során?



³⁴ A szó inkább kifejezi szándékunkat, hiszen az adományozást a köznyelvben könnyebben vonatkoztatjuk kizárólag az anyagi vagy tárgyi adományokra, míg a *jótékonykodás* a köznyelvben a szívességtétel különböző jelentéseit is tartalmazza.

³⁵ Fontos kitétel, hogy a személyi jövedelemadó 1%-ának felajánlása is sokakban adományként fogalmazódik meg. Ugyan ez nem tekinthető klasszikus értelemben vett adománynak, hiszen nem történik saját vagyonról történő lemondás, alternatív opcióként mégis befoglaltuk kérdőívünkbe, fenntartva a lehetőséget, hogy a válaszadás során az adományozás hagyományos módját tudatosan is kiválaszthassa a megkérdezett.

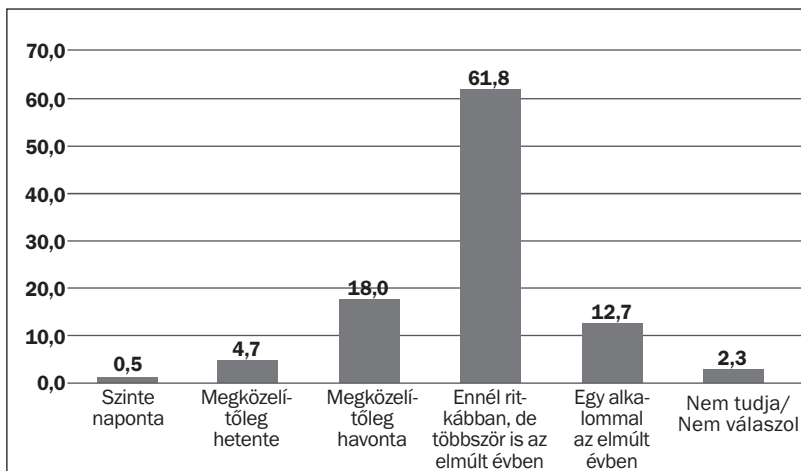
³⁶ Eltérés abból adódhat, hogy a mi felmérésünk egyfelől kizárólag a felnőtt lakosságra reprezentatív, amelynek – másfelől – nem minden tagja adófizető.

megkérdezettek valamivel több mint ötöde jelezte, hogy más módon is adott anyagi vagy tárgyi juttatást az elmúlt egy év során, ám a megkérdezettek több mint fele egyik lehetőséggel sem élt.

Természetesen rendkívül erősen eltérnek a jelenleg vagy egykor aktív önkéntesek adományozási arányai azokétól, akik nem vesznek részt ilyen jellegű akciókban. Az elmúlt egy évben önkénteskedők 42,3 százaléka, az egykor aktív önkéntesek 37,5 százaléka, míg az ebből a szempontból inaktívak alig ötöde ajánlotta fel szája 1%-át valamilyen szervezetnek a felmérés évében. Tendenciáit tekintve hasonló eredményt kapunk az adományozás kérdésében is. Az önkéntesek majdnem fele – 45,7 százaléka –, az egykori önkénteseknek negyede adakozott a kérdezés előtti évben legalább egyszer, velük szemben viszont a soha nem önkénteskedőknek mindösszesen 7,6 százaléka válaszolt igennel az adományozásra irányuló kérdéseinkre.

Az 1%-on kívüli adományozók különbözőképpen oszlanak meg az eltérő szociodemográfiai rétegek között. A nők szignifikánsan, de nem számottevően nagyobb arányban adományoztak a kérdezést megelőző évben. Negyedükre igaz ez, míg a férfiaknak hatoda válaszolt ennek megfelelően. Érdekeség, hogy korcsoportok szerint kisebb eltérések figyelhetők meg, holott az eltérő korúak eltérő gazdasági aktivitása okán feltételezhetnénk, hogy a 18–29 éves korcsoport jóval alacsonyabb hányadánál figyelhetők meg adományozók, mégis 17,9 százalékuk szokott adakozni. A többi változó esetében alapvetően a mind magasabb feltételezhető jövedelemmel erősen összefüggésben láthatjuk az adakozók arányának növekedését, de nem feltétlenül minden esetben. Értelemszerűen magasabb adományozói hajlamot mutatnak a diplomások és azok, akik magukat gondok nélkül élőként látatják, ugyanakkor átlag alatt szóródik az adakozók aránya az aktívan dolgozók, valamint a magukat felső közép- vagy felső osztályba sorolók körében. Utóbbi esetben a magukat középosztálybelinek mondók tűnnek ki valamelyest: 23,9 százalékuk válaszolt úgy, adományozott az elmúlt egy év

27. ábra: Milyen gyakran jótékonykodott/adományozott Ön az elmúlt egy évben? [azok körében, akik adományoztak az elmúlt egy évben]



során. Végül pedig szignifikánsan kiugró az egyház tanításai szerinti vallásosságot felmutató adományozók potenciálja: 31,8 százalék, amely arányt egyetlen másik rétegeképző változó esetében sem figyelhettük meg keresztábráinkban.

2013-ban a megkérdezettek túlnyomó többsége, háromnegyede ugyan egy évben többször, de ritkábban, mint havonta jótékonykodott. Ezek aránya két irányba mozdult el 2018-ra. Egyrészt több mint tíz százalékponttal nőtt a csak egyszeri adományozók aránya, másrészt 3,5 százalékponttal nőtt azoké, akik megközelítőleg havonta vagy sűrűbben adakoztak.

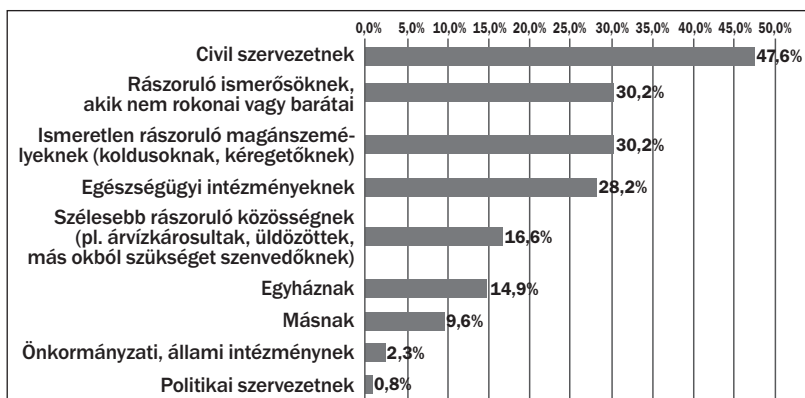
Érdekes módon férfiak és nők között e témában nincs számottevő különbség. Ellenben a fiatalabb, 18–29 és 30–39 éves korcsoport válaszadói már egyértelműen inkább a relatíve gyakran adományozók körébe tartoznak, tekintve, hogy 27–28 százalékuk szokott legalább havonta adakozni, míg az idősebb csoportok tagjainak 17–23 százalékáról mondható el mindez. Ugyanakkor látni kell azt is, hogy itt nem a tanuló népességről van szó (akiknek csak tizede gyakori adakozó), hanem főleg a már dolgozókról, valamint az aktívan állást keresőkről.

Településtípus szerint az adakozásra leginkább hajlamos népességnek a megyeszékhelyeken, illetve a falvakban élők bizonyultak; 27–29 százaléuk tesz így viszonylagos gyakorisággal. Magasan kiemelkednek ebből a körből az észak-magyarországi és a dél-dunántúli választadók is. E két régió adakozásra hajlamos népessége 41, illetve 30 százaléka teszi ezt meg legalább havonta egyszer. Kifejezetten érdekes eredmény, hogy az önkéntességhez kapcsolódó változóknál általában szignifikánsan kitűntek azok, akik magukat „gondok nélkül élőknek” mondták. Ebben a kérdésben viszont jelentősen elmaradnak, mindössze 8 százaléuk rendszeres adományozó. A magukat ennél szerényebb életvitelűnek tartók közül a „beosztással jól kijövők”, illetve a „keresetükből éppen megélők” azok, akik 24–25 százaléka szokott legalább ilyen gyakran adakozni.

Idén az adakozóknak több válaszlehetősége is volt, hogy meghatározzák, kiket szoktak segíteni. Először megkérdeztük, kik alkotják elsősorban a célcsoportjukat, majd bejelölhették azon további csoportokat, amelyeknek az elsők kívül még segítettek valamilyen adománnyal. Az arányok némileg eltérnek a 2013-ban felvett adatoktól. Ennek oka elsősorban ismét az, hogy szűkebb kört fogadtunk el tényleges adakozónak, mint öt évvel korábban, másfelől – a korábbi tapasztalatok és a próbakérdés hatására – az egészségügyi intézményeket, illetve („mások” névvel) egy „egyéb” opciót is bevettünk a listába, amelyből választhattak a kérdezettek. A több válaszlehetőségnek köszönhetően viszont egy célcsoport sem maradhatott ki a felvételtől.

Egyik oldalon általánosan megállapítható, hogy számos más célcsoport adományozói köre összességében csökkent a civil szervezetek javára. A nonprofitokat a támogatók közel fele választotta összességében, de első helyen is 29,5 százalék jelölte meg őket. (Az ábrán ugyan nem jelenítettük meg, de fontos kitétel, hogy a 47,6-ból 18,4 százalék oktatási intézményeket fenntartó alapítványok támogatóit jelenti.) Nem véletlenül foglaltuk tehát bele a 2018-as felmérésbe az egészségügyi intézményeket. Első helyen az adakozók ötöde jelölte meg ezeket, összességében pedig 28,2 százaléuk adakozott nekik a kérdést megelőző év-

**28. ábra: Ki(k)nek adományozott Ön az elmúlt egy évben?
[azok körében, akik adományoztak az elmúlt egy évben]**

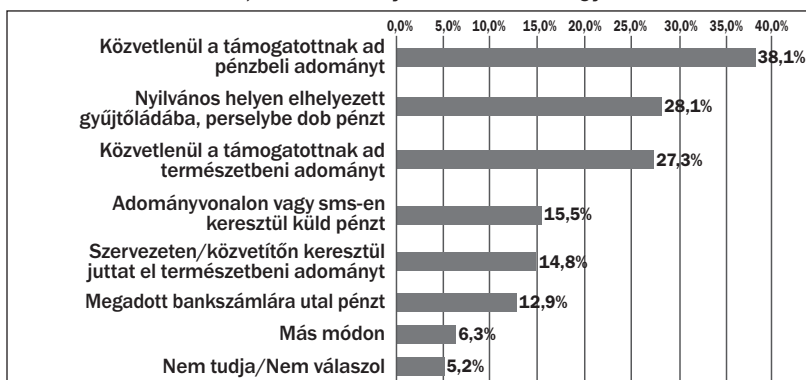


ben legalább egy alkalommal. Összességében azonban a rászoruló ismerősök, illetve az ismeretlen rászorulók megelőzték az egészségügyi intézeteket, ám ezt a két tényezőt első említésként az adományozók alig hetede-nyolcada választotta.

Az adományok felajánlásának módja lényegesen eltér a válaszadók körében. Az alábbiakból kivettük azokat a személyeket, akik kizárólag szja-juk 1%-ának a felajánlását tekintették adománynak, de más módon nem adakoztak. Az így maradtak kizárólag azok, akik az elmúlt egy év során legalább egyszer saját rokonai és baráti körükön kívül adományoztak. Bár az öt évvel korábbi válaszlehetőségekben jelentős változtatást hajtottunk végre – a próbakérdés tapasztalataira tekintettel szétválasztottuk az akkor egyben választható válaszkategóriákat –, az itt megjelenő, legtöbbször által választott kategória közel azonos. Mint akkor, a megkérdezettek relatív többsége most is közvetlenül ajánlja fel adományát, közel 40 százalékuk pénzbelit, további bő negyedük természetbenit. Ezen két opció összevont kategóriáját 2013-ban és 2018-ban is az érintettek kétharmada választotta. Nyilvános helyen található gyűjtőeszközbe az adakozóknak továbbra is bő negyede ad pénzt vagy tárgyi juttatást, ahogyan az a korábbi felmérésünkben is megfigyelhető.

volt. A korábbi felmérésnél összevont kategóriaként szerepelt a megadott bankszámlaszámra való átutalás és az adományvonalon történő felajánlás, amelyekre most külön kérdeztünk rá. Bár az összevont eredmény beleillik az akkori trendbe (akkor 35,7 százalék adakozott így), mindazonáltal újabban gyenge, szignifikáns csökkenés figyelhető meg, tekintve, hogy 28,4 százalék választotta e két mód egyikét. Idén további kategóriaként emeltük be a szervezeten vagy más, fel nem sorolt közvetítőn keresztül adományküldési lehetőséget, amelyről kiderült, hogy a fentiekén túl az adakozók további hetede él vele.

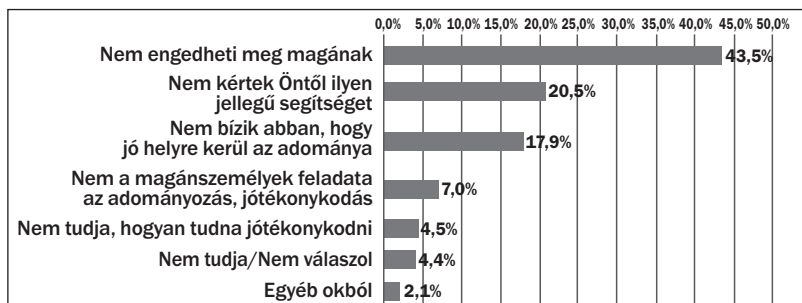
29. ábra: Milyen módon szokott Ön adományozni?
[azok körében, akik adományoztak az elmúlt egy évben] (%)



Végezetül azokat is megkérdeztük, akik nem nyújtottak adományt a kérdést megelőző tizenkét hónap során, mi állhat döntésük hátterében. A tendencia nem változott számottevően az öt évvel korábbi kérdéshez viszonyítva. A relatív többség továbbra is arra hivatkozik, hogy nem engedheti meg magának az ilyen jellegű kiadást. Ugyanakkor fontos észrevenni, hogy a második legtöbbször választott lehetőség azon, újonnan bevett tényező volt, hogy a kérdeztől egész egyszerűen még nem kértek ilyen jellegű segítséget. Ez ismételten rámutat arra, hogy komoly potenciál rejlik a magyar társadalomban e téren is, ám részben az involválatlanságuk okán sem teszik meg saját maguk az első lépéseket. Fontos az is, hogy – bár csak szűkebb

rétgre jellemző – a többi faktorral szemben még nőtt is azoknak az aránya, akik arra hivatkoztak, hogy nem tudják, hogyan tudnának jótékonykodni. Ők abból a szempontból az előző csoporthoz tartoznak, hogy a potenciál vélhetően megtalálható bennük, ugyanakkor a meg nem szólítotttság és az útmutatás hiánya miatt nem tudják, hogyan tegyék meg e területen első lépéseiket. Velük szemben pedig viszonylag kevesen tanúsítanak elvi ellenállást. Bő hatoduk nem bízik meg az adománygyűjtőkben, félnek tőle, hogy pénzüket, adományukat nem az ígért célra használják majd fel. Végül pedig egy jóval szűkebb réteg tagjai azért vonják ki magukat, mert úgy érzik, nem az ő feladatuk az ilyen jellegű jótékonykodásban való részvétel.

30. ábra: Elsősorban mi az oka annak, hogy nem jótékonykodott, adományozott az elmúlt egy évben?
[azok körében, akik nem adományoztak az elmúlt egy évben]



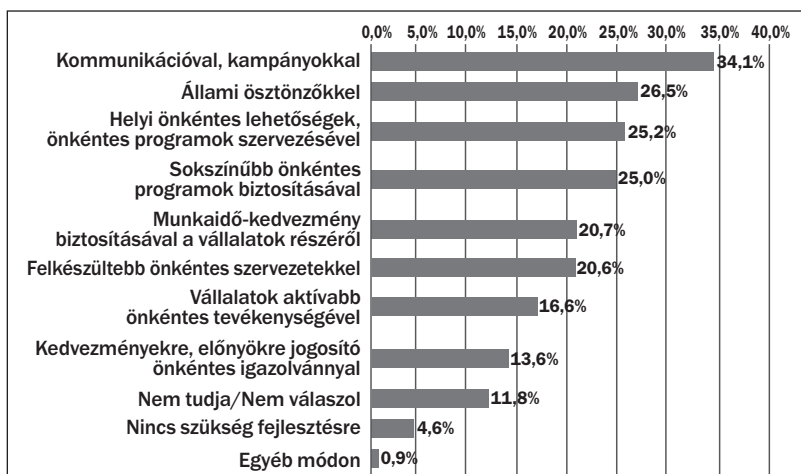
Főleg az idősebb népesség emeli az első kategória átlagát, akik 55,8 százaléka nem engedheti meg magának az adományozást. A 60 évesnél idősebb népesség körében minden korcsoportban átlagon felüli azok aránya, akik úgy reagáltak, hogy egész egyszerűen még nem kértek tőlük személyesen ilyen jellegű segítséget, ami – bár nem feltétlenül azonos az amúgy meglévő adományozási potenciállal – jelentős bázisát jelenti az egyébként vélhetően adakozásra hajlamos népességnek. A bizalomhiány főként az aktív korú, 30–59 éves népességre jellemző kiemelkedően. Ugyanaz a válaszlehetőség a diplomások, illetve a (bármilyen képzésben még aktívan) tanuló réteg körében egyenesen az első helyen

végzett. Közel harmaduk nem adakozik abból kifolyólag, hogy még nem kapott személyes megkeresést.

Az önkéntesség fejlesztési potenciálja

Idén is megkérdeztünk minden válaszadót arról, miképpen látják, hogyan lehetne a hazai önkéntességet fejleszteni? Mindezekelőtt említésre méltó fejlemény, hogy a válaszlapon szerepelt a „nincs szükség fejlesztésre” új válaszopció, ezt azonban a felnőtt magyaroknak mindössze 4,6 százaléka választotta. Mindenki más úgy érzi, léteznek beavatkozási pontok. Egyfelől érdekesség, hogy fél évtizeddel korábban a felnőtt lakosság negyede főleg a helyi lehetőségek bővítésében látott volna megoldást, ezt követték csak azok az opciók, amelyek – a sorrendet tekintve – mára már megelőzték ezt a faktort. Idén a kérdezettek harmada elsősorban a kommunikációban rejlő lehetőségeket említette meg, negyedük pedig az állam beavatkozásának szükségességét.

31. ábra: Hogyan lehetne fejleszteni a hazai önkéntességet?



Hozzá kell tennünk, hogy jelentősen változik az első helyeken végzett faktorokról alkotott kép, amennyiben azt is szemügyre vesszük, vajon hogyan reagáltak a most is, egykor is aktív önkéntesek, és azok, akik eddig egészen inaktívak voltak. A helyi lehetőségek növelésében jóval inkább látnak potenciált a tapasztalt önkéntesek, akár most is végeznek ilyen jellegű tevékenységet, akár nem (mindkét csoport megközelítőleg egyharmada), akikkel szemben az inaktívaknak csak ötöde jelölte meg ezt a kategóriát is. Ellenben az állami ösztönzőket már szignifikánsan magasabb arányban várják a most is önkénteskedők és a tapasztalattal nem rendelkezők (bő negyedük), mint azok, akik már voltak önkéntesek valaha. Az idén első helyen végzett kommunikációt és kampányokat javaslok tábora pedig felülreprezentált az egykor aktív önkéntesek körében: közel felük javasolta e technika erősítését. Jelentős még a programkínálat diverzifikációja mellett érvelők tábora is, ahol a kapott eredményt főleg az aktív, tapasztalt önkéntesek aránya növeli.

Mindemellett meg kell említenünk azt a három új válaszlehetőséget is, amelyre idén kiterhettek válaszadóink. A kérdezettek ötöde szerint a munkáltató részéről igényelhető munkaidő-kedvezmény is sokat lendítene az itthoni önkéntesség helyzetén. Érdekesség, hogy – miként a kommunikációs kampányokat – ezt a tényezőt is elsősorban az egykor aktív önkéntesek választották, ami azt sejteti, hogy többen közülük vélhetően hajlanának a visszatérésre, ám ezt már valamilyen elfoglaltság okán nem tehetik meg. Ugyanakkor ha a munkáltatónál igazoltan elérhetővé válna a lehetőség, egy részük vélhetően újra mozgósítható lehetne.

A német példa alapján próbaképpen felvetettük a kedvezményekre jogosító önkéntes kártya lehetőségét is. Mivel nem lehetett pontosan bemutatni az opciót a kérdőívezés során, egyelőre önmagában is érdekes visszajelzés, hogy pusztán az ötlet említésére is a kérdezettek bő nyolcada reagált pozitívan. E kérdésben önkéntesek és nem önkéntesek véleményaránya között nincs statisztikailag kimutatható eltérés.

Bár a legtöbben tudtak választani a nominális válaszkála elemeiből, néhányan mégis az egyéb opciót jelölték. Az itt kapott szabadszavas válaszok egy része cizelláltabban utal a kommunikáció és az ezen a területen is bevezethető marketingeszközök használatának jelentőségére. A kommunikáció fontosságát főként a diplomások, az aktív tanulók és a fővárosiak említették kiemelkedő számarányban. Egy másik, többek részéről felmerülő narratíva az alulról jövő kezdeményezések mind erősebb támogatására tesz javaslatot. A lokalitás fontosságát szignifikánsan nagyobb arányban fejezték ki az ország nyugati felén élők, illetve a mind magasabban képzettek is inkább erre helyeznének hangsúlyt. Némely válaszadók az egymás iránti, vélt közömbösség terjedésére utalnak, mondván, ha értékrendileg elterjedtebb volna az egymás segítésének kultúrája, kevesebb beavatkozásra lenne szükség.

Ezzel szemben az állami ösztönzőket firtatók arányát csak azok húzták felfelé, akik szubjektíve rosszabb anyagi körülmények közt élnek. A munkaidő-kedvezményt értelemszerűen főleg a 30 évesnél idősebb, aktív korú népesség támogatná, területileg pedig kiemelkedők a dél-alföldi válaszadók ebből a szempontból, de kelet–nyugati különbség nem figyelhető meg a kérdésben.

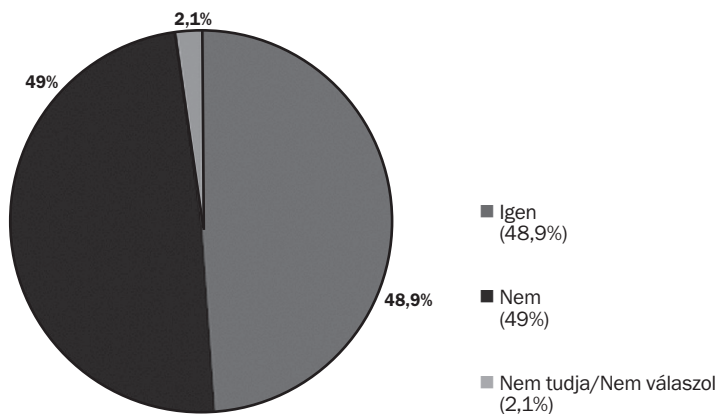
Az iskolai közösségi szolgálat társadalmi megítélése

A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény a 2012/2013-as tanévtől kezdődően felmenő rendszerben vezette be a nemzeti köznevelés rendszerébe az iskolai közösségi szolgálatot. A közösségi szolgálat szociális, környezetvédelmi, a tanuló helyi közösségének javát szolgáló, szervezett keretek között folytatott, anyagi érdektől független, egyéni vagy csoportos tevékenység. A Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012–2020 kimondja: noha a közösségi szolgálatot el kell különíteni az önkéntes tevékenységtől, kiindulópontnak, bevezető lépésnek

tekinthető ugyanakkor a valódi önkéntes tevékenység végzésének irányába, amelynek szerepét nem szabad alábecsülni. A két tevékenység közös elemeit figyelembe véve kutatásunkban röviden kitértünk a közösségi szolgálatra is.

A téma társadalmi ismertségét mérendő, feltettük a kérdést, ismerik-e a válaszadók az intézkedést. A definíció felolvasása után, 2018 őszén a kérdésünkre válaszolók valamivel kevesebb mint fele mondott igent, közel ugyanilyen arányuk nem hallott még róla. Nem meglepő módon a fiatalabb korcsoportban legnagyobb a közösségi szolgálatot ismerők aránya, az aktív korúak igen válaszai egységesen 51–56 százalék körül szóródnak, az ennél idősebb népesség szűk harmada tud a szolgálat beindulásáról.

32. ábra: 2016-tól kezdődően a diákok csak úgy érettségizhetnek, ha legalább ötven óra iskolai közösségi szolgálatot végeztek. Hallott Ön erről?

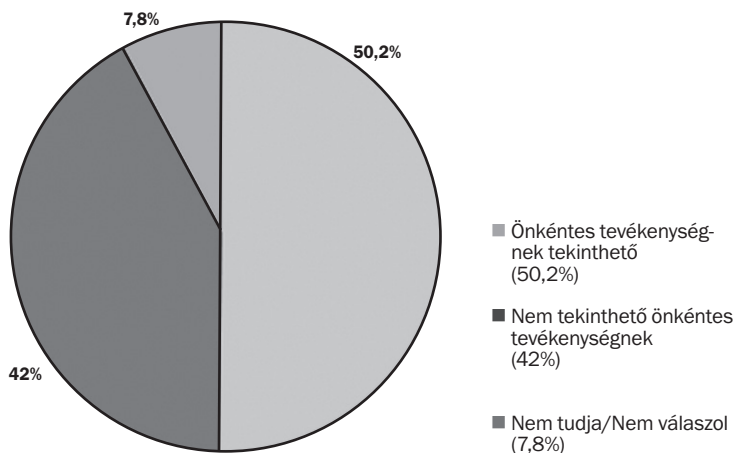


Nem meglepő módon magasabb fokú ismertségről tettek bizonyosságot a mind fiatalabbak. Azonban a 18–29 éveseknek még így is csak 61,9 százaléka hallott a programról. Az aktív korúak „igen” válaszai egységesen 51–56 százalék körül szóródnak, az ennél idősebb népesség szűk harmada tud a szolgálat beindulásáról. A még most is tanuló válaszadók összességéből, de még a jelenleg középiskolai képzésben részt vevők közül is mindössze ötből négyen ismerik a lehetőséget, ami kimagasló arány ugyan,

de meglepő, hogy körükben sem volt teljes a program ismertsége. Rajtuk kívül kétszer informáltabbak a diplomások az általános iskolát végzetteknél (64,2 százalékuk ismeri az intézkedést). Mellettük az aktív és egykor aktív önkéntesek is szignifikánsan informáltabbak, mint azok, akik soha nem végeztek önkéntességet.

Abban a kérdésben, hogy az iskolai közösségi szolgálat önkéntességnek tekinthető-e, egyértelműen nincs társadalmi konszenzus. Bár a törvényalkotó egyértelműen kiköti, hogy a szolgálat se nem munka, se nem önkéntes tevékenység, a kérdőívünket megelőző önkéntes és iskolai közösségi szolgálatos fókuszcsoportjaink alanyai, szakértő interjúalanyaink, illetve IKSZ-koordinátor alanyaink körében is kavarodnak ezek a kifejezések. Hol „ötven óra munkának”, hol „önkéntes munkának”, hol – helyesen – szolgálatnak nevezik a programot. A magyar felnőtt társadalomban hasonló megosztottságot regisztráltunk. Éppen a kérdezettek fele hajlandó egyenlőségjelet tenni az önkéntes tevékenység és az iskolai közösségi szolgálat közé, és mindössze 42 százalékuk utasítja el ezt. Minden tizenegyedik válaszadóra bizonytalanság jellemző e kérdésben. Érdekes azonban, hogy míg a foglalkoztatást helyettesítő támogatás

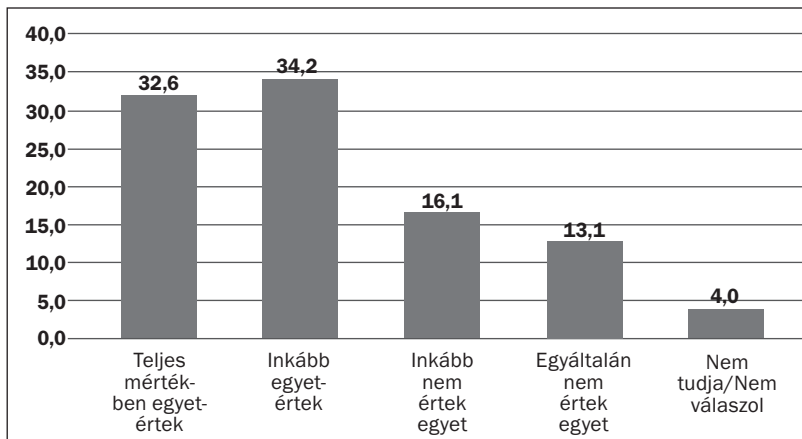
33. ábra: Az iskolai közösségi szolgálat Ön szerint önkéntes tevékenységnek tekinthető?



esetében maguk az önkéntesek jóval nagyobb arányban utasították el a feltételezést, amely szerint a tevékenység önkéntességnek volna tekinthető, addig ebben a kérdésben éppen az egykor és most is aktív önkéntesek szavaztak nagyobb számarányban arra, hogy az IKSZ belefér az önkéntességről alkotott elképzeléseikbe (53,4, illetve 58,3 százalékuk). Az önkéntességben még soha részt nem vettek esetében ezek aránya mindössze 46 százalék. Az eltérő arányra egyfajta magyarázatot ad, hogy mind az önkéntesekkel készült fókuszcsoportokon részt vevők, mind szakértő és szakmailag a területen dolgozó interjúalanyaink többsége is pozitívan tekint az intézkedésre, az önkéntesség előszobájának tartva azt.

Megkérdeztük az embereket arról is, vajon egyetértene-e az iskolai közösségi szolgálat bevezetésével. Összességében a válaszadók kétharmada inkább vagy teljes mértékben egyetért a kormányzati döntéssel. A teljes népességből maguk az önkéntesek (akár most is aktívak, akár már nem) háromnegyede azonosul a program elindításával, de a nem önkénteskedőknek is 60 százaléka ért egyet valamilyen szinten. Korcsoportok szerint legkevésbé a fiatalok közt találunk egyetértőket, de a 18–29 éveseknek még így is éppen több mint fele támogatja a programot.

34. ábra: Mennyire ért egyet az iskolai közösségi szolgálat bevezetésével?

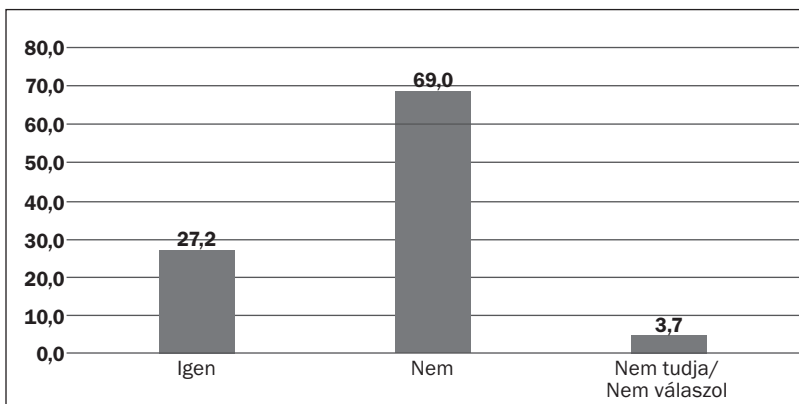


Fontos kitétel, hogy a különböző korcsoportokban az egyet-értők és egyet nem értők aránya nem tér el szignifikánsan az átlagtól, tehát – bár a diákokkal készült fókuszcsoporthoz számos fejlesztendő területre rámutatnak alanyaink – a korcsoportba tartozók 61 százaléka egyetért az intézkedés bevezetésével. Jóval magasabb ugyanakkor az egyetértők hányada a mind magasabban képzettek körében: a diplomások háromnegyede azonosul az IKSZ bevezetésével, közel fele a „teljesen egyetért” lehetőséget választotta.

Az önkéntesség mint foglalkoztatást helyettesítő támogatás megítélése

Idén is kitértünk a foglalkoztatást helyettesítő támogatásra, amelyet akkor igényelhet egy munkanélküli személy, ha harminc nap munkaviszonyt igazol egy évben, ugyanakkor tudni kell, hogy ez az igazolás a közösség érdekében végzett tevékeny-

35. ábra: A foglalkoztatást helyettesítő támogatás akkor járhat egy munkanélküli személy számára, ha harminc nap munkaviszonyt tud igazolni egy évben. Ezt a közösség érdekében végzett tevékenységgel is kiválthatja. (%)



séggel is kiváltható.³⁷ Ismertségfeltáró kérdésünk alapján ezt az intézkedést a felnőtt lakosság bő negyede ismeri, ami szignifikáns csökkenést jelent a 2013-as adatokhoz képest. Az átlagot e kérdésben is egyértelműen a jelenlegi és egykori önkéntesek javítják fel, akiknek harmada tud a lehetőségről – érintettség-től függetlenül –, ezzel szemben a nem önkénteskedőknek csak szűk ötöde hallott róla.

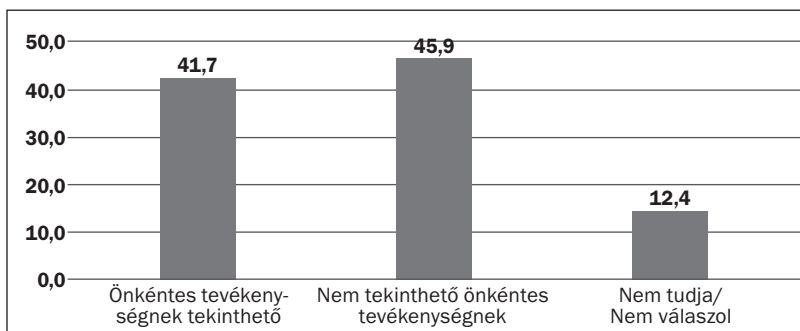
Értelemszerűen szignifikánsan ismertebb az intézkedés az aktív korú, 30–59 éves népesség körében; 32–38 százalékuk hallott már róla, továbbá inkább tájékozottak a mind magasabban képzettek is. Míg a legalacsonyabb iskolai végzettséget igazoló bizonyítvánnyal rendelkezőknek szűk ötöde hallott a lehetőségről, addig a diplomásoknak több mint duplája, 41,3 százaléka. Fontos látni azt is, hogy nem feltétlenül lát rá az intézkedésre maga a megcélzott csoport, tekintve, hogy a magukat mind szegényebb rétegekbe sorolók mind kisebb aránya válaszolt pozitívan a kérdésre. Az anyagi gondokkal küzdőknek mindösszesen 18,6, míg a jó körülményekről beszámolóknak 43,3 százaléka. Kifejezetten erős még az információhiány az észak-dunántúli régióban is. Az ott élők 77,3 százaléka még nem hallott a támogatásról, a többi területen országos átlag körül vagy afölött szóródik az igennel válaszolók aránya. Kevésbé ismert az intézkedés a kisebb városokban is, ezek lakosságának 22,6 százaléka válaszolt igennel.

Bár a közösségért végzett tevékenység – már nevében is, de sok esetben az akció jellegét tekintve ugyancsak – szinte rokonítható az önkéntességgel, azonban mivel adott esetben itt inkább egyfajta kényszerűség adta lehetőségről van szó, definíciós vita adódhat a kérdésben. Bár a Nemzeti Önkéntes Stratégia meghatározása értelmében sem számít önkéntességnek a tevékenység, megkérdeztük a mintába kerülteket arról, ők

³⁷ Vö. 63/2006. (III. 27.) Korm. rendelet a pénzbeli és természetbeni szociális ellátások igénylésének és megállapításának, valamint folyósításának részletes szabályairól.

vajon annak tekintik-e ezt a fajta munkavégzést is. A válaszok – bár a kérdés eldöntendő volt – relatíve nagy társadalmi megosztottságot mutatnak. Míg 2013-ban a kérdezettek harmada, idén 41,7 százaléka érzi úgy, hogy ez a tevékenység kimeríti az önkéntesség fogalmát. Ezzel együtt csökkent, de még mindig magasabb azok aránya, akik ezt a feltételezést nem fogadják el. Jelentős viszont a válaszolni nem tudók aránya. Külön érdekesség, hogy az önkéntesek és nem önkéntesek véleménymegoszlása között nincs szignifikáns eltérés a kérdésben.

**36. ábra: A foglalkoztatást helyettesítő támogatás céljából,
a közösség érdekében végzett tevékenység
Ön szerint önkéntes tevékenységnek tekinthető?**



Kvalitatív felméréseink eredményei

A következő oldalakon az interjú és fókuszcsoportok keretében megszólaltatott 140 fő narratíváit mutatjuk be. Fontos kiemelni, hogy a kvalitatív technikával készült adatfelvétel – legelőször adódóan – nem alkalmas arra, hogy statisztikai értelemben reprezentáljuk a teljes alapsokaságot. A kérdőívtechnikával ellentétben azonban lehetővé teszi a vizsgált téma mélységeiben való bemutatását csakúgy, mint az érintettek attitűdjeinek és a felmerült jelenségekre adott magyarázatainak taglalását.

Önkéntesfogadó szervezetek vezetőivel készült interjúk tapasztalatai

Kutatásunk jelen interjúk szakaszának mintavételi keretét az onkentes.gov.hu weboldalon regisztrált önkéntesfogadó szervezetek listája adta. E keretből nem valószínűségi, kvótás mintavételt alkalmazva ezen – tehát nem kizárólag civil – szervezetek vezetőit és önkénteskoordinátorait kerestük föl, és készítettünk velük személyes interjút az önkéntességgel, a szervezet önkéntesfogadási tendenciáival, önkéntesmenedzsmenti kultúrájával kapcsolatban.

Szervezeti profilok és célok

A mintába került szervezetek – profiljukat és szervezettípusukat tekintve – heterogénnek bizonyultak, illetve az önkéntességgel való érintettség mentén is tapasztalhatók közöttük különbségek. Többek közt a következőkben:

- Hány önkéntest foglalkoztatnak?
- Számukban milyen mértékű és gyakoriságú fluktuáció figyelhető meg?
- Hogyan zajlik az önkéntesek toborzása?
- Mi motiválja az intézményekhez érkező segítőket?
- Hogyan működik az önkéntesek koordinálása?

Egészen eltérő profilú fogadószervezetek vezetőit szólaltattuk meg, így – a teljesség igénye nélkül – beszélgettünk egyetemi könyvtár, tűzoltó-egyesület, kulturális központ, önkormányzat, múzeum, egyházi intézmény és számos területet képviselő alapítvány és egyesület vezetőjével is.

A szervezetek tevékenysége tehát rendkívül heterogén; a mintában szerepel egyebek közt fogyatékkal élők gondozásával és ellátásával foglalkozó intézmény, hátrányos helyzetűek felzárkóztatásáért felelős és érdekvédelmi egyesület, ifjúsági, állatkiképző és cserediákprogramokat szervező alapítvány is. Néhány kivételtől eltekintve a szervezetek többsége a rendszerváltozást követő pár évben, illetve az ezredforduló környékén alakult. Az 1990-es évek előtt alapított szervezetek komoly múltra tekinthetnek vissza, mivel esetükben akár már több mint százéves, társadalmilag beágyazott intézményekről beszélhetünk. Ilyenformán könyvtárakat, tűzoltóságokat és egészségügyi, valamint szociális segítséget nyújtó intézményeket említhetünk. Az eltérő szervezettípusból, profilból, területi és társadalmi hatókörből adódóan a vizsgált intézmények bevételi forrásai is jelentősen különböznek. A szociális intézetek és közintézmények így jellemzően normatív támogatásokból gazdálkodnak, azonban több egyesület és alapítvány vezetője is megjelölte, hogy részesülnek további állami vagy önkormányzati támogatásban. Ők leggyakrabban a pályázatokat és az szja 1%-os felajánlásokat említették, de többeknél előkerült a tagdíj, saját tevékenységből származó bevétel, adomány és a magánszemélyektől, cégektől érkező támogatás. Elmondható továbbá, hogy a kutatásban szereplő szervezetek 2017-es költségvetése differens, pár tízezer forinttól négyszázmillióig terjed, amit jel-

lemzően az intézmény nagysága, foglalkoztatottjainak száma is befolyásol. Természetesen nem jelenthetjük ki, hogy minél többen dolgoznak egy szervezetnél, annál nagyobb összegből gazdálkodhat az. Megfigyelhető azonban, hogy a néhány fős egyesületek, alapítványok rendszerint ötmillió forint alatti, akár csak néhány tízezer forintos büdzsével rendelkeznek, míg a tíznél több főt foglalkoztató szervezetek költségvetése jelentősen magasabb. Az egyesületek, alapítványok nagysága a foglalkoztatottakon kívül a fogadott önkéntesek számára is hatással van: jellemzően a kiterjedt szervezeteknél regisztrálnak több segítőt, számuk a hatszázat is elérheti.

Interjúkérdésünkre a kérdezettek többsége elmondta, szerződést kötnek az önkéntesekkel, azonban néhány alapítványnál, egyesületnél szerződés nélkül is alkalmaznak segítőt, egyes helyeken fel sem merült a szerződéskötés gondolata. Valamennyi intézmény rendelkezik saját honlappal, e-mail-címmel, telefonszámmal, továbbá mindegyik általunk megkeresett szervezet regisztrálva van az onkentes.gov.hu oldalon, ami a jelentkezők további tájékozódását segíti.

Önkéntesmenedzsment

Alfejezetünkben a szervezetek önkéntesstratégiájával, az önkénteskoordinátorok személyével, az önkéntesek fogadásával, irányításával és megtartásával kapcsolatos kérdéseket járjuk körbe alaposabban. Így kitérünk az önkéntesek toborzására, fogadásuk periodikusságára, az újonnan érkezők képzésére, motivációjára, illetve értékelésük mikéntjére és arra, maguk a segítők miképpen csatolhatják vissza a szervezet felé meglátásaikat. Önkénteskoordinátor megszólalóinkkal készült beszélgetéseink részleteit ugyan később mutatjuk be, a következő pontok közül a toborzásra, motiválásra és értékelésre vonatkozókat velük is érintettünk, így az ezekre adott meglátásaikat e részben, a szervezetvezetőkével közösen mutatjuk be.

Önkéntesstratégia

A szervezeti profilra vonatkozó kérdéseink után, de még a konkrét önkéntesmenedzsmenti tematika előtt rákérdeztünk, vajon rendelkeznek-e a felkeresett szervezetek tudatosan lefektetett, leírt vagy valami más módon kijelölt, szem előtt tartott önkéntesstratégiával. Kérdésünkre még ma is számos szervezet reagál meglepődve, akár visszakérdezéssel. Alapvetően szinte kizárólag azoknál a szervezeteknél létezik felépített önkéntesstratégia, amelyek immár meglehetősen nagyszámú segítői bázissal büszkélkedhetnek. Itt a szervezetméret már önmagában igényli a szervezettséget, átláthatóságot, struktúrát, a koordináció azonban sok esetben nem kizárólag a szervezeten belülre korlátozódik. Ügyvezető alanyunk hangsúlyozta, stratégiájukba bevonnak egyéb hazai és nemzetközi civil és fogadó-szervezetet is, ezzel igyekeznek kiszélesíteni a terület kereteit, és szélesebb körben megteremteni az önkéntesség lehetőségeit. Alapítványt képviselő alanyunk pedig elmondta: stratégiájuk fontos elemét képezi az, hogy főiskolai hallgatókat vonnak be a szervezet munkájába, akik egyrészt kipróbálhatják magukat a területen, másrészt segítséget is nyújthatnak munkájukkal az alapítványnak. Az alanyaink által képviselt intézmények közül a legtöbb önkéntest alkalmazó szervezet rendelkezik a legkiforrottabb önkéntesstratégiával, amiben egymásra épülő modulokkal különböző tréningek is benne foglaltatnak, ahogyan az önkéntesek toborzásának költségvetése, a segítőik képzése és motivációjának szinten tartása is.

Az interkulturális tanulás és a globális kompetenciák fejlesztése nagyon fontos. Úgyhogy van egy nagyon jó tréningstratégia, egymásra épülő modulokkal, és ez az önkéntespozíciókhoz nagyjából hozzá van igazítva, tehát hogy milyen feladatot milyen tréninggel tud az önkéntes hatékonyan és sikeresen betölteni, elvégezni. Ebbe az is beletartozik, hogy mennyi pénzt fektetünk az önkéntesek rekrutálásába, képzésébe hazai és nemzetközi szinten, és hogy

az önkéntes motivációját hogyan tartsuk fent, illetve hogyan növeljük. (Szervezetvezető)

Mindemellett, mint említettük, az általunk megkérdezettek többségében nem rendelkeznek kifejezetten önkéntesstratégiával, azonban néhányan jelezték, hogy indokolt lenne számukra efféle strukturáltság. Annak ellenére, hogy formálisan nincs ilyen stratégiájuk, a szervezetek többségének mindennapi működése során mégis felsejlenek ehhez hasonló motívumok, az önkéntesek menedzselése, feladataik kiosztása terén.

Így leírva biztos nincs. Mindig a rendezvényekhez kötődik, milyen jellegű feladatok lesznek, milyen emberekre számítunk. Ott van tudatos átgondolás természetesen, hogy ki lesz az önkéntesvezető, aki a fiatalokkal nemcsak a munka, hanem a lelki felkészülés szempontjából is foglalkozik. (Szervezetvezető)

Hát, azért ebben már a közösségi szolgálat is helyet kap, tehát annak a módszertana is, de az önkéntes-ségre alapozva ugye meghatározzuk azokat a helyeket vagy alkalmakat, amikor nekünk önkéntesek munkájára szükségünk van, és ezeket különítjük el egymástól. (Szervezetvezető)

Az önkénteskoordinátor személye

Mivel egy segítőkét fogadó szervezetnél elengedhetetlen az önkéntesek koordinálása, arra vonatkozóan is tettünk fel kérdéseket, hogy az intézményeken belül létezik-e kizárólag ezzel foglalkozó személy. Azt tapasztaltuk, hogy e téren is hasonló módon megosztottak a tapasztalatok, ugyanis van, ahol ez jól elkülönült munkakörként jelenik meg, ám az is jellemző, hogy a koordináció egyes szakaszaival megosztva foglalkoznak a kérdezettek. Vagyis több szervezetnél jellemző tendencia, hogy akár külön szakmai

koordinátorok végzik a részfeladatokat, azonban összességében a szervezetvezető, esetleg egy erre dedikált személy felelős az önkéntesek irányításáért. Gyakran előfordul tehát, hogy a pozíció megosztott az intézményekben, illetve az is, hogy általában valamelyik magasabb beosztású munkavállaló áldoz időt – egyéb teendői mellett – az önkéntesek koordinálására. A feladatok közé tartozik egyebek között a kapcsolattartás, a képzés, a toborzás, a szervezés, a mentorálás és a dokumentáció is. Vonatkozó képzettségüket firtató kérdésünk kapcsán elmondhatjuk, hogy nem jellemző a speciális képzettség az önkéntesek koordinálásával foglalkozók körében, nagy előnyt jelent viszont, ha rendelkeznek valamilyen – önkéntességtől független – szervezéssel kapcsolatos előképzettséggel. A beszélgetések során felmerült, hogy van, aki szívesen beiskolázná kollégáját önkénteskoordinátori képzésre, amennyiben erre lehetőség adódna, viszont ezt finanszírozási okokból alanyaink többsége nehezen tartja kivitelezhetőnek. Erre a szektorális problémára – mint látni fogjuk – egyes szakértő alanyaink is felhívták a figyelmet.

Ezt úgy szoktuk, hogy a kuratóriumi ülésen megbeszéljük, kinek mi a feladata, és akkor azt ő csinálja. Igazából mindig egy célhoz rendeljük hozzá a személyt. Mindig megbeszéljük, hogy ki miért felelős. És akkor lehet, hogy az egyik kuratóriumi tagnak az épp a feladata, hogy az önkénteseket toborozza, megbeszélje, hányan jöjjenek és mikor. [...] Konkrét személy nincs, hanem feladatleosztás van. (Szervezetvezető)

Az önkéntesek toborzása

A szervezetek legjellemzőbben konkrét rendezvényekhez, projektekhez kapcsolódó feladatra keresnek önkéntest, de gyakori a táboroztatáshoz, animátori munkára történő rekrutálás is. Ezenkívül előfordul, hogy logisztikai feladatokban kérik a se-

gíteni vágyók segítségét, mint rendezvények előtti és utáni pakolás, az irodai iratrendezés vagy épp szórólapozás, meghívók eljuttatása a címzeteknek.

Az önkéntesek toborzása sok esetben kihívás elé állítja a szervezetvezetőket. Az önkénteskoordinátorokkal készült interjúk alapján az önkéntesek toborzása jellemzően online felületeken történik, leginkább a szervezet Facebook-oldalán, de akár az önkénteskoordinátor, szervezetvezető saját Facebook-oldalán, valamint a szervezet honlapján is megosztja a felhívásokat. Kisebb vidéki szervezetek a helyi sajtóban (újság, tévé) is közlést tesznek az önkéntest kereső felhívásaikat. A leghatékonyabb formának a saját adatbázisból, levelezőlistából való, illetve a személyes kapcsolatokon keresztül³⁸ toborzást tartják.

Habár valamennyi általunk megkeresett szervezet elérhető a legtöbb platformon (telefon, honlap, Facebook-oldal, e-mail), mégsem mondható, hogy ezek meglete vezetne a legjobb eredményre, mivel kevés esetben számoltak be arról, hogy az önkéntesek e csatornák valamelyikén tömegével keresték volna fel a szervezeteket. Sokkal inkább jellemző, hogy az intézmények különböző rendezvények, események alkalmával kitelepülnek, és így a személyes megszólítás és a megszólíthatóság biztosításával adódik lehetőség a kapcsolatfelvételre, és arra, hogy ennek hatására jelentkezzenek a segítő szándékúak, jobban megismerjék a küldetésüket, tevékenységüket. Tehát a személyesség, ami ilyen esetben megjelenik, mindkét félnek kifizetődő, hiszen a találkozók alkalmával szerzett benyomások, tapasztalatok révén sejthetővé válik, hogy a későbbiekben lesz-e mód a közös munkára. Vagyis a perszonális interakció szervezetvezetőink szerint is a leghatékonyabb módja az önkéntesek toborzásának, és a preferenciasorrendben csak ezt követi a digitális tér.

³⁸ Személyes kapcsolatok révén történő toborzáson azt értik, hogy más szervezetektől kérnek adott esetben segítséget, illetve a saját, személyes kapcsolati tőkéjüket használják fel.

Sok, programban részt vevő fiatal válik a program után önkéntesünnké. Kiutazott külföldre, ott egy évet eltöltött, az ottani családtól és az ottani önkéntesektől sok segítséget, támogatást kapott, és ő ezt szeretné valahogyan visszaadni. És a hazatérte után akkor jelentkezik önkéntesnek. Ez talán a legkönnyebb része, itt olyan nagyon nagy rekrutálást nem kell végezni. A másik útja a toborzásnak az iskolán keresztül történik. Az iskola egy komoly pillére a programnak, merthogy oda járnak a diákok, ez egy iskolai, oktatási program. Úgyhogy az iskolán keresztül, általában tanárok ajánlása alapján szoktuk megtalálni a fiatalokat, de ugyanúgy van tanár önkéntesünk is. Illetve jelen vagyunk a helyi körzetek, azaz regionális csoportok körzeti eseményein, akár az itt lévő cserediákokkal, akár az önkéntesek bemutatásával, a programok elmesélésével keltjük fel az érdeklődést a szervezet iránt, és akkor így tudjuk bevonni a fiatalokat és a kevésbé fiatalokat. (Szervezetvezető)

Amennyiben egyik csatornán sincsen komoly számú érdeklődő, a szervezetek jellemzően a kapcsolati hálójukra támaszkodnak, és ismeretségi körükből toboroznak segítőköt. Ez esetben nem is szükséges felvételi procedúrának alávetni a jelentkezőket, hiszen már rendelkeznek referenciával, ajánlással kerültek a szervezethez. Ezzel szemben, aki más úton érkezik az intézményekhez, megeshet, hogy a szervezet szellemiségének elfogadásán túl egyéb kritériumoknak is meg kell felelnie. Néhány alapítványnál elengedhetetlen feltétel a szakmai képzettség, igaz, ha az teljesül, akár komolyabb feladatokkal is megbízzák a jelentkezőt. A legtöbb intézményben nem várnak el speciális képzettséget, viszont kevésbé is tudják integrálni az önkénteseket. A heterogén szervezeti profil miatt az önkéntesek által elvégzendő feladatok is sokfélének bizonyulnak. Többnyire logisztikai, adminisztratív, szervező és koordináló munkát bíznak rájuk.

Az a szabály, hogy ami nálunk van, ahhoz kell alkalmazkodnia [az önkéntesnek]. Megfelelő korú, megfelelő fizikai állapotú legyen... Tehát olyan, hogy képes a feladatait ellátni. Ne csak lelkesedése legyen, hanem az adottságai is legyenek meg hozzá, és képes legyen az adott feladatot ellátni. (Szervezetvezető)

Akik toborzás után az utcáról betérnek, azok általában több problémát okoznak nekünk, mint amennyit megoldanak. Szükségünk van szakmai ismeretekre és elkötelezettségre is ennél az alapítványnál. Az önkénteseink általában olyan kutyás emberek, akik valamilyen kutyakiképzési eseményen találkoztak velünk és érdeklődést mutattak irányunkban, emellett van motivációjuk és tudásuk, ezt segítő szándékkal mások megsegítésére alkalmazzák. (Szervezetvezető)

Az önkéntesek felvételekor a legtöbb szervezeti képviselő elmondta, nem alkalmaznak különösebb felvételi eljárást. Az érdeklődőket esetleg behívják egy szóbeli elbeszélgetésre, amin bemutatják a szervezetet, illetve felvázolják, milyen jellegű feladatokat lehet náluk végezni. A jelentkező motivációira és érdeklődési területére is rákérdeznek, és ez alapján próbálnak neki feladatot adni a későbbiekben. Alanyaink beszámolója alapján nagyon kevés kivétellel minden érdeklődőt fogadnak. Kivételt ritkán, de több esetben a fizikai elvárásnak történő nem megfelelés jelenthet (tipikusan erős fizikumot igénylő feladatoknál), vagy ha a jelentkező hozzáállásáról már a kezdetekkor kiderül, nem megfelelő. Szociális területen tevékenykedő önkénteskoordinátor alanyunk pedig a lélektani alkalmatlanságot is aláhúzta mint kizáró tényezőt, ám emiatt ők is mindössze egyszer utasítottak el valakit. Nagy hangsúlyt kapott viszont az interjúk során, hogy adott esetben nem tudnak az önkéntesnek hasznos feladatot adni, így ilyenkor, ha nem is a jelentkező alkalmatlansága okán, de szintén elutasításra kerülhet a segíteni szándékozó. Néhány válaszadó azonban megem-

lítette, hogy e probléma kiküszöbölésére hasonló profilú szervezetekkel vették föl a kapcsolatot, és kölcsönösen egymáshoz irányítják tenni vágyó potenciális önkénteseiket.

Tulajdonképpen egyrészt nagyon örülünk, ha jelentkeznek, másrészt meg próbálunk olyan önkénteseket [fogadni], akikből esetleg majdan még lehet, hogy lesz egyesületi tag is, tehát az érdeklődőket szűrjük meg főleg, hogy megnézzük, esetleg még lehet-e őket később bevonni az egyesületi munkába.

(Önkénteskoordinátor)

Vannak olyan szervezetek, amelyek tevékenységükből adódóan az előbbieknél speciálisabb, esetleg valamilyen szaktudást igénylő feladatra keresnek önkénteseket. Ez esetben a felvételi eljárás is komolyabb, mert felméri, hogy tényleg rendelkezik-e a jelentkező a szükséges kompetenciákkal (például nyelvtudással, a feladathoz minimálisan elvárt szakismerettel, megfelelő szintű informatikai ismeretekkel).

Olykor elő szokott fordulni, hogy a tevékenység közben derül ki: az önkéntes nem megfelelő az általa betöltött pozícióra. Ez adódhat abból, hogy nem azonosak az önkéntesek és a szervezetek elképzelései, illetve hogy a segítő az előzetes várakozásokkal ellentétben mégsem alkalmas a rábízott munkára. Ilyen esetben az intézmények alkalmazottai megpróbálnak más jellegű feladatot adni az önkéntesnek, viszont súlyos probléma esetén – és szinte csak akkor – előfordul, hogy megválnak tőle. Ez lényegében kizárólag akkor fordulhat elő, ha a jelentkező a szervezet szellemiségével összeegyeztethetetlen módon viselkedik, illetve ha megtagadja a számára kiszabott munka elvégzését. Ugyanakkor eltérő a szervezeteknél, hogy ki mennyire explicit módon jelzi az önkénteseknek az együttműködés megszüntetésének intézményi szándékát. Vannak megszólalóink, akik „nem árulnak zsákbamacsát”, és deklarálják, ha a segítő nem felel meg az ígényeiknek. Ezzel szemben tipikus a „megengedőbb”, konfliktuskerülő hozzáállás is, egyes szervezetek inkább kivárvák, míg az önkéntes maga döbben rá arra, hogy nincs helye az intézményben.

Volt már rá példa, hogy nem felelt meg az önkéntes, és ez már a kezdet kezdetén kiderült, vagy egyébként a folyamat közben. Ez esetben próbálunk olyan területet keresni, ami megfelel az önkéntesnek. Mi nem szoktunk zsákbamacskát árulni, hanem elmondjuk, hogy ez most nem jó, nem megfelelő nekünk. (Szervezetvezető)

Egyszer visszautasítottunk egy jelentkezőt, mert feltételeket kezdett el szabni, hogy melyik sérülthöz jönné, az elfogadás nem volt teljes mértékű. (Szervezetvezető)

Az kizáró tényező, ha valaki szélsőségesen gondolkodik, és nem fogadja el a más etnikumú, más gondolkodású embereké. Ha valaki többször elvállal valamilyen feladatot, és nem teljesíti, akkor azt nem szankcionáljuk, de kevésbé hívjuk további eseményekre, és tudatosítjuk benne, hogy azért nem kap több feladatot, mert az előzőknél nem lehetett rá számítani. (Szervezetvezető)

Kérdésünkre kiderült, az ideális önkéntes megtalálása egyáltalán nem egyszerű feladat, már csak azért sem, mert többen nem is tudták definiálni, adott esetben milyen attribútumokkal kellene hogy rendelkezzen a számukra legjobb segítő. Néhány szervezetvezető kiemelte: „bár ott tartanánk”, hogy válogathatnak az önkéntesek között, így ez idáig annak is örülnek, ha valaki jelentkezik hozzájuk, és sikeresen együtt tudnak működni. Természetesen általános jellemzőket ők is lefektettek, azaz a közös munka során elengedhetetlen, hogy a segítő legyen motivált, elfogadó, megbízható, elkötelezett, kreatív, pontos, tudjon csapatban dolgozni, és a szervezet szellemiségét is magáévá tegye.

Hát, aki tisztában van a motivációjával, megbízhatóan ellátja a feladatát, és jól tud együttműködni csapatban. (Önkénteskoordinátor)

Annyi [...] hogy érett személyiség legyen. Mert egy érett személyiséggel bármit lehet csinálni. Tehát megérti azt is,

hogyha áthelyezzük egy másik területre, mert nem az ő területe. Felismeri, ha nem jó valamiben. [...] és lehessen vele normálisan kommunikálni, mert akkor utána már mindent ki lehet vele alakítani. (Önkénteskoordinátor)

Akadnak viszont olyan fogadóintézmények, ahol speciális attribútumokat is megfogalmaztak. Így például bölcsődék-nél, sérült gyerekekkel vagy szervezetekkel foglalkozó alapítványoknál kikötés, hogy olyan jöjjön hozzájuk, aki türelmes, szociálisan érzékeny, és jól tud bánni a gondozottakkal, esetleg képesítése is van rá.

Szerintem az önkénteseknél az elkötelezettség és a megbízhatóság a fontos, hogy szavatartók legyenek. Ha megbeszéljük, hogy mikor legyen a lakóotthonban, akkor az a legjobb önkéntes, aki ezt tényleg be is tartja, és a vállalásának eleget tesz. Mondjuk, az önkénteseink alapból, 98 százalékban ilyenek is. És a fennmaradó két százalékban szokott néha zavar lenni. (Szervezetvezető)

Gyerekcentrikus, empatikus, segítőkész, nyugodt. Valamilyen szempontból azonosulnia kell a bölcsőde küldetésével. Ha gyerekekkel dolgozik, gyerekekért dolgozik, el sem lehet képzelni másképpen! (Szervezetvezető)

Ahogyan az önkénteskoordinátorok esetében is megfigyelhető, úgy jellemzően az önkéntesek képzésére sem jut elég forrás, de tipikus narratíva, hogy erre nincs is szükség. Azon szervezeteknél, amelyek képviselői ezt hangoztatták, tipikusan olyan feladatokra lehet jelentkezni, amelyek valójában nem igényelnek még informális képzést sem (adminisztráció, iratrendezés), legfeljebb rövid eligazítást.

Szerintem ilyen nagyon rövid... ilyen maximum egy-órás ismertető, hogy hol jelenjenek meg, mit csinálnak, ki az, akitől kapnak információt, segítséget a munkájukhoz. (Önkénteskoordinátor)

Máshol pedig arra hivatkoznak, hogy a felvétel során kapják meg a szükséges információkat, igaz, az önkéntesek ezen esetekben sem igényelnek specifikus készséget, kompetenciát tevékenységükhöz.

Hát eligazítást kapnak, ami azt jelenti, hogy ugye jelentkezőknek, akkor tájékoztatjuk őket a feladatról, elmondjuk, hogy [...] a feladatát hogy kell megcsinálni, azért a munkavédelmi dolgokat is elmondjuk nekik, tehát figyelmeztetjük a veszélyekre is, meg hogy mihez kell tartaniuk magukat, tehát ilyen kisebb tájékoztatást mindig kapnak. (Önkénteskoordinátor)

Ennek ellenére akad olyan intézmény, ahol különböző „gyorstalpalókat” vagy komolyabb tréningeket, többhetes képzéssorozatok tartanak „házon belül”. Ezek jellemzően, de nem kizárólag szociális területen tevékenykedő szervezeteknél figyelhetők meg, ahol az önkéntesek a képzés teljesítése után kerülhetnek csak közvetlen kapcsolatba a célcsoporttal, szellemileg vagy testileg sérült emberekkel, betegekkel, esetleg gyerekekkel. De kulturális intézményeknél, illetve állatok gondozásával foglalkozó szervezeti képviselőink is relatíve összetettebb felkészítésről számoltak be. Sok esetben azonban e képzéseknek sincsenek formális keretei, szakelőadói, hanem a szervezet egyik munkatársa mentorálja az önkénteseket, illetve magyarázza el és mutatja meg az elvégzendő feladatot, tehát a segítők általában felügyelet, szakmai segítség mellett dolgoznak.

A speciális szakismeretet nem igénylő gyakorlatok esetében tehát eltekintenek az efféle előzményektől, viszont a kulturális intézményeknél, illetve az emberekkel, állatokkal foglalkozó szervezeteknél komolyabb felkészítési gyakorlatokkal is találkozunk. Többek elmondása szerint időigényes folyamat, míg az önkéntes „használhatóvá” válik, azonban mindenképpen kifizetődő a felkészítés, mivel a képzés után komolyabb feladatokat is rá lehet bízni. Láthatók ugyanakkor ellenkező gyakorlatok is. Az általunk megkérdezett, legnagyobb önkéntesgárdával büszkélkedő szervezet programigazgatója rendkívül komplex képzési struktúráról számolt be. Az alapítvány elsődleges célja

a globális kompetenciák fejlesztése, amely küldetés eléréséhez felkészült segítők kellenek. Így többszintes, speciális tréningeket alkottak meg, amelyek a különböző pozíciókhoz szükséges kvalitásokra építenek.

Hát, leírva biztos, hogy nincs, de azért vannak előkészületek. Akkor azért átgondoljuk, hogyan lehet formálni azokat a fiatalokat, akik speciális közegben, egyházi közegben akarnak önkéntesek lenni.
(Szervezetvezető)

Az egyik fő csapásirány az interkulturális tanulás, globális kompetenciák, tehát van egy nemzetközi curriculum, amit összeállítottunk. Ez négy szinten érhető el, van egy nagyon alap szint, és akkor erre építkezik tovább a többi szint. Ezeket lehet elvégezni, ami interkulturális tanulás témában van. Akkor vannak a programjainkhoz kapcsolódó, speciális képzések, például a csoportvezetői tréning, kommunikációs tréning, problémamegoldó tréning [...] És hogyha hallunk olyanról, hogy egyéb készséget szeretne fejleszteni valaki, akkor egyéb tréningek is vannak, amiket az önkénteseknek nyújtunk. Fontos az, hogy az önkénteseink a szervezettel kapcsolatos tudást, készséget megkapják, de emellett számít az is, hogy személyes fejlődésen is végig tudjanak menni.
(Szervezetvezető)

Ahogy az a korábbiakban említettük, olykor-olykor problémát okoz a segítők fluktuációja a szervezetek életében. Általánosságban a legtöbb szervezetnél megfigyelhetők olyan időszakai az évnek, amikor többen jelentkeznek önkéntesnek, jellemzően a karácsony és a nyár a táboroztatások miatt. Megesik az is, hogy az intézmények fogadókapacitása szab határt a segítők számosságának, azonban kevés szervezet mondhatja el magáról, hogy annyian érkeznek hozzájuk, amekkora létszámot már nem tudnak fogadni.

Szinte minden szervezetnél vannak állandónak és alkalmi-nak címkézett önkéntesek is, utóbbiak egy-egy rendezvényen

vagy *ad hoc* akcióknál, projekteknél segítenek. Ezek az események jó alkalmat teremtenek arra, hogy a szervezetek segítőkét toborozzanak, viszont többen jelezték, hogy az általuk megrendezett éves programok csökkenésével az önkéntesek száma is visszaesett. Ugyanakkor jellemzően sokan csatlakoznak a különböző programokhoz, ahol egy gyors eligazítás után már önállóan dolgozhatnak. Ilyen esetekben szerződést nem vagy csak rendkívül ritkán kötnek az önkéntesekkel, míg az állandó bázissal rendszerint írásban állapodnak meg. A szerződéses önkénteseket az előírtak szerint regisztrálják a szervezetek, adatbázist vezetnek az elérhető személyekről. A regisztrált önkéntesállomány nagysága alapján azonban csak óvatosan vonhatunk le következtetéseket a számosságra vonatkozóan, mivel az nem feltétlenül a mozgósítható segítőkét jelenti. Az egyes szervezetek nagyon eltérő számú segítővel állnak kapcsolatban, és az utalások szintjén felsejlik, sokuk egyáltalán nem vonható be akármikor akármelyik projektbe. Az állandó önkéntesek száma a néhány főtől a 30-40 fős állományig is terjedhet, míg egy évben akár több száz, vagy előfordul, hogy ezernél is több alkalmi önkéntes is megfordul egyes szervezeteknél a különböző rendezvényeknek köszönhetően. A segítők létszámát illetően jellemzően nincsen limit, amennyiben mégis, azt mindig az adott esemény vagy az elvégzendő feladat befogadóképessége határozza meg. Ennélfogva a nyári időszakban, illetve karácsony környékén viszonylag többen önkénteskednek, viszont – legalábbis interjúink alapján – nem fogalmazható meg egyértelműen ilyen periodikusság.

Az önkéntesség mögött rejlő motivációk

Számos motivációs tényező sejlik fel az önkéntesség területén a vezetők narrációjában. Ezek között megfigyelhetünk hagyományos motívumokat, vagyis a segítségnyújtást, altruizmust, valósi indíttatást. Önkénteskoordinátor alanyaink úgy látják, akik

ilyen okokból jönnek, közeli ismerősüknek, családtagjuknak volt önkéntességhez kapcsolódó pozitív élménye, és ez a személyes példa indít el bennük egy belső folyamatot. A másik oldalról előkerülnek modern indíttatási tényezők is. A szervezeti vezető körében az önkéntességre ható motivációs tényezők között a későbbiekben is hasznosítható szakmai tapasztalat és fejlődési lehetőség inkább megjelenő diskurzus, ám önkénteskoordinátor megszólalóink is megerősítik ebbéli tapasztalataikat.

Az önkénteseket többféleképpen is próbálják motiválni a vizsgálatba vont szervezetek. A jutalmazás, pozitív visszajelzés kiemelten fontos több szervezetnél, ami legtipikusabban napi szintű szóbeli dicséretben nyilvánul meg, de nem egyedi a nyilvános elismerés (például a rendezvények végén), a kitüntetés vagy más díjazási forma sem. Gyakorinak számítanak még az apró ajándékok és oklevelek, amelyekkel szintén hangsúlyozzák a segítő által elvégzett munka fontosságát. Mindemellett kérdésünkre többben kiemelik: motivációs „stratégiájuk” fontos eleme az is, hogy az önkénteseket igyekeznek leginkább olyan tevékenységekkel megbízni, amiket élveznek és szívesen csinálnak.

Fontosnak tartom, hogy legyen kapcsolat az önkéntesekkel, és hogy mindenki olyan feladatot kapjon, amit szeret, amiben jó. (Önkénteskoordinátor)

Én mindig azt szoktam mondani, ha interjút kell adni, hogy az önkéntesség olyan tevékenység, amelyben úgy tud adni valaki, hogy közben ő maga is nyer. Ennél jobbat nem lehet mondani. (Önkénteskoordinátor)

Vonatkozó narratíva, hogy azok a feladatok, tevékenységek, amelyekben önkéntesek segítségét kéri, általában is vonzóak és érdekesek legyenek. Több koordinátor is tapasztalta, hogy a nemzetközi programokban való részvétel például különösen vonzó, ugyanakkor a nyelvtudásbeli önbizalomhiány miatt ezekre jóval kisebb mintából rekrutálhatnak.

Az önkéntesek motiválására egészen egyedi megoldások is születnek. Egyfelől a már említett díjazás tárgyi ajándékát so-

kan igyekeznek úgy megválasztani, hogy azzal is a szervezethez kötődés érzetét erősítsék. Ide sorolható az önkénteskarkötő, amire gyöngyöket lehet gyűjteni bizonyos tevékenységek után, de volt olyan szervezet is, amely önkénteskártyát hozott létre. Egy kistérségi társulás pedig az önkéntesek munkájáról rendezett fotókiállítást, amely eseménynek a közösségépítő funkciója is kiváló volt. Mások különböző közösségi, kvázi csapatépítő eseményeket, programokat említettek, amelyeken az önkéntesek együtt vesznek részt a szervezet tagjaival.

Több szervezetvezető felhívta a figyelmet, hogy a segítséget valamilyen formában intézményesítetten honorálni lehetne állami oldalról is, például adókedvezmény formájában, vagy a felsőoktatási intézményekbe történő jelentkezéskor akár pluszpontokat érhetne az önkénteskedéssel eltöltött idő. Vagyis – mint mondják többen – efféle jelentős gesztusokkal minden bizonnyal fokozni lehetne a társadalmi szerepvállalást. Igaz, hozzáteszik: sokan bárminemű juttatás nélkül is segítő kezet nyújtanak, ha kell. Mindazonáltal itt is, de szakértői részről is megjelenő meglátás, hogy a hosszú távú előnyök fix, akár állami szintű biztosítása esetén már-már kétségbe vonhatóvá válhat a tevékenység „önkéntes” mivolta, ám ez viszonylag szűk körben kifejezett gondolat.

Mindemellett megjelenő narratíva, hogy egyes szervezetek kevésbé tudnak hatni vagy reagálni a segítők motivációira, azok jelentkezőnként akár igen eltérő mivoltára. Ennek ellenére a szervezetek, ha tehetik, igyekeznek ösztönözni a segítőiket, itt többen kiemelik: szigorúan nem pénzbeli juttatással.

A szervezetek és az önkéntesek közti visszacsatolás, kommunikáció

Miként az a korábban leírtakból is látszik, a szervezetek és az önkéntesek közötti interakció elengedhetetlen eleme a folyamatos visszacsatolás. Az általunk megkeresett intézmények közül kevés az, ahol ezt formális keretek között tennék; több-

nyire informális úton zajlik a segítők értékelése. Ez jellemzően azt jelenti, hogy a projektek, rendezvények vagy más hosszabb, közösen eltöltött időszak végén szóban, többnyire kötetlen körülmények között történik a tevékenységről alkotott véleménycsere. Nem gyakori, de megesik, hogy aktivitását megismerve végül negatívan értékelnek egy-egy önkéntest, esetleg el is bocsátják. Mindemellett természetesen arra is van példa, hogy a mentorok ajánlólevelet, referenciát írnak az önkénteseiknek későbbi munkahelyeik számára, továbbá hogy valamilyen formában honorálják az önkéntesek segítségét: díjban, oklevélben részesítik. Ilyenkor szélesebb körben, akár nyilvánosság előtt is elismerik az elvégzett tevékenységet.

Szoktunk nekik tanúsítványt vagy oklevelet adni, egyébként is napi szinten, azért nagyon-nagyon sok dicséretet adunk nekik. Mi például meg szoktuk őket hívni, amikor vége van, egy-egy ilyen fagyizásra, egy kis beszélgetésre, amikor megbeszéljük, hogy mi az, amit jól csináltak, mi az, ami nehéz volt nekik. Nem hagyjuk, hogy az önkéntes csak úgy bejárjon, és ne kapjon értékelést, és ne csináljon olyat, ami neki is jó. (Önkénteskoordinátor)

Amikor egy önkéntes befejezte a tevékenységét, a szakmai egység vezetője ír egy rövid összefoglalót a munkájáról. Ezt a koordinátor összegyűjti, úgyhogy az önkénteseknek van lezáró dokumentációja. Továbbá egy, az év önkéntese díjat is ki szoktak osztani. (Szervezetvezető)

Van nekünk egy körzetelnöki hírlevelünk, ezt heti rendszerességgel küldjük. Ez egy információmegosztó hírlevél, és ebben mindig név szerint kiemeljük az önkénteseket, és megköszönjük a munkájukat. Ez az egyik módja. A Facebook-oldalunkon, illetve a honlapunkon is valamit mindig megjelentetünk, hogyha az önkénteseink érték el sikereket. Az évenkénti nagygyűlésünkön az egész önkéntescsapat előtt az év ön-

kéntese, újonca, körzete, őrangyala díjakat szoktunk kiadni. A nemzetközi képzésekkel vagy esetleg egy tanulmányúton való részvétellel szoktuk jutalmazni az önkénteseket. (Szervezetvezető)

Természetesen a legtöbb szervezetnél az önkénteseknek is van lehetőségük véleményt formálni az intézményről, a mentorukról és az általuk végrehajtott feladatokról. Szervezeti képviselőink beszámolója alapján ezek jellemzően pozitív visszacsatolások, olykor konstruktív kritikák, amelyeket a szervezetekben felhasználnak és beépítenek az önkéntesek koordinálásába, az önkéntesstratégiába. Ez, állításuk szerint, hathatósan segíti a csapatkohéziót is, ezáltal sokkal kevésbé érezhető a szervezeten belüli alá- és fölérendeltség. Az önkéntesek reflektálási lehetőségei sokfélék, több platformon is véleményt nyilváníthatnak. Van, ahol direkt módon, négy szemközt, szóban beszélhetnek az érzéseikről, benyomásaikról, javaslataikról, máshol írott formában kérik gondolataik megosztását, de tipikus a csoportnak kiküldött kérdőív alkalmazása is.

Megmondják, mi az, ami tetszik, és mi az, ami nem, de alapvetően jó a kapcsolat. Inkább pozitív visszajelzéseket kapunk. (Szervezetvezető)

Olyan visszajelzést kapunk, hogyha valaki jól érezte magát, az legközelebb is jön. (Szervezetvezető)

A szervezetek közötti együttműködés jellemzői

A szervezetek megosztottak a tekintetben, hogy milyen mértékben dolgoznak együtt más önkénteseket fogadó intézménnyel. A magányos, egyetlen más szervezettel sem kooperáló intézményektől kezdve megszólaltattunk kiterjedt kapcsolati hálóval rendelkező cégeket is. Utóbbiak körében az összefogások elsődleges célja az információ szabad áramlásának megteremtése, de nem elhanyagolható az egymástól átvehető jó gyakorlatok elsajátításának

lehetősége sem. Ritkán konkrét projektbeli együttműködésekről is beszámoltak a szervezeti képviselők. Az együttműködésekkel kapcsolatban – akár információs, akár projektbeli – jóformán csak előnyökről számoltak be alanyaink. Megfogalmazták: a szervezetek folyamatosan fejlődni tudnak általa, nő az ismertségük, új kapcsolatokra tehetnek szert, amiből profitálni lehet. A legjellemzőbb diskurzust azonban mindössze a „nyitottság” szóval lehetne leginkább leírni. Azaz szívesen tartanának fenn aktív kapcsolati hálót az idesorolható szervezeti vezetők, ugyanakkor olybá tűnik, mégsem keresik aktívan a lehetőségeket. Ennek számos okát meg is jelölték, mint a forrás-, eszköz- és humánerőforrás-hiányt. Ennek okán többnyire csak nagyobb rendezvények alkalmával vagy *ad hoc* jelleggel beszélhetünk szervezetek közötti „együttműködésről”. Ugyanakkor megjelenő narratíva a hazai környezetben történő együttműködés kerülése is. Ennek oka, hogy egyes szervezetek nem találnak közös ügyeket, kapcsolódási pontokat más szervezetekkel, továbbá személyközi ellentétek is ki-kibukkantak interjúink során, amelyek tovább szabotálják az együttműködést. Ezek azonban egyedi esetek.

Például egyeztetünk arról, hogyha valaki jelentkezik hozzánk, és nálunk nincs hely, nincs kapacitásunk őt fogadni, akkor a másik intézet tudja-e. Csomó civil szervezettel van kapcsolatunk. Ha van karácsonyi adománygyűjtő akció, nyári szabadidős rendezvények, akkor ezeket össze szoktuk hangolni. (Szervezetvezető)

Lobbitevékenység kapcsán azért a hasonló, nonprofit cserediák-szervezetekkel is együttműködünk. Ez főként a diákmobilitás könnyítését, a külföldi tanulmányok elismeréséért folyó lobbitevékenységet jelenti. (Szervezetvezető)

Én nagyon hiszek benne, hogy a jövő egyetlen útja a kooperáció, meg az együttműködés, akár egy szektorról beszélgetünk, de szektorok között is, meg ágazati szinten is. (Szervezetvezető)

Összefoglalva elmondható, hogy néhány megkérdezett szervezettől eltekintve az intézmények nem rendelkeznek kiépített stratégiával, és ezáltal kevésbé tudatosan zajlik náluk az önkéntesek toborzása, koordinálása. A szervezetséget és hatékonyságot kétségtelenül elősegíti, ha van egy önkénteskoordinátor az intézményben, ez a munkakör viszont többnyire megosztott az alkalmazottak között, és csak kevés helyen összpontosul egyetlen ember kezében. Továbbá kirajzolódott az is, hogy annak ellenére, hogy minden szervezetnél örülnek a segítőknek, nehezen képesek elérni őket. Ebből kifolyólag az alapítványoknál, egyesületeknél rendszerint kisebb-nagyobb gesztusokkal próbálják fenntartani az önkéntesek motivációját, amelyek kétségtelenül viszonylag nehezen ragadhatók meg. Mindamellet a munkájukon kívül az önkéntesek véleménye is nagy segítségére van a szervezeteknek, mivel a többnyire konstruktív kritikák az intézmények hatékonyabb működéséhez járulhatnak hozzá. Hazai és nemzetközi jó gyakorlatok is példaként szolgálhatnak a szektoron belül, viszont kevesekre jellemző a szervezetek közötti együttműködés. A kooperáció így, néhány kivételtől eltekintve, többnyire csak egy-egy eseményre korlátozódik.

Az önkéntesfogadó szervezetek önkénteskoordinátoraival készült interjúk tapasztalatai

Ahogy az előzőekben beszámoltunk róla, az önkénteskoordinátori munkakörhöz kapcsolódó feladatokat gyakran – főként, de nem kizárólag kisebb állományú szervezeteknél – a szervezetvezetők vagy felelősségileg ehhez a pozícióhoz kapcsolódó, ám alapvetően más beosztásban lévő személyek látják el. Ebben a fejezetben kifejezetten az önkénteskoordinátori munkakörre fókuszálunk, és az erre vonatkozó adatok elemzésének eredményeivel és tanulságaival egészítjük ki az előző fejezetekben bemutatottakat. Három nagyobb témát járunk körül részletesebben. Bemutatjuk az önkénteskoordinátori munkakört,

majd a következő fejezetben a szervezetek kapcsolataira, illetve a szakmai programokról való vélekedésükre térünk ki. A harmadik nagy téma a szervezeti önkéntességet és a hozzá kapcsolódó kérdéseket ismerteti.

Önkénteskoordinátori munkakör

Bár nem áll rendelkezésre statisztikai adat az önkénteskoordinátorok alapsokaságáról, és módszertani okokból interjúadatfelvételünk sem reprezentálhatja őket teljes egészében, beszélgetéseinket főleg 40 és 60 év közötti, női koordinátorokkal folytattuk le. Ők családi állapotukat tekintve vegyesen élnek házasságban vagy egyedül, utóbbiak leginkább a fiatalabb megszólalók köréből kerültek ki. Iskolai végzettségüket tekintve viszont túlnyomórészt közel felsőfokú végzettséggel rendelkeznek.

A megszólaló koordinátorok jelen szervezeti pozíciójukat változó ideje töltik be: egy és huszonkét év közötti időtartamról számoltak be. A munkakör tehát – legalábbis a hozzá tartozó feladatok – évtizedek óta jelen van a magyar munkaerőpiacon. A leggyakoribb válaszként is főleg tíz év vagy annál hosszabb időszak volt jellemző. Ennek az intervallumnak másik oka azonban, hogy alanyaink jelentős hányadának pozíciómegjelölése nem feltétlenül a vonatkozó munkakörhöz kapcsolódik, hanem egy másik pozíció mellett végzik az ehhez kapcsolódó feladatokat. Esetleg az önkéntesek koordinálása eleve egy másik munkakör részeként manifesztálódik egyes szervezetek körében, így az is előfordulhat, hogy valaki már akár több évtizede az adott intézménynél dolgozik, de csak egy éve önkénteskoordinátor.

A munkakörhöz kapcsolódó feladatok sokféleképpen hatottak a narrációk alapján, tekintve, hogy meghatározza őket a szervezet tevékenysége, fő profilja és céljai is. Általánosságban minden alanynál jellemző tevékenység az önkéntesek toborzása,

képzéseik megszervezése, sok esetben megtartása, valamint a kapcsolattartás mind az önkéntesekkel, mind más szervezetekkel, illetve amennyiben fogadnak diákokat iskolai közösségi szolgálat keretében, az iskolákkal is. Bár kevésbé volt általános, hangsúlyosan megjelent az interjúkban, hogy többnyire az adminisztrációs feladatokat is ők végzik, továbbá a pályázatokkal kapcsolatos ügyintézés is az ő feladataik közé tartozik a megírástól a lebonyolításon át egészen az elszámolásig. Ezeken kívül azon szervezetek esetében, ahol van adatbázis az önkéntesekről, természetesen annak frissítése, karbantartása, újabban a GDPR-nyilatkozatok kezelése is a koordinátor feladata. Saját szervezetén belüli megítélésüket egyöntetűen pozitívnak élik meg. Érzik a kollégák részéről, hogy elismerik és fontosnak tartják a munkájukat.

Szerintem pozitív, és én úgy érzem, számít az, hogy én vagyok itt az önkénteskoordinátor, és a kollégák támaszkodnak erre, hogy akkor van egy ilyen munkatárs, és lehet hozzám fordulni.

(Önkénteskoordinátor)

Rákérdeztünk arra is, vajon a kérdezettek korábban végeztek-e bármilyen, az önkénteskoordinátori munkakörhöz kapcsolódó tanulmányokat. Ezzel kapcsolatban három narratíva jelent meg az interjúk során. Az első csoportba tartoznak azok, akik akár egyetemi vagy csak felsőfokú szakképzés keretében szereztek vonatkoztatható képesítést, amit fel tudnak használni mindennapjaik során az önkéntesekkel való munkavégzés keretében. Ilyen jellemzően a közösségfejlesztő vagy az önkéntesmenedzser képesítés. A második csoportba tartoznak azok, akik részt vettek koordinátoroknak szervezett továbbképzéseken, de ezek jellemzően a nem formális vagy az informális kategóriába tartoznak. Itt leginkább az anyaszervezet vagy egy partnerszervezet képzéseit említették a válaszadók. A harmadik, egyben leghangsúlyosabb narratíva a koordinátorok önképzése. Azaz a válaszadók zöme önálló tanulás útján szerzi meg a szükséges ismereteket ahhoz, hogy el tudja

végezni feladatait. Ők általában különböző, online elérhető anyagokból képezik magukat, illetve a jogszabályokból keresik ki a szükséges információkat. Mindazonáltal fontos kiemelni, hogy mind a három esetben ugyanazzal a gondolattal zárták alanyaink a témát: úgy érzik, nincs szükségük további tanulmányokra az önkénteskoordinátori pozícióhoz kapcsolódóan, mert már elég ideje foglalkoznak ezzel a feladatkörrel ahhoz, hogy meglegyen a megfelelő tudásuk, tapasztalatuk és gyakorlatuk. Ugyanígy hangsúlyozták azonban azt is, hogy fiatalabb munkatársaikat szívesen elküldenék a témában releváns képzésekre.

Ebből fakadóan megkérdeztük, mit gondolnak, hasznos volna-e, támogatnák-e egy formális, teljes egészében az önkénteskoordinátori pozíciót magába ölelő OKJ-s képzés bevezetését. A felvetéssel kapcsolatos attitűdjeik hasonlóan bizonyultak, de fontos különbségeket vehetünk bennük észre. Egyfelől hasonlóak annyiban, hogy összességében szinte mindannyian támogatnák egy vonatkozó formális képzés bevezetését, kiépítését, de a támogatottság mértéke nem azonos. A válaszok a „*lenne értelme*” és az „*abszolút, igen!*” (szó szerinti) reakciók között szóródtak. A kevésbé lelkes támogatók a képzés tartalmától tették függővé, mennyire volna értelme a képzés bevezetésének, de az alapgondolatot jónak tartották.

„Úgy gondolom, hogy bizalmat is kelt az emberekben, ha valaki a szakmájába vágó képzéssel rendelkezik, és a bizalom fontos alappillér.” (Önkénteskoordinátor)

Az önkénteskoordinátori munkakörrel kapcsolatban összességében elmondható, hogy sokféle, a konkrét irányítói feladaton túli tennivalót látnak el egy-egy szervezeten belül. Az adminisztrációtól az önkéntesek toborzásán át a pályázatok megírásáig és elszámolásáig mindenféle típusú feladat felmerült az interjúkban. Munkájukat, úgy érzik, elismerik és megbecsülik a szervezetükön belül, emellett pedig alapvetően támogatnának egy önkénteskoordinátori OKJ-s képzés bevezetését, kiépítését.

Kapcsolatok

A más szervezetekkel és koordinátorokkal való együttműködéssel kapcsolatban három narratíva rajzolódott ki az interjúkból. Az egyik leggyakoribb regisztrált jelenség, hogy a kérdezettek nem ápolnak különösebb kapcsolatot más szervezetekkel, avagy más önkénteskoordinátorokkal. Ennek oka leginkább az, hogy nagyon kicsinek tartják magukat ehhez, vagy éppen azért, mert úgy érzik, olyan speciális területen tevékenykednek, hogy nincs a saját tevékenységükhöz kapcsolódó, hasonló szerveződés. Kisebb, mégis megfigyelhető jelenség a kapcsolat megléte, de ezekben a nexusokban a hangsúly valamiért nem az önkéntességen van, nincs idevonatkoztatható hozzáadott értéke. Végül természetesen számos esetben számoltak be alanyaink olyan élő kapcsolatról is, amely szorosan kötődik a segítők tevékenységének szervezéséhez is. Az önkéntesség miatt kapcsolatban álló szervezetek mind információs, mind gyakorlati együttműködéseket megvalósítanak. Utóbbiak közé tartozik az önkéntesek ajánlása, akár kiközvetítése is egymás számára, illetve a szakmai együttműködés, ami közös pályázatok beadását és közös programok együttes szervezését is jelenti. Információs együttműködésen leginkább a tapasztalatcserét és az információmegosztást értették a megkérdezett alanyok.

A más szervezetekkel való kapcsolatok ürügyén a maguk pozíciójáról, illetve szervezetük körül látott jó példákról, jó gyakorlatokról is kérdeztük válaszadóinkat. Kétféle választ kaptunk erre a kérdésre. Egyfelől széles volt azok rétege, akik saját szervezetükről, jól működő, kipróbált technikáikról kezdtek beszélni. Ők főleg azt emelték ki, milyen módszerekkel tudják hatékonyan segíteni az önkénteseket, megtalálni azt a területet, ahol szívesen végeznek majd önkéntes tevékenységet. Szintén fontos „jó példaként” hozták fel egyes megszólalóink, ha egyértelmű és világos keretek között fogadhatják az önkénteseket, azaz pontosan tudják maguk is, kik érkeznek hozzájuk, és milyen tevékenységeket végezhetnek a jelentkezők.

Hozzájuk hasonló arányban voltak azok is, akik inkább más szervezeteknél látott pozitív példákra mutattak rá. Az ilyen jó példák, jó gyakorlatok kapcsán egyrészt a nagyobb, akár nemzetközi szervezetek példáit emelték ki, amelyek jól és hatékonyan tudják ismertetni a szervezet tevékenységét. Érdekes módon itt konkrét példának egy válaszadónk ezen szervezetek utcai adománygyűjtőire utalt, akiken keresztül széles körben terjeszthető a szervezet híre és missziója is. Emellett jól bevált gyakorlatként tekintenek minden olyan tevékenységre, amelynek célja a rendszeres és állandó kapcsolattartás az önkéntesekkel. Ennek többek részéről is kimondott oka, hogy ily módon az önkéntesek tevékenységében még jobban megjelennek a szervezet értékeinek jegyei, az önkéntesek fokozott öntudatossággal és szervezeti kötődéssel végzik el feladataikat. Mindezek felismerésének fontossága többekben felveti a mélyebb szervezetmenedzsmenti, koordinációs készségek elsajátításának szükségességét is.

Szakmai műhelyek, fórumokon való részvétel és ezek megítélése

A szakmai műhelyeken, fórumokon való részvétel alapján a résztvevők szűk, míg a hasonló rendezvényeken egyáltalán részt nem vevők nagyobb táborát lehet megkülönböztetni. A részvételre vonatkozó nemleges válasz okai között elsősorban a tudáshiány fedezhető fel. Azaz egész egyszerűen nem tudnak a szervezetek képviselői ilyen jellegű tájékoztató vagy együttműködést elősegítő eseményekről, mindazonáltal látszólag nem is keresik ezeket a lehetőségeket. Azok pedig, akik ugyan mégis tudomást szerezni róluk, a kapacitáshiánnyal érveltek, mondván, nincs idejük részt venni, és nem tudnak ezeken a szervezetet képviselő munkatársat sem kiállítani. A résztvevők körében szintén két típus különböztethető meg: a rendszeres és az alkalmi résztvevők köre. Ezzel kapcsolatban fontos kiemelni,

hogy vannak olyan szervezetek (leginkább a méretben és hatókörben nagyobbak között), amelyek saját szakmai fórumokat is szerveznek, ahol természetesen a partnerszervezeteknek is biztosítanak lehetőséget a részvételre, mindemellett saját önkénteskoordinátorai jellemzően ezeken szoktak részt venni.

A szakmai események hasznosságát az önkénteskoordinátorok szemében a témák, illetve az előadók felkészültsége határozza meg. Kiemelték, hogy a tapasztalatcsere általában az egyik leghasznosabb része ezeknek a programoknak.

Gyakorlatilag jók, mert amellett, hogy az önkéntességgel kapcsolatos dolgokról van tájékoztató, illetve tapasztalatcsere, emellett mindig más témákat is behoznak, ami úgymond a civil szervezetek működésével kapcsolatos információknak a megosztása.

(Önkénteskoordinátor)

Azzal kapcsolatban, hogy ezek a szakmai műhelyek mitől lennének hasznosabbak az önkénteskoordinátorok számára, több interjúalanyunk a szorosabb együttműködés és annak mind hosszabb ideig való fenntartása mellett érvelt.

Igazából amitől hasznosabb lehetne szerintem, az, hogyha össze tudnának kapcsolódni ezek a szakemberek. Nem egy ilyen hallgatóságos konferencia vagy egy workshop erejéig, hanem klubként tudnánk működni, vagy tudnának működni.

(Önkénteskoordinátor)

Az önkéntesekkel készült fókuszcsoportjaink tapasztalatai

A kutatást önkéntesek körében készített két fókuszcsoporttal is kiegészítettük, amelyet összesen 17 fővel vettünk fel. A két csoport egyike fővárosi illetékességű, a másik csoportot Veszprém-ben szerveztük meg. A csoportokban heterogén módon jelentek meg férfiak (nyolc fő) és nők (kilenc fő), 35 év alatti fiatalok (hat fő), ennél idősebb, de még nyugdíj előtt álló kö-

zépkorúak (hat fő), illetve idősebbek is (öt fő), valamint eltérő mértékben alacsony és magas iskolai végzettségűek. A részvétel egyetlen, önkéntességen alapuló feltétele volt, hogy az alanyok legalább havonta végezzenek a meghatározásunk szerinti önkéntes tevékenységet.

Asszociációk és definíció

Mindenekelőtt arra kértük hozzászólóinkat, hogy fogalmazzanak meg asszociációkat mind az önkéntességgel, mind a munkával kapcsolatban, és próbálják megragadni a kettő közti különbséget, esetleges azonosságot. A gondolkodási időt követően az alanyok relatív többségében a másokon – a narratívák alapján –, elsősorban embereken történő segítségnyújtás merült fel. Ezt nemegyszer kiegészítette az elvárásnélküliség, valamint az „önzetlenül” határozószó is, utalva arra, hogy itt olyan aktivitást vizionálnak és élnek meg, amelyért a végzője nem vár különösebb viszonzást. Ugyanakkor budapesti csoportunkban felmerült az önkéntesség szűkebb értelmezésének szükségszerűsége is, vagyis hogy a segítségnyújtás sokkal több esetben inkább *ad hoc*, olykor hirtelen döntésen alapuló ténykedés, míg alanyunk szemében az önkéntességnél fontos és elhagyhatatlan kitétel a valamilyen mértékű előre tervezettség is. Ugyanebben a párbeszédben felmerült a tevékenység kizárólagos karitatív jellegének megkérdőjelezése is, tekintve, hogy egyesek szerint a karitatív (önkéntes) akciók leginkább más emberek megsegítésére irányulnak, ellenben önkéntességet még számos egyéb célért lehet végezni (fővárosi csoportunk résztvevői legyszerűbb példának itt az erdei szemétszedést hozták fel).

Mások érzelmi képeket társítottak a kifejezéshez, az ember-társi, a célcsoport iránti szeretet, illetve a szociális érzékenység érzelmi kifejeződését látják megjeleníteni az önkéntes tevékenységet végzőkön.

A szociális érzelem gyakorlati formája. (Veszprém)

Többek már ennél a pontnál megfogalmazták azt is, hogy számukra az önkéntesség szívesen, kikapcsolódásként végzett tevékenység, amely lelkesedéssel tölti el az embert.

Természetes folyamat, mindenki lelkesedéssel és szívesen végzi, jól érzi magát benne. (Veszprém)

Végül két megszólalónknak is a tevékenység közösségi jellegére utalt az első asszociációja. Egyikük érdekes módon visszakerdezés után is ragaszkodott ahhoz a képzethez, hogy az önkéntességet kizárólag csapatmunkában lehet végezni, mivel ami azon túl van, az számára már nem igazán fér bele a fogalomba, hiszen egyénileg nem lehet olyan mértékű hatást elérni, aminek ténylegesen látszata is volna.

Egyedül nem tudom megváltani a világot. (Veszprém)

A munka szó hallatán a kérdezettek túlnyomó többségének a hétköznapi pénzkereső tevékenység, annak szükségszerűsége, elkerülhetetlensége jutott eszébe. Ugyanakkor számosan asszociáltak ezen túlmutató tevékenységekre is, reflektálva arra, hogy a mindennapi munkának nem feltétlenül kell semleges vagy negatív fogalomnak lennie, hanem életcélt adó, élvezettel teli, másoknak is segítő tevékenység lehet, mindez valamelyest hozzáállás kérdése – mondták. Néhányan – főleg idősebb megszólalóink – idevonatkoztatták a háztartási, ház körüli munkák elvégzésének szükségszerűségét is.

Érdekesség, hogy bár az önkéntességre való asszociáció után kértük alanyainkat a munkával kapcsolatban ugyanerre, a két fogalmat mindössze egyikük kapcsolta össze, ő is csak halványan, különösebb magyarázat nélkül.

A munka is lehet önkéntes, amíg élvezi és szívesen csinálja, segít a többieknek. Ha a sajátjával megvan, magában foglalja az önzetlenséget. (Budapest)

Bár a két asszociáció viszonylag könnyen ment, az önkéntesség saját szavakkal történő meghatározása már hosszabban elgondolkodtatta a megjelenteket. A mi definícióinkhoz

legközelebbi megfogalmazást mindössze egy vidéki alanyunk tett:

Anyagi ellenszolgáltatás és mindenféle kényszer nélkül végzett, önzetlen munka, cselekvés mások érdekében. (Veszprém)

Érdekes, hogy annak ellenére, hogy a résztvevőket a toborzáskor is felolvasott NÖS-meghatározás szerint válogattuk be a csoportokba, az interjú során a rokonok és a közeli barátok kizárását senki nem emelte ki. Sőt az előbb idézetthez képest csak jóval tágabb, megengedőbb meghatározásokat hallhattunk: szívből, odaadással végzett tevékenység; másokért vagy a természetért folytatott fizikai vagy szellemi tevékenység; a magukról gondoskodni képtelen emberekről és állatokról történő gondoskodás; a szeretet kimutatása cselekedetek révén. Mindez annak ellenére is a tudatosság egyfajta hiányára utal, hogy alanyaink mind megfelelnek a Nemzeti Önkéntes Stratégia ennél valamivel szigorúbb megközelítésének. Ugyanakkor az anyagi juttatás hiánya, illetve a „ráhatásnélküliség” szinte minden esetben megjelent.

Az önkéntességgel kapcsolatos információk

A téma cizelláltabb kibontását annak megkérdezésével kezdtük, mikor realizálták az alanyok életükben először, hogy létezik és viszonylag elterjedt a világban az önkéntesség. Válaszadóink többsége gyermekkoráig tudott visszamenni az első emlékekig. Az idősebbek esetében ez még bőven a szocialista berendezkedés időszaka, ám az emlékképek kivétel nélkül pozitívak voltak; már kisgyermekként a szocializációjuk része volt a másokon való, önzetlen segítség. A lehetőség hírforrása értelemszerűen mindenkinél eltérő, egyesek a család ismerőseinek segítettek. Mások – különösen vidéki megszólalóink – tanáraiktól értesültek olyan környékbeli rászorultakról, akiken végül

az osztály vagy néhány osztálytárs együtt segített. Itt legjellemzőbben fizikai, kerti, illetve rakodómunkára kell gondolni, fontos azonban, hogy szinte kivétel nélkül szép vagy megszépült élményként köszöntek vissza a beszélgetéskor, a kényszer képzete egyáltalán nem merült föl. Egy alanyunk sem élte meg ilyennek még azokat az alkalmakat sem, amikor úttörőként, kisdobosként „kellett” bekapcsolódniuk releváns tevékenységekbe. Érzékelhetően tehát nem mindig és nem mindenki tudta elkülöníteni az utólagosan az önkéntes tevékenységnek értelmezett és a cselekvéskor önkéntességgént kódolt tényezőket. A modern intézmények (mint akár a bölcsőde, akár az államszocializmus ifjúsági szervezetei) működésmódjának kétfajta perpciója tükröződik abban is, hogy a résztvevők milyen mértékben tulajdonították önmaguknak vagy külső aktornak a szándékot.

*Gyerekkorom óta tudok róla, hogy van ilyen. Úttörő-kisdobos, ahol tud, segít, ebbe lettem belenevelve.
(Veszprém)*

Esetileg megjelent a televízióban látott Teréz anya képe is, aki egyfajta példaként, motivációként szolgált a későbbi tevékenységek elvállalásakor. Mások pedig óvodáskori emléküket hozták föl, ők ugyanis már ott eldönthették, hogy szeretnék-e naposként szolgálni a csoportjukat, így próbálva meg erősíteni az önkéntesöntudatot.

Az önkénteséletút

Nem volt kiválasztási szempont sem a formális, sem az informális önkéntesség valamely típusának végzése. Talán éppen ezért is informatív megszólalóink túlnyomó többségének önkénteséletút-ismerete, akiknek példája kiválóan rávilágít a jól megalapozott háttér, azon belül is a tágan értelmezett neveltetés hatására. Ez határozhatja meg a későbbi, felnőttként is aktív

önkénteséletmód tudatos megválasztását. Az alanyok nem egészen felénél pedig kiválóan végigkövethető a szinte valamenynyük esetében informálisan kezdett, eleinte akár még kisebb kényszerrel is indult, de végül jól megélt kvázi önkéntesség félformális, majd formális önkéntességgé változó mivolta, valamint a civil szervezeti kötődés végül teljesen tudatos megélése.

Az önkéntességgel való első kapcsolatba kerülés, az első tevékenység megkezdése alapvetően két narratívába sorolható, két visszatérő forgatókönyv körvonalazódik a csoportokban. A szinte mindenkinél informális segítségnyújtásként értelmezett önkéntesség jellemzően elemi események összefonódása révén kialakuló közösségi kapcsolatokon alapul. A másik intézményekhez köthető keretrendszerekben való adekvát, tanult cselekvésként. Előbbiek inkább egyfajta büszkeséggel, utóbbiak inkább élményszerűséggel párosulnak az utólagos beszámolóokban.

Mind vidéki, mind fővárosi (főként, de nem kizárólag idősebb) megszólalóink szinte kivétel nélkül az informális önkéntesség mintáit kezdték sorolni, legtöbbször akár gyermekkorukból. A legtipikusabb, már a kora tizenéves korban megjelenő tevékenység a közvetlen szomszédságban vagy környékbeli idősöknek való segítségnyújtás: a tüzelő behordása, felhasogatása, a bevásárlás elvégzése volt.

Nem kezdtem, hanem lett: megkérdeztem a szomszéd nénit, hogy hozzak-e valamit a boltból [...] egy ideje már bevásárolok neki. (Budapest)

Itt leginkább az összetartó szomszédság képe körvonalazódik, ugyanakkor számos alanyunkban ekkor fogalmazódott meg legelőször az, hogy „segíteni kíválság”. Idővel örömmel töltötte el alanyainkat a segítségadás – ha volt is kezdetben szülői, környezeti, esetleg oktatói nyomás –, valamint az érte kapott elismerés, az elvégzett munka hasznosságának látványa. A többi történet már szinte kivétel nélkül intézményi környezethez, a cserkészethez, az úttörőmozgalomhoz és az iskolához kötődik. Előbbi két esetben az (erdei) szemétszedés az egyik legtipikusabban megjelenő motívum, iskolai környezetben pedig a

papírgyűjtésben való aktív részvételt kódolták többen első önkéntes akcióként.

Sokak önkéntestörténetét tehát inkább az informálisan, a közvetlen szomszédság megsegítéséért vállalt, esetleg az iskolai szervezett segítés, társadalomszolgálat alapozta meg.

Az informális, az egyes egyént segítő szociális segítségnyújtás többek esetében később is folytatódott. Egyik megszólalónk évek óta napi szinten segít másokon, beszámolója szerint fiatal kora óta mindig van egy-egy személy, tipikusan gyermekotthoni ellátásból fiatal felnőttként kikerülő árvák vagy más, jellemzően egyedül élő, beteg idősök. Nekik huzamosabb ideig segít kétkezi munkával vagy problémamegoldó szervezéssel, mondván, ettől teljes a napja, enélkül nem tud nyugovóra térni esténként. Más idősebb korában is folytatta az idősöknek történő segítést, de talán idevehető az az életszakasz is, amikor fővárosi megszólalónk egy iskolában vállalta pár éven át, hogy tanulmányaikat korábban megszakító és visszatérő felnőtteket segít hozzá a 8. osztályuk sikeres befejezéséhez.

Később egy néni volt, aki olyan volt, mint a pótanyukám, aki kérte, hogy segítsek néhány idősnek [...] időnként segítettem. (Veszprém)

Mindazonáltal megszólalóink túlnyomó többsége inkább félformálisként, mások akár teljesen formálisként kategorizálható folytatásról számoltak be. Előbbiek tipikusan gyermekeik oktatási intézményeiben vállaltak különböző feladatokat, utóbbiak a munkahelyükön. Ketten brigádvezetőként a csoportjuk közösségi programjainak szervezését idézték fel. A közszolgáltató munkahely képviselőjében egyikük városszépítő tevékenységekben, szociális akciókban, környezetvédelmi tevékenységekben vett részt. Vegyipari cégnél dolgozó alanyunk pedig óvodafelújítást végzett társadalmi felelősségvállalási program keretében. A szülők esetében nagyon tipikus válasz a gyermekek óvodáiban, iskoláiban létrejött szülői munkaközösségi tagság vagy épp annak vezetése, a gyermekek programjainak szervezése, amelyeket ők tudatos önkéntes akcióként éltek/

élnek meg. Két megszólaló pedig – a saját gyermekek érintettsége kapcsán – éveken át kvázi önkéntes feladatvállalásként tekintett gyermeke(i) művészeti csoportjai (táncscsoport, illetve zeneiskolai zenekar) szervezési, kísérési feladatainak ellátására.

Alanyaink többségénél tehát formálisabb utakon folytatódott az önkénteséletút, ami arra enged következtetni, hogy az első, szigorúbb definíció szerinti tevékenységet sokak kezdehik valóban szervezeti körülmények között. A jól, akár már gyermekkorban megágyazott táptalaj, kvázi önkéntesszocializáció mindazonáltal jelentősen hozzájárulhat ahhoz, hogy az egyén idővel igent mondjon formálisabb felhívásokra, meghívásokra is. A résztvevők többsége által elmondottak arra utalnak, hogy az első alkalom és a jelenkor közötti önkéntes tevékenységeik vagy eseti, kiegészítő jellegűek, vagy rendszeresek, de nem egy esetben rutinjellegűek voltak. Előfordult, viszont kevésbé volt hangsúlyos az a tapasztalattípus, ahol az érintett személy integrált módon vett volna részt az adott szervezet működésében, hogy ezáltal valóban folyamatba, történetbe szőhesse az intézmény és önmaga közös cselekvéseit. Az ilyen interjúrészeket arra utalnak, hogy a magasabb szintű bevonódáshoz szükséges motiváció feltétele (vagy legalábbis velejárója) egy baráti-közöségi-szabadidős elfoglaltsággal is egybekötött (nonprofit) vállalkozói szemlélet.

Végül, a jelen helyzet bemutatásakor többféle motívum és cselekvéstípus jelent meg. A legfőbb határvonal talán az informális és a formális önkénteskedés között húzódott a résztvevők között. Azaz többek esetében az önkéntespálya végül valóban formális mederbe terelődött; ők szervezeti önkéntes titulussal felvértezve végeznek valamilyen segítőtevékenységet. Itt értelemszerűen megjelenik a civil szervezetbe való betagozódás, a „civilség” megélése, a posztmaterális alapállás, a rendelkezésre álló, lehetséges eszközök tudatos használata. Tipikusan idetartozik az állatmenhelyeken, környezetvédelmi egyesületekben történő munka és/vagy tárgyi és anyagi adománygyűjtő tevékenység, illetve keresztény egyesületek keretei között kulturális program szervezése betegek számára. Megjelenik ugyanakkor a

teljesen formális, CSR-jellegű³⁹ munkahelyi önkéntesség is, jellemzően környezetvédelmi és városszépítési akciók szervezéseként.

Ezenkívül azonban számos, részleteiben különböző egyéni történet volt tetten érhető. Egyfelől a legjellemzőbb továbbra is az informális, félformális segítségnyújtás (idős szomszédság felkarolása; egy-egy árva fiatal mentorálása; tanárként, az iskola keretei között, de önként és nyugdíjasként ingyen vállalt korrepetálás szakvizsgára készülő fiatalok számára). Megjelenik továbbá a közösségi „cserekapcsolat” is (apró háztartási segítségnyújtás beszélgetéssel, kávézással). Az alkotótevékenység (nyugdíjas klubban néptáncsoport vezetése, közös karitatív jellegű takarítóakciók vállalása, mások kulturális életének gazdagítása). A szociális érzékenység: mind embereknek, mind gazdátlan állatoknak történő „utcai” segítségnyújtás mint egyfajta függőség és morális töltekezés. Végül pedig a személyiségbeli érzékenység és élmény (introvertáltabb interjúalanyok önálló, állatokkal foglalkozó szervezetekhez való csatlakozása).

Összességében tehát az alanyok megközelítőleg negyede vesz részt valamilyen intézmény, szervezet munkájában az integráltság egészen eltérő fokain. Többi megszólalónk ezen kívüli, leginkább önállóan kifundált és megszervezett, egyénileg, esetleg néhány baráttal együtt közösségi akciókban vesz részt (például adott településről elszármazott fiatalok havonta visszajárnak ~50 km-re található falujukba közterületet rendezni, padot festeni, virágot ültetni).

A jövőbeni célok feszegetésekor az egyik leghangsúlyosabb elemként az informális és a formális önkéntesség közötti váltás dilemmája jelentkezett. Az előbbihez tartozók jellemzően némi előítélettel és távolságtartással kezelik a szervezeti formában való tevékenységet. Ennek esetleges megalapozottságáról vagy meg nem alapozottságáról viszont az intézményi keretek között tevékenykedők sem igazán tudtak egyértelműen nyilatkozni. Mindazonáltal az immár kiforrott önkénteséletutak, stratégiák, preferenciák

³⁹ Corporate social responsibility, társadalmi felelősségvállalás – *a szerk.*

megváltoztatását nem igazán tervezi egy alanyunk sem. Elsősorban a jelenleg már végzett munka folytatásának vágyát fejezték ki. Ugyanakkor kérdéses – és maguk sem tudták megmondani –, mi lesz azokkal, akik rokonuk (főleg gyermekük) érintettsége okán kezdtek önkéntes munkába, ám nem látnak azon túl. Mi lesz, amikor a gyermek befejezi tanulmányait a közoktatásban, és nem lesz szükség a szülők kvázi önkéntes tevékenységére, ami lényegében gyermeküknek (és csoportjának, osztályának) segítéséről szolt?

A szervezet-/feladatválasztás szempontjai, indíttatások

Alanyainkat megkérdeztük arról is, mik voltak a szervezet-, illetőleg a feladatválasztás szempontjai esetükben. A véletlenül kívül fölmerül a lakókörnyezet, a közelség, a téma, terület iránti érdeklődés, az eleve adott intézményes beágyazottság (munkahely, a gyermek iskolája), az ismerősi, közösségi kapcsolatok és olyan kumulatív folyamatok, életesemények egymásutánja, amelyek végül a tevékenység megkezdéséhez vezettek. Valójában azonban az a fajta tudatos választás, „önmagában az önkéntességért önkéntesnek állok” hozzáállás, amely az alternatív lehetőségek közötti racionális döntésként fogható fel, nemigen azonosítható a történetekben. Szinte egy esetben sem arról volt tehát szó, hogy az illetőben felmerül a klasszikus, szakirodalmi önkéntes tevékenység vágya, amihez mintegy döntés-előkészítésként számot vet a szóba jövő lehetőségekről, majd végül, mérlegelve az esetleges pozitívumok és negatívumok súlyait, döntést hoz a támogatandó szervezetről. Sokkal inkább találoztunk olyan élet szülte helyzetekkel, amikor az egyén leginkább arról dönthetett, aktív szerepet vállal-e az életesemények felkínálta lehetőségekben, vagy az érintettek invitálását elfogadva, involválódik-e az adott feladatban.

Rákérdeztünk arra is, mi indítja önkénteseinket a részvételre. A megjelentek fele a motivációk széles skálájának narratíváit sorolta föl, amelyben a saját, belső indíttatás (örömet okoz a célcsoporton segítés) és az együttérzés (például szociális és

környezetvédelmi tevékenységek) – kérdőíves eredményeinkhez hasonlóan – a két leginkább dekódolható diskurzus.

*Nyugdíjas lettem, egyedül maradtam, úgyhogy ez ki-
kapcsolódás, megfeledekzek a gondokról, most meg
még több időm van. (Veszprém)*

Mindezek mellett erősen megjelenik a közösség, a közös tevékenység iránti vágyakozás is, illetve magának a közösségnek a húzó ereje (nem kimaradni valamiből, amiből a többiek is ki-
veszik a részüket).

*Nem akartam kimaradni a cserkészek közös tevé-
kenységéből [erdei szemétszedés]. (Veszprém)*

Mást meghatott a célcsoport személyes felkérése, érdeklő-
dése, ami végül segített a pozitív döntés meghozatalában (tanár
alanyunk korrepetítori tevékenysége sorolható ide legjobb pél-
dának). Megint más a reciprocitást hozza föl, mondván, ennyi-
vel tartozik, adós azért a sok jóért, amit mások tettek érte.

Érdekes ugyanakkor, hogy megszólalóink másik fele explicit
módon csak kevésbé fejezte ki motivációit. Ők jobbra csak a tár-
sadalmi normák szerint elvárható, sablonszerű válaszokat adtak.

Az önkéntesség mint élmény

Az önkéntességhez társítható jó élmények jellemzően – bár-
milyen eltérőek is legyenek az adott tevékenység vagy terület
alapján – a segítséghez, az ajándék elfogadásához, az „elfogadni
tudáshoz”, a hálához és az őszinte köszönet megnyilvánulása-
hoz kötődnek. Vagyis a pozitív előjelű élmények értelmezésbeli
közös vonása a szeretet és az érzelmi megnyilvánulás, a tett ki-
váltotta affektív jutalom. Az élmények között tehát rendkívül
jellemző az ajándékozásért, adományozásért kifejezett hála.

*A börtönben festményt készítettem a foglyoknak Má-
riáról és a kis Jézusról, és az első sorból valaki odajött*

és mondta, hogy nagyon tetszik neki, megpusztilta Máriát, és kérte, hogy adjam neki. (Budapest)

Másfelől a figyelemért adott hála, a kölcsönös „emberszám-bavétel”.

Akiknek szoktam segíteni a környezetemben, azok olyankor is behívnak, amikor csak beszélgetni szeretnének, emberszámba vesznek. (Budapest)

Az elfogadásért és a foglalkozásért kijáró hála sokak számára nem csak emberektől származik.

A gyerek kiegyensúlyozottabb, miután foglalkoztunk a menhelyen egy kutyával, boldogabb utána, a kutya is majdnem sírt, hálás volt [...] ilyenkor érzékenyülök. (Budapest)

Ezzel szemben a negatív előjelű élményeknél a segítséget kapó fél valamiért negatív vagy nem várt gesztusai jelentették a fő tapasztalatforrást. Alanyaink esetében tipikusan a hajléktalanokhoz köthetők a legkellemetlenebb benyomások. A domináns narratíva az „ajándék” – jellemzően a nem pénzbeli adomány – durva visszautasításához kapcsolódik. Eltérő alternatívaként megjelent a mulasztás vagy a segítőképesség végesége miatti szégyenérzet is, egyrészt mint büntudat, másrészt pedig mint a tehetetlenség érzése. A hajléktalanok reakcióit elmesélő történetek a csoportban öngerjesztő folyamatot indítottak el, amely egyrészt a feszültségevezetést szolgálta, másrészt pedig közös morális felháborodás is kialakult. Ez rámutat az „öntevékeny önkéntesség” határaitra, amelyen ugyan belül található a szociális érzékenység, de olykor kívül esik rajta az eltérő életmódok kezeléséhez szükséges szociológiai érzékenység vagy pedagógiai tudás. A felháborodási hullám egy nyugdíjas pedagógus fölvetése nyomán csillapodott, aki rávilágított a „segítő és a megsegített” perspektíva eltérő szociokulturális hátterére, az igények különbözőségére és a megfelelő kommunikáció fontosságára.

Mindazonáltal az önkéntesség előnyei-hátrányai diskurzusban ezek a negatívumok már nem jelentek meg. Az előnyök között az öröm okozása és ennek visszahatása jelenik meg elsősorban, amely „megnyugvás a léleknek” – hangzott veszprémi alanyunk szájából. Másfelől erősségként jelenik meg az önkéntesség közösségi jellege, a közösségi hangulat, ugyanakkor az ennek keretében kovácsolódó társadalmi tőke is explicit kifejezésre került.

*Mai napig tartó barátságok [...] visszakapod mástól
más formában. (Veszprém)*

Külföldi önkéntesség

Az önkénteslehetőségek miatti külföldre utazás a vidéki csoportban egyáltalán, még lehetőség szintjén sem jelent meg, a kérdés hallatán is inkább távolinak hatott a résztvevők számára. Mindössze egyikükben merült fel a kipróbálás gondolata, ő viszont életkorára hivatkozva (41 éves) kizárta. Ezzel szemben a budapesti csoportban, bár nem volt különösebben hangsúlyos, a helyi jellegű önkéntességgel szemben a külföldön történő aktivitás alapvetően két narratív keretben értelmeződött: az egyik alany szerint, aki ilyenben vesz részt, voltaképpen egyfajta élménykereső tevékenységet (is) jelent; a másik szerint pedig valamiféle „csodabogárnak” tekinthető, aki a társadalmak jobbításához így „deviáns”, de hasznos módon járul hozzá.

*Ahhoz, hogy megéljünk, dolgozni kell, úgyhogy aki
hosszú távra elmegy önkéntesnek, azt megcsállott-
nak lehet mondani. (Budapest)*

A résztvevőket egyébként szintén nem érintette a kérdés, mindazonáltal volt, aki meg tudott nevezni olyan ismerőst, akinek már van tapasztalata a területen. Ő a török tengerpartra utazott szemetet szedni, ugyanakkor alanyunk szerint ez is inkább kikapcsolódásnak nevezhető, tekintve, hogy a programba rengeteg utazás, élmény is beletartozott. A csoport hozzátette, úgy tudják, a Greenpeace-nél és

a „hozzá hasonló” szervezeteknél van lehetőség ilyen jellegű akciókra jelentkezni, ezeket többségük hasznosnak is tekinti.

Önkénteskoordinátor

Kérdésünkre, hogy az önkéntes megjelentek találkoztak-e tevékenységük során önkénteskoordinátorral bármelyik szervezetnél, intézménynél, legtöbbjuktól kategorikus nem választ kaptunk. Tovább bontva azonban a kérdést, végül többen fel tudtak idézni egy-egy olyan személyt, aki – ha nem is főtevékenységként vagy épp főállásban, de valóban az önkéntesek egyfajta irányításával foglalkozott. Kérdésekkel lehetett fordulni hozzá, esetleg kiadta a feladatot és ellenőrizte az önkéntesek munkáját. Mindössze budapesti csoportunk egy tagjában merült fel egy nagyobb szervezet dedikált önkénteskoordinátorának emlékképe. Miután az ő munkáját megfigyelte, megszólalónk részben hozzá köti az adott szervezet elért sikereit. Az önkéntesek mozgatása mögött ugyanis számos szerveznivaló akad, amit a koordinátor – emlékei szerint – jól végzett el. A kép lényegében visszatükrözi az önkénteskoordinátorokkal készült interjúink szervezési tapasztalatait. A szerep kör még annyira tisztázatlan, főleg a kisebb szervezeteknél, hogy a mintavételi keretből a mintába ténylegesen bekerült és felkeresett intézmények sem tudták minden esetben elsőre néven nevezni, ki tekinthető náluk az önkéntesek koordinátorának.

Társadalmi reakció

A megjelentek tevékenységére adott társadalmi, ismerősi és munkahelyi reakciók vegyesnek hatnak, ugyanakkor főleg a meglepődés és a pozitív reakciók skáláján helyezhetők el. Ha valaki rendszeresen segít, aminek már-már híre megy, jellemzően pozitív elismeréssel találkozik. A negatív tapasztalat legfel-

jebb odáig terjed, hogy nem mindenki gondolkodik az alannyal szinkronban, így a tőlük kapott reakciók főleg a meglepődöttséggel, értetlenséggel írhatók le, vagyis: „csinálhatna helyette értelmesebb dolgokat, kereshetne pénzt”.

Moderátor: Hogyan reagáltak ismerőseitek, mikor megtudták, hogy önkénteskedtek?

Alany: Ildikó, te hogy ráérsz! (Veszprém)

Adományozás

Bár az önkéntesek körében viszonylag magasabb az adományozók aránya, csoportjainkban mindössze néhányan reagáltak konkrét történettel arra a kérdésre, hogy körükben előfordul-e a szokás. Itt a jellemző narratívák között a hajléktalanoknak, átlatmenhelyeknek, a helyi mentőszolgálatnak adott anyagi hozzájárulás merül fel, mindössze egy alany segít folyamatosan, közvetlenül általa rászorultat pénzzel. Ennek ellenére a csoportokban nem volt túlzottan jellemző szokás, és annak ellenére, hogy az önkéntesek körében szignifikánsan több az adományozó, a két csoportban e két terület – egyes eseteket leszámítva – inkább különválik egymástól; hozzátesszük: volt, aki az önkéntesség egyik formájaként tekint az adományozásra.

Iskolai közösségi szolgálat

A magyar felnőtt lakosságnak mindössze fele hallott az iskolai közösségi szolgálatról (IKSZ), a két csoportnak viszont szinte minden tagja találkozott a rendelettel és annak megjelenési formáival, ugyanakkor érintett mindössze egy fő volt a két csoportban, másoknak testvérük, fiatalabb hozzátartozóik vettek részt a programban. Kérdésünkre – helyesen – határozottan elutasították a szolgálat önkéntességgént történő definiálását is, mondván:

Kötelező az érettségihez. (Veszprém)

Nem úgy élték meg [az érintett ismerősök], mert kötelező volt. (Budapest)

A megjelentek az IKSZ előnyének éppen azt a narratívát tartották, amelyet szakértői alanyaink többsége is kihangsúlyozott, azaz az önkéntesség előszobájának tekintik és örülnek a lehetőségnek, mivel véleményük szerint a fiatalok jelentős hányada másképp nem szerezne csak hasonló tapasztalatokat sem. Mások a hivatás felismerésének lehetőségét is belelátják az intézkedésbe.

Rájöhet, hogy mire született [...], megnyithat kapukat a gyerekek lelkében. (Veszprém)

Ugyanakkor siettek hangsúlyozni többen is, hogy bennük és érintett ismerőseik körében némileg ellentmondásos érzéseket kelt a program kötelező mivolta, ami ellentmond az önkéntes jellegnek. Mindkét csoportban jelentős azok tábora, akik fontosnak tartanak a kötelezőség eltörlését, és más motiváló, belső indíttatást generáló tényezőkkel helyettesítenék. A budapesti csoportban szintén felmerül a felsőoktatásban kapható esetleges pluszpont kérdésköre. Alapvetően tehát a pozitív ösztönzőket hiányolták a rendszerből, és bírálták a kényszerek és szankciók rendszerét, valamint az implementálást követő gyakorlatot (akár az adminisztratív visszaélések, akár az érintettek és a pedagógusok nem kellő körültekintése, az információk eljuttatása hatékonyságának hiányosságai mentén).

Az önkéntesfogadó szervezetek, illetve középiskolák iskolai közösségi szolgálatkoordinátoraival készült interjúk tapasztalatai

Azoknak, akik 2016. január 1. után tesznek érettségit, a vizsgák megkezdésének feltétele az ötven órát kitevő *iskolai közösségi szolgálat* elvégzése. Alapvetően nyolc területen végezhetők a tevékenységek: egészségügyi, szociális és jótékonyági, okta-

tási, kulturális és közösségi szolgálat, környezet- és természetvédelmi, katasztrófavédelmi, sport- és szabadidős tevékenység, illetve egyes közrendfenntartási feladatok.

A következő két alfejezet közül az elsőben a diákokat fogadó szervezetek IKSZ-koordinátoraival és a diákok koordinálását aktuálisan végző munkatársakkal készült interjúk alapján ismertetjük a felmerülő narratívákat és tapasztalatokat az iskolai közösségi szolgálattal kapcsolatban. A másodikban pedig az iskolai IKSZ-koordinátorok meglátásait mutatjuk be részletesen.

Iskolai közösségi szolgálat a fogadószervezetek koordinátorainak szemével

Alfejezetünkben a fogadószervezetek bemutatását követően a szervezetek iskolákkal és más fogadószervezetekkel való kapcsolatát részletezzük. Ezt követően kitérünk a diákok rekrutálásának módszereire, a tanárok és a diákok IKSZ-hez való viszonyulására, interjúalanyaink legfontosabb tapasztalataira az iskolai közösségi szolgálattal kapcsolatban.

A felkeresett fogadószervezetek és koordinátorok jellemzői

A felkeresett szervezetek körében jellemző, hogy nem kizárólag az IKSZ bevezetését követően kezdtek tanulókat fogadni. Túlnyomó többségük már korábban is fogadott diákokat – tipikusan középiskolásokat – a programhoz hasonló, szervezett módon. Emellett hasonlóan nagy arányuk önkénteseket foglalkoztató szervezetként is működik. A középiskolás hallgatók fogadásának korábbi tapasztalatai általában meghatározzák annak módját is, hogy hogyan toboroznak diákokat IKSZ-re, illetve hogy milyen feladatokat adnak nekik. Ezt a későbbiekben részletesebben is ismertetjük.

A fogadószervezetek mind felépítésüket, mind történetiségüket tekintve sokszínűek, ugyanis a néhány éve létező és a rendszerváltás előtt alapított intézmények mellett az egyetemeken akár az 19. századra visszatekintő múltú helyeken is teljesíthetnek a diákok szolgálatot. Mivel alanyaink felkereséséhez az onkentes.gov.hu adatbázisát vettük alapul, és a mintavételi kerethez az itt regisztrált intézménytípusok számaránya szerint alakítottuk ki kvótatáblánkat, az alanyok legjellemzőbben valamely klasszikus civil szervezeti formában működő intézményt képviselnek. Azaz egyesületet vagy alapítványt, de ezeken kívül a közkönyvtártól az egészségügyi intézményeken át a helyi önkormányzatig vagy azok társulásáig⁴⁰ mindenféle szervezettípus megtalálható. A klasszikus civil szervezeti forma gyakoriságának másik oka, hogy nekik jellemzően nagyobb a tapasztalatuk az önkéntesek fogadásában, és ahogy a későbbiekben is látni fogjuk, az IKSZ-t végző diákok feladatköre jellemzően nem is nagyon tér el az önkéntesekétől. További ok lehet még az is, hogy az ilyen típusú szervezeteknél több olyan feladat látható el, amihez vagy egyáltalán nem kell előképzettség, vagy a szükséges tudást egy rövid tanfolyam keretében is elsajátíthatja az érdeklődő diák.

A szervezettípus változatosságából is adódóan az interjúalanyok szervezeti céljait tekintve is igen sokszínűek. Vannak, amelyek az általuk választott célcsoport segítségével, támogatásával foglalkoznak, de léteznek utánpótlás-neveléssel foglalkozók is. Utóbbiak jellemzően sporttevékenységhez kapcsolódnak, ugyanakkor hagyományőrzéssel foglalkozó egyesületnél is van lehetőség a szolgálat teljesítésére. A kultúrával foglalkozó szervezetek (például könyvtárak, kulturális központok) célja jellem-

⁴⁰ Az interjú adatfelvétel tapasztalatai alapján fontos megjegyezni, hogy a felkeresett helyi önkormányzatok vagy azok társulásai jellemzően nem fogadnak állandó jelleggel sem önkénteseket, sem IKSZ-es diákokat. Az említett online felületen fogadószerzetként regisztrált önkormányzatok tipikusan eseti alkalommal és csak egy-egy főt foglalkoztattak. Ebből fakadóan a szervezés során ezen típusnál számos interjú meghiúsult már a felkeresés pillanatában.

zően a modern kor elvárásainak való megfelelés. Ezen például digitális adatbázisok létrehozását értik, illetve különböző, interaktív módszerekkel minden korosztály számára érdekes formában szeretnék bemutatni az összegyűjtött anyagaikat.

Az IKSZ-koordinátorsággal mint munkahelyi pozícióval kapcsolatban két jellemző mintázat rajzolódott ki az interjúkból: Egyfelől vannak szervezetek, ahol magának az önkénteskoordinátornak a feladata az iskolai közösségi szolgálatot teljesítő diákok fogadása, irányítása is. Máshol többen is foglalkoznak az IKSZ-szel kapcsolatos feladatokkal, egymás közt felosztva azokat. Így vannak, akik a szervezésért, mások az adminisztrációért felelősek. Egy árnyalatnyi, de fontos különbség is adódik a feladatokkal megosztottan foglalkozó szervezetek esetében. Egyes helyeken a feladatmegosztás hierarchiába rendeződik, és többnyire egy személy felelős a diákok koordinálásáért, ám a tevékenységet nem egyedül végzi, hanem kollégái az ő instrukciói szerint segítenek. Máshol viszont erre nincsen külön személy, és az IKSZ-szel kapcsolatos ügyeket hierarchiában azonos szinten lévőek intézik, más feladataik mellett. Hogy melyik bemutattott esettel találkoztunk, tipikusan összefüggött a felkeresett szervezet méretétől: a kisebbeknél jellemzően nincs lehetőség arra, hogy egy ember kizárólagosan e feladatra koncentráljon, és itt az IKSZ-, illetve önkénteskoordinátorok jellemzően más feladatokat is ellátnak. A nagyobb szervezeteknél viszont inkább adódik anyagi lehetőség is, valamint szükségszerű is, hogy külön megbízott foglalkozzon a középiskolásokkal.

Az iskolai közösségi szolgálat felépítése, működése a szervezeteken belül – a toborzástól a visszajelzésig

Toborzás

A szervezetek jellemzően az iskolai közösségi szolgálat törvényi bevezetésétől kezdve fogadnak diákokat. A diákok létszáma a szervezetek sokszínűségéből, illetve abból is adódóan, hogy a

szervezetek saját bevallása szerint is vannak helyszínek, ahová szívesebben mennek a tanulók, nagyon változó. Van, ahol egyszerre csak néhány diákot tudnak fogadni alanyaink, máshol viszont akár több száz fő sem okoz problémát. A jelentkezőket csak abban az esetben utasítják el, ha valamilyen fizikai elvárásuk is van, aminek nem felel meg a jelentkező, de egyébként nem találkoztunk egyéb kizáró okkal.

A toborzás folyamatával kapcsolatban három narratíva jelent meg az interjúkban. Egyes szervezetek körében előfordul, hogy nem toboroznak külön, kizárólag az IKSZ okán diákokat, hanem elsősorban önkénteseket keresnek. Őket célozzák kampányaikkal, és akár az iskolai közösségi szolgálat órái is teljesíthetők náluk, így automatikusan, kvázi erre irányuló akaraton kívül is IKSZ-fogadószervezetté váltak. Egy másik narratíva részben az elsővel átfedésben, hogy a szülők és a diákok maguk keresik a kapcsolatot a szervezetekkel, kizárólag az előírt óraszám teljesítése okán, így az iskolával való szerződést követően szintén maguktól fogadószervezetté avanzsálódtak ezen alanyaink intézményei. A harmadik narratívába tartoznak azok a szervezetek, amelyek képviselői szerint már nem kell toborzással foglalkozniuk, mert népszerűségük okán a diákok anélkül is jelentkeznek hozzájuk, illetve szükség esetén, aktív kapcsolataik révén képesek további önkénteseket is bevonítani egyes feladatokra. Fontos megjegyezni, hogy kifejezetten az IKSZ miatt történő toborzással csak egy-egy esetben találkoztunk, leginkább az előbbi irányok jellemzőek.

Természetesen az imént bemutatott utak nem ilyen élesen elkülöníthetően jelennek meg az egyes szervezetek életében, inkább a megoldások vegyes alkalmazásával találkozunk. Például azon szervezetek, amelyeknek már nem kell a tevékenységük népszerűsítésére (sok) energiát fordítaniuk, korábban jellemzően sokat foglalkoztak ezzel. Vagy amennyiben egy szervezetet a diákok vagy szülők maguk is felkeresnek, előfordul, hogy ettől függetlenül az iskolákban is toboroznak önkénteseket, nem mellesleg a közösségi szolgálat teljesítésére is lehetőséget biztosítanak. Az interjúk során egyébként az alanyok

az IKSZ miatt jelentkező diákokat is sok esetben egyszerűen önkéntesként emlegetik, velük kezelik őket egy lapon. Olykor maguk is nehezen különítik el a két csoportot a szervezeten belül, és több esetben ez nem is szándékuk, aminek két oka rajzolódott ki. Egyfelől az önkéntesek és az IKSZ-t teljesítő diákok feladatköre a legtöbbször megegyezik a szervezetek életében. A másik ok a toborzásból adódik, ugyanis interjúalanyaink első sorban önkénteseket keresnek, amely szándék jóval hangsúlyosabb kampányaik során.

„Ha a toborzás azt jelenti, hogy elmegyünk iskolákba, és előadást tartunk erről, akkor igen. [...] Önkéntes munkára keressük őket, de ez a kettő összeér.”

(Fogadószervezeti IKSZ-koordinátor)

Iskolai közösségi szolgálattal kapcsolatos források

Az iskolai közösségi szolgálat teljesítése jellemzően sem a szervezetek, sem a diákok számára nem jár pluszköltséggel. Ennek egyik oka, hogy a szervezetek általában helyi diákokat fogadnak, a másik pedig az, hogy a legtöbb szervezet már rendelkezik tapasztalattal az önkéntesek foglalkoztatásában. Így az adminisztrációs terhen túl nem jelent különösebb megpróbáltatást, és nem jár anyagi vonzattal a középiskolások fogadása sem. Ahogyan korábban jeleztük, az IKSZ-t végző diákok és az önkéntesek feladatköre a legtöbb alany szervezeténél megegyezik, így a már bejáratott módszerekkel operálnak a szervezetek.

Mellettük néhány megszólaló a szervezetet terhelő költségként említi a humánerőforrás-ráfordítást, a nyári táborban segítő diákok ellátását, illetve az esetlegesen ajándékba adott szóróanyagokat. Diákokat terhelő költségként pedig a munkavégzés helyszínére történő eljutás anyagi vonzata, esetleg az étkezés költsége jelenik meg egyedül, de a legtöbb szervezet csak helyi tanulókat alkalmaz, így ezek elvétve fordultak elő.

Szervezetközi kapcsolatok az iskolai közösségi szolgálattal összefüggésben

Az iskolákkal való kapcsolatokat alapvetően jónak írták le a szervezetek megkérdezett koordinátorai. Az, hogy hány iskolával állnak kapcsolatban, és hány helyről fogadnak diákokat, a szervezet tevékenységétől és méretétől függ elsősorban. Az országos szinten működő szervezetek akár csak egy rendezvényükre is több száz diákot fogadnak, a kisebb településen, helyi szinten működő szervezetek pedig legfeljebb tíz főnek tudnak egyszerre munkát biztosítani. A szervezeti IKSZ-koordinátorok elmondása szerint ők alapvetően mindig nyitottak új iskolákkal is szerződést kötni, ha egy diák felkeresi őket egy olyan tanintézményből, amellyel még nincs szerződésük. Itt tehát nem regisztráltunk fennakadásokat.

Mindazonáltal az iskolákkal való kapcsolat minősége összefügg azzal is, hogy a szervezeti koordinátorok milyenek látják a tanárok személyes hozzáállását, motiváltságát a közösségi szolgálathoz. Erre azonban jellemzően csak közvetett rálátásuk van, tekintve, hogy a szerződést minden esetben az iskola vezetésével kötik meg a szervezetek, azt követően pedig a diákok már maguktól jutnak el a terepre, ezért a tanárokkal nincsenek közvetlen kapcsolatban. Szinten kizárólag az iskolai kapcsolattartóval állnak kommunikációs kapcsolatban a koordinátorok, ha felmerül valamilyen adminisztrációs kérdés. A tanárok hozzáállására ettől függetlenül van némi rálátásuk.

Hát ez is egy ilyen nagyobb skálán mozog. Látom, hogy vannak, akik több energiát fektetnek bele, és nagyon jól, sokrétűen megszervezik, hogy tényleg lehessen választani a diákoknak, tényleg jól föl legyenek készítve rá, még a lezárás is jól menjen. És van, amikor ez így minimális adminisztrációra szorul le, és azt hiszem, hogy ők vannak többen talán.

(Fogadószervezeti IKSZ-koordinátor)

Mint látni fogjuk, a szolgálatot végző diákok tapasztalataival összefüggésben tehát a koordinátorok között is vannak olyanok, akik tapasztalják a demotivált tanárok jelenlétét, akik számára lényegében csak pluszteher a szolgálattal kapcsolatos iskolai tevékenység. Pozitív tapasztalatokról is beszámoltak azonban megszólalóink: kiemelték, hogy érzik a tanárok elismerő hozzáállását a szervezet tevékenységéhez. Nemegyszer például a tanárok is részt vettek a programokon a diákokkal együtt, annak ellenére, hogy ez nem volt elvárás felőlük.

Nem jellemző az iskolai közösségi szolgálattal összefüggő kapcsolattartás más diákokat fogadó szervezetekkel. Nagyjából tisztában vannak vele interjúalanyaink, hogy mely további szervezetek fogadnak még diákokat a környékükön vagy azonos tevékenységi körön belül, de a szolgálat okán fennálló kapcsolatokat firtató kérdésünkre általában minden alany nemlegesen reagált. Ha valamelyik hasonló szervezettel mégis szorosabb kapcsolatról számoltak be, az jellemzően nem a közösségi szolgálat, hanem más projekt vagy tevékenység miatt alakult ki. Végül vannak olyan szervezetek is, amelyeknek – elmondásuk szerint – annyira egyedi a szakterülete, hogy nem tudnak más intézményekkel érdemben együttműködni, nincs átfedés a céljaikban és tevékenységükben.

Visszacsatolások

Rákérdeztünk az esetleges visszajelzési rendszer meglétére is, amelynek keretében a szervezet mind az iskolának a diákok tevékenységéről, mind a diákoknak az általuk elvégzett munkával kapcsolatban értékelést adhat. Illetve ideértjük azt is, ha a diákok kapnak lehetőséget a visszajelzésre a szervezetenél töltött időről, munkáról. Az interjúk azonban rávilágítottak, hogy a felkeresett intézmények jellemzően egyáltalán nem szoktak visszajelzést adni az iskoláknak, egész egyszerűen azért, mert egyik fél részéről sem szokott erre igény jelentkezni. Ameny-

nyiben az iskolák mégis érdeklődnek és kérnek visszajelzést, a fogadószervezetek természetesen nem zárkoznak el, viszont ez jellemzően egyedi kérések esetén, és akkor is általában kizárólag szóban történik.

Ezzel szemben szinte valamennyi megkérdezett koordinátor elmondta: a diákoknak minden esetben adnak legalább szóbeli visszajelzést a náluk végzett munkájukról. Az elfoglaltság típusától függően a feladat végén vagy már időközben is folyamatosan megjelenik a visszacsatolás. Minden alany kivétel nélkül hangsúlyozta, hogy amikor lejár a diákok szolgálati ideje, megköszönik a munkájukat és elmondják, miben és hogyan segítettek nekik. Ezeknek a beszélgetéseknek a keretében a diákoknak is lehetőségük van visszajelzést adni a szervezetek felé. Itt viszont nem kizárólag szóbeli formával találkoztunk. Egyes szervezetek kérdőívben kérnek véleményt a tanulóktól, mások pedig emailen kérik megírni a tapasztalatokat, illetve találkoztunk olyan opcióval is, hogy a diák az iskola felé jelzi tapasztalatait, amiről aztán a fogadószervezetet is értesítik.

Igyekszünk hallgatni is rájuk, mert jó ötleteik szoktak lenni.
(Fogadószervezeti IKSZ-koordinátor)

Az iskolai közösségi szolgálatot végző diákok megítélése

A diákok hozzáállásával kapcsolatban többféle narratíva is kirajzolódott az interjúkban. Akadtak szervezetek, amelyek egyértelműen pozitív tapasztalatokról számoltak be a diákok hozzáállásával kapcsolatban. Itt a megjelent középiskolásokat lelkesnek és segítőkésznek írták le.

Én azt gondolom, hogy lelkesek, szívesen jönnek ide 1-2 órára.
(Fogadószervezeti IKSZ-koordinátor)

Mindezek mellett tipikus, mint látni fogjuk, hogy a diákok saját meglátásait is inkább tükröző diskurzus szerint igen változóan alakul a hozzáállásuk. Ahol megjelentek ilyen tapasztala-

tok, ott sokaknál elmúlt a kezdeti lelkesedés, és idővel nehezzé vált a lendületet vesztett diákok motiválása. Akár egyértelműen pozitívak, akár vegyesek voltak a szervezetek tapasztalatai, hol hangsúlyosabban, hol kevésbé, de megjelent, hogy a szolgálat kötelező jellege miatt egyértelműen érezni motivációbeli különbséget a kizárólag IKSZ-t teljesíteni kívánó diákok és a szervezeti önkéntesek között.

Hát szerintem ez a „muszáj megcsinálni, kötelező” része nem jó. Én, akivel találkoztam, éreztem, hogy rosszkedvűen csinálták, de inkább azért jöttek, tehát nem önként jöttek, hanem azért, mert kötelező.”

(Fogadószervezeti IKSZ-koordinátor)

Értelemszerűen számít, milyen típusú munkát kapnak a diákok, így azzal is próbálják a jelzett problémát orvosolni, hogy mind érdekesebb feladatokat próbálnak adni nekik, esetleg rájuk bízják a feladat kivitelezését, a megoldás megtalálását, illetőleg a nehezebb vagy kisebb presztízsű elfoglaltságokban olykor maga a szervezeti képviselő is részt vállal annak érdekében, hogy a tanulók ne feltétlenül a feladat esetleges lealacsonyító jellegét érzékeljék.

Ha nagy rendezvények után mégis szemetet kell szedni, akkor én is beállok, fontosnak tartom a példamutatást. Erre különösen vigyázunk, hogy a fiatal olyan munkát végezhesen, amire ő is büszke lehet, és el meri mondani, hogy „igenis, hát én ezeket megtudtam csinálni.” (Fogadószervezeti IKSZ-koordinátor)

Igyekszem azért egy picikét megismerni őket, megéreztetni velük, hogy „fontos, amit csinálsz, ezt te tudod csak megcsinálni, és a te módszereddel próbáld, és az biztos, hogy jó! Ha nem, akkor segítek, vagy elmondom.” (Fogadószervezeti IKSZ-koordinátor)

Ezek után érdekes kérdés, milyennek képzelik a szervezetek az ideális, a közösségi szolgálat keretében érkező diákot.

A válaszadók itt, mint az önkéntesek esetében is, leginkább belső tulajdonságokat említettek. Többek között felszínre került a megbízhatóság, a pontosság és az együttműködő képesség. Ezenkívül nagyon fontos jellemzőként jelenik meg, hogy a szervezet szabályait, szokásait mielőbb magukévá tegyék, alkalmazkodjanak hozzájuk. Többször is felmerült az interjúk során, hogy fontos: legalább azon a területen motiváltak legyenek a tanulók, ahol a szolgálati órákat teljesíteni szeretnék.

*...tisztában van a motivációjával, megbízhatóan el-
látja a feladatát és jól tud együttműködni csapatban.
(Fogadószervezeti IKSZ-koordinátor)*

Szervezeti IKSZ-koordinátorok attitűdjei a szolgálatról

A tanulmány eddigi részében már többször felmerült a különböző témák kapcsán, hogyan viszonyul egymáshoz az iskolai közösségi szolgálat és az önkéntesség. A korábbiakban elmondottakon felül, illetve azokra valamelyest reflektálva részletesebben is kitérünk a témára.

Az interjúk elemzése során két, egymással teljesen szembenálló narratíva rajzolódott ki. Az egyik szerint a közösségi szolgálatot és az önkéntességet lényegében „egy kalap alá veszik” a felkeresett szervezetek. A másik megközelítés ezzel ellentétesen áll hozzá, és egészen elkülöníti a két területet. Az első narratíva értelmében az IKSZ-t teljesítő diákok ugyanazokat a feladatokat végzik, amiket az önkéntesek, ugyanazok a szabályok vonatkoznak rájuk, és az elvárások is azonosak velük szemben, így a titulusukat leszámítva egyformán tekintenek rájuk. A két csoportot külön kezelő narratívát képviselők viszont ezzel érvelnek, hogy az önkénteseket elkötelezettebbnek érzékelik, mint a szolgálatot végző diákokat. Illetve megállapítható, hogy azok a szervezetek, amelyek korábban nem dolgoztak középiskolás korúakkal, viszont a törvényi lépés után nyitottak feléjük, szintén amellet foglalnak állást, hogy egész máskép-

pen kezelik az IKSZ-t teljesítőket, mint az önkénteseket. Előbbieket, úgy érzik, jóval inkább kell motiválni, máshogyan kell megszólítani őket, egészen eltérő munkamódszert kíván meg az ő menedzselésük. A két diskurzusnak azonban megtalálható az a közös pontja, amelyre korábban is utaltunk, és e kérdés kapcsán is lényegében minden interjúban felmerült: a kötelezőség kérdésköre.

Az önkéntesek nem kényszer hatására cselekszenek. Az iskolai közösségi szolgálatosoknál abszolút érezhető, hogy ez kötelező. Ez hozzáállásban jelent különbséget. (Fogadószervezeti IKSZ-koordinátor)

Az iskolai közösségi szolgálattal kapcsolatos rendezvények látogatottsága és a szolgálat honlapjának ismertsége, megítélése

Az IKSZ-szel kapcsolatos eseményekkel és rendezvényekkel kapcsolatban általános válaszként regisztráltuk a kvóta szerint spontán kiválasztott szervezetek körében, hogy csak kisebb hányaduk vesz részt ezeken az eseményeken. A legfőbb ok, hogy alanyaink nem tudnak ezek létezéséről (többben az interjú alatt írták föl teendőként a rendezvényeknek való utánajárást), nem jut el hozzájuk az események híre, ezzel együtt pedig az, hogy mikor és hol tudnak részt venni rajtuk. Ellenben általános válaszreakcióként jelent meg, hogy ha tudnának ezekről, vélhetően elmennének.

Néhány interjúalany volt csak, aki már részt vett egy-egy ilyen eseményen, ugyanakkor kiemelendő, hogy ők azokat egyben igen hasznosnak és informatívnak is találták.

Szerintem hasznosnak mindegyik hasznos. Főleg annak, aki a munkaideje nagy részében nem ezzel foglalkozik, és aki nem ezzel kapcsolatos ismeretekkel rendelkezik elsősorban.

(Fogadószervezeti IKSZ-koordinátor)

A felkeresett IKSZ-koordinátorok túlnyomó többsége jellemzően egyáltalán nem ismeri a szolgálat honlapját. Akik mégis, vegyesen vélekednek róla. Szerintük kiindulási alapnak megfelelő a honlap, többnyire megtalálták rajta, amit kerestek, viszont egyetértés mutatkozik azzal kapcsolatban, hogy nehezen kezelhető, és a diákok felhasználói igényeihez sem túlzottan igazodik. Véleményük szerint az ideális IKSZ-honlapnak jobb, fiatalosabb arculattal és egyszerűbb keresőfunkcióval kellene rendelkeznie, illetve az aktuális információk és változások naprakész állapota is elvárásként fogalmazódott meg. Több interjúban is felmerült, hogy szívesen olvasnának a honlapon pozitív történeteket és tapasztalatokat is, mert szerintük ez a diákokra és a szervezetekre egyaránt motiválóan hatna. Illetve az is pozitív fogadtatásra találna, ha a fogadószervezetek bemutatkozhatnának a honlapon, leírhatnák, mivel foglalkoznak, milyen munkát lehet náluk végezni a szolgálat keretében.

Az iskolai közösségi szolgálat erősségei és gyengeségei a szervezeti koordinátorok szemével

Ahogy a korábbi fejezetekben már felmerült, az IKSZ legnagyobb hibájának még azok is a szolgálat kötelező mivoltát látják, akik egyébként pozitívan vélekednek a programról. Gyengeségként merül még föl, hogy a diákok nem feltétlenül tudnak olyan szervezetet találni, ahol a preferenciáikhoz közel álló feladatban vehetnének részt. Ennek hiánya nagyban előmozdítja a motivátlanság megjelenését. Nehezítő körülménynek tekintik a szabályozás azon kitételét, amely megszabja a hétköznapi és hétvégén teljesíthető órák számát. Vannak ugyanis olyan rendezvények, táborok, ahol ennél szükségszerűen többet dolgoznak a diákok, és ezeket az órákat nem igazolhatják le egyben a szervezetek, aminek többnyire két kifutása jelentkezik. Egyfelől, ha a tevékenység eleje és vége nem egyértelműen bizonyítható, akkor a szervezetek több napon igazolják az egyna-

pos tevékenységet. Ezzel kapcsolatban viszont éles kritikaként fogalmazódott meg, hogy ez egyfajta mintát ad a diákoknak a törvény megkerülhetőségére. Másfelől, amennyiben egyértelműen behatárolható időpontban van a rendezvény, nem lehet alternatív időpontokra igazolást kiadni, vagy a szervezet ragaszkodik a vonatkozó szabály betartásához, és a diákokra hat demotiválóan az egyértelműen kevesebb igazolt óraszám.

Ezzel szemben a koordinátorok a program erősségének tartják, hogy a szolgálat teljesítésével a diákok jó esetben új helyzetekkel, új emberekkel és új feladatokkal találkozhatnak. Ezáltal jobban, máskülönben nem hozzáférhető szemszögből is megismerhetik az őket körülvevő társadalmat. A feladatok teljesítése közben betekintést nyerhetnek a munka világába is, megtapasztalják a munkahelyi légkört is. Válaszadóink úgy érzik, a tanulók önismeretét is erősíti a program azáltal, hogy amikor szervezetet keresnek az IKSZ teljesítéséhez, átgondolhatják, mit tekintenek értéknek, mi fontos számukra annyira, hogy időt és energiát fordítsanak rá. Így idővel a pályaválasztásban is segítheti a fiatalokat, amennyiben pozitív élményként élik meg az adott szervezetenél töltött időt, de a negatív tapasztalatok is rámutathatnak, melyen irányba nem érdemes elindulniuk a későbbiek során.

Az mindenképpen nagyon jó, hogy önkéntes tevékenységet kell végezniük. Így kicsit talán jobban a köztudatba kerül maga az önkénteskedés, és hogy az mennyire fontos. Ha a segítség beépül az értékrendjükbe, akkor úgy gondolom, arra már lehet építeni a későbbiekben. (Fogadószervezeti IKSZ-koordinátor)

Iskolai közösségi szolgálat az iskolai koordinátorok szemével

Az általunk felkeresett középiskolák lényegében minden fenntartói és középiskolátípust lefednek. Alanyaink között szerepel önkormányzati, egyházi, valamint alapítványi (magán)fenntartású iskola koordinátora is. Az interjúra felkért iskolák között

szakközépiskolák, szakgimnáziumok és gimnáziumok egyaránt megtalálhatók.

Bár nem volt kiválasztási szempont, abban mégis minden iskola hasonló, hogy már a közösségi szolgálat előtt is szerveztek az IKSZ-hez hasonlítható, önkéntességet promotáló programot. Az iskolák szakképzési vagy értékrendbeli profiljából adódóan különböző rendezvényekre hívták segíteni már korábban is a diákokat. A teljesség igénye nélkül, számos helyen tipikus lehetőségeként jelent meg korábban az időseknek való segítség több formája is. Más iskolák civil szervezetekkel közösen társ pályázatokon vettek részt, valamint többen a diákok segítségével megvalósult adománygyűjtést is idesorolták.

Az iskolai koordinátori munkakör

Az iskolai IKSZ-koordinátori munkakört jellemzően mindenhol valamelyik, már eleve az iskola tanári karába tartozó munkavállaló, egy-egy esetben maga az igazgató vállalta magára. Közös minden alanyunkban, hogy korábban egyikük sem folytatott ehhez a munkakörhöz közvetlenül kapcsolódó hivatalos, formális tanulmányokat, és önkénteskoordinátori képzésben sem vettek részt. A koordinátori feladatok ellátásához szükséges információkat informális úton szerzik be. Többek közt az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet (OFI) honlapjáról tájékozódnak, de jellemző a házon belüli tudásmegosztás is. Vagyis azon kollégák, akik valamilyen okból már részt vettek egy-egy vonatkozó rendezvényen, megosztják a releváns információkat, az iskolai IKSZ-koordinátor pedig belátása szerint hasznosítja azokat. Kevésbé jellemző, de néhány interjúalany beszámolt róla, hogy a törvény életbelépésének időszakában előfordult a más intézmények koordinátoraival való tudásmegosztás is, a közös ötletelés. Ám a tapasztalatok és a bejáratott utak kialakulásával ezek a munkakapcsolatok idővel mindenhol leépültek.

Felkeresett koordinátor alanyaink az iskolai közösségi szolgálattal kapcsolatos információs eseményeken általában nem szoktak részt venni. Ha mégis, akkor is csak egy-egy alkalomra látogattak el, viszont érdekesség, hogy nem feltétlenül a kinevezett koordinátor. Ennek egyik okaként a leterheltség jelenik meg. Azok pedig, akik részt vettek már ilyen fórumokon, végyesen reagáltak pozitív és semleges felhanggal.

Hát úgy jönnek vissza [azon kollégák, akik az alanyt helyettesítve vettek részt valamely fórumon], hogy hát jól van, voltunk itt is, hallottuk.

(Iskolai IKSZ-koordinátor)

Ugyanakkor pozitívként elhangzik, hogy ily módon mégiscsak hozzájutottak egy-egy olyan gyakorlati vagy adminisztrációs ötlethez, amelyre korábban nem gondoltak, és később segítette a munkájukat.

Az iskolai koordinátorok elmondása szerint feladataik legnagyobb részét az adminisztráció és a dokumentáció teszi ki. Ez a szerződéskötést, a törvényi szabályozás betartását, a fogadószervezetek felkeresését és a velük való kapcsolattartást, a teljesített órák rögzítését, illetve a partnerlista követését és frissítését jelenti. Ezeken kívül több interjúalany is említette, hogy ők mentorálják a diákokat az iskolai közösségi szolgálattal kapcsolatban is. Azaz állandóan figyelik, melyik diák hogyan áll az órák teljesítésével, és a lemaradókat motiválják, segítenek nekik az érdeklődési körükhöz kapcsolódó területet és szervezetet találni. Ha valakinek problémája van a választott területével (mégsem tetszik neki, vagy valamilyen okból már nem tud az adott szervezetnél maradni, de hasonló területen szeretne „dolgozni”), tanácsot adnak, hova érdemes mennie. Feladataik közé sorolták még az osztályfőnökök és a kilencedikesek tájékoztatását az iskolai közösségi szolgálatról, illetve arról, hogyan kell kitölteni az órák igazolására kapott füzeteket. Emellett a végzős osztályok esetében többen kérnek élménybeszámolókat, így az ezzel kapcsolatos ügyintézés is ők mint koordinátorok végzik.

A koordinátori munkakörhöz kapcsolódó iskolai segítségnyújtással kapcsolatban két, egymással ellentétes narratíva jelent meg az interjúkban. Az egyik szerint a koordinátor nem kap segítséget a munkájához: mindennek neki kell utánanéznie, a friss információkról nem nyújtanak neki tájékoztatást, ha maga nem jár utána. Ezt többféleképpen ítélik meg az interjúalanyok. Egyesek problematikusán élik meg, magukra hagyott-nak érzik magukat, mások viszont nem igazán érzik szükségét a tájékoztatásnak.

Igazából nincs szükség segítségre, tehát, ez ilyen... Lehet, hogy ez ilyen sok munkának tűnik, de ha az ember szisztematikusan és ügyesen csinálja, akkor ez... ez nem egy olyan nagyon megterhelő.

(Iskolai IKSZ-koordinátor)

Aki kap segítséget a fentebb bemutatott feladatai elvégzéséhez, általában az iskolai titkárnőtől kapja meg, de egyes iskolákban az osztályfőnökök feladatai közé is beépítettek IKSZ-szel kapcsolatos teendőket.

Az úgy nem működik, ahogy a különböző ajánlásokban és leírásokban is szerepel, hogy van egy IKSZ-koordinátor, és akkor a hozzá társított vagy hozzá párosított feladatokat nézzük, akkor gyakorlatilag IKSZ-koordinátorként mást se csinálhatnék, önálló státusz lehetne szinte.

(Iskolai IKSZ-koordinátor)

Az iskolai közösségi szolgálat iskolán belüli szervezése

Az IKSZ szervezésére már minden felkeresett iskolában van egy-egy kialakult, hatékonyan működő rendszer, amelyek az iskolák egyedi sajátosságaiból adódóan eltérőek lehetnek ugyan, de néhány dologban mégis azonosak.

Interjúalanyaink beszámolói szerint a fogadószervezetekkel való kapcsolatfelvétel és szerződéskötés többféleképpen tör-

ténhet. Az egyik esetben a fogadószervezet keresi fel az iskolát, jelezve, szüksége volna segítő diákokra, az igényt pedig az iskola továbbítja a lehetőséget kereső fiatalok felé. Az is előfordul, hogy a diákok a saját ismeretségeik révén jelzik az iskolának, hol szeretnék teljesíteni a szolgálatot. Ha a szervezetet az iskola megfelelőnek találja, szerződést kötnek. Tipikus még, hogy az iskolák is ajánlanak lehetőségeket a tanulónak úgy intézményen belül, mint az elérhető, már bejáratott szervezeteknél. Atipikus, de megjelenő opció még, hogy adott esetben a szülők munkahelyén (például óvoda, könyvtár, kórház stb.) van lehetőség az iskolai közösségi szolgálat óráinak teljesítésére. Ezek az utak azonban értelemszerűen akár tanulónként is keveredhetnek.

Kétféle módja van: a diák saját maga hozza a lehetőséget, szülő révén vagy ő saját maga, az ismeretsége révén. Akkor mi megnézzük, hogy van-e a szervezettel szerződésünk, megnézzük, milyen típusú munkát végezne ott, és ha nincs szerződésünk, de megfelelőnek találjuk, akkor megkötjük a szerződést. És akkor utána hozza az igazolásokat. Vagy pedig mi magunk szervezzük ugye azért, hogy a gyerekeknek elmondjuk, megnézzük lakóhely szerint. Ha nincsen ott, ahol éppen lakik, akkor itt [...] kínálunk lehetőségeket, meg kínálunk kifejezetten itt az iskolában is lehetőségeket.

(Iskolai IKSZ-koordinátor)

Egyes iskoláknak akár száznál is több szervezettel van szerződése. Ennek egyik oka az, hogy több olyan iskola is létezik, amelynek „bejárós” vagy kollégista tanulói a lakóhelyükön teljesítik a szolgálatot, amihez ugyanúgy szerződést kell kötnie az iskolának, de ezekben az esetekben általában mindössze egy-két tanuló végez ott tevékenységet.

Az iskolák jellemzően minden, szabályozás adta területen dolgozó szervezettel kötnek szerződést, hogy a tanulók mind szélesebb körből választhassák ki a számukra ideális helyszínt. A népszerűbb területekről természetesen több szervezettel is

kapcsolatban állnak. Ezek közé tartozik a szociális ellátás, az óvodák, az állatmenhelyek és az állatkertek. Mások viszont az egyházaknál, a helyi önkormányzatoknál vagy az oktatás területén látják aktívabbnak a diákokat. Legkevésbé az egészségügyet érzik népszerűnek alanyaink. Hogy mi számít a legnépszerűbb területnek, értelemszerűen nagyban függ az iskola profiljától, értékorientációjától is. Egységes meglátás viszont, hogy a tevékenységek közül inkább a rendezvényhez kötődő, *ad hoc* feladatokat választják szívesen a diákok (szervezés, lebonyolítás, anyagmozgatás).

A szervezés menete a szervezetekkel való kapcsolatfelvétel után a diákok tájékoztatásával és a felkészítéssel, érzékenyítéssel folytatódik. A tájékoztatás vagy a beiratkozáskor, vagy az első osztályfőnöki órák egyikén történik. A felkészítést az iskolai IKSZ-koordinátor vagy az osztályfőnökök tartják osztályonként külön-külön. Érdekes gyakorlatként több interjúban is felmerült, hogy volt diákokat hívnak vissza, arra kérve őket, tartsanak képekkel illusztrált élménybeszámolót a tapasztalataikról.

A felkészítéssel kapcsolatban megkérdeztük, tapasztalataik alapján elegendőnek tartják-e a felkészítésre és a feldolgozásra fenntartott időkeretet. Válaszaik vegyesek voltak ezzel kapcsolatban. Akik úgy vélik, kevés a feladatra fordítható időkeret, a felkészítésre azért szánának több időt, mert alaposan ismertetnék a diákokkal, milyen területek közül választhatnak, hol teljesíthetik az iskolai közösségi szolgálatot. Mivel több terület is van, a diákok sokféle szervezetet választanak, ezeket pedig mind nagyobb alapossggal mutatnák be, így kevésnek ítélik a felkészítésre szánható öt órát. A feldolgozásra nagyjából ugyanezért szánának több időt. A diákok többsége akár több helyen teljesítette az ötven órát, ezért sokféle tapasztalataik vannak, aminek átbeszélése időigényesebb.

Mivel többféle terület közül választhatnak a diákok, az iskolák különböző módszerekkel segítik őket a nekik leginkább megfelelő terület kiválasztásában. Egyes iskolákban személyesen ülnek le és beszélgetnek a tanulókkal, kit mi érdekel, és ez

alapján ajánlanak nekik célterületet, vagy akár konkrét szervezeteket is. Máshol élménybeszámolók tartására kérik azokat a diákokat, akik már teljesítették az iskolai közösségi szolgálatot, de azt is javasolják, hogy a szülőkkel beszélgessenek a lehetőségekről, mert ők is tudnak nekik segíteni a terület kiválasztásában.

Mindig azt hangsúlyozzuk, hogy olyan intézményt próbáljanak választani, ahová szívesen mennek, hogy öröm legyen nekik ez a közösségi szolgálat, ne csak egy nyűg. (Iskolai IKSZ-koordinátor)

Ha a diák teljesítette a kiválasztott szervezetnél a szolgálatot vagy annak egy részét, a visszajelzéssel kapcsolatban két megoldási irány figyelhető meg. Az egyik típusba tartozók általában nem kérnek a diákokról külön visszajelzést a fogadószervezettől, kizárólag egyedi, problematikus esetekben, a felmerült helyzetet tisztázandó. Ezt főleg a leterheltséggel, illetve az igény hiányával magyarázzák. A másik típusba tartozó iskolák esetében viszont általános gyakorlat a visszajelzés igénylése. Ez többnyire informális tájékozódást jelent. Érdekesség, hogy többen beszámoltak arról, hogy korábban a gyakorlat részét képezte ez a fajta visszacsatolás-kérés, ám ez idővel el-eltűnt az időhiány okán. Más iskoláknál pedig csak az újonnan szerződött szervezetekre korlátozzák a kezdeti periódusban, de ha problémamentes az együttműködés, idővel ott is elállnak ettől az igénytől. Azok közül az iskolák közül, amelyek viszont igénylik a visszajelzést, változatos tapasztalatokat figyelhetünk meg a fogadószervezetekkel kapcsolatban. Van, ahonnan a kifejezett kérés ellenére sem kaptak beszámolót a diákok tevékenységéről. Máshonnan viszont ennek ellenkezőjét tapasztalták: akár kérés nélkül is megküldték az iskolák számára, akár képekkel illusztrált beszámoló formájában is.

Az iskolák eltérő módon viszonyulnak ahhoz, hogy a diákok adjanak-e, illetve hogyan adjanak visszajelzést a szervezetnél töltött idejükről. Vannak iskolák, ahol ez egyszerűen nem része a gyakorlatnak. Ha valamilyen probléma, nehézség felmerül, a

diákok jelzik a koordinátornak, akivel megkeresik az optimális megoldást, de a visszajelzés nem rendszerszintű. Más iskolákban ezzel ellentétben részletes beszámolót kérnek arról, hogy mivel foglalkoztak az adott szervezetenél, milyen tapasztalataik, benyomásaik, érzéseik voltak, és ez alapján egyesével segítik a diákokat abban, hogy megtalálják a nekik leginkább megfelelő szervezetet. Előfordul az is, hogy kérdőíves formában történik a visszajelzés.

Tanárok és diákok hozzáállása

Az iskolai koordinátorok úgy látják, hogy a diákok legnagyobb motivációja az iskolai közösségi szolgálatos órák teljesítésében az érettségi ezen feltételhez kötése. Megszólalóink egyöntetű narratívájaként regisztráltuk a diákok leterheltségének hangoztatását, amely megnehezíti a feladat optimális teljesítését.

Tapasztalataik szerint ezért eleinte idegenkednek a feladattól a diákok, de különbözőféleképpen próbálják őket motiválni. Például rámutatnak a pályaválasztás elősegítésére, illetve szociális oldalról is közelítenek, mondván, a programban való részvétellel jól tesznek a környezetüknek. Összességében azonban úgy látják, hogy a kezdeti idegenkedés idővel enyhül, vagy egészen el is múlik, és végül pozitív lesz a tanulók hozzáállása, ez azonban részben ellentmond a diákokkal készült fókuszcsoporthoz fűződő megállapításainak.

A tanárok hozzáállásával kapcsolatban két tapasztalatról számoltak be az interjúalanyok. Az egyik szerint vegyes a tanárok hozzáállása. A szükséges adminisztráció miatt tehernek élik meg, de alapvetően értik, mi a program lényege, és tartalmát tekintve jónak tartják azt. A másik tapasztalat szerint pozitív a tanárok hozzáállása, és tisztában vannak a programnak a diákok fejlődéséhez való hozzájárulásával.

Én úgy látom, hogy a tanárok elfogadják a közösségi szolgálatot, és szívesen segítenek a gyerekek koordi-

nálásában valamilyen szinten. [...] Emellett vannak olyan rendezvények, ahol a tanárok is részt vesznek a gyerekekkel, ők is önkénteskednek, szóval igen.

(Iskolai IKSZ-koordinátor)

Az IKSZ hatása a későbbi önkéntességre

Abban teljesen egyetértettek az iskolai IKSZ-koordinátorok, hogy a szolgálat egyértelműen hatást gyakorol a későbbi önkéntességre. Voltak azonban olyanok, akik feltételhez kötötték ezt a pozitív hatást. Szerintük akkor segíti elő a későbbi önkéntes munka vállalását, ha a teljesített feladatok pozitív élményt jelentettek a diákoknak.

Ha valaki ráérez a közösségi szolgálat lényegére, hasznára, mikéntjére [...] arra, hogy adni jó, lehet, jobb, mint kapni, akkor onnantól kezdve már automatizmus [...] nem kell többet biztatni, hogy miért jó az önkéntesség.

(Iskolai IKSZ-koordinátor)

Az iskolai közösségi szolgálat erősségei és gyengeségei az iskolai koordinátorok szemével

A fogadószerkezeti IKSZ-koordinátori interjúkhoz hasonlóan itt is felmerült a kötelezőség problematikája, de kevésbé hangsúlyosan, mint a fogadószervezetek esetében. Az iskolai koordinátorok inkább a gyakorlati oldalon említettek gyengeségeket. Például a teljesített órákat több helyre kell rögzíteni, a naplóban túl kicsi a hely a szervezet és a helyszín nevének, ahol a tanuló teljesítette a feladatait, illetve a tapasztalatoknak is kevés helyet hagytak. Szintén nehézségként említették annak megszabását, hogy mely életkorban mennyi időt tölthet IKSZ teljesítésével egy tanuló naponta. Mindezt ugyanazért

érzik gondnak, mint a szervezeti koordinátorok, tekintve, hogy vannak olyan lehetőségek (például nyári táborok), ahol a szolgálat teljesítése összefüggő, napokig tartó. A diák adott esetben szükségszerűen az előírtnál több időt tölt a feladattal, ám ennek adminisztrálása nehézkes, és esetleg a szabályozás megkerülését idézi elő.

Ezzel szemben a szolgálat erősségének tartják az önkéntesség népszerűsítését, hogy fejleszti a diákok „szociális vénáját”, azaz szociálisan érzékenyebbek lesznek a programnak köszönhetően, véli megszólalóink többsége. A munka világába is betekintést nyerhetnek azáltal, hogy szervezeti, munkahelyi környezetben tapasztalják meg a rendszeres munkavégzés világát, így újfajta felelősségvállalással is találkozhatnak. Többen kiemelték a pályaválasztásban, pályaaorientációban való segítséget is.

Nem az egyetem „ikszedik” évében kell szembesülni egy adott hivatás gyakorlati aspektusaival, hanem már a választás előtt megnézheti közelről és eldöntheti, hogy valóban ezt akarja-e.

(Iskolai IKSZ-koordinátor)

Az iskolai koordinátorok többnyire mind ismerik a szolgálat honlapját, de úgy gondolják, a diákok nem, amit, mint látni fogjuk, fókuszcsoportjaink is pontosan alátámasztanak. A megkérdezettek véleménye megoszlik a honlappal kapcsolatban. Egyesek elégedettek vele, megtaláltak rajta minden információt, amire szükségük volt. Mások kevésbé elégedettek az oldallal, és úgy gondolják, tartalmaznia kellene a törvényi szabályozást, a változásokat, illetve jónak tartanák, ha partnereket lehetne keresni az oldalon. A diákok számára fontos lenne – vélik a koordinátorok –, ha összeszedve megtalálhatnák, mit kérhetnek tőlük a fogadószervezetek, és mit nem. Több interjúban is felmerült, hogy szívesen olvasnának pozitív példákat, tapasztalatokat, és nagy segítség lenne, ha a felkészítő és levezető órákhoz is kaphatnának tippeket.

Az iskolai közösségi szolgálatban részt vevő és egykor részt vett diákokkal készült fókuszcsoporthat főbb tapasztalatai

A kutatás során összesen négy, egyenként nyolc-nyolc fiatal megszólító fókuszcsoporthat tartottunk Budapesten és Miskolcon. A két helyszín egy-egy csoportját olyanok alkották, akik még végzik, illetve, akik már elvégezték az iskolai közösségi szolgálatot. A csoportba kerültek összeállításánál szempont volt, hogy egy csoporton belül mindegyikük eltérő iskolát képviseljen, valamint a szervezésnél odafigyeltünk arra is, hogy az iskolatípusok is fedjenek le mind nagyobb skálát, így a megszólítottak iskolái vegyesen voltak államiak, egyháziak, (fizetős) magán középiskolák, illetve gimnáziumok és szakközépiskolák.

Asszociációk

A fókuszcsoporthat bevezető „játékaként” először is arra voltunk kíváncsiak, hogy a résztvevők milyen asszociációkat társítanak olyan, az iskolai közösségi szolgálat szemantikai dimenzióihoz explicit módon kapcsolódó fogalmakhoz, mint társadalmi felelősség, önkéntesség, illetve munka.

Társadalmi felelősség

Általánosságban elmondható, hogy a három fogalom közül a társadalmi felelősséghez tudtak a megkérdezettek legnehezebben asszociációkat rendelni. Valószínűleg a kifejezés absztrakt, *terminus technikus* jellege áll ennek a hátterében. Ezzel összhangban van az explicit módon megfogalmazott képzettársítások differenciált jellege is, amelyekben mind a társadalom, mint pedig a felelősség értelmezésének számtalan lehetséges diszpozíciója megjelenik. Ennek nyomán négy fő ideáltípust lehet elkülöníteni.

Az elsőbe tartoznak azok a válaszadók, akik a társadalmi felelősséget az *egyéni kötelességek, feladatok* teljesítésének összességéként értelmezték. Olvasatuk szerint a társadalmi felelősség feladataink helyes elvégzésében válik megragadhatóvá.

A második ideáltípusba jellemzően azok tartoznak, akik a társadalmi felelősséget a *reciprocitás* – vagyis a kölcsönösség – elvén keresztül értelmezik. E mögött egy olyan utilisztikus előfeltevés áll, mely szerint azért érdemes a társadalom más tagjainak segítséget nyújtani, mert „cserébe” a jövőben, amikor nekünk lesz szükségünk rá, mi is segítséget kapunk majd másoktól. Ennek a megközelítésnek a középpontjában a reciprocitás nem két individuum közötti cserekapcsolatot jelent, hanem annak a normatív rendnek a fenntartását, amely az aktuális és potenciális segítségnyújtások láncolatát egyensúlyi állapotba hozza. Ennek paradigmaticus példája „az idős néni átsegítése az úton” hasonlat, amely érdekes módon több, egymástól független csoportban is megjelent, és amely a reciprocitás kontextusában azt előfeltételezheti, hogy amennyiben én idős leszek, majd engem is átsegítenek az úton.

A harmadik ideáltípusba azok tartoznak, akik a társadalmi felelősséget a *nyitottsággal* és az *egymás iránti bizalom* megragadásával azonosítják. Szerintük a társadalmi felelősség lényege, hogy nyitottak legyünk a másik problémája iránt, és tudatosan segítsük egymást. Az előző megközelítéssel szemben az ebbe a típusba tartozók számára a társadalmi felelősség „érdek nélküli segítség”-et jelent.

Én azt írtam, hogy foglalkozunk a körülöttünk lévő emberekkel, mint például egy öreg néninek segítünk, vagy látjuk, hogy szenved a kis szatyrával, lesegítjük a lépcsőn. (Miskolc – jelenleg végzi az IKSZ-t)

A negyedik ideáltípusba azok tartoznak, akik a társadalmi felelősséget elsősorban a *szervezetek intézményi struktúrájában* vélik megragadhatónak. Szerintük a társadalmi felelősség „nagyobb arányban” terheli a nagyvállalatokat, a bürokratikus intézményeket, mint magát az egyént.

Én azt írtam, hogy mindenkinek valamilyen szinten van felelőssége a társadalom felé, viszont vannak olyan emberek, vagy esetleg cégek, akiknek nagyobb a felelőssége, azért, mert nekik befolyásuk van a társadalomra, nekik van a legnagyobb társadalmi felelősségük.
(Miskolc – jelenleg végzi az IKSZ-t)

Önkéntesség

Előzetesen elmondható, hogy az önkéntesség fogalmához sokkal könnyebben rendeltek asszociációkat a résztvevők, mint a társadalmi felelősséghez. A képzettársítások alapvetően három csoportba sorolhatók. Az elsőbe tartoznak azok, akik az önkéntesség fogalmát az *önzetlenségen* keresztül ragadják meg. Szerintük az önkéntesség lényege, hogy cselekedeteinkért cserébe nem várunk viszonzást, pusztán belső – érdek nélküli – motivációnk az, ami valamilyen cselekvés elvégzésére késztet.

Jótekönykodás. Ez lehet szemétszedés is, hogy így védjük a környezetet, öregek gondozása esetleg, igen, amit előbb is elmondtak, hogy így másokért is, meg magunkért is tesszük, anyagiak nélkül.

(Budapest – elvégezte az IKSZ-t)

Ezzel szemben foglalnak állást azok, akik az önkéntességet *haszonelvű cselekvésnek* tekintik. Szerintük az önkéntességet elsősorban az különbözteti meg a többi – jellegében hasonló – cselekvési formától, hogy a résztvevők nem materiális, hanem immateriális, „jól érzem magam attól, hogy segítettem” jellegű ellenszolgáltatásokat kapnak cserébe.

Ennek egyik altípusába sorolhatók azok az interjúalanyok, akik az önkéntességet – az új típusú önkéntesség általuk vélhetően nem ismert fogalmához illeszkedően – explicit módon az *önfejlesztés* lehetséges és hatékony aktusaként értelmezik.

Ezekkel szemben a harmadik csoportba azok tartoznak, akik az önkéntesség fogalmához valamilyen *konkrét formát* társítottak. Ezek közé tartozik például az iskolai közösségi szolgálat, vagy éppen a szemétszedés.

Munka

A megkérdezettek nem meglepő módon a munka fogalmához tudtak a legkönnyebben asszociációkat rendelni, mindazonáltal éppen ezek között a képzettársítások között érzékelhető a legnagyobb homogenitás. Három alapvető narratíva különíthető el. Az elsőbe azok tartoznak, akik a munkát a pénzkeresés eszközének tekintik, vagyis egzisztenciális hasznosságát tekintve a munka „arra jó”, hogy a munkavállaló pénzhez jusson, amellyel fenntarthatja önmagát és kielégítheti szükségleteit.

Én a pénzszerzést írtam, illetve az anyagi biztonságot, tehát hogyha... Mivel nincsen munkád, nem élhetsz azért végig segélyeken, meg nem is tudsz annyit vele kapni, keresni. (Budapest – elvégezte az IKSZ-t)

A második csoportba azok tartoznak, akik a munka jellemzőit – elsősorban negatívumait – társították a fogalomhoz. Ezek közé tartoznak a *fárasztó, monoton, megterhelő* képzettársítások.

Ezzel szemben a harmadik ideáltípusba azok tartoznak, akik a munkát az *önteremtés, önmegvalósítás* színtereként értelmezik, szerintük fontos, hogy a munka ne csak kötelesség, hanem szórakozás is legyen. Fontosnak tartják, hogy munkájuk ne csak pusztán eszköz, hanem „öncél” is legyen. Megjegyezzük, hogy ezt a megközelítést a résztvevők elenyésző hányada (a négy csoportban két-három ember) reprezentálta. Ez azért is érdekes, mert a paradigmátikus 21. századi felfogás a munkát elsősorban az önmegvalósítás színtereként és nem kötelességek aggregátumaként értelmezi, ezzel szemben a résztvevők többségé-

nek körében az tapasztalható, hogy utóbbit tekintik a munka jellemző valóságának.

Azt írtam először, hogy tág fogalom, túl sok minden jutott róla eszembe, és a munkában az a fontos nekem, hogy megtaláljam az örömet benne, mármint egész életemben olyanokat választok... Próbálok olyan irányba menni, amit szeretek is csinálni. Nemcsak az, hogy „pénz, pénz, unom, fáradok benne, leterhel”, hanem örömet is találok benne.

(Miskolc – jelenleg végzi az IKSZ-t)

Iskolai közösségi szolgálattal kapcsolatos információk

Kérdésünkre a diákok megközelítőleg fele számolt be arról, hogy iskoláiban már korábban is volt az iskolai közösségi szolgálathoz hasonló, főleg karitatív, érzékenyítést elősegítő vagy az iskolát valamilyen módon megsegítő program. A diákok elmondása szerint a közösségi szolgálat megjelenését követően az iskolák a hasonló programokat az IKSZ-hez csatolták és annak keretében folytatják. Ezek közé elsősorban a szemétszedés, a papírgyűjtés, illetve az iskolai táboroztatás tartozott.

Arra a kérdésre, hogy a megjelent diákok a fókuszcsoport idején milyen területen (vagy fogadószervezetnél) teljesítenek vagy teljesítettek szolgálatot, a válaszok előzetesen két irányba mutatnak. Az elsőbe tartoznak azok, akik iskolai keretek között végzik vagy végezték a közösségi szolgálatot, a másodikba pedig azok, akik valamilyen konkrét fogadószervezetnél. Természetesen a két lehetőség között számtalan átfedés és variáció figyelhető meg. A legjellemzőbb tendencia szerint a diákok az iskolai és az azon kívüli intézményes keretek között megosztva teljesítik a szolgálatot.

Én a felét, a nagyjából a felét a sulimban csináltam meg, ilyen iskolanapok, meg ilyen programokon a tanároknak segíteni, összerakni a programokat, meg

ilyenek. A másik felét meg a volt általános iskolámban, bementem, és matekkorrepetálást adtam a kisebbeknek, akiknek kellett. (Budapest – elvégezte az IKSZ-t)

[...] nekem eddig 38 órám van kész, és a suliban például tavaly volt olyan, hogy elmentünk szemetet szedni, és azért mi kaptunk [elszámolható órát], Föld napja alkalmából. Akkor voltak ilyen iskolai programok, például szüreti fesztivál, minden osztály csinált ilyen kirakodóvásárt szürettel kapcsolatos dolgokból, és ott is lehetett segíteni, meg ilyen iskolai rendezvényeken. Ezenkívül pedig anyukám óvónő, és nála volt [...] tavaly nyáron ott csináltam a 38-ból körülbelül 20 [órát], ilyen kirándulások vannak csak, nyáron az óvodában a gyerekekre felügyelni.

(Miskolc – jelenleg végzi az IKSZ-t)

Az iskola keretei közt megvalósuló programok közé jellemzően az iskolai rendezvényeken történő segítség, a csoportos szemétszedési akciók, a táboroztatás és ehhez hasonló programok tartoznak. Fontos, hogy ez érezhetően különösen azokban az intézményekben működik hatékonyan, ahol az osztályfőnök vagy más releváns személy kiemelkedő motiváltságról tesz tanúbizonyságot.

Hát nekünk az osztályfőnökünk nagyon segítőkész volt, tehát vele csináltuk az egész ötven órát. Mindig csinált vagy szervezett programokat, főleg a Duna-partra mentünk szemetet szedni. [...] ott voltunk egy órát, és beírt nekünk hármat, de azért nem mindig. De voltunk óvodát felújítani, meg fogyatékos gyerekeknek az óvodát felújítottuk, illetve karácsonyi műsort adtunk, vagy volt ilyen újraélesztő műsor, ugye így focimérkőzés előtt. (Budapest – elvégezte az IKSZ-t)

A fogadószervezetekenél teljesített közösségi szolgálat ennél differenciáltabb képet mutat, éppen ezért nehéz egyértelmű

tendenciákat kiemelni, mindazonáltal meghatározónak tekinthető a volt általános iskolában, vagy éppen óvodában végzett közösségi szolgálat, de a beszélgetésen megjelentek körében jellemző célterület volt még a kutyamenhely, a tűzoltóság, a Heim Pál Gyermekkórház, az idősek otthona, a helyi önkormányzat, a MikulásGyár, a Zeneakadémia, illetve a baptista egyház egyik (a választadó saját) közössége is.

Ahogy arra már utaltunk, jellemző tendencia a diákok körében, hogy a közösségi szolgálatot nem egyetlen fogadószervezetnél töltik. Ennek alapvetően négy, pontosan körülhatárolható okát különböztethetjük meg. Az egyik, már említett gyakorlat, hogy a diákok a közösségi szolgálatot iskolai és intézményes keretek közt megosztva végzik el. A másik a fogadószervezetek kapacitáshiánya, vagyis amikor a fogadószervezet nem tudja a szükséges időn keresztül foglalkoztatni a tanulót. A harmadik, hogy a diák egy adott fogadószervezetnél „nem találja meg a számítását”, és a fogadószervezetnél dolgozók hozzáállása, esetleg a feladatok típusa vagy éppen azok hiánya miatt keres fel újabb szervezetet. A negyedik – amely ugyan nem tekinthető jellemző tendenciának, de előfordulása okán mindenképp érdemes kiemelni – a téves iskolai tájékoztatás, amely miatt az interjún részt vevő diák úgy tudja, kötelező több helyet is felkeresnie a szolgálat során.

Mindezekhez igazodva a fogadószervezetekenél elvégzett feladatok is igen sokszínűen valósultak meg. A (volt) iskolában és óvodában tevékenykedő diákok jellemzően vagy fiatalabb diáktársaikkal foglalkoztak (az iskolában korrepetálást végeztek, míg az óvodában mesét olvastak, közös játékban vettek részt), vagy rendezvényeken segédkeztek. Utóbbi nem csak az iskolai keretek közt meghatározó tendencia, hasonló (egyszerű, segítő, jellemzően aládolgozó) feladatokat teljesítettek a diákok a Zeneakadémián, a sportklubokban és a könyvtárakban is. A kutyamenhelyen dolgozó diákok elsősorban sétáltatásokon és etetésekben vettek részt, a közösségi szolgálatot „a karitatív szektorban” végzők egyszerűbb adminisztratív feladatokat láttak el, beszélgettek a fogadószervezet „ügyfeleinek” tekinthető rászorulókkal, vagy éppen az ételosztásokban segédkeztek. Vé-

gezetül fontos kiemelni azt is, hogy egyes fogadószervezetekenél nem tudtak valódi feladatot adni a tanulóknak, és mondhatni, a „sarokba ültették őket”. Ez jellemzően olyan szervezetekenél volt megfigyelhető, ahol kiemelkedően magas az elvárt specifikáció foka, így a diákok önállóan nem tudnak „segíteni”, idegen testként mozognak, a mentorálásukra, betanításukra pedig nincs elegendő erőforrás vagy lehetőség. Ilyen hely többek közt az idősök otthona, ahol – vonatkozó képzettség hiányában – lényegében nem segíthettek fizikailag a gondozásban, legfeljebb beszélgethettek azokkal, akik erre hajlandók voltak. Megemlítendő még a tűzoltóság is, ahol a diákok amellett, hogy a katasztrófaelhárításban értelemszerűen nem vehettek részt, az eszközökhöz sem nyúlhattak, így a szolgálat során jobb híján a katasztrófavédelemről nézhettek meg különböző videókat.

Végezetül szeretnénk volna megtudni azt is, hogy a diákok az iskolai közösségi szolgálat elvégzése után is maradnának-e önkéntesként valamely fogadószervezetnél. Általánosságban elmondható, hogy vannak, akik maradnak vagy maradni terveznek a szolgálat lejártá után is. Ennek háttérőka egyrészt az, hogy a maradni szándékozó diákok nagyobbik része már korábban is végzett önkéntes tevékenységet a fogadószervezetnél. Ők tehát nem az IKSZ miatt kezdték el az ilyen irányú elfoglaltságot, hanem szolgálatukat eleve ennél a szervezetnél könyvelték el. A másik, kisebb csoportba azok tartoznak, akik az iskolai közösségi szolgálat előtt még nem önkénteskedtek, azonban pozitív tapasztalataik hatására később is folytatnák. Ez a tendencia szinte kivétel nélkül a kutyamenhelyen dolgozókra volt igaz.

Az iskolai közösségi szolgálat koordinátora

Kíváncsiak voltunk arra is, hogy működött, működik-e az iskolában IKSZ-koordinátor. Általánosságban elmondható, hogy nem jellemző az intézmény, ahol „önálló” koordinátor lenne. Jellemzően vagy valamelyik tanár, vagy az egyik, ügyintézésért

felelős munkatárs (például iskolatitkár) végezte az IKSZ-szel kapcsolatos koordinátori teendőket.

Nálunk ezeket a dolgokat az osztályfőnök szokta intézni, tehát ő is írja be, még a kilencedik elején, meg minden év elején át lehet jelentkezni más szervezet-hez vagy ilyen intézménybe, és ő szokott szólni nekünk, hogyha például van az iskola keretén belül, tehát valami lehetőség a közösségi szolgálatra, és hozzá tudunk fordulni esetleg a gondokkal.

(Miskolc – jelenleg végzi az IKSZ-t)

A diákok szemszögéből nézve probléma elsősorban akkor adódott, amikor olyan személyre osztották az IKSZ-koordinátori szerepet, aki már eleve túlterheltnak mutatkozott. Az IKSZ-koordinátor szerepvállalását alapvetően két típuson keresztül lehet megragadni. Az egyikbe azok a koordinátorok tartoznak, akik lényegében csak a papírmunkában segítenek a diákoknak. A másikba tartozók segítenek fogadószervezetettel is választani, és a szerződések iktatásán túl a fogadószervezettel való kommunikációban is aktív részt vállalnak.

Hát, mint mondtam [az IKSZ-koordinátor] telefonál, lebeszéli, hogy – nyilván ugye az én általános iskolába csak én mentem, de volt olyan hely, ahova több ember is ment az osztályból –, hogy hány fő-ről lenne szó, hányat vállalnak egyébként, hánytól hányig vállalják, hányszor egy héten.

(Miskolc – elvégezte az IKSZ-t)

[...] tulajdonképpen az egész élete ez, tehát éjjel-nappal. Van ilyen ikszes csoport a Facebookon, körülbelül ötvenet csinált már, és folyamatosan osztogat ilyen-olyan szolgálati feladatokat. Minden szünetben a hangosbemondó megszólal, folyamatosan beszél, tehát az egész, ha oda mész hozzá, nem tudsz leszállni a nőről, mert folyamatosan csak tukmálja az emberre a szolgálatot. (Budapest – jelenleg végzi az IKSZ-t)

A képet árnyalja, hogy a diákoknak jellemzően nem volt szükségük komolyabb segítségre, vagyis nem volt igény az IKSZ-koordinátor komolyabb szerepvállalására. A problémát inkább az a (ritka) eljárásrend jelentette, mikor az IKSZ-koordinátor éppen tevékenysége által vált kontraproduktívá. Ilyen eset például, amikor a tanuló azt a tájékoztatást kapta, hogy kötelező több fogadószervezetnél végezni a közösségi szolgáltatást, illetve amikor az IKSZ-koordinátor a felmerülő adminisztrációs terhek miatt nem volt hajlandó új fogadószervezettel szerződést kötni.

De nálunk például nem volt ilyen, hogy egy helyen csak tíz [óra] lehet. Viszont az rosszabb volt, hogy nálunk inkább csak úgy az iskolában, tehát az iskola mondja meg, hogy hol csinálhatod. Nem lehet olyan, én próbálkoztam olyannal, hogy elmentem egy ilyen diákszervezethez, és akkor mondtam, hogy én szeretnék valamit, elmentem az igazgatóhoz és mondtam, hogy ilyet nem lehet csinálni.

(Budapest – elvégezte az IKSZ-t)

Az iskolai közösségi szolgálat megkezdése és lefolytatása

A fókuszcsoportos interjú során kitértünk arra is, hogy konkrétan hogyan zajlott az IKSZ-es szolgálatok elindítása. A tapasztalatok vegyes képet mutatnak, de alapvetően két főbb irányzat mutatkozik. Az egyik, hogy azon év elején, amikor a diákok már megkezdhetik szolgálatukat, az osztályfőnök tart tájékoztatót a saját osztálya számára. De tipikus az is, hogy a megfelelő korba ért fiatalok általános „központi” eligazítást kapnak a tanári kar releváns személyétől. A fogadószervezetek explicit felkeresése pedig alapvetően három módszer szerint történik. Az első esetben a diákok az IKSZ-koordinátortól vagy osztályfőnöktől kapnak egy listát a választható fogadószervezetokről (amelyekkel az iskola korábban szerződést kötött). A második esetben az osztályfőnök aktívan

szerepet vállal a közösségi szolgálat lebonyolítása során: maga szervez olyan programokat, rendezvényeket, ahol elszámolhatók a szükséges órák. A harmadik esetben a diákok saját maguk keresnek fogadószervezeteket. Így az iskolának szerződést kell kötnie az új szervezetekkel, ami általában nem okoz problémát. Néhány válaszadó azonban beszámolt arról, hogy iskolája nem volt hajlandó más szervezethez „engedni” a diákokat, hanem elvárta, hogy a már szerződött szervezeteknél vagy az iskola által szervezett programokon teljesítsék a szolgálatot. A három eljárás mód természetesen – a korábbiakhoz hasonlóan – nem egymást kizáró, és a gyakorlatban számtalan permutációja valósult meg.

Ehhez igazodva kíváncsiak voltunk arra is, hogy mik voltak a diákok fogadószervezet-kiválasztási szempontjai. Általánosságban elmondható, hogy a két legmarkánsabban megjelenő elv a korlátozott racionalitás, illetve a hozzáférési lehetőség volt. Vagyis a diákok egyrészt azokat a fogadószervezeteket részesítették előnyben, amelyek közel esnek a lakhelyükhöz/iskolájukhoz. Másrészt azokat, amelyekben – a többi lehetőséghez viszonyítva – valamilyen oknál fogva hamarabb, esetleg könnyebben lehet elvégezni a szolgálatot. Hasonló motivációnak tekinthető az is, hogy a diákok jellemzően azokat a fogadószervezeteket vagy – például osztályfőnök által szerveztetett – programokat részesítették előnyben, ahol nem okoztak nehézséget az adminisztrációs teendők. A fogadószervezet kiválasztásánál szintén meghatározó faktor volt a személyes kapcsolódás mértéke is. Vagyis olyan esetben, amikor valamilyen személyes kapcsolat révén elérhetővé vált egy fogadószervezet (például az egyik szülő ott dolgozott), akkor a diákok egyértelműen azt preferálták. A fogadószervezet kiválasztásánál tehát különösen markánsan jelenik meg a személyes kapcsolatok ereje is, ugyanakkor ez is legfőképpen a szolgálat könnyebb és adminisztráció szempontjából is biztonságosabb teljesíthetőségére vezethető vissza. Ezekkel szemben a fogadószervezet maga vagy az elvégzendő feladat jellege általánosságban kevésbé volt meghatározó, mindazonáltal voltak olyan diákok, akik éppen ehhez igazodva választottak. Ez abban az esetben volt jellemző,

ha az aktuálisan vagy potenciálisan elérhető szervezetek között akadt olyan, amelyek különösen jól illeszkedett a diák érdeklődési köréhez, vagy ha a tanuló – saját elhatározásból – korábban is végzett már valamilyen önkéntes tevékenységet.

Hát van ez a 72 óra kompromisszum nélkül, ott szoktam már több éve részt venni, meg szoktam az IFS [...] az ilyen cserediákokkal foglalkozó [...] ott is önkéntes vagyok, és például újíttunk már fel játszóteret, szémszedésen is voltam már többször, szóval én sok mindent csinálok.

(Budapest – jelenleg végzi az IKSZ-t)

A közösségi szolgálat gyakorlati megvalósulása kapcsán kíváncsiak voltunk arra is, hogy előfordult-e olyan – jogszabályi szinten kifejezetten tiltott – eset, hogy egy óráról el kellett mennie a diáknak az iskolából, hogy odaérjen a közösségi szolgálat helyszínére, és ha igen milyen volt az iskola hozzáállása ehhez. Elmondható, hogy minden fókuszcsoporton jelen volt egy-egy olyan alany, akiknél ez rendre felmerült, vagy be tudtak számolni olyan esetről, hogy a saját vagy valamelyik diáktársuk szolgálatteljesítésének ideje egybeesett az utolsó tanórákkal, így iskolai vagy osztályfőnöki engedéllyel távoztak. Az iskola ezeket az eseteket jellemzően kooperatíván kezelte, vagyis a tanulókat egy-egy alkalommal elengedték az órákról. A megjelentek ugyanakkor beszámoltak arról is, hogy amennyiben az iskola egy-egy délutáni, esti rendezvényének előkészületi munkálatai estek egybe az utolsó órákkal, arról az intézmény maga vonta el a diákokat és adta meg érte a ledolgozott órákat.

Az iskolai közösségi szolgálat megítélése

Szerettük volna megtudni azt is, hogy milyen volt a közösségi szolgálat perцепciója, vagyis hogy a diákok mire gondoltak, amikor először hallottak arról, hogy az érettségi feltétele lesz

az ötven óra közösségi szolgálat. Általánosságban elmondható, hogy az interjúalanyok jellemzően negatívan vagy passzívan viszonyultak a hírhez. Ezt erősíthette vagy éppen árnyalhatta az osztályközösségben vagy a tanári karban uralkodó narratíva jellege is. Vagyis, ahol az osztályközösség kollektíve – a domináns szereplők véleményét inkorporálva – negatívan viszonyult a közösségi szolgálat gondolatához, ott az egyes egyének is hasonló reprezentációkról számoltak be. Hasonló a helyzet a tanárok hozzáállásával kapcsolatban is, vagyis ott, ahol a tanárok, osztályfőnökök negatívan viszonyultak a közösségi szolgálat gondolatához, és felesleges tehernek tekintették, ott a diákok is jellemzőbben vélekedtek hasonlóan erről. Ezzel szemben, ahol az osztályközösség vagy a tanárok pozitívan viszonyultak a közösségi szolgálathoz, ott a tanulók is hasonlóan éreztek, ám a megjelentek közül csak a kisebbség számolt be az utóbbiról. A negatívumok középpontjában jellemzően az iskolai közösségi szolgálat kötelező és represszív jellege állt, tehát a tény, hogy aki nem végzi el, nem érettségizhet.

[...] szerintem sokkal jobb lenne, ha ez nem egy kötelező dolog lenne, hanem tényleg ösztönöznének minket arra, hogy mi is rájöjjünk, miért jó ez, mondjuk, hogy önkénteskedünk, mert szerintem mindenki úgy áll hozzá, hogy csak le akarja tudni.

(Miskolc – jelenleg végzi az IKSZ-t)

A diákok tehát sokkal inkább előnyben részesítenének egy olyan rendszert, ami nem „szankcionálja” őket akkor, ha nem teljesítik az ötven órát, hanem jutalmazza őket, amennyiben igen. Az egyik budapesti fókuszcsoporton felmerült a német példa is, ahol a diákok jelképes ellenszolgáltatásokat kapnak a hasonló tevékenységért cserébe.

Kéttannyelvű suliba jártam, németországi és német nyelvű területeknek a társadalmi életéről tanultunk nagyon sokat, és náluk az önkéntesség sokkal más-hogy működik, mint nálunk. Náluk is van ez az ötven óra, csak náluk valamennyi fizetést is kapsz érte, és

százszázalékosan önkéntes, tehát hogyha nem csinálod meg, akkor nincsen annak hátránya. Viszont előnye van, hogy ugye segítesz, minimális fizetést is kapsz érte, és szerintem ezerszer jobb, mint a magyar rendszer.
(Budapest – elvégezte az IKSZ-t)

Ezzel összhangban kíváncsiak voltunk arra is, hogy a diákok véleménye változott-e valamelyest a közösségi szolgálat teljesítése során vagy után. A kérdésre adott válaszok alapvetően öt narratívába sorolhatók. Az első esetben azok, akik előzetesen is negatívan vagy semlegesen viszonyultak a közösségi szolgálat-hoz, az elvégzése után is így ítélték meg. Rajtuk érezhető, hogy már a kezdetek óta a minimális erőbefektetés volt a céljuk, nem is szerették volna megérteni a program esetleges előnyeit, ebből fakadóan előre könyvelhetően negatívak maradtak az érzéseik a programot követően is. A következőbe, akik előzetesen negatívan viszonyultak hozzá, később, ha nem is pozitívan, de semlegesen viszonyultak a programhoz. Számukra a közösségi szolgálat teljesítése nem okozott különösebb örömet, de utólag rájöttek, hogy túl nagy nehézséget sem.

Semleges volt. Elmentünk ugye a rendészetre meg a városházára, ott egy órát, másfél-két órát ott ültünk, okosodtam kicsit ugye rendészet terén is, de ennyi volt igazából. Most a székpakolásnak meg nincsen pozitívuma, azt meg kell csinálni.

(Miskolc – jelenleg végzi az IKSZ-t)

A harmadik esetben azok számára, akik negatívan vagy semlegesen viszonyultak a közösségi szolgálathoz, annak teljesítése mégis pozitív élményt jelentett. A negyedikben pedig akik előzetesen pozitívan vagy semlegesen viszonyultak a közösségi szolgálathoz, a negatív tapasztalatok – például a fogadószervezetek nihilizmusa – miatt utólag csalódottan értékelték azt.

Mert úgy veszem észre, hogy tök sok embernek van negatív tapasztalata. Van egy barátom például, aki idősek otthonába ment, és azt mondta, hogy meg se

köszönték nekik a munkát, meg ilyenek. Szóval nekem inkább negatív irányba változott.

(Budapest – jelenleg végzi az IKSZ-t)

Hát nem nagyon engednek igazából az öregekhez minket, merthogy nincs egészségügyi végzettségünk, szóval az is, mikor felmentünk, az is csak azért volt, mert nem tudtak mit adni nekünk, és hát egy kicsit felengedtek. *(Miskolc – jelenleg végzi az IKSZ-t)*

Az ötödik esetben a diákok előzetesen is pozitívan álltak a közösségi szolgálathoz, végig hasonlóan vélekedtek róla.

Érdemes kiemelni, hogy a legjellemzőbb narratívának a második típus tekinthető, vagyis a diákok bár előzetesen negatívan vagy semlegesen viszonyultak a közösségi szolgálathoz, a teljesítés közben vagy utána azonban semlegesen – mint elvégzendő kötelességet – értékelik. Mindazonáltal érdemes megjegyezni, hogy szinte mindegyik típusban voltak olyanok, akik soknak tartják az ötven órát, nem tartják szerencsésnek a kötelező jellegét, és inkább jutalmazó, mint represszív rendszert részesítenének előnyben.

Az jó lenne [...], hogy [akik] megcsinálják első vagy második évben az ötven órát, azoknak egy államilag szervezett túra vagy tábor vagy ilyenek, hogy lemenjél a Balatonra, és ott tölteni. *(Budapest – elvégezte az IKSZ-t)*

Motivációk

Igyekeztünk azt is megtudni, mi jelentette a fő motivációt a közösségi szolgálat elvégzése alatt. Általánosságban elmondható, hogy a résztvevők egy része nem számolt be különösebb motivációról, pusztán az érettségit említette. Voltak viszont olyan alanyok, akik az önkéntességhez kapcsolható immateriális motivációkat – például jó érzés segíteni – említették, vagy azt,

hogy társadalmilag hasznos tevékenységet folytatnak. Amennyiben explicit módon ezt a kérdést tettük fel: Önmagában az, hogy valami jót tesznek másokért vagy a környezetért, mennyire motivált benneteket?, természetesen többen is igen választ adtak, de ez inkább tekinthető szociális konvenciónak vagy többszörösen látens motivációnak, amit elsősorban a közösségi szolgálatban átélt élmények konstituáltak (például segítség időseknek), és nem maga a közösségi szolgálat, mint manifeszt értelmezésnek.

Ennek folyományaként kíváncsiak voltunk arra is, hogy a résztvevők milyen motivációs stratégiákat tekintenének hatékonyknak. Általánosságban elmondható, hogy valamiféle jutalmazó rendszer körvonalát szeretnék kirajzolni.

Például ugye azt el tudnám képzelni, hogy teszem azt, valaki csinál harminc órát, akkor az érettségije, ha százat, akkor meg ilyen ösztöndíjrendszer lenne, hogy mit tudom én, kapna mellé valami pénzjutalmat vagy bármi ilyesmi. (Miskolc – jelenleg végzi az IKSZ-t)

Ahogy már említettük, felmerült a német példa is, ahol a hasonló tevékenységeket szimbolikus jutalmakkal (fürdőbelépő, mozijegy, kedvezmények, ajándékkupon) honorálják.

[...] hasonló dolgokat kell csinálniuk, mint nálunk, tehát ilyen közösségi helyeken segíteni, meg tehát hasonló a feladatuk, és szerintem ezerszer jobban hangzik. Meg voltam már párszor Németországban, és láttam őket ezt csinálni, de [...] de szerintem, ha most választhatnák e között és a között, én biztos, hogy a németet választanám. (Budapest – elvégezte az IKSZ-t)

Szintén meghatározó narratíva volt az, hogy a közösségi szolgálat a főiskolai, egyetemi felvételi esetén is pluszpontokat érjen, vagyis ne az érettségi feltétele legyen, hanem azokat jutalmazzák, akik valami „többletet” teljesítenek.

Felvételikor igaz, hogy ha nagyon sok pluszpontot érne, akkor igazságtalanságnak érezné sok mindenki,

*mondjuk, aki egy hatalmas nagy óraszámot teljesít,
az kapna egy valamennyi kis pluszpontot, szerintem
ez brutálisan motiválná az embereket.*

(Budapest – jelenleg végzi az IKSZ-t)

Ezzel összhangban arra is megkértük a résztvevőket, hogy csoportbontásban próbálják meg felsorolni a legjobb és legrosszabb közösségi szolgálattal kapcsolatos élményeket. A pozitívumok közt meghatározó volt az, ha a diák társaival együtt végezhetette a munkát, azt mintegy közösségi programmá, szórakozássá léptetve elő.

Legjobb élmény az, hogy az osztálytársakkal és haverokkal lehettem, például akkor is, amikor dolgoztam. Legrosszabb, hát tulajdonképpen nem is nagyon volt legrosszabb, tényleg azt csináltam, amit szerettem volna [...] persze dolgozni kell egy kicsit, nyilván fáradt is volt az ember, utána hazajöttem, akkor aludtam egy olyan 10-15 órát, úgyhogy igen. De élmény volt.

(Budapest – elvégezte az IKSZ-t)

Hát, mikor anyáékkal [óvónő, akinek az intézetében végezte a diák a szolgálatot] voltunk táborozni, akkor több korombeli diák jött, meg ismerősök. Hát akkor az jó volt, hogy igazából velük együtt táboroztunk, mi is üdültünk, úgymond, csak nyilván közben figyelni kellett a gyerekekre, meg ilyenek, de ha éppen nem volt semmi gond, meg ilyesmi, akkor mi is kikapcsolódhattunk, az tök jó volt.

(Miskolc – jelenleg végzi az IKSZ-t)

Akinek valamilyen specifikusan pozitív élménye volt, például a kutyasétáltatás vagy a gyermekekkel való játék, ezeket is kiemelte.

Legjobb, hogy láttam ugye, hogy a kutyák örülnek, amikor elvittem őket sétálni. De tényleg jólesett nekem, meg szerintem nekik is.

(Miskolc – elvégezte az IKSZ-t)

A rossz élmények között a korábban már elmondottak domináltak, mint például a „sarokba ültetés”, azaz amikor a fogadószervezet negatívan állt a programhoz, és vélhetően felsőbb utasításra kötött csak szerződést az iskolákkal. De előfordult, hogy egy-egy szervezet vagy iskola nem igazolt le ténylegesen ledolgozott órákat. Illetve említésre került néhányuk részéről az iskolai koordinátor cinikus hozzáállása is.

A fogadószervezetek attitűdje

Bár a fókuszcsoporthoz során, ahogy korábban is szót ejtettünk róla, többször felmerült a fogadószervezetek hozzáállása, explicit módon is rákérdeztünk erre. Itt rögtön fontosnak tartjuk kiemelni, hogy bár korábban elsősorban a negatív példák kaptak nagyobb hangsúlyt, konkrét rákérdezés után inkább ezzel ellentétes tendenciák a jellemzők. A diákok bevallása szerint a fogadószervezetek többsége pozitívan állt hozzájuk, nagy segítségnek tartották a munkájukat, és hálások is voltak érte. Több esetben ezt konkrétan a tudtára is adták a náluk dolgozónak. Bár a hosszabb mentorálás nem volt jellemző, a tanulókat eligazították és felkészítették a rájuk váró munkára. Amennyiben szükség volt valamilyen speciális felszerelésre, azt jellemzően a szervezetek maguk biztosították. Egész napos elfoglaltságok esetén pedig több fogadószervezetnél ebédet is kaptak a diákok. Ehhez igazodva a tanulók jellemzően elégedettek voltak a fogadószervezetek által nyújtott segítséggel és a fogadószervezetekkel általában. Továbbá, bár adminisztrációs szempontból kétséges, a tanulók pozitívként élték meg azt is, hogy azokban az esetekben, amikor a jogszabály által megengedettnél többet dolgoztak, a szervezet kooperatívan több napra szétosztva igazolta le a munkaóráikat. A negatív példákat már korábban kiemeltük, a diákok jellemzően ezeket ismételték meg, így itt nem részletezzük tovább.

Ugyanakkor szeretnénk volna azt is megtudni, hogy a fogadó-szervezetnél volt-e kijelölt IKSZ-koordinátor. A válaszok alapján elmondható, hogy a fogadószervezetek erősen differenciáltak ebben a tekintetben. Bár minden szervezetnél volt olyan, aki a szerződéseket iktatta, illetve az órákat leigazolta, csak az önkénteseket egyébként is fogadó szervezetek estén akadt, aki dedikáltan is IKSZ-koordinátori funkciókat látott el. Ehhez igazodva (a diákok szemszögéből látva) elsősorban a szerződések megkötésével és az órák jóváírásával foglalkoztak az IKSZ-koordinátorok, azonban ennél nagyobb segítségre és szerepvállalásra a tanulóknak jellemzően nem is volt szükségük.

Az IKSZ hatása és a jövőbeli tervek

Megkérdeztük a résztvevőket, hogy saját percepcióik szerint nyertek-e valamit az IKSZ-nek köszönhetően. A legjellemzőbb válasz erre – kissé cinikus felhanggal – az érettségi volt. Ezt követi – a diáktársakkal közösen végzett tevékenységek esetén – a szociális kohézió mértékének növekedése, az osztályközösség erősebbé válása. Arra a kérdésünkre pedig többen is igen választ adtak, hogy nőtt-e a kapcsolati tőkéjük a közösségi szolgálat során. Szakmai tapasztalatról azonban csak azok számoltak be, akik tudatosan szakmájukhoz igazodva választottak fogadószervezetet. A későbbi pályaválasztást jellemzően senkinél nem befolyásolta vagy módosította az iskolai közösségi szolgálat. Legfeljebb a potenciális önkénteshajlandóságot erősítette meg néhányuknál, jellemzően azoknál, akik már eleve végeztek ilyen tevékenységet (öt-hat fő). Ők kutyaotthonban dolgoznak, gyerekekkel foglalkoznak, illetve más rászorulóknak segítenek. Esetükben meghatározó motiváció a szakmai tapasztalat, főleg azok számára, akik az adott szektorban (például óvodapedagógusként) szeretnének dolgozni. Saját bevallásuk szerint a közösségi szolgálattól függetlenül kezdtek el már korábban ilyen irányú tevékenységet folytatni. Szubjektív megítélésük szerint

maga az IKSZ nem befolyásolta vagy erősítette meg őket ebben. Mindazonáltal elvétve volt egy-egy olyan interjúalany, aki korábban ugyan nem végzett önkéntes tevékenységet, de a közösségi szolgálat után önkéntesként szeretne szolgálni valamilyen más szervezetnél. Több interjúalany is gondolt arra, hogy a későbbiekben végezne valamilyen önkéntes tevékenységet, hiszen társadalmilag értékesnek és morálisan hasznosnak tartják. Ami azonban az aktuális és potenciális önkénteshajlandóságot meghatározza, az elsősorban a ráfordítható idő mértéke. Mindazonáltal rákérdezésünkre hozzátették, hogy önkénteskedési vágyuk nem az IKSZ-hez kötődően, hanem attól függetlenül, jellemzően már korábban kialakult.

A külföldön végzett önkéntes tevékenységhez kötődő kérdéseinkre pedig kiderült, hogy néhányan már hallottak ilyen lehetőségekről (többen ismerték is az Európai Önkéntes Szolgálatot), és jellemzően jó, érdekes lehetőségnek tartják. Azok is, akik a fókuszcsoport során hallottak először erről, de konkrétan megfogalmazott céljai még a jobban informáltaknak sincsenek ezzel kapcsolatban.

Az IKSZ honlapjának megítélése

Végezetül szeretnénk volna megtudni, hogy mi a véleményük a résztvevőknek az IKSZ honlapjáról. A 32 megkérdezettből senki nem ismerte és nem találkozott még a honlappal. Nem tudtak arról, hogy létezik, illetve többen elmondták, hogy nem is keresték, anélkül is találtak fogadószervezetet maguknak. Vonatkozó kérdéseinkre olyan fejlesztési javaslatokat tettek, amelyek már elérhetők a honlapon. Ezek közé tartozik például a fogadószervezetek tematikus keresése, szakmai profil vagy éppen távolság szerint.

Zárásképpen megkérdeztük a résztvevőket arról is, hogyha ők lennének a döntéshozók, megszüntetnék-e az IKSZ-t vagy sem. Érdekes módon annak ellenére, hogy a beszélgetések jel-

lemzően negatív hangnemben zajlottak, a többség megtartaná, az alapötletet jónak tekintik, de bizonyos strukturális, alapokat is érintő módosításokat mindenképpen alkalmaznának rajta. Jó kezdeményezésnek tartják, de a kötelező, represszív jelleg helyett pozitívabb, jutalmazóbb rendszert részesítenének előnyben. Volt azonban olyan vélemény is, amely – a testnevelésórákhoz hasonlóan – éppen a közösségi szolgálat kötelező jellegét emelte ki erényként. Azzal indokolta, hogy annak idején többet mozgott a testnevelésórák növekménye miatt, az IKSZ hatására pedig mindenképp ki kell próbálnia egy, az önkéntességhez hasonló tevékenységet is, amivel máskülönben biztosan nem ismerkedett volna meg.

Az önkéntesség és IKSZ szakértőivel, kutatóival készült interjúk tapasztalatai

Bevezetés

Kutatásunk eredményeinek mélyreható megértése végett, immár az első kvantitatív eredmények megérkezése és feldolgozása után, valamint az érintettekkel készült interjúk java részének lezárultával részint kutatói döntés általi, részint hólabdamódszerrel történő kiválasztás útján a hazai önkéntesség és a magyar civil-nonprofit szféra tíz szakértőjéhez fordultunk kérdéseinkkel. A kiválasztásnál szempont volt, hogy alanyaink mindegyike eltérő aspektusból szemléli a területet. Megkérdezettjeink közt szerepelnek egyetemi tanárok, a terület kutatói, szakírói, statisztikus, súlyponti önkéntesfogadó szervezetek képviselői, ernyőszervezetek vezetői, valamint állami tisztviselők is. Mindegyükük hivatása, szakterülete erősen kötődik az önkéntességhez, egyesek esetében az iskolai közösségi szolgálathoz is, mindazonáltal pozíciójuk akár egészen eltérő jellegéből adódóan is számos egyedi aspektusra hívták föl figyelmünket.

Az önkéntesség meghatározása

Ugyan munkadefinícióként már a kutatási tervben lefektettük, hogy a Nemzeti Önkéntes Stratégia meghatározását vesszük alapul a hazai önkéntesek lehatárolásához, mindazonáltal a gyakorlat azt mutatja, hogy a határvonalak mind az érintett népesség, mind a fogadószervezetek körében képlékenyek. Ebből fakadóan, bár irodalmi áttekintésünk során is számos szakirodalmi definícióval találkoztunk, szakértőinket is megkérdeztük, munkájuk alapján ők kiket tekintenek önkéntesnek. Alapvetően két diskurzus bontakozott ki. Egyfelől – függetlenül attól, hogy megszólalóink kutatóként vagy gyakorlati szakemberként tekintenek a szakmára – a válaszolók nagyobbik hányada mindenképp ragaszkodott a már bevált terminusok használatához. Még úgy is, ha egyes komplexebb esetekben bizonyos önkéntesnek címkézett aktivitások megítélése, besorolása – maguk is vallják – megkérdőjelezhetővé válik általa.

Egyrészt a tevékenység önkéntes jellegét emelték ki, vagyis feltétel, hogy a kényszernek, az elvárásnak még a látszata se merüljön föl, máskülönben nem beszélhetünk önként vállalt helyzetről.

*Mindenképpen az önkéntes voltát hangsúlyoznám.
Olyan tevékenység, szolgálat, amit önként vállalsz, és
lehet ez teljesen más dolog, mint amit csinálsz a napi
munkád során, vagy értesz hozzá.*

Másfelől lényegében az előzővel közel azonos prioritással (másnál akár első helyen is) mindenképp hangsúlyt kapott a tevékenység ellenszolgáltatás-nélkülisége is. Ez a tétel csak egy, saját definíciót hozó megszólalónk esetében nem merült fel. Más viszont hozzátette azt – az amúgy még a szakirodalomban is viszonylag ritkán használt – kitételt, hogy ha anyagi ellentételezés nem is, a költségtérítés (utazás, étkezés) vagy jelképes ajándék minden további nélkül megengedhető.

A harmadik még-még, de nem mindenképp felmerülő jellemző a megsegített célcsoport leszűkítésére vonatkozik. Azok

a szakértők, akik kifejezték, hogy ők nem tekintenek önkéntes cselekménynek bárkinek megtett szívességeket, nemcsak a családtagokat, a rokonságot, hanem egytől egyig mindannyian kizárták a közeli baráti kört is. Mivel ezt – próbakérdésünk tapasztalatai alapján – magunk is megtettük kérdőívünkben, megkérdeztük, miért zárnák ki a legközvetlenebb barátoknak megtett (motivációját tekintve) általában önként vállalt szívességeket. Itt jellemzően két válaszlehetőség merült föl. Az egyik, amit magunk is érzekeltünk adatfelvételünk tesztjén, hogy a vállalt feladatok mögött nem húzódik meg az önkéntesöntudat semmiféle mintázata, struktúrája, a szívesség felajánlása vagy a barát segítségkérésére adott pozitív reakció lényegében a napi természetes rutin része sokaknál, így semmiben sem tér el a rokonnak tett felajánlásoktól vagy segítségtől.

Az embereknél az önkéntesség általában szeparatív dolog, a mindennapi tevékenységétől el kell hogy váljon. Ez így időben és földrajzilag eltérő [cselekmény] a mindennapi munkavégzéséhez és az életviteléhez képest.

A másik narratíva viszont elválasztja egymástól az egyik cselekmény önként, külső és belső nyomás nélkül vállalt jellegét a rokonnak, közvetlen barátnak tett szívesség egyfajta (erkölcsi) kötelesség jellegétől.

Nagyon fontosnak tartom, hogy tényleg mások megsegítése legyen ennek a célja, és a másokba nem értem bele a családtagokat, barátokat. Mert elindult egy ilyen folyamat, sokszor beleértik ezt is. Ez viszont nem önkéntesség, ez erkölcsi kötelesség.

A rokoni, baráti szál kizárása lényegét tekintve közel azonos azzal a további kitételrel, amit mindössze három szakértőnk emelt csak ki: a végzett önkéntes tevékenység szükségszerűen a szélesebb értelemben vett köz megsegítését is szolgálja, még ha adott esetben mindössze egyvalaki is az érintett.

Hogyha valaki önként, ellenszolgáltatás nélkül és nem saját baráti, rokoni, családi körben végez tevékenységet, ami ráadásul, jó esetben valami közhasznú dolog is.

Pénzszerzés célja nélkül segít valaki valamilyen társadalmilag hasznos ügyben, önzetlenül, közügyet támogatva.

Magyarországon az, aki a saját szabadidejében önkéntesként, saját, szabad akaratból szűkebb családi, baráti környezetén kívül, közvetlen anyagi ellenszolgáltatás nélkül a közjó érdekében végez valamilyen tevékenységet.

Statisztikus szakértőnk azonban felhívja a figyelmet arra is, hogy míg a szakirodalmi (lényegében az előbbieken bemutatott részekből álló) definíció, annak pontos lehatároltsága miatt többnyire jól mérhető, kvantifikálható és statisztikákban kimutatható, addig ezt a jól körülhatárolható önkéntes tevékenységet le kell választani a „láthatatlan önkéntesség” különböző típusairól, amelyek a látható, mérhető típussal párhuzamosan futnak a társadalmakban. Ezek egyikét „relatív önkéntességnek” nevezi, amely lényegében a saját idő (tipikusan munkaidő) mások megsegítésére, kíségetésére fordítását jelenti, aminek egyik példája, ha egy vállalkozó ingyen ad tanácsot vagy valamilyen szakmájából adódó segítséget erre rászorulóknak számára. Ennek folyományaként pedig ideérthetünk számos további olyan ingyen, ellenszolgáltatás és viszontigények nélküli, mások kíségetésére megtett – akár *ad hoc* – szívességet, tanácsadást, konzultációt is, amelyet közel mindannyian megteszünk, akár relatíve sűrűn is, életutunk során.

Megszólalóink egy kisebb hányada viszont kérdésünkre kvázi elengedte a szakmai definícióhoz való ragaszkodást. Egy részük amellettt érvelt, hogy annyira elterjedt a kifejezés a mindennapi szóhasználatban, hogy lényegében lehetetlen egy mindenki által pontosan ugyanúgy értett, könnyen megragadható meghatáro-

zást kieszközölni, így erre maguk sem tettek kísérletet. Ketten pedig inkább az önkéntesség egyfajta deskripciója felé indultak el végül. Egyikük a tevékenység társas jellegét, a társadalmi tökekövácsolás lehetőségét, valamint az értelmes időeltöltés fontosságát emelte ki, amivel további rétegek volnának motiválhatók. Másik alanyunk pedig lényegében a tevékenység mögötti reciprocitás („adok-kapok”) lehetőségét ragadta meg válaszában.

A hazai önkéntesség helyzetének értékelése

Az interjú felvezető, definiáló kérdését követően a hazai önkéntesség helyzetének értékelésével folytattuk a beszélgetést. A némileg eltérő meghatározásokat felismerve, arra való hivatkozással az egyik jellemző megközelítésként a helyzet kvázi értékelhetetlensége jelenik meg. A vonatkozó alanyok értelmezésében a hazai önkéntesség egyfajta „szürke zóna”, amelyet nehéz mérni és pontosan átlátni amiatt, hogy az önkéntességet sokan „klasszikus viszonzossági kapcsolatként” értelmezik, és beleértik a családtagoknak, barátoknak adott segítséget is. Mindazonáltal részükről is megjelenik a véleményartikuláció. Egyfelől rámutatnak, hogy „nincs kevesebb önkéntes, mint régebben”. Egyes megszólalóink szerint viszont még szignifikáns növekedés is tapasztalható a területen, amelynek okaként egyfelől az „egyre több EU-s pályázati lehetőséget” látják. Mások a nagy önkéntesakciók, megmozdulások többszöröződésére, a toborzási technikáik finomodására mutatnak rá (például Te-Szedd!; 72 óra kompromisszum nélkül stb.) Ismét más a hazai, egyre szaporodó sportversenyek terén látja a mind nagyobb önkéntes segítőtárazist (példának a gyarapodó futóversenyeket, maratonokat hozza föl).

Később bővebben is érintjük, de már itt is megjelenő, markáns narratíva a magyarországi önkéntesség potenciális fejlesztési pontjaira, lehetőségeire történő rámutatás. Az önkéntesek körében kevésbé népszerű területek önkénteshiányát húzza alá

egyik megszólalónk, mint az egészségügy és a szociális területen elvégzendő feladatok. Ez azért fontos észrevétel, mert amikor kérdőívünkben arról kérdezzük a magyar népeiséget, milyen területen segítenének szívesen, ha önkéntesnek állnának vagy folytatnák e tevékenységüket, a szociális segítségnyújtás iránti motiváció kiemelten erősnek bizonyul. Mindazonáltal olybá tűnik, nem talál egymásra (kielégítő mértékben) a terület és az oda vágyódó potenciális önkéntesbázis.

A magyarok önszervező képessége

A hazai önkénteshelyzet értékelésekor óhatatlanul felmerül a kérdés, vajon az önkéntes tevékenységek inkább alulról szerveződők, vagy inkább a fölülről kapott (például szervezetek által adott) lehetőségekbe kapcsolódik be a hazai önkéntesállomány. Látszólag nem vagyunk könnyű helyzetben a szakértői interpretációk és a kvantitatív eredmények összevetésekor.

Az egymás interjúin elhangzottak ismerete nélkül is szinte tökéletes konszenzusban vannak a terület szakértői, akik nem tartják túl erősnek a magyar népesség önszervező képességét. Kérdőíves felmérésünk ugyanakkor arra mutat rá, hogy az önkéntesek túlnyomó többsége mégis szervezetten kívüli, informális, sok esetben önálló vagy esetleg baráti körben végzett tevékenységben vesz részt. Itt természetesen nem félreértésről, félremérésről van szó, hanem részben arról, hogy felkért szakértőink leginkább a formális, szervezeti, esetleg vállalati, valamilyen módon mérhető, követhető önkéntességgel foglalkoznak mindennapjaik vagy kutatási tevékenységük során. Természetesen ők is tökéletesen tisztában vannak az informális, viszonzossági alapokon is nyugvó kvázi önkéntesség jelenlétével. Látni kell azonban, hogy itt a rokonságnak és a közeli barátoknak tett szívességek kizárása ellenére, a „rostán” mégis fennmaradó önkéntesek tevékenysége mögött legtöbb esetben továbbra sem a klasszi-

kus, a probléma alulról szerveződő és így kibontakozó, idővel szélesebb tömegeket vonzó megoldási útjairól van szó. Ha nem kisebb-nagyobb, de a legtöbb esetben nem komolyabb társadalmi, strukturális problémáknak az egyéntől kiinduló, projektszerűen is végiggondolt és professzionálisan lemenedzselte helyi szintű megoldásairól. Természetesen ilyenek is léteznek, ahogy felmérésünk során regisztráltuk is, de ezek előfordulása nem tömeges. Ennek fényében pedig már értelmezhető megszólaló szakértőink véleménye, akik szerint még messze nem alakult ki társadalmi szinten az a széles értelemben vett „bizalom”, amely tág teret engedne az alulról érkező kezdeményezéseknek.

Általános meglátás azonban közel minden alany részéről, hogy létezik egy szűk, tevékeny, társadalmilag is beágyazott, aktív mag, akikre – főleg helyi szinten – ráépülnek kezdeményezések, az emberek szívesen követik, segítik őket a cél megvalósításában. Ehhez viszont olyan helyi karizmatikus személyek kellhetnek, akik valóban hátukra vesznek bizonyos közös problémákat, célokat. Ez ugyanakkor azzal a veszéllyel is jár, hogy ezen személyek rendszerből történő kiesése lényegében az egyes projektek halálát is okozhatja. Egy-egy megszólalónk szerint viszont ez (tehát hogy sokszor nincs, aki a kieső karizmatikus személy helyére álljon) – amellet, hogy örömdetes tény, ha léteznek ilyenén személyek és megmozdulások – tisztán rávilágít a projektmenedzsment-kultúra általános hiányára is, ami szükségszerűen relatíve kérészetűvé „kárhoztat” még egész jó kezdeményezéseket is.

Szerintem nagyon nem jó [a magyarok önszerveződő képessége]. Van egy mag, egy szűrt mag, akik nagyon tevékenyek és aktívak és csinálnak dolgokat, akár önkénteskedést is, vagy próbálnak cselekedni, de szerintem döntően nem. És azt látom, hogy nagyon nehezen mozdíthatók az emberek.

A kistelepüléseken [...] az embereknek fogalmuk sincs arról, mit lehet tenni, mit lehet bizonyos dolgokból kihozni.

[A társadalomban megfigyelhető gyenge önszerveződő készség] ellenére az emberek nyitottak, sok civil szervezet is van. Minden csoportnak kell egy vezető, de kevés van belőlük. Inkább beállnak mögé az emberek, vezetőnek kevesen jelentkeznek. Hiányoznak a készségek is, kevesen vállalják az ezzel járó macerákat.

Éppen ezért fontos narratívaként merülnek fel egyes megszólalóink részéről azok az – elmúlt évtizedben megjelent és egyre méretesebb – országos, illetve helyi hívó kezdeményezések, amelyek képesek vonzani az embereket. Alanyunk e kérdésben főleg az iskolák felelősségét firtatja (a közoktatástól a felsőoktatásig). E megjelenő és vissza-visszatérő kezdeményezések, valamint a formálisabb iskolai programok esetlegesen ki is válthatják a „karizmatikus személy” létezésének elkerülhetetlenségét is.

Nagyon fontosak a hívó események, ezekkel lehet bevonni az embereket. Utána már sokkal nyitottabbak és érzékenyebbek lesznek, és maguktól is megtalálják ezeket a dolgokat. Ebben az oktatási intézmények felelősségét is nagyon erősen látom. Szerintem képes lenne [a magyar társadalom önmagát alulról megszervezni], hogyha ezeket a történeteket bemutatná nekik [előtte jó gyakorlatokról számolt be]. Hiszek abban, hogy a jót, azt meg lehet tanulni, és erre fogékonyak vagyunk. Csak nagyon kevés tér van erre.

Egyedileg, de megjelenik a háztartások gazdasági helyzetének narratívája is. E szerint a magyarokban alapvetően megfigyelhető a vállalkozókedv, ugyanakkor a végrehajtáshoz „hiányzik a családok gazdasági háttere”, mondja alanyunk. Szerinte önkéntességgel elsősorban a felsőbb társadalmi rétegek foglalkoznak, akiknek már nincsenek napi szintű egzisztenciális problémáik. Érdekes módon azonban másnál ez a megközelítés nem manifesztálódott.

Hagyományos-modern önkéntesség

Kérdőíves adatfelvételünk rámutat, hogy a magyar önkéntesállomány összességében azonos mértékben foglal magában hagyományos indíttatású önkénteseket, akik főleg külső okokból, egyfajta altruista, közcélú, segítő attitűddel állnak a munkához, de úgymond modernebb hozzáállású aktivistákat is, akik inkább egyfajta (jó értelemben vett) öncélból vesznek részt önkéntes megmozdulásokban (önfejlesztés, társadalmi tőke kovácsolása, szakmai tapasztalatszerzés stb.) Fontos eredmény azonban, hogy a hazai önkéntesek egyáltalán nem tekinthetők homogén csoportnak ebből a szempontból. Mint a kérdőíves eredményekben látható, tisztán egyik vagy másik szempont mindössze szűk hatoduk esetében figyelhető meg, a többiek vegyes hozzáállásúak.

Szakértőink, akiket arról faggattunk, ők hogyan látják, melyik típusú önkéntesség feleltethető meg inkább a hazai önkénteseknek, vegyes képet vázoltak föl. Közel felük állt ki a modern típusú önkéntesség mind nagyobb térnyerésének narratívája mellett.

Tudásszerzés, gyakorlat, tapasztalat, készségfejlesztés, ma már ezek a kulcsszavak az önkéntességben is.

Ha csak saját felmérésünkben indulunk ki, e percepciójuknak oka lehet többek közt az is, hogy a szervezeti önkéntesek körében valóban kicsivel, de szignifikánsan magasabb a modern típusba sorolható indíttatást választók tábora. Ugyanakkor fontos látni, hogy egyáltalán nem a civil szervezeti, hanem a vállalati önkéntesek húzzák föl az ő arányukat. Mindazonáltal mindannyian igyekeznek hangsúlyozni, hogy esetükben véletlenül sem az „önzés”, a kapni akarás a fő mozgatórugó, hanem egyfelől a szakmai előrejutás, az önfejlődés lehetőségének egyik kiváló terepét választókról van itt szó. Másfelől viszont érdekes kitétel, hogy egyikük úgy jellemzi ezt az állományt, mint akik amúgy közcélért, valamelyest altruista módon vállalnak olyan jellegű feladatokat, amelyek által végül maguk is fejlődhetnek a vágyott területeken.

A köz szolgálata megjelenik, de különböző motivációkkal: altruista, karrierépítési, kapcsolati háló erősítése érdekében stb.

Inkább azért segítenek, mert ez mindenkinek jó. A másik, hogy ez a segítség számomra is legyen épülés, fejlődés.

Más egyértelmű határvonalat húz a vidéki és a városi önkéntesek közé, amennyiben az előbbiek inkább a hagyományosabb háttérű, idősebb generációhoz tartozó hölgyek társaságát jelentik. Ők magukat talán nem is önkéntesnek nevezik, hanem egyfajta „segítőnek”, aki számára természetesebb a helyi feladatok ellátása, míg utóbbiak inkább a modernebb szemléletű, karriert építő fiatalok, akik a szabadidejüket is értelmesen akarják eltölteni.

A legtöbb esetben, vagy legalábbis vidéken a templomban segítő nénikéken kívül inkább az a jellemző, hogy előrejutási lehetőségeket látni benne, kapcsolódási pontokat. Szóval van benne valami önös szempont is, de nem hívnám önzésnek. Egyszerűen csak annak a tudatosítása, hogy otthon unalmas, de el is mehetek valahova értelmes dolgot csinálni, és büszke leszek magamra, hogy már csinálom. Kevésbé az altruista szempontok érvényesülnek. [...] A hagyományos önkéntesség sajnos nagyon kiveszőben van.

Az idősebb korosztályban ez az „odamegyek és segítek” hozzáállás van, emellett van egy modern önkéntesség, amit CV-ben jelölnek meg: szakmai megközelítés – ez a fiataloknál egyre inkább előtérbe kerül –, ingyenes tapasztalatszerzés, nyelvtanulás, világlátás is szempont, motiváció...

Egy másik narratívát képviselnek azok a megszólalók, akik amellett érvelnek, hogy a kvantifikálhatóságon, a felszín egyfajta dichotóm deskripcióján túl nincs számottevő értelme éles és determinisztikus határvonalat húzni tradicionális és modern

indíttatás közé. Egyik megszólalónk arra alapozza elmondását, hogy egy önkéntes esetében napszaktól, hangulattól is függhet, miképpen válaszolna egy ilyen jellegű kérdésre. Így bár tipizálásuk irányadó lehet, nagyon ritka a nem hibrid háttérrel végzett munka. Alanyunk többnyire minden önkéntesben látja a tág értelemben vett célközösség szolgálata iránti elhivatottságot, másfelől az ember, mondhatni, nem dolgozik „ingyen”, még ha fizetséget nem is vár érte feltétlenül. Ilyen szempontból a modernnek nevezett indíttatási tényezők is szerepet játszanak mindenkiben. Jól tükrözi e diskurzust az, hogy kérdőívünkben az önkénteseknek négy lehetőségük volt megadni, miért kezdtek bele tevékenységükbe. Az első két esetben a hagyományos tényezők domináltak, a második kettőben azonban már egyértelműen a modern típusú motívumok kerültek fölénybe.

Nehezen elválasztható, szinte értelmezhetetlen, hogy akkor ez vagy az. Ez nagyon összetett dolog, állandóan mozog és változik. Egyénileg értelmezhető valami. De erősödik a tudatosság. [...] Vegytiszta altruizmus nem létezik.

Az önkéntesállomány változásának percepciói

A hazai önkéntesállományról, konkrétan az elmúlt 5-10 éves időszakról alkotott szakértői diskurzusok vegyesek, mind a három (csökkenő, stagnáló, növekvő állományt észlelő) narratíva megjelenik. Megszólalóink között legerősebb a (lassú, de megfigyelhető) növekedés mellett érvelők táborá. Ők elsősorban a mind nagyobb önkéntestudatossággal, az ezt indukáló önkéntesakciók számának és minőségének növekedésével, valamint az egyre több területen végezhető tevékenységekkel magyarázzák a tendenciát.

Gyors változások nincsenek a területen. [...] Minél több jól szervezett dolog van, annál nagyobb az esély arra, hogy az emberek majd visszajönnék. [...] A szervezetlenség vissza tudja vetni az önkénteskedési hajlandóságot.

[...] Az egyik legfontosabb igény, hogy értelme és hatása legyen az önkéntesek munkájának. Sok szakmai tevékenységre használhatók az önkéntesek, ezt egyre több kulturális intézmény is felismeri.

Az önkéntesállomány „mentális minőségének” javulása mellett is érvelt néhány megszólalónk, különösen széles önkéntesbázissal dolgozó szervezeti képviselő alanyunk, aki úgy nyilatkozott, hogy míg fél évtizede több jelentkezőt küldtek el, vagy eleve nem engedték, hogy megkezdje náluk a tevékenységet, aminek hátterében főleg „a jelentkezők többségénél mentális, pszichés gondok” álltak, addig ez a tendencia mostanában láthatóan visszaszorulóban van – legalábbis abban a munkakörnyezetben, amelyben tevékenykedik (egészségügyi és szociális ellátás). Vele együtt viszont másik alanyunk is érvel a „humán állomány mentalitásának”, „felkészültségének, képzettségének, szakértelmének” javulása mellett, mindazonáltal stagnálást lát a szervezeti önkéntesmenedzsment professzionalizmus terén.

A stagnálás mellett ketten tették le a voksukat, ők korábban olvasott statisztikai tendenciákra hivatkoztak, kevésbé személyes élményeikre. Egyikük nem nevezi meg a forrását, másikuk a KSH nonprofit statisztikájára mutat rá, amelyből „az látszik, hogy hol több, hol kevesebb. Évente elég nagy mozgások tapasztalhatók ebben.”

A csökkenő, negatív tendencia csak látens módon jelenik meg egy megszólalónk narrációjában. Meglátása szerint régebben több olyan „társadalmi ügy” volt, ami mellett szívesen kiálltak az emberek, és mindezt egy társadalmi, családi minta is kiegészítette, amely viszont ma már csak ritkábban regisztrálható.

Régen egy társadalmi ügy volt, ami vitte az önkénteseket. Volt társadalmi minta, hogy azért vagyok önkéntes, mert a szüleim is önkéntesek. Nagyon erős volt az önkormányzati és kormányzati hiányokra vonatkozó reflektálás. Ugyanakkor az ismeretség meg a szociabilitás, vagyis a társas kapcsolatok keresése ugye, az egy egyéni minta. [...]

Az önkéntesség vélt társadalmi megítélése

Megkérdeztük szakértő alanyainkat arról is, hogyan látják pozíciójukból fakadóan az önkéntesség társadalmi megítélését. Ismételten vegyes kép bontakozott ki, és a semleges vagy a választ elutasító álláspont mellett megjelentek a ború- és derűlátó elképzelések. Többen elhárították a válaszadást azzal az indokkal, hogy nem látnak rá össztársadalmi szinten az önkéntességgel kapcsolatos szociális percepciókra.

A semleges-pozitív skálán mozgó narratívák viszont arra utalnak, hogy alapvetően megfigyelhető egy tudatosabb hozzáállás az önkéntességhez, egyre több kommunikációs csatornán keresztül és mind szélesebb spektrumon érzékelik a téma megjelenését megszólalóink.

Több kommunikáció van arról, hogy az önkéntességnek pozitív üzenete van. Elindult egy olyan gondolkodás, hogy többet látnak benne, mint ingyenmunkát. Sokan nem értik még, hogy miért csinálsz ilyet, miért jó neked, de azért szerintem már pozitívabb a kép.

Idevonatkozatható az a megállapítás is, amely szerint az önkéntességet nagyban elősegíti, hogy immár nem egyirányú kommunikációs csatornákat használunk, hanem egyfajta önkéntességre (legfőképpen adományozásra) könnyedén használhatók információtechnológiai eszközeink, aminek lassú, de egyértelmű terjedését prognosztizálja.

Ezt támasztja alá az a vélemény is, hogy immár viszonylag könnyedén, megterhelő ráfordítás nélkül is képessé válhat egy-egy szerveződés a média eszköztárának használatára, önmaga promotálására (például könnyen megosztható „vírusként terjedő videók” segítségével), aminek szintén köszönhető egy lassú, de élénkülő társadalmi elismertség.

Egyesek örömdetesnek tartják, hogy vidéken is egyre inkább megjelenik a tudatosabb önkénteskedés, nem pusztán az erkölcsi kötelesség alapján történő kölcsönös segítségnyújtás.

Utóbbi gondolat forrása ezt elsősorban a vidéki középiskolás fiatalok körében véli fölfedezni.

A semleges-negatív skálán mozgó válaszadók viszont egyfelől a szocializációs hatást okolják, amiért az önkéntesség máig nem olyan szerves része a kultúrának, mint más, főleg nyugati területeken. Egyik alanyunk az idősebb generációkra mutat, akik körében még a „kommunista szombat” emléke él az önkéntesség kapcsán, így az őket követő generációk nem kaptak egészséges mintát az önkéntesség terén. Vagy – utal rá másik válaszadónk – rengetegen élnek Magyarországon, akik egyáltalán nem láttak mintát szüleiktől, így még generációs távlatokban látja az önkéntesség nagyarányú fölívelését, mindazonáltal kifejti, hogy az „IKSZ segíthet ebben”.

További megjelenő semleges-negatív diskurzus még a politika esetleges megjelenése az önkéntesség terén. Itt nem feltétlenül a politika esetlegesen negatív, direkt hatására utal válaszadónk, sokkal inkább arra, hogy a társadalom pártpolitikai érzékenysége okán, ha bármely politikai oldal felvállal egy projektet, célt, akciót, az eltérő pártpreferenciával rendelkezők várhatóan negatív színben fogják látni azt, függetlenül attól, hogy volt-e valódi politikai célja az akciónak. Így a szakértő a napi szintű politika távolabb tartása mellett érvelt válaszában.

Végül mindössze egy alanyunk beszélt a kérdésben társadalmi megosztottságról, utalva rá, hogy legfőképpen a helyi ügyeket kell szem előtt tartani, azokon keresztül hatni és elérni a társadalom tagjait.

Pozitívumok, jó gyakorlatok

Alanyainkat megkértük, emeljenek ki pozitív, jó gyakorlatokat is, amelyekkel találkoztak kutatói vagy szervezői munkájuk során. Itt leginkább egymástól elkülönülő, a válaszadó személyes preferenciáit is tartalmazó gyakorlatcsokrot szedtünk össze válaszadóinktól.

Egyfelől pozitív példaként emeli ki egy alanyunk egy győri felsőoktatási intézmény „önkéntes segítő” kurzusát, amelyet ugyan kreditért cserébe vehetnek föl a hallgatók, ám ezen keresztül ténylegesen önkéntes feladatokat kell végrehajtaniuk, így módon megtapasztalva a szereppel járó előnyöket, illetve értelemszerűen a nehézségeket is. A tapasztalat azt mutatja, hogy a kurzusnak erős szemléletformáló ereje van a hallgatókra, a fiatalok a saját bőrükön tapasztalják meg az önkéntes szerepben rejlő lehetőségeket, aminek hatására többen is folytatták megkezdett munkájukat.

Más önmagában örömdetesnek tartja, hogy egyes kórházak fejlesztési terveinek része a mind nagyobb önkéntesbázis bevonása. Igaz, a hivatkozott például szolgáló kórház éppen küzd azzal, hogy a vártnál kevesebb önkéntest tud rekrutálni, ugyanakkor magának az elvnek a megjelenését, illetve hogy önkénteskoordinátori pozíciót is meghirdettek, örömdetesnek tartja alanyunk.

Vidéki csoportokkal foglalkozó megszólalónk rámutat, hogy egy évtizede jóval kevesebb lehetőséggel találkozott Budapesten vagy a nagyobb városokon kívül, míg napjainkra már a kisebb településeken is eséllyel megtalálja számításait az, aki így módon segítene tágabban értelmezett környezetén. Kiemelte, ennek részben oka az elérhető EU-s pályázati pénzekből megvalósuló, önkéntestoborzást is vállaló projektek, ugyanakkor feltörőben lévőnek látja a középiskolai önkéntességet is, ami- ben komolyabb jövőt is lát.

Egy másik megközelítés az önkéntesség kultúrájának felül- ről is érkező támogatását emeli ki. Egyfelől rámutat a vonat- kozó önkéntes szervezeteket tömörítő ernyőszervezetek mind nagyobb pozitív befolyású szerepére, másfelől konkrét pozití- vumként említi a mind komolyabb presztízssű önkéntesdíjak létrehozását, azok rendszeres, egyre komolyabb sajtónyilvános- ságnak örvendő átadását is.

Az iskolai közösségi szolgálat területével foglalkozó szakértő alanyunk úgy látja, az önkéntesség immár olyan szektorokban is felütötte a fejét, ahol eddig atipikusnak számított a jelenléte,

esetleges és nehéz volt a toborzás. E téren lassú, de egyértelmű fejlődést érzékel. További jó gyakorlatként az ifjúságneveléssel foglalkozó (főleg keresztény értékrenden nyugvó) vallási szerveződések, közösségek, mozgalmak munkáját emeli ki, amely máig rendületlenül sok fiatalat képes megszólítani.

Sok fiatalra tud hatni, minőségi módon, életformát és mentalitást egy életre befolyásolva az élménypedagógia eszközeivel.

Állami részről megszólaltatott alanyunk ugyanezt a szemléletformálást emeli ki, de inkább a környezetvédelmi akciókon és az egészségügyi vagy szociális intézményekben zajló tevékenységeken keresztül, amelyhez alkalmasnak látja az iskolai közösségi szolgálatot is, amennyiben a diákoknak valóban sikerül olyan helyre kerülniük, ahol teljes egészében megélhetik a feladataikkal járó felelősséget.

Fejlesztendő területek, szakmai kihívások

Arra vonatkozóan, hogy milyen területeken látnak beavatkozási potenciált szakértőink, a két legjellemzőbb narratíva a mind nagyobb szervezettség igényére, illetve a mind több könnyedén elérhető, pontos információ szükségességére mutat rá.

A szervezettség hogyanja és mikéntje értelemszerűen részleteiben jelentősen el-eltér alanyaink körében. Erősen megjelenik a szervezeti önkénteskoordinátorok képzettségének, valamint a szervezetvezetők, döntéshozók menedzsmenti képzettségének az igénye. Mindezek esetleges hiánya (amellett, hogy alanyaink pozitív példát is tudtak említeni, elsősorban nagyobb szervezeteknél) egyrészt hátráltatja a szervezeteket a céljaik felé történő komolyabb előrelépésben, másrészt az önálló, főleg anyagi értelemben vett két lábra állás elérésében.

A szervezettség egy másik megközelítése a területileg differenciált közösségfejlesztés kritikusan fontos elterjedésének

igényeként jelenik meg. Alanyunk szerint „az önkénteskoordinátornak együtt kellene dolgoznia egy közösségfejlesztővel”. Emellett az azonos tevékenységet folytató szervezeteknek segíteniük kellene egymást, konzultálniuk kellene a hatékonyság érdekében. Alanyunk ténylegesen egy önkéntes kamara létrehozását javasolja, ami módszertani és etikai segítséget nyújthatna a szervezetek számára.

Az információhiány narratívája kétfelé bontható. Egyik oldalon a társadalom tagjai mind komolyabb és mind egységesebb elérésének fontosságát emeli ki egyik alanyunk, utalván arra, hogy bár látja, „vannak ilyen önkéntescentrumok meg honlapok, de csomó ember nem talál egymásra mégsem.” Ennek érdekében többet áldozna információs kampányokra, a mintateremtés fontosságának hangsúlyozására, a fiatalok szemléletformálásra és a pozitív történetek bemutatására.

A probléma másik oldala a szervezeteknek szóló, eltérő utakon, olykor csak informálisan elérhető információk problematikája. Alanyunk kiemeli, hogy még több, a szervezetek munkáját segítő információra volna szükség a szektor hatékonyabb működéséhez.

Az egyénileg megjelent fejlesztési javaslatok szerteágazók. Részben szektoriális problémát okozhat az uniós pályázatok pár éven belül várható elapadása, ami sok olyan szervezet életét nehezíti vagy szünteti meg, amelyek ez idő alatt nem tudtak megerősödni.

További problémaként éli meg egyik alanyunk, hogy bizonyos területek centralizálása az önkéntesség és a civil szféra világában lassan fontos kapcsolatokat bontott le a helyi szervezetek és a helyi önkormányzat között.

Fejlesztési javaslatként pedig több alanyunk is kiemelte a díjazás és elismerés további növelését, egyben elismeréssel szölköztek a már elérhető díjakról. Hozzáteesszük, egy alanyunk éppen ezzel ellentétesen gondolkodik, bár nem a díjak haszontalan mivoltát emelte ki elsősorban, hanem az energiák másfelé, egy területileg differenciált segítő hálózat kialakítása felé terelését tartaná kiemelten fontosnak.

Nemzetközi helyzet

A nemzetközi önkéntesség helyzetéről csak elvétve vállalták a véleményformálást alanyaink. Bár kevesen válaszoltak a kérdésre, általános észrevétel részükről az angolszász voluntarizmus példaértékűsége, az ottani gyakorlatok átvételének fontossága, ám részletekbe nemigen bocsátkoztak. Ugyanakkor volt, aki kiemelte, hogy a hazai önkéntességet is ebbe az irányba látja elmozdulni.

Az angolszász civil társadalom példaértékű, átörökítik a családok az önkéntességet. [...] A tendenciák nagyon hasonlóak. Az újfajta önkéntesség került előtérbe.

Más pedig kiemelte, hogy nem feltétlenül kell már jó gyakorlatokért nyugatra tekinteni, hisz konkrét eseteket lát, amikor hazánkba érkeznek gyakorlati példákért, mintákért külföldről. A (nyugati) siker kulcsának alanyunk a jó szakmai keret biztosítását, valamint a megfelelő önkéntesstratégia megalkotását látja. (Hozzátesszük, megszólalónk maga is részt vett a jelenleg hatályos hazai stratégia megalkotásában.)

Vállalati önkéntesség

Érdekesség, hogy bár kvantitatív felmérésünk eredményei szerint csökkent a népesség körében azok aránya, akik úgy reagáltak, munkahelyükön lehetőség van önkéntes tevékenységben részt venni, szakértő megszólalóink többsége (egyvalaki nem nyilvánított különösebben véleményt) az utóbbi évek sikertörténetének tartja Magyarországon a vállalati önkéntesség előretörését.

Ez egy nagyon pozitív és nagyon sikeres része az önkéntességnek Magyarországon.

Ez is aktívabbá vált az utóbbi időben, egyre több cég figyel erre a dologra.

Többeknél jellemző narratíva, hogy immár e téren is egy-fajta szerencsés verseny kezdődött meg a piaci szereplők között. Ma már nem tehetik meg a komoly társadalmi beágyazottságra vágyó cégek, hogy nem vállalnak föl társadalmi problémákat, vagy nem vesznek részt a vállalati önkéntességben.

Egy bizonyos szinttől már el is lehet várni egy cégtől a társadalmi felelősségvállalást. A társadalom és a politikai szereplők is elvárják, hogy valamit adjon vissza a cég.

Egy másik diskurzus pedig a társadalmi felelősségvállalás által hozott brandérték-növekedésre mutat rá mint a vállalati önkéntesség növekedésének egyik legfőbb okára. Az ezt hangoztatók arra utalnak, hogy a cégek fölismerték a tevékenységben rejlő „win-win” helyzet lehetőségét, így visszakozás nélkül élnek az opcióval, mikor a szervezetvezetés rádöbben a felelősségvállalás nyújtotta előnyökre.

A nagy cégek mérik azt az önkénteskedés során, hogy a segítségnyújtás mennyit tesz hozzá a brandjük megítéléséhez. [...] A sajtómegjelenés is fontos számukra.

[...] ennek van kőkeményen PR-értéke is.

Többen kiemelik azt is, hogy nem pusztán a cégek hírnevének és marketingjének tesz jót a szervezetenkénti organizált önkéntesség, hanem a dolgozók csoportjait is összehozza egy alternatív környezetben, ahol más szemmel tekintenek egymásra, és a csapatszellemet új oldalról is támogatja a közös tevékenység.

Felismerték, hogy mindenkinek jó az önkénteskedés, mert értéket teremtenek a vállalatban belül. [...] „Egy jó ügyért vagyunk együtt, mi egy csapat vagyunk. Ezzel ki lehet tűnni a cégek közül. Lekörözzük a versenytársakat. Mi egy emberi cég vagyunk, ez nem csak egy taposómalom.”

A jó gyakorlatok között az alanyok kiemelték egyfelől a MOL Tehetségtámogató Programját; az EON Energiakaland elnevezésű projektjét; az Audi Önkéntesnapját, amikor a dolgozók kapnak lehetőséget, hogy végrehajtsák önkéntesprojektjeiket; a Marriott Hotel civil szervezetekkel való együttműködését és azok anyagi és természetbeni támogatását.

Összességében elmondható, hogy alanyaink szerint a vállalati önkéntesség hazánkban is egyre inkább beépül a céges kultúrába, egyre több cégnél ismerik fel az önkénteskedésben és/vagy adományozásban rejlő lehetőségeket, így többen komoly reményeket fűznek hozzá.

Iskolai közösségi szolgálat

Szakértő alanyaink többsége egyszerre ítélte meg pozitívan az iskolai közösségi szolgálatot, de tett strukturális átalakításra utaló javaslatot is a programmal kapcsolatban.

A pozitív reakciót adók általánosságban üdvözik azt, hogy egy szemléletformáló program keretében szinte minden fiatalnak lehetősége nyílik belekóstolni olyan tevékenységekbe, amelyeket az önkéntesség keretében is végezni lehet. Pozitívum továbbá, hogy ily módon mind a tanulók, mind rajtuk keresztül a társadalom szélesebb rétegei körébe eljuthat az önkéntesség gondolata, a hozzá kapcsolható értékek. További érv a program mellett a fiatalok potenciális érzékenyítésének lehetősége, hiszen jó szervezethez hasonlóan a diákok eljuthatnak olyan rétegekhez is, találkozhatnak olyan élethelyzetekkel, amelyekkel máskülönben vélhetően nem.

Nagyon jó kezdeményezésnek tartom, mert terjeszti az ígét. Ez pedig fontos. A lehetőséget látom benne, mert mindenki tudni fogja, aki öt éve érettségizett, hogy mi az az önkéntesség. Eddig, úgy gondolom, nem tudták az emberek. Hogyha ez még húsz évig így marad, lesz egy társadalmunk, ahol mindenki pontosan tudja, mi ez.

Én pozitív dolognak élem meg pontosan azért, mert a gyerekekben ezt a fajta érzékenyítést ezzel a szolgálattal meg lehet tenni. A gondolkodásukban azt a fajta átalakítást, hogy nemcsak én vagyok a világban, és nemcsak pénzért lehet tenni valamit, hanem más motivációm is lehet abban, hogy bármi egyebet meg tudjak tenni.

Mindazonáltal egymástól függetlenül többen is kifejtik, meglátásuk szerint a program több előkészítést, szakértői együtt gondolkodást, esetlegesen egy utólag kiértékelhető tesztidőszakot is igényelt volna, amelynek tapasztalataira építve már egy társadalmilag és az érintett rétegben is elfogadottabb rendszer alakulhatott volna ki. Most többen egy kifejezetten nagy adminisztratív teherrel járó, a szabályok kényszerű megkerülését indukáló programot látnak benne. Alanyaink a következő területeket tekintik felülvizsgálandónak: többen a „kötelezőség kontra önkéntesség” átgondolását tartják sürgetőnek, szerintük korábban is voltak az iskolákban hasonló, ámde valóban önkéntesen vállalható projektek, amelyeken sokan részt vettek. Emellett az alternatív motivációs tényezők végiggondolására is javaslatot tettek, hogy ne szankcióval (az érettségire jutás tiltásával), hanem jutalmazással próbáljuk motiváltabbá tenni a diákokat és a tanárokat is. Talán ennél is hangsúlyosabb véleményként jelenik meg a minőségbiztosítás kérdése, elkerülendő azt a demotiváló helyzetet, hogy a diákok – kisebb településeken sokszor „jobb híján” – olyan „látszاتفeladatokban” vegyenek részt, amelyeknek maguk sem látják értelmét. Többen is kiemelték az adminisztratív terhek levételének fontosságát a tanárok válláról, itt egyesek a tevékenység juttatásnélküliségére is rámutattak, mint kezelendő problémára. Ebben a kérdésben is hangsúlyosan megjelenik kezelendő problémaként az egy adott napon ledolgozható órák számának limitálása, amelyet többen nem tekintenek életszerűnek, viszont könnyedén megkerülhető szabály, amelyet pedagógiaiilag is kezelendőnek tartanak. El-

vétve, de volt, aki már személyesen tapasztalt visszaéléseket is a törvénnyel szemben: egyes szervezetek pénzért állítanak ki teljesítési igazolásokat a diákok számára. Operatív javaslatként pedig felmerült, hogy könnyebbséget jelentene mind a küldő, mind a fogadó oldalnak, ha a tankerülettel kötne szerződést a fogadószervezet, így nem kellene minden iskolának ezt külön megtennie.

A fejlesztési javaslatok mellett jó gyakorlatokkal is szembesültek megszólított válaszadóink. Közel mindegyikük kifejti, hogy amennyiben motivált az iskolai koordinátor, és jól szervezi meg a programot, amiben az iskola is támogatja őt, úgy többnyire nagyon pozitív eredményekkel találkozhatnak.

Ugyanakkor azt is látjuk, hogy ha egy iskolának nagyon profin meg van fogalmazva a küldetéstudata, hogy mit akarnak csinálni, és miért jó ez az iskolának, ott nagyon más történetek jönnek le.

Számos civil szervezettel foglalkozó szakértőnk kifejti, hogy már sok szerveződés alakított ki jó és eredményes kapcsolatokat iskolákkal, diákokkal, amelynek remek, mindkét oldal számára gyümölcsöző eredményei vannak, ezt tehát „már hiba volna elvenni”.

A konkrét jó gyakorlatok között főleg olyan projektek szerepelnek, amelyekben az érettségire készülő fiatalok leszakadó társadalmi rétegek felzárkóztatásával foglalkozó szervezeteknek segíthettek be, akár kétkezi munkával, akár fiatalabbak korrepetálásával. De a követendő példák között szerepel még egy képzőművészeti középiskola diákjainak a városi fesztivál kreatív csapatába történő integrálása. Továbbá egy múzeumi tárlat diákok ötleteinek bevonásával történő kialakítása. Vagy éppen egy fodrászati szakiskola tanulóinak rendszeres látogatása az idősek otthonába, ahol a szolgálat keretében a lakóknak segítettek. Érdekes példa még a diákok bevonása egy hospice-ház szolgálatába, amely érzelmileg ugyan erősen megterhelő lehet, megszólalónk ugyanakkor egyöntetű sikerként könyvelte el a programot.

Nemzeti Önkéntes Stratégia

Interjúinkban röviden kitértünk a 2020-ig tartó Nemzeti Önkéntes Stratégia véleményezésére is. Alanyaink többsége alapvetően ismeri a dokumentumot, többen csak olvasták, hárman a megírásában is részt vállaltak annak idején. A stratégiával kapcsolatban főleg az újragondolandó tételekre tértünk ki, illetve megkértük alanyainkat, fejtsék ki, mit látnának szívesen a 2020-tól érvényes új stratégiában. Kritikát csak hárman fogalmaztak meg, ők úgy érzik, a stratégiát „nehéz aprópénzre váltani”, ezzel a részletesebb cselekvési terv, az önkéntestoborzásra is kitérő módszertani útmutató kidolgozásának fontosságára is utaltak.

Jóval több hozzászólás érkezett az új stratégiára vonatkozóan. Egyik megszólalónk szerint arra kellene választ találni, „hogyan tudna az állam legadekvátábban segíteni azoknak a szervezeteknek, amelyek tényleg szeretnének jól működő önkéntesprogramokat fenntartani.” Ehhez olyan támogatási rendszerek kialakítását javasolja, amelyek közelebb viszik a támogató struktúrákat a szervezetekhez. Konkrétan egy állami alap létrehozását javasolja, amelyet önkormányzatok hívhatnának le és oszthatnának ki a helyi önkéntesszervezetek között. Ehhez egy „önkéntes TAO” bevezetését javasolja, utalván az olasz példára, ahol a banki profitok bizonyos hányadát önkéntesközpontoknak adják.

Másik hozzászólónk az önkéntesség megyei szintű szervezésének fontosságára utal, rámutatva, hogy területileg teljesen differenciált az önkéntesség. Meglátása szerint új alapokra kellene helyezni a közösségsszervezést, a szektor mind szélesebb körű bevonásával. Egy hálózat létrehozását sürgeti, amelyben szakember-szolgáltatást működtetne a koordináció elősegítése érdekében. Az egyre differenciáltabb önkénteshelyzet okán differenciált stratégia létrehozását is javasolja, amely egyrészt kitér a klasszikus, rendszeres önkénteseket foglalkoztató, stabil szervezetekre is, de útmutatást is ad azoknak, akik akcionalista önkéntességet kívánnak folytatni valamely programjuk megvalósulásához.

További alanyunk az információközvetítésre, az önkénteskampányokra és az önkéntesség presztízsének növelésére fektetne hangsúlyt az új stratégiában, amelyben a korábbinál nagyobb fókuszot szánna az idősebb generáció bevonásának is. Idevonatkoztatható másik alanyunk érdekes és egyedi meglátása, aki viszont a családok bevonását sürgeti, a családok közös fellépését ösztönözné a következő időszakban.

Rövid, nem kifejtett javaslatként felmerültek még a következő pontok:

- az iskolai közösségi szolgálat jó működésének módszertana;
- a külföldi önkénteskedés támogatása;
- a források szektorhoz rendelésének bemutatása;
- a mind szélesebb spektrumú önkéntesség promotálása (például sport- vagy szakmai önkéntesség);
- a cégek profiljába vágó önkéntesség hangsúlyozása;
- a középiskolásoknak vagy érdeklődőknek a felsőoktatás világába (például kutatásokba) történő bevonódását segítő önkéntesség támogatása;
- további ösztönzők, motiváló tényezők felkutatása, a hasznosság hangsúlyozása;
- profitábilis képzések bevezetése;
- az önkéntesség és adományozás helyzetének, kapcsolódásának és különválásának pontos tisztázása;
- a stratégia célindikátorainak pontos meghatározása.

Végül egy alanyunk megjegyzése, hogy nem szükséges új célokat bevezetni, hanem a „köre követ elv alapján” kell a már megkezdett stratégiát folytatni.

A hazai civil szféra helyzete

Kvantitatív eredményeink azt mutatják, hogy a munkadefiníción alapján önkéntesnek számítók többsége informális úton végzi tevékenységét, sőt önkéntesek körében felvett fókusz-

csoportjaink alanyainak többsége is önállóan vagy félformális úton működik. Mégis látni kell, hogy maga a tematika erősen korrelál a civil-nonprofit szektor helyzetével, különösen szakértő megszólalóink esetében, akik nagyrészt (igaz, nem kizárólag) a szervezetekhez köthető önkéntességgel foglalkoznak munkájuk során. A hazai önkéntességről folytatott szakértői diskurzusokban tehát lényegében minden beszélgetés közben föl-fölmerült a civil szervezetek jelenkori helyzete is, így ezeket röviden, összefoglalóan tárgyaljuk.

Alapvetően három diskurzust regisztráltunk. Egyrészt megjelenik a jelenben tapasztaltak történelmi kontextusban történő szemlélése. Másrészt, az előbbivel erős átfedésben, a jelen helyzet objektív, még interjú közben is kvázi lehivatkozott tényadatokra támaszkodó jellemzése. Harmadrészt viszont több megszólalónk részéről a civilek és társadalmi-politikai környezetük jelenének szubjektív, olykor érzelmileg is terhelt értelmezése szintén megjelenő narratíva.

Az első két csoportba tartozó alanyok – összegezve – bemutatják a civil-nonprofit szektor rendszerváltást követő térnyerését, ahogy a törvény által újra adott lehetőség következtében a civil szerveződések „gombamódra” kezdtek elterjedni hazánkban. Ketten is kiemelték azonban, hogy sok esetben a vonatkozó szervezeti menedzsmentkultúra teljes hiánya is megfigyelhető volt körükben. Ennek máig gyűrűző hatása, hogy még mindig léteznek olyan szervezetek, amelyek működése és fennállása annyira spontánnak, strukturálatlannak hat a szakértők szemében, hogy azt egyikük „csodával határosnak” is titulálja. Ugyanakkor a szervezetalapítás lehetőségével valóban számos, a különböző közügyekért kiálló szerveződés élt kezdetben. A terepen viszont idővel negatív szereplőként jelent meg (egyik alanyunk szóhasználatával) az ún. „civil maffia” is, amely kihasználta a civileket övező (egykori) komoly társadalmi bizalmat. Mivel azonban „házalással, kéregetéssel gyűjtött pénzüket nem az adott célra fordították”, ezek az álszervezetek végül megrengették a szektorba vetett közbizalmat, és a napvilágra került botrányok a tisztességes adományszerzés lehe-

tőségét is nagyban megnehezítették. Ezt követően a 2010-es évektől kezdődően (egyik alanyunk értelmezésében konkrétan a civil törvény 2011-es hatálybalépéséhez köthetően) „letisztulási folyamat” vette kezdetét, ami többek szerint is minőségváltást hozott a civil szektorban. Számos olyan fölglyülemllett problémát is tisztázott, ami jogtechnikailag is aggályosnak volt mondható. Többek közt említette alanyunk a „közhasznúság” kiüresedését, ami „olyan állandóan megszerezhető státusszá vált, mint az érettségi. Mindenki megszerzi, mert kell, de nem igazán számít.” Ugyanakkor üdvözlendőnek tartották többen is, hogy az utóbbi években elkezdtek kiszűrni a nem működő civil szervezeteket, ami a letisztulási folyamatnak éppúgy máig tartó és ható része.

A másik narratívát képviselő alanyaink viszont szinte kizárólag a jelenre korlátozták meglátásaikat. Tapasztalataik szerint az utóbbi idők egyes botrányai, többek között egyes szervezetek médiumokban is megjelenő, negatív imázsa és a velük kapcsolatos hírek okán „a civil egy szitokszó lett”. Ez számos olyan szerveződésre is hátrányos, amelyek egyébként nem érintettek a felmerülő társadalmi-politikai kérdésekben, adott esetben társadalmilag is elismert munkát végeznek. Nonprofit formájuk okán mégis hátrányokat, bizalmatlanságot szenvednek el, mind a társadalom egy jelentős szegmense, mind a politikai szegmens részéről. Az így érvelő szakértők amellet foglaltak állást, hogy ebből fakadóan szükség volna az „ellenpólus”, az elismerésre méltó „segítő, rendes szervezetek” hasonló súlyú bemutatására, kiemelésére is, ám erre nem látnak megjelenő akaratot. További alanyaink viszont éppen egyes szervezetek előnyösebb helyzetbe kerülését szemlélik negatívan, ami így hátrányba hozza a többi, társadalompolitikailag kevésbé beágyazott szervezetet.

A civil szervezetek nem egyfélék, ezért úgy látom, nem kellene részekre szabdalnunk semmilyen szempontból, vagy kiemelni, másféleképpen kezelni, mert minden civil szervezetnek megvan a létjogosultsága és a maga területe, ami valamilyen szükségletből jön létre.

A társadalmi-politikai érintettségén túl egyedileg említett problémaként jelenik meg egyik, vidéki tapasztalataira építő megszólalónk részéről, hogy Budapesten kívül, önkormányzati szinten még több helyen érzékeli, hogy nem látják meg a helyi civil szervezetekben a szakmaiságot, abból fakadóan pedig a potenciális partner lehetőségét. Így az egyébként jó, hiánypótló, közhasznú, szakmailag is alátámasztott szerveződések nem tudnak gyökeret verni.

Budapesten egész más szerepet töltenek be a civilek. Vidéken nem látják benne a szakmaiságot, ami egyébként meg ott van. A vidéki politikában másképpen dőlnek el a dolgok.

Ezt némileg ellensúlyozandó azonban nonprofit statisztikával is foglalkozó megszólalónk éppen arra mutat rá, hogy a vidéki önkormányzatok „rájöttek, hogy a civil szervezetek nemcsak visznek, de adnak is, az 1%-os helyi felajánlásokat lokálisan költik el”.

Végül pedig ketten emelték ki, hogy meglátásuk szerint a civil társadalom a kelleténél alacsonyabb mértékben ad hangot szakmai véleményének, a lehetőségekhez mérten a kelleténél kisebb volumennel foglal állást szakmai és társadalmi kérdésekben. Egyik megszólalónk az erős állami szerepvállalásra hivatkozik, amely mellett nehéznek látja a hatékony szóhoz jutás lehetőségét. Azon kapcsolathálózati szabályszerűség mellett érvel továbbá, hogy erre a véleményartikulációra már csak önmaguk érdekében is szükségük volna a civileknek, mivel a társadalmilag jobban beágyazott szervezetek értelemszerűen több előnyhöz juthatnak. Másik válaszadónk viszont rámutat arra is, hogy a véleménynyilvánításnak hagyományosan nincs (még) kultúrája hazánkban, így teljesen szektorfüggetlenül, össz társadalmi szinten is fejlesztendő területtel állunk szemben.

A felmerülő problematika automatikusan indukálta a jövőre vonatkozó kérdésfeltevést is. Erre vonatkozó tendenciák prognosztizálására azonban kevesen vállalkoztak, tekintve, hogy jelenleg olyan mértékű átalakulásokat lát alanyaink többsége,

hogy elvetik a jósolhatóság lehetőségét. Ketten – valamelyest más-más kontextusban – azonban az eddigi témáktól függetlenül rámutatnak, hogy a civil szervezeteket érintő letisztulási folyamat – már csak az olykor el-elapadó pályázati lehetőségek miatt is – lassan elérhet majd arra a pontra, ahol valóban csak azok a szervezetek maradnak talpon és válnak társadalmilag erősen beágyazottá, meghatározóvá vagy megkerülhetetlenné, amelyek menedzsmentje messze túlmutat az *ad hoc* jellegű működésen. Létük nem egy-egy működési pályázat elnyerésén múlik, hanem adott esetben képesek (tág értelemben véve) eladni saját tudásukat és képességeiket is, ily módon önfenntartóvá válni, illetve a menedzsmentjük is képes megbirkózni akár egy európai uniós vagy hasonló kaliberű projekttel.

Módszertani háttér

Az Önkéntesség Magyarországon 2018 kutatás kvantitatív (kérdőíves felmérés és korábbi adataink másodelemzése), illetve kvalitatív (interjú és fókuszcsoportos) módszereken alapul.

Kérdőíveinket a felnőtt, 18 évesnél idősebb magyar lakosság körében, országosan reprezentatív, kétezer fős mintán vettük fel. A 25–30 percet igénybe vevő kérdőívet személyesen (tableten), a „véletlen séta” módszertanára építve kérdezték le kérdezőbiztosaink 2018. szeptember eleje és október vége között. Adatfelvételünket detektívtükrös teremben, a társadalom különböző rétegeiből rekrutált válaszadókkal végzett próbakérdezés előzte meg, amelynek segítségével kérdéseinket tovább finomítottuk. A minta az ország felnőtt népességét korcsoport, nem, befejezett legmagasabb iskolai végzettség és településtípus szerint reprezentálja. A mintavételből fakadó hibákat iteratív súlyozás segítségével korrigáltuk. Súlyaink 0,49 és 2,64 között szóródnak.

Az adatfelvételhez használt 66 önkéntességgel kapcsolatos és 17 szociodemográfiai helyzetet felmérő kérdést tartalmazó kérdőívünk a kutatás első, 2013-ban lefolytatott ütemén alapul. Az új kérdések mellett néhány korábbi aktualizáltunk, másokat a próbakérdezés tapasztalataira építve egészítettünk ki vagy fogalmaztunk át. A kérdőív tematikája a következő területekre tér ki:

- az önkéntességről kialakult lakossági attitűdök;
- az önkéntes tevékenység fogalmának ismertsége;
- az önkéntes tevékenység végzésének gyakorisága, indításhatásai, formális vagy informális jellege, területe, szektora;
- a tevékenység elutasításának esetleges okai;
- az önkéntes tevékenység végzésével kapcsolatos jövőbeni tervek;

- munkahelyi önkéntes tevékenység;
- játékoskodási és adományozási szokások, célok;
- az iskolai közösségi szolgálatról kialakult attitűdök, a program ismertsége, megítélése, hatásának lakossági lecsapódása.

Kutatásunk kvalitatív szakaszában személyes interjúkat és fókuszcsoportokat készítettünk, összesen 140 fővel. A valóságban fölvelt interjúk összesített száma nem tér el a kutatási tervben vázolt kvótától, a tervezett kvóta szerinti megoszlása azonban némileg igen. Ennek egyik oka az egyes célcsoportokon belül képzett kvótákban sikeresen elért alanyok megoszlásának néhány fős eltérése volt (válaszmegtagadások száma az egyes, eleve limitált számú potenciális alannyal bíró kvótákban, illetve részvételi feltételeknek való meg nem felelés). Másik oka az a tény, hogy a téma viszonylagos szűkössége okán bizonyos számú interjú után már nem jelentkeztek új narratívák az újonnan fölvelt interjúkban. A minél több információ elérése céljából ezért úgy határoztunk, hogy két – eredetileg nem tervezett – fókuszcsoportot iktatunk be az önkéntesség mind cizelláltabb megismerése céljából, így csoportonként pár fővel kevesebb interjút vettünk föl.

A kérdezetteket végül a következő csoportok képezték:

- önkéntesfogadó szervezetek vezetői, képviselői (24 fő)
- önkéntesfogadó szervezetek önkénteskoordinátorai (28 fő)
- önkéntesfogadó szervezetek keretében az iskolai közösségi szolgálat szervezési háttérét végző koordinátorok (22 fő)
- az önkéntesség és az iskolai közösségi szolgálat szakértői, kutatói (8 fő)
- fókuszcsoport önkéntesekkel (17 fő)
- az iskolákon belül az iskolai közösségi szolgálat szervezésével megbízott munkatársak, tanárok (9 fő)
- fókuszcsoport fiatalokkal, akik épp teljesítik az iskolai közösségi szolgálatot (16 fő)
- fókuszcsoport fiatalokkal, akik már elvégezték az iskolai közösségi szolgálatot (16 fő)

Az önkéntesfogadó szervezetekkel készült interjúk mintavételi keretét az onkentes.gov.hu weboldalon regisztrált önkéntesfogadó szervezetek listája adta. E keretből nem valószínűségi, kvótás mintavételt alkalmazva ezen – tehát nem kizárólag nonprofit – szervezetek vezetőit és önkénteskoordinátorait kerestük föl, és készítettünk velük személyes interjút az önkéntességgel, a szervezet önkéntesfogadási tendenciáival, önkéntesmenedzsmenti kultúrájával kapcsolatban.

Forrásjegyzék

Irodalom

1068/2012. (III. 20.) Korm. határozat a Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012–2020 elfogadásáról és a végrehajtásához szükséges középtávú feladatokról. Elérhető: http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=146815.214446

Analysis of the replies of the Member States of the European Union and the acceding countries to the Commission questionnaire on voluntary activities of young people. *Commission Staff Working Paper*, Brussels, 14 Mai 2004. SEC(2004) 628 Elérhető: [http://ec.europa.eu/youth/archive/whitepaper/post-launch/sec\(2004\)628_en.pdf](http://ec.europa.eu/youth/archive/whitepaper/post-launch/sec(2004)628_en.pdf)

Bartal Anna Mária (2009). *Metszéspontok – Nonprofit tanulmányok 2004–2006*. Budapest: Loisir Könyvkiadó

Bartal Anna Mária (2010). *Önkéntesek és nem-önkéntesek a 2008. évi Európai Érték Vizsgálat tükrében, avagy Aki önkéntes, nagyobb valószínűséggel boldogabb és elégedettebb?* [online] Elérhető: http://volunteermotivation.info/downloads/ONK_NEMONKBAM2009.pdf

Bartal Anna Mária és Kmetty Zoltán (2011). A magyar önkéntesek motivációi. *Civil Szemle* 8 (4), 7–30. o. [pdf] Elérhető: http://www.civilszemle.hu/downloads/Civil_Szemle_2011_4_web.pdf

Bartal Anna Mária és Saródy Zita (2010). Körkép – Az önkéntesség helyzete és szerepe az Európai Unió egyes tagállamaiban az önkéntes motivációs kutatások tükrében. *Civil Szemle* 7 (2), 22–38. o. [pdf] Elérhető: http://www.civilszemle.hu/downloads/23_Civil_Szemle_2010_2_web.pdf

Batta Zsófia (2014). *Önkéntesség Magyarországon 2013*, Századvég, Budapest

bma.org.uk (é.n.). *What to consider*. [online] Elérhető: <https://www.bma.org.uk/advice/career/going-abroad/volunteering-abroad/what-to-consider>

Czike Klára (2001). *Önkéntesség – számokban. Esély* 13 (6). [pdf] Elérhető: http://www.esely.org/kiadvanyok/2001_6/CZIKE.pdf

Czike Klára és Bartal Anna Mária (2005). *Önkéntesek és nonprofit szervezetek – az önkéntes tevékenységet végzők motivációi és szervezeti típusok az önkéntesek foglalkoztatásában*. Budapest: Civitalis Egyesület

Czike Klára és Kuti Éva (2005). *Lakossági adományok és önkéntes tevékenység*. Budapest: Önkéntes Központ Alapítvány

Dhebar, Beatrice Bezmalinovic és Stokes, Benjamin. (2008). A nonprofit manager's guide to online volunteering. *Nonprofit Management and Leadership* 18 (4), 497–506. o.

Get engaged! Módszertani kiadvány (2017) https://www.ifjusagitanacs.hu/wp-content/uploads/2018/07/Toolkit_Hun-min-min.pdf

GHK (2009a). *Study of Volunteering in the European Union, Country Report: Slovakia*. [pdf] Elérhető: http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_sk_en.pdf

GHK (2009b). *Study of Volunteering in the European Union, Country Report: Czech Republic* [pdf] Elérhető: http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_cz_en.pdf

GHK (2009c). *Study of Volunteering in the European Union, Country Report: Poland* [pdf] Elérhető: http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_pl_en.pdf

GHK (2009d). *Study of Volunteering in the European Union, Country Report: Slovenia* [pdf] Elérhető: http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_si_en.pdf

GHK (2009e). *Study of Volunteering in the European Union, Country Report: Belgium* [pdf] Elérhető: http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_be_en.pdf

Gyorgyovich Miklós (2015). *Önkéntesség Magyarországon*. Kézirat: egyetemi előadás [pptx]

ILO (2011). *Manual on the measurement of volunteer work*, International Labour Organization 2011.

Inglehart, Ronald (2003). Modernization and Volunteering. In: Dekker, Paul és Halman, Loek szerk., *The Values of Volunteering. Nonprofit and Civil Society Studies (An International Multidisciplinary Series)*. Boston, MA: Springer

KSH (2011). *Önkéntes munka*. Budapest: KSH. [pdf] Elérhető: <https://ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/onkentesmunka.pdf>

KSH (2014). *Munkaerő-felmérés 2014 I. negyedév*. Budapest: KSH. [pdf] Elérhető: <http://ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mpf/mpf1412.pdf>

KSH (2016). *Az önkéntes munka jellemzői*. Budapest: KSH. [pdf] Elérhető: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/onkentes.pdf>

KSH (2018). *Statistikai tükrök, A nonprofit szektor legfontosabb jellemzői, 2016*. Budapest: KSH. [pdf] Elérhető: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/nonprofit/nonprofit16.pdf>

Leigh, Robert és mtsai (2011). *State of the World's Volunteerism Report 2011: Universal Values for Global Well-being*. United Nations Volunteers. [pdf] Elérhető: <https://www.unv.org/sites/default/files/2011%20State%20of%20the%20World-%27s%20Volunteerism%20Report%20-%20Universal%20Values%20for%20Global%20Well-being.pdf>

Péterfi Ferenc (2002). *Az önkéntességről*. [online] Elérhető: http://3sz.hu/sites/default/files/uploaded/peterfi_ferenc_-_az_onkentessegrol_2002.pdf

pointsoflight.org (é.n.). *Skills-Based Volunteering: Getting Started*. [pdf] Elérhető: http://www.pointsoflight.org/sites/default/files/resources/files/sbv_101_getting_started_new.pdf

Wegner, Martina. (2014). *The Bavarian Volunteer Card – More Than A Bonus Program? Results Of Empirical Research On The Systematic Implementation Of A Volunteer Card In Bavaria, Germany*. 11th International Conference, Muenster, Italy. [pdf]

Elérhető: https://cdn.ymaws.com/www.istr.org/resource/resmgr/MunsterAbstracts/Wegner,_Martina.pdf

Honlapok

www.afrikaert.hu
www.bagazs.org
www.bemyeyes.com
www.catchafire.org
www.causecorps.co
www.elbi.com
www.occupysandy.net
www.peacecorps.gov

Adatbázisok

European Value Study 2008
Önkéntesség Magyarországon 2013
Önkéntesség Magyarországon 2018

Melléklet

Az Önkéntesség Magyarországon 2018 kutatás kérdőíve

- 1.** Önnek mi jut elsőként eszébe az önkéntességről? NYITOTT
- 2.** Ön szerint mi a fő különbség a munka és az önkéntes tevékenység között? NYITOTT
- 3.** Önkéntes tevékenység az, amit önszántából, ingyen, ellenszolgáltatás nélkül más, CSALÁDJÁN, ROKONÁN, KÖZVETLEN BARÁTJÁN KÍVÜLI személy, személyek vagy a közösség javára végez valaki. Végzett Ön valaha ilyen tevékenységet?
 - 1.** Igen, az elmúlt egy évben is. → UGRÁS AZ 5. KÉRDÉSRE
 - 2.** Igen, de utoljára több mint egy éve. → UGRÁS A 4. KÉRDÉSRE
 - 3.** Nem. → UGRÁS A 4. KÉRDÉSRE
- 99.** Nem tudja/Nem válaszol. → UGRÁS A 4. KÉRDÉSRE
- 4.** Kérem, gondoljon az elmúlt egy évre. Előfordult-e, hogy önszántából, ingyen, ellenszolgáltatás nélkül segített, komolyabb szívességet tett valakinek, AKI NEM ROKONA, CSALÁDTAGJA, KÖZVETLEN BARÁTJA, mint például háztartási munkák végzése, bevásárlás, betegápolás, átlatgondozás vagy ehhez hasonló tevékenységek?
 - 1.** Igen. → UGRÁS AZ 5. KÉRDÉSRE
 - 2.** Igen, de utoljára több mint egy éve. → UGRÁS A 23. KÉRDÉSRE
 - 3.** Nem. → UGRÁS A 23. KÉRDÉSRE

99. Nem tudja/Nem válaszol. → UGRÁS A 23. KÉRDÉSRE,
DE HA 3. ÉS 4. IS = 99. → FEJEZD BE AZ **INTERJÚT**

HA 4. = 1 → OLVASD FEL: *Kutatásunkban önkéntességnek tekintjük mindezeket a tevékenységeket. A továbbiakban ezzel kapcsolatban tesztek fel néhány kérdést.*

5. Milyen gyakran végzett Ön önkéntes tevékenységet az elmúlt egy évben?

1. Szinte naponta.
2. Megközelítőleg hetente.
3. Megközelítőleg havonta.
4. Ennél ritkábban, de többször is az elmúlt évben.
5. Egy alkalommal az elmúlt évben.

99. Nem tudja/Nem válaszol.

6. Megközelítőleg hány napot önkénteskedett az elmúlt egy évben?

... [NEM LEHET TÖBB 365 NAPNÁL]

99. Nem tudja/Nem válaszol.

A következőkben felsoroltak közül ki(k)nek segített Ön önkéntes tevékenységgel az elmúlt évben? Kérem, válaszoljon igennel vagy nemmel!

		1. Igen.	2. Nem.	99. Nem tudja/ Nem válaszol.
7.	munkatársnak/osztálytársnak	1	2	99
8.	közös hobbi, érdeklődés alapján ismert ismerősnek	1	2	99
9.	szomszédnak/lakótársnak	1	2	99
10.	nagyobb közösségnek	1	2	99
11.	rokonnak	1	2	99
12.	olyan ismerősnek, aki nem rokona	1	2	99
13.	ismeretlen magánszemélynek	1	2	99
14.	valamilyen szervezetnek, intézménynek	1	2	99

CSAK HA 14. = 1.

E szervezet(ek) között van-e...?

		1. Van.	2. Nincs.	99. Nem tudja/ Nem válaszol.
15.	civil, nonprofit szervezet	1	2	99
16.	önkormányzati vagy állami fenntartású intézmény	1	2	99
17.	egyház vagy egyházi szervezet	1	2	99
18.	cég, vállalat, gazdasági szervezet	1	2	99

CSAK HA 15. = 1.

19. Említette, hogy civil szervezetnél is önkénteskedik. Jellemzően milyen területen/területeken tevékenykedik ez a civil szervezet? MAXIMUM KÉT VÁLASZ LEHETŐSÉGES! [MUTASD A KÁRTYÁT!]

1. kultúra
2. vallás, egyház
3. sport
4. szabadidő, hobbi
5. oktatás
6. kutatás
7. egészségügy
8. szociális ellátás
9. polgári védelem, tűzoltás
10. környezet- és állatvédelem
11. településfejlesztés
12. gazdaságfejlesztés
13. jogvédelem
14. a közbiztonság védelme
15. többcélú adományoztatás, nonprofit szövetségek
16. nemzetközi kapcsolatok
17. szakmai, gazdasági érdekképviselés
18. politika
19. egyéb, éspedig: ...
99. nem tudja/nem válaszol

HA 3. = 1. VAGY 4. = 1.:

20. Milyen tevékenységet/tevékenységeket végez/végzett legjellemzőbben? Mondjon példákat néhány szóval vagy egy-két mondattal. NYITOTT

...

21. Elsősorban milyen indíttatásból kezdett el önkénteskedni? MAXIMUM EGY VÁLASZ LEHETSÉGES! [MUTASD A KÁRTYÁT!]

1. Vallási/erkölcsi okból.
 2. Mert Ön vagy közeli rokona, ismerőse érintett az adott problémában.
 3. Együttérzésből azok iránt, akiken/amiken segíthetek.
 4. Meggyőződésből, hitből (a szervezetben, tevékenységben, ahol az önkéntességet végzi).
 5. Valamilyen közügy érdekében való összefogás miatt.
 6. A kultúra, hagyományok ápolása miatt.
 7. A környezet védelme vagy katasztrófa megelőzése/elhárítása.
 8. Saját belső indíttatásból.
 9. Mert általa jobb embernek érezheti magát.
 10. Szakmájához hasznos tapasztalat megszerzése miatt.
 11. Önfejlesztés, tanulás, önnevelés miatt.
 12. Új emberek megismerése, új kapcsolatok kiépítése miatt.
 13. Személyes kihívás keresése miatt.
 14. A szabadidő hasznos eltöltése miatt.
 15. Más okból, éspedig: ...
- 99.** Nem tudja/Nem válaszol. → UGRÁS A 24. KÉRDÉSRE.

22. Van más indíttatás is? MAXIMUM HÁROM VÁLASZ LEHETSÉGES [MUTASD A KÁRTYÁT!]

DP: A 21. KÉRDÉSRE ADOTT VÁLASZT NEM MUTATJUK, KIVÉVE „Más okból, éspedig”.

0. Nincs más ok.
1. Vallási/erkölcsi okból.

2. Mert Ön vagy közeli rokona, ismerőse érintett az adott problémában.
3. Együttérzésből azok iránt, akiken/amiken segíthetek.
4. Meggyőződésből, hitből (a szervezetben, tevékenységben, ahol az önkéntességet végzi).
5. Valamilyen közügy érdekében való összefogás miatt.
6. A kultúra, hagyományok ápolása miatt.
7. A környezet védelme vagy katasztrófa megelőzése/elhárítása.
8. Saját belső indíttatásból.
9. Mert általa jobb embernek érezheti magát.
10. Szakmájához hasznos tapasztalat megszerzése miatt.
11. Önfelnevelés, tanulás, önévelés miatt.
12. Új emberek megismerése, új kapcsolatok kiépítése miatt.
13. Személyes kihívás keresése miatt.
14. A szabadidő hasznos eltöltése miatt.
15. Más okból, éspedig: ...
99. Nem tudja/Nem válaszol.

CSAK HA 4. = 2. VAGY 3. VAGY 99.

23. Miért nem végzett önkéntes tevékenységet az elmúlt egy évben? MAXIMUM HÁROM VÁLASZ LEHETSÉGES!
[MUTASD A KÁRTYÁT!]

1. Nem gondolt még rá.
2. Nem volt rá ideje.
3. Nem kértek Öntől ilyen jellegű segítséget.
4. Ön is támogatásra szorul.
5. Nem hisz az önkéntes tevékenység hasznosságában.
6. Nem az Ön feladata elvégezni ezeket a feladatokat.
7. Nem tudja, hol lehet jelentkezni.
8. Nem talált megfelelő lehetőséget vagy szervezetet.
9. Nem volt hozzá társasága, egyedül nem akart menni.
10. Földrajzi távolság miatt.
11. Nem volt különösebb oka, így alakult.

- 12.** Egyéb okból, éspedig: ...
99. Nem tudja/Nem válaszol.

CSAK HA 3. = 1. VAGY 4. = 1.

- 24.** Hogyan reagáltak legközelebbi ismerősei, amikor megtudták, hogy önkéntes tevékenységet végez?
- 1.** Nagyon elutasítóan.
 - 2.** Inkább elutasítóan.
 - 3.** Semlegesen.
 - 4.** Inkább elfogadóan.
 - 5.** Nagyon elfogadóan.
- 99.** Nem tudja/Nem válaszol.

CSAK HA 4. = 2. vagy 3. vagy 99.

- 24B.** Hogyan reagálnának legközelebbi ismerősei, ha megtudnák, hogy önkéntes tevékenységet végez?
- 1.** Nagyon elutasítóan.
 - 2.** Inkább elutasítóan.
 - 3.** Semlegesen.
 - 4.** Inkább elfogadóan.
 - 5.** Nagyon elfogadóan.
- 77.** Ismerősei nem tudnak róla, hogy önkéntes tevékenységet végez.
- 99.** Nem tudja/Nem válaszol.

CSAK HA 3. = 1. VAGY 4. = 1.

- 25.** Hogyan reagáltak munkatársai, amikor megtudták, hogy önkéntes tevékenységet végez?
- 1.** Nagyon elutasítóan.
 - 2.** Inkább elutasítóan.
 - 3.** Semlegesen.
 - 4.** Inkább elfogadóan.
 - 5.** Nagyon elfogadóan.
- 77.** Munkatársai nem tudnak róla, hogy önkéntes tevékenységet végez.

88. NINCS MUNKAHELYE (NE OLVASD FEL, CSAK KÓDOLD, HA MONDJA)

99. Nem tudja/Nem válaszol.

CSAK HA 4. = 2. vagy 3. vagy 99.

25B. Hogyan reagálnának munkatársai, ha megtudnák, hogy önkéntes tevékenységet végez?

1. Nagyon elutasítóan.

2. Inkább elutasítóan.

3. Semlegesen.

4. Inkább elfogadóan.

5. Nagyon elfogadóan.

88. NINCS MUNKAHELYE (NE OLVASD FEL, CSAK KÓDOLD, HA MONDJA)

99. Nem tudja/Nem válaszol.

26. Ön szerint milyen a magyar társadalom hozzáállása az önkéntes tevékenységhez?

1. Nagyon elutasító.

2. Inkább elutasító.

3. Semleges.

4. Inkább elfogadó.

5. Nagyon elfogadó.

99. Nem tudja/Nem válaszol.

MINDENKINEK:

27. Előfordult-e már az elmúlt tíz évben, hogy Önnek tettek szívességet MÁS ÖNKÉNTESSEK? (Családi segítséget, illetve állami és önkormányzati vagy más hivatásos segítségnyújtást nem számítva.)

1. Igen, az elmúlt 1 évben.

2. Igen, 1–5 éven belül.

3. Igen, 5–10 éven belül.

4. Nem.

99. Nem tudja/Nem válaszol.

CSAK HA 27. = 1. VAGY 2.

28. Milyen segítségben/szívésségben részesült? NYITOTT

...

99. Nem tudja/Nem válaszol.

29. Tervezi-e, hogy a jövőben önkéntes tevékenységet végez?

1. Igen, és vannak konkrét terveim, elképzeléseim ezzel kapcsolatban.

2. Igen, de még nincsenek konkrét terveim ezzel kapcsolatban.

3. Nem. → UGRÁS A 34. KÉRDÉSRE

99. Nem tudja/Nem válaszol.

30. Milyen területen vagy területeken végezne szívesen önkéntes tevékenységet a jövőben? MAXIMUM KÉT VÁLASZ LEHETSÉGES! [MUTASD A KÁRTYÁT!]

1. kultúra

2. vallás, egyház

3. sport

4. szabadidő, hobbi

5. oktatás

6. kutatás

7. egészségügy

8. szociális ellátás

9. polgári védelem, tűzoltás, katasztrófavédelem

10. környezet- és állatvédelem

11. településfejlesztés

12. gazdaságfejlesztés

13. jogvédelem

14. a közbiztonság védelme

15. többcélú adományozás, nonprofit szövetségek

16. nemzetközi kapcsolatok

17. szakmai, gazdasági érdekképviselés

18. politika

19. egyéb, éspedig: ...

99. nem tudja/nem válaszol

31. Milyen tevékenységet végezne szívesen önkéntesként?
NYITOTT

...

32. Kiknek vagy miknek segítene leginkább az alábbiak közül? MAXIMUM EGY VÁLASZ LEHETSÉGES! [MUTASD A KÁRTYÁT!]

1. munkanélküliek
2. szegények
3. hajléktalanok
4. nők
5. valamely etnikai kisebbséghez tartozók
6. állatok
7. környezet
8. valamely szexuális kisebbséghez tartozók
9. újszülöttek, gyerekek, fiatalok
10. fogyatékkal élők
11. szenvedélybetegek
12. idősek
13. határon túli magyarok
14. magyarországi nemzetiségek
15. menekültek
16. vagyon elleni bűncselekménnyel veszélyeztetettek (például polgárőrség)
17. katasztrófával, tűzvisszal veszélyeztetettek (például katasztrófavédelem, önkéntes tűzoltóság)
18. másnak, és pedig: ...
99. nem tudja/nem válaszol → UGRÁS A 34. KÉRDÉSRE

33. És még kiknek? MAXIMUM HÁROM VÁLASZ LEHETSÉGES!

DP: A 32. KÉRDÉSBEN ADOTT VÁLASZT NEM MUTATJUK, KIVÉVE „Másnak, és pedig”

0. nincs más csoport, akinek segítene
1. munkanélküliek
2. szegények

- 3. Hajléktalanok
- 4. nők
- 5. valamely etnikai kisebbséghez tartozók
- 6. állatok
- 7. környezet
- 8. valamely szexuális kisebbséghez tartozók
- 9. újszülöttek, gyerekek, fiatalok
- 10. fogyatékkal élők
- 11. szenvedélybetegek
- 12. idősek
- 13. határon túli magyarok
- 14. magyarországi nemzetiségek
- 15. menekültek
- 16. vagyon elleni bűncselekménnyel veszélyeztetettek (például polgárőrség)
- 17. katasztrófával, tűzvisszal veszélyeztetettek (például katasztrófavédelem, önkéntes tűzoltóság)
- 18. másnak, éspedig: ...
- 99. nem tudja/nem válaszol

HA 25. VAGY 25B. = 88.

- 34.** Munkahelyén van lehetőség önkéntes tevékenységben való részvételre?
- 1. Igen, és részt is veszek/vettem már benne.
 - 2. Igen, de nem veszek részt benne.
 - 3. Nincs.
 - 99. Nem tudja/Nem válaszol.

HA 34. = 3.

- 35.** Ha lenne munkahelyén lehetőség önkéntes tevékenységben részt venni, részt venne benne?
- 1. Igen.
 - 2. Most nem, de a későbbiekben elképzelhető.
 - 3. Most sem, és a későbbiek során sem.
 - 99. Nem tudja/Nem válaszol.

Mennyire ért egyet az alábbi állításokkal? Kérem, hogy a megadott válaszlehetőségek közül válasszon: Egyáltalán nem ért egyet, inkább nem ért egyet, inkább egyetért vagy teljes mértékben egyetért.

		1. Egyáltalán nem ért egyet	2. Inkább nem ért egyet	3. Inkább egyetért	4. Teljes mértékben egyetért	99. Nem tudja/Nem válaszol
36.	Akinek egyszer segítenek, az másokon is segíteni fog.	1	2	3	4	99
37	Az önkénteskedésnek van a magyar társadalomban presztízse (MODERÁTOR: Ha nem érti: elismertsége, hírneve).	1	2	3	4	99
38.	Aki önkénteskedik, az jó példát mutat.	1	2	3	4	99
39.	Nehéz megérteni, hogy valaki miért önkénteskedik.	1	2	3	4	99
40.	Önkénteskedni csak a jó módúak szoktak.	1	2	3	4	99
41.	Az önkéntes tevékenység saját, egyéni döntésből fakad.	1	2	3	4	99
42.	Az önkéntes tevékenység családi hagyományokból fakad.	1	2	3	4	99
43.	Az önkéntes tevékenység által új ismeretekre, tudásra tehetünk szert.	1	2	3	4	99
44.	Az önkéntes tevékenység által jobbá válhat a környezetünk (a világ).	1	2	3	4	99
45.	Az önkéntes tevékenység helyi szinten szerveződik.	1	2	3	4	99
46.	Az önkéntes tevékenység állami intézkedésekkel ösztönözhető.	1	2	3	4	99
47.	Szükség lenne arra, hogy az állam intézkedésekkel ösztönözze az önkéntes tevékenységet.	1	2	3	4	99
48.	Az állam dolga a társadalmi problémák megoldása.	1	2	3	4	99
49.	Adományozni csak a jó módúak szoktak.	1	2	3	4	99
50.	A rászorulókon segíteni erkölcsi kötelesség.	1	2	3	4	99
51.	Életében legalább egyszer mindenkinek kéne önkéntes tevékenységet végeznie.	1	2	3	4	99

52. A foglalkoztatást helyettesítő támogatás akkor járhat egy munkanélküli személy számára, ha harminc nap munkaviszonyt tud igazolni egy évben. Ezt a közösség érdekében végzett tevékenységgel is kiválthatja. Hallott Ön erről?

1. Igen.

2. Nem.

99. Nem tudja/Nem válaszol.

53. Ön szerint...

1. ez önkéntes tevékenységnek tekinthető?

2. nem tekinthető önkéntes tevékenységnek?

99. Nem tudja/Nem válaszol.

54. A következő három kérdés az iskolai közösségi szolgálatához kapcsolódik. Ez egy szociális, környezetvédelmi, a tanuló helyi közösségének javát szolgáló, szervezett keretek között folytatott, anyagi érdektől független, egyéni vagy csoportos tevékenység és annak pedagógiai feldolgozása. 2016-tól kezdődően a diákok csak akkor érettségizhetnek, ha legalább ötven óra iskolai közösségi szolgálatot végeztek. Hallott Ön erről?

1. Igen.

2. Nem.

99. Nem tudja/Nem válaszol.

55. Ön szerint...

1. ez önkéntes tevékenységnek tekinthető?

2. nem tekinthető önkéntes tevékenységnek?

99. Nem tudja/Nem válaszol.

56. Mennyire ért egyet az iskolai közösségi szolgálat bevezetésével?

1. Teljes mértékben egyetérték.

2. Inkább egyetérték.

- 3. Inkább nem értek egyet.
- 4. Egyáltalán nem értek egyet.
- 99. Nem tudja/Nem válaszol.

57. Jótékonykodott, adományozott-e Ön az elmúlt egy év során (nem saját rokona, közeli barátja számára)? [AZ 1. ÉS 2. VÁLASZLEHETŐSÉG EGYÜTT IS VÁLASZTHATÓ, DE A 3. MELLETT NEM VÁLASZTHATJA SEM AZ 1-EST, SEM A 2-EST]

- 1. Igen, felajánlotta személyi jövedelemadója 1%-át.
- 2. Igen, más módokon is.
- 3. Nem. → UGRÁS A 63. KÉRDÉSRE
- 99. Nem tudja/Nem válaszol. → UGRÁS A 64. KÉRDÉSRE

CSAK HA 57. = 2.:

58. Milyen gyakran jótékonykodott Ön az elmúlt egy évben?

- 1. Szinte naponta.
- 2. Megközelítőleg hetente.
- 3. Megközelítőleg havonta.
- 4. Ennél ritkábban, de többször is az elmúlt évben.
- 5. Egy alkalommal az elmúlt évben.
- 99. Nem tudja/Nem válaszol.

59. Leginkább ki(k)nek adományozott Ön az elmúlt egy évben? MAXIMUM EGY VÁLASZ LEHETSÉGES! [MUTASD A KÁRTYÁT!]

- 1. Rászoruló ismerősöknek, akik nem rokonai vagy barátai.
- 2. Ismeretlen rászoruló magánszemélyeknek (koldusoknak, kéregetőknek).
- 3. Egyháznak.
- 4. Politikai szervezetnek.
- 5. Civil szervezetnek.
- 6. Oktatási intézményeknek (alapítványok).
- 7. Egészségügyi intézményeknek.
- 8. Önkormányzati, állami intézménynek.

9. Szélesebb közösségnek (például árvízkárosultakat, menekülteket segítő kezdeményezések).

10. Másnak, éspedig: ...

99. Nem tudja/Nem válaszol. → UGRÁS A 61. KÉRDÉSRE

60. És ki(k)nek adományozott még az elmúlt egy évben?
BÁRMENNYI VÁLASZ LEHETSÉGES! [MUTASD A KÁRTYÁT!]

DP: AZ 59. KÉRDÉSBEN ADOTT VÁLASZT NEM MUTATJUK, KIVÉVE „Másnak, éspedig”

0. Nem szokott másnak adományozni.

1. Rászoruló ismerősöknek, akik nem rokonai vagy barátai.

2. Ismeretlen rászoruló magánszemélyeknek (koldusoknak, kéregetőknek).

3. Egyháznak.

4. Politikai szervezetnek.

5. Civil szervezetnek.

6. Oktatási intézményeknek (alapítványok).

7. Egészségügyi intézményeknek.

8. Önkormányzati, állami intézménynek.

9. Szélesebb közösségnek (például árvízkárosultakat, menekülteket segítő kezdeményezések).

10. Másnak, éspedig: ...

99. Nem tudja/Nem válaszol.

DP: ATTÓL FÜGGŐEN, HOGY A VÁLASZADÓ MIT JELÖLT
57. KÉRDÉSNÉL:

Ha az 57. kérdésnél CSAK az 1-est (Igen, felajánlotta személyi jövedelemadója 1%-át) jelölte, akkor ne jelenjen meg a kérdés, hanem kódoljuk automatikusan a 7. opcióra (adóbevallás útján)

Ha az 57. kérdésnél CSAK a 2-est (Igen, más módokon is) jelölte, VAGY 1-est és 2-est egyszerre, akkor mutatjuk a kérdést.

61. Elsősorban milyen módon szokott Ön adományozni?
MAXIMUM EGY VÁLASZ LEHETSÉGES! [MUTASD A KÁRTYÁT!]

1. Közvetlenül a támogatottnak ad pénzbeli adományt.
2. Adományvonalon vagy sms-en keresztül küld pénzt.
3. Megadott bankszámlaszámra utal pénzt.
4. Nyilvános helyen lévő gyűjtőládába, perselybe dob pénzt.
5. Közvetlenül a támogatottnak ad természetbeni adományt.
6. Szervezeten/közvetítőn keresztül juttat el természetbeni adományt.
7. Adóbevallás útján.
8. Más módon, éspedig: ...
99. Nem tudja/Nem válaszol. → UGRÁS A 64. KÉRDÉSRE

DP: ATTÓL FÜGGŐEN, HOGY A VÁLASZADÓ MIT JELÖLT AZ 57. KÉRDÉSNÉL:

Ha az 57. kérdésnél CSAK 1-est (Igen, felajánlotta személyi jövedelemadója 1%-át) jelölte, akkor ne jelenjen meg a kérdés, hanem kódoljuk automatikusan a 0. opcióra (nem szokott más módon adományozni)

62. Még milyen módon szokott Ön adományozni? BÁRMENYNYI VÁLASZ LEHETSÉGES! [MUTASD A KÁRTYÁT!]

DP: A 61. KÉRDÉSRE ADOTT VÁLASZT NEM MUTATJUK, KIVÉVE „Más módon, éspedig”

0. Nem szokott más módon adományozni.
1. Közvetlenül a támogatottnak ad pénzbeli adományt.
2. Adományvonalon vagy sms-en keresztül küld pénzt.
3. Megadott bankszámlaszámra utal pénzt.
4. Nyilvános helyen lévő gyűjtőládába, perselybe dob pénzt.
5. Közvetlenül a támogatottnak ad természetbeni adományt.
6. Szervezeten/közvetítőn keresztül juttat el természetbeni adományt.
7. Adóbevallás útján.
8. Más módon, éspedig: ...
99. Nem tudja/Nem válaszol.

CSAK HA 57. = 3.

63. Elsősorban mi az oka annak, hogy nem jótékonykodott, adományozott az elmúlt egy évben? MAXIMUM EGY VÁLASZ LEHETSÉGES [MUTASD A KÁRTYÁT!]

1. Nem engedheti meg magának.
2. Nem kérték Öntől ilyen jellegű segítséget.
3. Nem tudja, hogyan tudna jótékonykodni.
4. Nem bízik abban, hogy jó helyre kerül az adománya.
5. Nem a magánszemélyek feladata az adományozás, jótékonykodás.
6. Egyéb okból, éspedig: ...
99. Nem tudja/Nem válaszol.

64. Ön szerint hogyan lehetne fejleszteni a hazai önkéntességet? MAXIMUM HÁROM VÁLASZ LEHETSÉGES!

0. Nincs szükség fejlesztésre [NE OLVASD FEL! CSAK KÖDÖLD, HA MONDJA!].

1. Felkészültebb önkéntes szervezetek.
2. Sokszínűbb önkéntesprogramok biztosítása.
3. Állami ösztönzőkkel (például ha beleszámítana a nyugdíjjogosultsági időbe).
4. Kommunikációval, kampányokkal.
5. Vállalatok aktívabb önkéntes tevékenységével.
6. Helyi önkénteslehetőségek, önkéntesprogramok szervezésével.
7. Munkaidő-kedvezmény biztosításával a vállalatok részéről.
8. Kedvezményekre, előnyökre jogosító önkéntesigazolvány.
9. Egyéb módon, éspedig:
99. Nem tudja/Nem válaszol.

65. Tagja-e Ön valamilyen egyesületnek, körnek, klubnak vagy alapítvány kuratóriumának?

1. Igen.
2. Nem.
99. Nem tudja/Nem válaszol.

66. Részt vett-e már olyan hosszú távú önkéntesprogramban, amikor legkevesebb két hónapon keresztül főtevékenységként ezt végezte? [AZ 1–3-AS VÁLASZLEHETŐSÉGBŐL TÖBB VÁLASZ LEHETSÉGES]

- 1.** Részt vettem már.
- 2.** Jelenleg is részt veszek.
- 3.** A jövőben (is) tervezek részt venni.
- 4.** Nem vettem részt, és nem is tervezem a részvételt.
[KIZÁRJA AZ 1–3-AS VÁLASZLEHETŐSÉGEKET]
- 99.** Nem tudja/Nem válaszol.

DEMOGRÁFIA

1. Mi az Ön elsődleges gazdasági helyzete?

- 1.** aktívan dolgozik
- 2.** tanuló (alapfokú képzésben vesz részt, például általános iskola)
- 3.** tanuló (középfokú képzésben vesz részt, például középiskola, gimnázium)
- 4.** tanuló (felsőoktatásban vesz részt, például egyetem, főiskola)
- 5.** tanuló (egyéb képzésben vesz részt)
- 6.** háztartásbeli vagy GYES, GYED, CSED, GYET
- 7.** nyugdíjas
- 8.** jelenleg nem dolgozik, és nem is keres állást
- 9.** jelenleg nem dolgozik, és állást keres
- 10.** egyéb
- 99.** nem tudja/nem válaszol

HA DEMOGRÁFIA 1. = 9.

2. Említette, hogy jelenleg állást keres. Ön regisztrált álláskereső a Foglalkoztatási Hivatalban?

- 1.** Igen.
- 2.** Nem.
- 99.** Nem tudja/Nem válaszol.

HA DEMOGRÁFIA 1. = 9. ÉS KÉRDŐÍV 3. = 1. VAGY 2

3. Az önkéntes tevékenység végzése segítette-e az álláskeresésben az elmúlt egy évben?

1. Igen.

2. Nem.

99. Nem tudja/Nem válaszol.

3B. Az alábbiak közül hová sorolná az Ön jelenlegi (vagy legutóbbi) munkahelyét?

0. még soha nem dolgozott

1. állami vállalat

2. önkormányzat, kormányzati szerv

3. magántulajdonú vállalat, vállalkozás

4. nonprofit szervezet

5. egyéb, éspedig: ...

99. nem tudja/nem válaszol

4. Mi az Ön legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége?

1. általános iskola vagy alacsonyabb (alapfokú végzettség)

2. szakiskola vagy szakmunkásképző, érettségi nélkül (középfokú végzettség)

3. szakközépiskola, gimnázium, érettségivel (középfokú végzettség)

4. érettségi utáni vagy felsőfokú továbbképzés, szakképzés (például OKJ-s képzés)

5. főiskola, egyetem vagy magasabb (felsőfokú végzettség)

99. nem tudja/nem válaszol

5. Melyik évben született Ön?

...

99. Nem tudja/Nem válaszol.

6. A kérdezett neve [A KÉRDEZŐ TÖLTI KI]

1. férfi

2. nő

7. Mi az Ön jelenlegi családi állapota?

- 1.** házas
- 2.** hajadon/nőtlen
- 3.** elvált
- 4.** özvegy
- 5.** élettársi kapcsolatban él
- 99.** nem tudja/nem válaszol

8. Hányan élnek egy háztartásban, Önt is beleértve?

...

9. Ebből hány fő 18 év alatti?

...

10. Milyen típusú településen él Ön az alábbiak közül?

- 1.** főváros
- 2.** megyeszékhely
- 3.** város
- 4.** község, tanya

11. Melyik megyében él Ön?

- 1.** Bács-Kiskun megye
- 2.** Baranya megye
- 3.** Békés megye
- 4.** Borsod-Abaúj-Zemplén megye
- 5.** Csongrád megye
- 6.** Fejér megye
- 7.** Győr-Moson-Sopron megye
- 8.** Hajdú-Bihar megye
- 9.** Heves megye
- 10.** Jász-Nagykun-Szolnok megye
- 11.** Komárom-Esztergom megye
- 12.** Nógrád megye
- 13.** Pest megye
- 14.** Somogy megye
- 15.** Szabolcs-Szatmár-Bereg megye

- 16.** Tolna megye
- 17.** Vas megye
- 18.** Veszprém megye
- 19.** Zala megye
- 20.**
- 99.** nem tudja/nem válaszol

12. Összességében hogyan érzi, Önök anyagiilag...

- 1.** gondok nélkül élnek.
- 2.** beosztással jól kijönnek.
- 3.** éppenhogy kijönnek a jövedelmükből.
- 4.** hónapról hónapra anyagi gondjaik vannak.
- 5.** nélkülözések között élnek.
- 99.** nem tudja/nem válaszol.

13. Kérem, mondja meg, hogy az alábbiak közül Ön melyik társadalmi csoportba sorolná saját magát.

- 1.** alsó társadalmi csoport
- 2.** alsó-közép társadalmi csoport
- 3.** középső társadalmi csoport
- 4.** felső-közép társadalmi csoport
- 5.** felső társadalmi csoport
- 88.** nem tudja megítélni
- 99.** nem válaszol

14. Ön hová sorolná magát egy olyan skálán, ahol az 1-es jelentése az, hogy baloldali, a 10-es jelentése pedig az, hogy jobboldali?

- 1.** baloldali
- 2.** 2.
- 3.** 3.
- 4.** 4.
- 5.** 5.
- 6.** 6.
- 7.** 7.
- 8.** 8.

- 9.** 9.
- 10.** jobboldali
- 99.** nem tudja/nem válaszol

15. Ön hová sorolná magát egy olyan skálán, ahol az 1-es jelentése az, hogy liberális, a 10-es jelentése pedig az, hogy konzervatív?

- 1.** liberális
- 2.** 2.
- 3.** 3.
- 4.** 4.
- 5.** 5.
- 6.** 6.
- 7.** 7.
- 8.** 8.
- 9.** 9.
- 10.** konzervatív
- 99.** nem tudja/nem válaszol

16. Ha most vasárnap lennének a parlamenti választások, az alábbi pártok közül Ön kire szavazna?

- 1.** FIDESZ–KDNP
- 2.** Demokratikus Koalíció (DK)
- 3.** MSZP–Párbeszéd Magyarországért (PM)
- 4.** EGYÜTT
- 5.** LMP
- 6.** JOBBIK
- 7.** Momentum Mozgalom
- 8.** Kétfarkú Kutya Párt
- 9.** Liberálisok

10. Más létező párt, éspedig: ...

77. Nem tudja, bizonytalan. [A kérdező nem olvassa fel mint lehetőséget, hanem kikövetkezteti a válaszból.]

88. Nem menne el. [A kérdező nem olvassa fel mint lehetőséget, hanem kikövetkezteti a válaszból.]

99. Nem válaszol. [A kérdező nem olvassa fel mint lehetőséget, hanem kikövetkezteti a válaszból.]

17. Mennyire tartja magát vallásosnak?

1. vallásos, egy adott egyház tanításait követi

2. vallásos a maga módján

3. nem vallásos

99. nem tudja/nem válaszol

A Nemzeti Önkéntes Stratégia révén fordult a figyelem az önkéntesek és tevékenységeik felé. A stratégiában megfogalmazott kutatássorozat második ütemét 2018-ban végezte el kutatócsoportunk.

Kétezer felnőtt megkérdezésével felmértük a hazai lakosság önkéntes tevékenység iránti beállítottságát. Választ kerestünk arra, hogy ki miért adja idejét és energiáját valamilyen – látszólag ellentételezés nélküli, objektív eszközökkel aligha mérhető előnnyel járó – társadalmilag hasznos ügynek. Továbbá akinek még nincs tapasztalata e téren, miért maradt ki, és hogyan lehetne őt bevonni. Kitértünk az iskolai közösségi szolgálat társadalmi megítélésére is.

A kutatás második alappillére az az összesen 140 szereplővel fölvetett interjú adja, amelyet önkéntesekkel, iskolai közösségi szolgálatot végző diákokkal, valamint az őket fogadó szervezetekkel készítettünk. Ezek során mélységeiben igyekeztünk megismerni a hazai önkéntesek motivációit, a szektor különböző szegmenseinek és intézményi szereplőinek problematikáját, egyben jó gyakorlatait.

Őszintén bízunk benne, hogy munkánk eredményét hatékonyan tudják majd alkalmazni azok a döntéshozók, illetve a hazai civil-nonprofit szektor szervezeteinek vezetői, akik próbálják megalapozni a hazai önkéntesség egyre szélesebb körű kibontakozását.

ISBN: 978-615-5164-55-2



9 786155 164552